Vol 3

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE 'S HAGE

Steendr.ᵗ van H. J. Backer.

W. F. Büchner
medic. et chirurg. Doctr.

GENEESKUNDIG HANDBOEK

VOOR

BEGINNENDE KUNSTOEFENAREN,

Bekroond door het geneeskundig gezelschap
onder de Zinspreuk:
UNO ANIMO
te Amsterdam

DOOR

W. F. BÜCHNER

MED. ET CHIR. DOCTOR TE GOUDA.

*Lid van het provinciaal Utrechts genoot„
schap van Kunsten en Wetenschappen,
van het genootschap ter bevordering
der Heelkunde te Amsterdam, enz.*

Te AMSTERDAM, bij
R. J. BERNTROP,
MDCCCXXXIX.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

GENEESKUNDIG

HANDBOEK.

DERDE DEEL.

antwoorden aan de billijke vorderingen van mijne kunstgenooten.

Dat ik in de behandeling van dit mijn onderwerp, veelvuldig gebruik heb moeten maken, zoowel van oudere als van nieuwere schrijvers, kan bij hem die met den omvang der slepende huidziekten bekend is, geene verwondering verwekken.

Men vordere noch verwachte nieuwe theoriën over en vreemde behandelingen van de beschrevene ziekten; theoriën welke vaak al wat vroegere ervaring heeft geleerd, omver werpen, en de daardoor ledig gewordene plaatsen met hersenschimmen aanvullen.

Ik heb getracht de waarheid uit de natuur te putten, zij moge oud of nieuw zijn. De daarbij geraadpleegde schrijvers, zijn kort aangewezen, ten einde een' ieder' het zijne behoude, en geene vruchten geplukt worden, in den tuin van eenen anderen gekweekt.

Buitendien schreef ik zonder schroom, naar overtuiging, opnemende, wat mij noodig en nuttig scheen, weglatende het overtollige; vooral van datgene wat mij voorkwam tot de mode-artikelen te behooren, en geen gezag door de goedkeuring

van stembevoegde mannen in de kunst verkregen heeft. Bij huidziekten, tot hiertoe voor ongeneesbaar te houden, heb ik, zonder terughouding, het onvermogen der kunst erkend.

De afstand der drukpers heeft fouten doen insluipen; de meest zinstorende zijn op een bijgevoegd blad aangewezen, de min belangrijke ter verbetering aan den welwillenden lezer overgelaten.

Door een bijgevoegd register wordt het gebruik van dit werk gemakkelijk gemaakt. Zonder al te groote wijdloopigheid, vlije ik mij, dat het noodige daarin is opgenomen.

Verpligting gevoelende aan de beoordeelaars, der door mij in het licht gegevene werken, beveel ik hun dezen mijnen arbeid. Het oordeel van geleerde en verdienstelijke mannen, is mij niet onverschillig. De geneeskunst rust op ervaring, ervaring op juiste waarneming en oordeel, maar wie ziet, wie hoort, wie voelt alleen datgene, wat wezentlijk te zien, te hooren en te voelen is? En waar is de mensch die zich in staat bevindt altijd en overal een juist oordeel te vellen, zoo lang beperkende invloeden, den menschelijken geest

binnen vaste grenzen gebouden houdt? Het oordeel van anderen hebben wij tot wegwijzer noodig, op het pad der ervaring. Als zoodanige beschouw ik mijne beoordeelaars; onder beding van toestemming, dat ook hunne oordeelvellingen naar den mensch rieken.

Bijval vindende, zal een stel platen bij dit werk worden uitgegeven, waarvan de prospectus met proefplaten aan het geneeskundig publiek zal worden voorgelegd. Vertrouwende op eene goede uitvoering, bevelen schrijver en uitgever, dezelve aan de welwillende medewerking en deelneming der vaderlandsche kunstgenooten.

GOUDA,
den 24 Junij 1839.

W. F. BÜCHNER.

REGISTER

OP HET DERDE DEEL.

A.

B.

C.

D.

bladz.

E.

F.

I.

K.

Het is waar, de vorderingen, die de geneeskunst in de kennis der slepende huidziekten gedurende de laatste 30 jaren gemaakt heeft, (nadat echter reeds vroeger LORRY en PLENK goede bakens gesteld hadden) zijn zeer groot. Door de voortreffelijke schriften van R. WILLAN, BATEMAN, RAYER, ALIBERT, BIËTT, GREEN, BLASIUS, RUST en meer anderen, is veel geschied en zijn groote schreden gedaan op den weg, die tot de den mensch mogelijke volmaking van dat gedeelte der geneeskunst leidt. Doch, er bestaat nog veel, dat duister is, en tot deszelfs opheldering den arbeid van genievolle mannen vordert, in daartoe gunstige betrekkingen geplaatst.

Dat er, voor als nog, groote moeijelijkheden met de rangschikking der huidziekten gepaard gaan, wordt voldingend bewezen door de verscheidenheden en afwijkingen, welke wij ontwaren bij het onderzoek der verdeelingen in orden, klassen en soorten, door de genoemde schrijvers in hunne werken aangenomen en gevolgd. Éene en dezelfde ziekte vindt men bij den eenen tot deze, bij den anderen tot geene orde of klasse gebragt, niettegenstaande zij in het grondbeginsel, waarop de door hen aangenomene verdeelingen rusten, namelijk de uitwendige gedaante des uitslags, met elkander overeenstemmen.

Alleen die geneesheeren, welke bij groote hospitalen, of bij inrigtingen, enkel ter opneming van slepende huidziekten daargesteld, geplaatst zijn, en de geneeskundige praktijk uitoefenen,

zijn

zijn bevoegd om veranderingen en wijzigingen in de thans algemeen aangenomene verdeeling voor te ſtellen; want zij bezitten de hulpmiddelen om zoowel het gebrekkige aan te toonen, als de veranderingen en wijzigingen, die zij noodig oordeelen, door den ſchat van eigene ervaringen te ſtaven. De geneesheer, in den burgerſtand of bij burger-ziekenhuizen geplaatst, heeft daartoe zelden, zoo immer, de noodige gelegenheid. Zelden valt het hem ten deel, de ſlepende huidziekten in al hare mogelijke gedaanten en wijzigingen bij elkander te zien en waar te nemen: de uitgebreidſte praktijk en een lang gerekt leven zijn daartoe niet toereikend. Ook aan den geoefendſten arts komen gevallen voor, waarin hij twijfelt; want hij moet ziekten erkennen en bij den ziektenaam noemen, die hij te voren nimmer gezien heeft: eene taak, die ook dan nog onoverkomelijke zwarigheden oplevert, wanneer hem alle afbeeldingen en beſchrijvingen der ziekten bekend zijn.

Van deze waarheden doordrongen, heb ik mij in de verdeeling der ſlepende huidziekten, voornamentlijk tot die van BIETT en GREEN bepaald, en daarbij ook andere ſchrijvers geraadpleegd. Door die verdeeling aan te nemen, als hebbende het burgerregt bij de geneeskundigen van onzen tijd verkregen, kwam ik in de verpligting, hier en daar van de verdeeling, in dit Handboek in de inleiding tot de huidziekten in het algemeen voorkomende, af te wijken. Daarbij ſcheen het mij nuttig en derhalve ook noodig te zijn, de geheele verdeeling

der huidziekten, zoowel der heete als der ſlepende, over te nemen, — met aanwijzing echter van de plaatſen, waar de eerſte in dit werk reeds behandeld zijn. De jeugdige kunstgenoot erlangt daardoor een algemeen overzigt van alle huidziekten, en van de verdeeling, door de laatſte en beste ſchrijvers over die ziekten aangenomen; hetwelk dezen of genen niet ongevallig, eenigen welligt ook nuttig kan zijn.

Ik heb gemeend, niet te mogen nalaten, onaangezien de groote zwarigheden, daarmede verbonden, ook de Hollandsche namen der ſlepende huidziekten op te geven en deze naast de kunstbenamingen te plaatſen. Dat hierdoor aanleiding tot gegronde aanmerkingen gegeven wordt, is ligt te bevroeden: ik, voor mij zelven, ben geenszins met allen tevreden. Intusſchen zal men willen toeſtemmen, dat, bij het gemis eener algemeen aangenomene Hollandſche benaming, iedere daarop doelende poging, voor hoe vele verbetering dezelve ook vatbaar moge wezen, op eenige welwillende toegevendheid mag hopen. Want ook min doelmatig gekozen namen kunnen ontkennend nuttig zijn, daar de verbeteringen, die dezelve vorderen, andere kunstgenooten aansporen iets te leveren, dat beter en meer doeltreffend is.

De verdeeling der huidziekten, op de uitwendige gedaante des uitslags gegrond, vordert eene korte omſchrijving en bepaling van de vormen des uitſlags: dezelve zullen aan het hoofd der orde hare plaats vinden.

1e. Orde.

1e. Orde. *Exanthemata.* Heete ontstekingaardige en koortsige huidziekten. VERDEELING.

a. *Erythema.*
b. *Erysipelas.*
c. *Roseola.*
} Deze zijn reeds afgehandeld in het II Deel, 2 afd., 1 stuk.

d. *Scarlatina.*
e. *Rubeola.*
f. *Urticaria.*
} II Deel, 2 afd., 2 stuk.

2e. Orde. *Vesiculae.* Blaasjes.

a. *Miliaria.*
b. *Varicella.*
} II Deel, 2 afd., 2 stuk.

c. *Eczema.* Hitte uitslag. Vurige puisten.
d. *Herpes.* Haarworm.
e. *Scabies.* Schurft.

3e. Orde. *Bullae.* Blaren, Bleinen, Blazen.

a. *Pemphigus, Pompholyx.* { II Deel, 2 afd., 2 stuk, pag. 1065.
b. *Rupia.* Vuile Blaar, v. Korst, v. Haarworm.

4e. Orde. *Pustulae.* Puisten.

a. *Variolae.*
b. *Vaccinia.*
} II Deel, 2 afd., 2 stuk.

c. *Ecthyma.* Etterende puisten, Etterende Haarwormen.
d. *Impetigo.* Natte roof.
e. *Acne.* Vinnen.
f. *Mentagra*, Sycosis. Baardschurft.
g. *Porrigo.* Hoofdzeer.

5e. Orde. *Papulae.* Peukels.

a. *Strophulus.* Tanduitſlag.
b. *Lichen.* Huidmos.
c. *Prurigo.* Huidjeukte.

6e. Orde. *Squammae.* Schubben.

a. *Lepra.* Melaatschheid.
b. *Psoriaſis.* Drooge kraauwſel, droog ſchubachtig Huidmos.
c. *Pytiriaſis.* Zemel-uitſlag.
d. *Ichthyoſis.* Viſchſchubachtig uitſlag.

7e. Orde. *Tuberculae.* Knobbels.

a. *Elephantiaſis Graecorum.* Griekſche olifantsziekte.
b. *Moluscum.* Uitwasſen.
c. *Framboeſia.* Pokken der Goudkust.
d. *Lupus.* De wolf.
e. *Cancer.* Kanker of kreeftgezwel.
f. *Furunculus.* Bloedzweer, Bloedvin.
g. *Anthrax.* Pestkool.
h. *Pustula maligna.* Zwarte Blaas.

8e. Orde. *Maculae.* Vlekken.

a. *Ephelis.* Sproeten.
b. *Naevus.* Moedervlekken.
c. *Albinismus.* Witte huid.
d. *Vitiligo.* Gevlekte huid.

9e. Orde. Ziekte der Huid-aanhangſels.

a. *Onychia.* Ziekte der nagels.

b. *Pli-*

b. *Plica*, *Trichoma*, *Plicatio*, *Plicatura*. Poolsche vlecht.

Huidziekten, welke tot geene der voorgaande orden gebragt en grondvormen voor nieuwe orden aangenomen kunnen worden.

10e. Orde. *Pellagra*. *Dermatagria*. *Erysipelas periodicus nervosus chronicus*, *Scorbutus alpinus*. Lombardysche pokken, Scheurbuik der Alpen.

11e. Orde.

a. *Syphilides*. Venerische Huidziekten.

12e. Orde.

a. *Purpura*, *petechiae*. Peperkoorn. Handboek II deel, 2 afd., 2 stuk, pag. 810.

13e. Orde.

a. *Elephantiasis Arabum*. Arabische olifantsziekte.

14e. Orde.

a. *Keloides*. *Cheloides*. *Cancroides*. Schildpadroof.

2e. *Orde. Vesiculae. Blaasjes.*

Kleine door opheffing der opperhuid ontstane blaasjes, met een helder, doorschijnend, waterachtig vocht gevuld, dat in het verdere beloop troebel, wit, ondoorschijnend, gekleurd of etterachtig wordt, met of zonder ontsteking der huid. De blaasjes bersten; het vocht, dat zich dan ontlast, verdroogt tot dunne, gele of bruinachtige schilfers. Wanneer dit geen plaats vindt, wordt de waterachtige vloeistof door de opslorpende vaten opgenomen, de opgehevene opperhuid verdroogt en schilfert af; wanneer dezelve vroeger loslaat, dan ontstaan vochtige ontvellingen.

Tot deze orde behooren: a. *Eczema.* b. *Herpes.* c. *Scabies.*

I.

Eczema. Hitte-uitslag, Vurige Puisten.

Bepaling. Kleine in een zeer groot getal naast elkander staande blaasjes, die niet ineenvloeijen, in plekken van onregelmatige gedaanten uitbotten, op de geheele oppervlakte des ligchaams voorkomen in eenen grooteren of kleineren omvang, eenige deelen der huid echter meer dan andere beminnen; dezelve gaan met hevige jeukte gepaard, verloopen zonder koorts met weinig of geene ontsteking; de blaasjes verdroogen en schilferen af, er ontstaan dunne, ligtgele roven of natte ontvellingen. De uitbottingen grijpen dikwijls bij herhalingen plaats; na de genezing blijven eene vlekken of andere teekenen op de huid terug.

Naar

Naar aanleiding van de voornaamste vormen, waarin deze huidziekte voorkomt, onderscheidt men: Verdeeling.

a. *Eczema acutum.*
b. ——— *chronicum.*

Alhoewel het *Eczema* tot de min belangrijke en dikwijls voorkomende huidziekten behoort, en aan de geneesheeren uit de vroegste tijdperken der kunst, zoowel als aan die van lateren tijd bekend was, heerscht er toch nog groote onzekerheid omtrent deszelfs oorzaken en kenteekenen. Dit is blijkbaar uit de geschriften zelfs van die geneeskundigen, die zich de grootste verdiensten omtrent de huidziekten verwierven; vooral wanneer wij op hunne schikkingen in orden, klassen en soorten acht geven. Lorry heeft het *Eczema* niet onder de blaasjes, maar onder de *papulae* (peukels), schmolz onder *Hydroa* gebragt; terwijl alibert wijzigingen van hetzelve als *Squammosa h mida*, *Lichen agacus*, *Tinea asbestina* en *Furfuracea* beschrijft. Aangaande de oorzaken en kenteekenen, zullen wij in het volgende gelegenheid vinden, de deswege bestaande verscheidenheden en afwijkingen, bij onderscheidene schrijvers voorkomende, aan te stippen. Algemeene geaardheid en beloop.

De geheele oppervlakte der huid kan door het *Eczema* worden aangedaan. Op die plaatsen, waar de uitwendige bekleedselen met de slijmvliezen zamenhangen, breidt het zich somwijlen ook over gedeelten van deze uit. Bij voorkeur echter tast het die deelen aan, welke met haren bezet zijn, Zetel.

of een groot aantal ſmeerbeursjes hebben. Het behaarde hoofd (*Eczema capitis*), de okſelholte, het aangezigt (*Eczema faciei*), de borsten bij vrouwen, de handen, de vouw des elleboogs en de knieholte, de teeldeelen (*Eczema genitalium*) bij beide geſlachten en de omliggende deelen zijn de plaatſen, welke het bij voorkeur aandoet. Menigwerf breidt het zich, wanneer de teeldeelen lijden, over de inwendige oppervlakte van de ſcheede en het fondament uit; zelden blijft het tot een der genoemde deelen bepaald; gewoonlijk komt het op meer plaatſen te voorſchijn met gelijktijdige of achtervolgende uitbottingen, zoodat het meermalen van plaats verandert. Somwijlen, echter zeldzaam, breidt hetzelve zich over de geheele oppervlakte des ligchaams uit.

Besmettelijkheid.

In geene der gedaanten, waarin het *Eczema* voorkomt, is hetzelve beſmettelijk. Echter kunnen de afgeſcheidene vochten zeer ſcherp worden, en door plaatſelijke prikkeling op de huid van gezonde perſonen een *Eczema* voortbrengen. Biett ſpreekt van voorbeelden na den *Coïtus*.

Kenteekenen.

Zelden zijn de blaasjes grooter dan eene gierstkorrel of een ſpeldeknop. Zonder voorboden grijpt de uitbotting met hevige jeukte plaats, breidt zich van eenen kleinen omtrek over eene groote oppervlakte uit, keert van tijd tot tijd terug, verdroogt op de eene plaats en komt op eene andere weder te voorſchijn, en maakt den bedriegelijken ſchijn der tot ſtand gekomene genezing kenbaar. De grondvlakte der blaasjes geeft geene of ſlechts

ſlechts eene zeer geringe ontſteking te kennen, de aanwezige roodheid der huid heeft de gedaante van onregelmatige plekken en ſtriemen. De blaasjes, alhoewel in groot getal opgehoopt, digt bij elkander ſtaande en zamenhangende, vloeijen nimmer tot groote blazen te zamen.

De duur is zeer verſchillend : van weken tot maanden en jaren. In den ligtſten graad blijven de blaasjes van acht tot veertien dagen ſtaan, verdroogen en ſchilferen met dunne, weeke plaatjes af, en de geheele duur der ziekte blijft binnen den tijd van drie weken beperkt. Dezelve duurt langer, wanneer de blaasjes bersten en de ontlaste vochten tot gele en bruine dunne roven verdroogen. Geſchiedt dit niet, en grijpen er ontvellingen plaats, dan wordt de ziekte eene der langwijligſte. De ontlasting van waterachtige vochten is alsdan verbazend groot; de verbanden en het linnen, waarmede de ontvelde deelen gedekt worden, zijn ſpoedig doorweekt en moeten zeer dikwijls ververscht worden. Dit vocht verſpreidt eenen onaangenamen reuk, gelijkende, volgens ALIBERT, aan dien, welke heet gemaakt meel of vermolmd hout van zich geven. Duur.

Een der teekenen, aan deze ziekte bijzonder eigen, beſtaat in de buitengewone jeukte, die het eigenaardige heeft, dat zij met een hevig brandend gevoel gepaard gaat. De lijder, tot aanhoudend krabben genoodzaakt, ontwaart daardoor echter geene aangename vermindering van jeukte, gelijk bij andere huidziekten, maar brandende pijnen, Jeukte.

wel-

welke den toestand des lijders, bij eenige uitgebreidheid des uitslags, allerbeklagenswaardigst maken. Al de blaasjes worden door het aanhoudend krabben opengereten, en eene vochtige, bloedige ontvelling voortgebragt, die hoogst pijnlijk is. De aandrang tot krabben blijft intusschen zoo hevig, dat de lijders zich daarvan niet kunnen onthouden. LORRY verhaalt, dat mannen, die zich met de meeste vastheid van wil daarvan onthielden, door stuipen werden aangetast; alsmede, dat hij een geval heeft waargenomen, waarin een *Eczema penis priapismus* veroorzaakte. De jeukte is, volgens ALIBERT, zoo ondragelijk, dat de lijders dag noch nacht eenige rust genieten, zich het vel met de nagels verscheuren, en door zelfmoord een einde aan hun leven trachten te maken.

Voorbeschikkende oorzaken. Lieden van eene zachte, teedere, weeke huid, die veel en sterk zweeten, die door gebrek aan linnen en kleeding de noodige reinheid missen; — zij, die door hunne beroepsbezigheden ontbloote ligchaamsdeelen aan de zonnestralen of de kunsthitte moeten blootstellen, zijn het meest aan deze ziekte onderhevig.

Gelegenheidgevende oorzaken. Armoedige, vochtige, ongezonde woningen, slecht voedsel, misbruik van sterken drank, groote hitte, de arbeid in fabrijken en andere werkplaatsen, waarbij eenige huiddeelen veelvuldig of aanhoudend met scherpe, de huid prikkelende stoffen in aanraking komen.

Scherpe uitwendige geneesmiddelen (*Eczema pharmacirum*) de onwillekeurige afvloeijing van

de

urin, het afloopende zog bij vrouwen, en andere langs natuurlijke of buitengewone wegen afgescheidene vochten, welke scherp zijn, en voortdurend sommige huiddeelen nat maken; — de zoogenaamde scherpten, het langdurig gebruik van kwik (*Eczema mercuriale*), van zwavel (*Eczema a sulphure*), koortsen en andere ziekten, die zich door opgewekte werkdadigheid der huid critisch beslissen. In vele gevallen zijn er geene bekende oorzaken voorafgegaan, dat er echter van de genoemde steeds de eene of andere aanwezig is, blijkt daaruit, dat gezonde, in allezins gunstige omstandigheden levende personen zelden of nimmer door *Eczema* aangetast worden.

Deze bestaat in verhoogde terugwerking der lijdende huiddeelen, door algemeene of plaatselijke prikkeling opgewekt, met ophooping van niet behoorlijk toebereide voedingsstoffen in het bloed, tot welker onschadelijkmaking de natuur buitengewone afscheidingen behoeft, om de gezondheid te bewaren of te herstellen. **Naaste oorzaak.**

Eczema acutum.

De spoedig verloopende hitte-uitslag.

a. *Eczema simplex.* De eenvoudige hitte-uitslag.

Uitbotting met jeukte, zonder voorboden, tot eenen begrensden omtrek bepaald. De zeer talrijke, gierstkorrelvormige blaasjes staan digt bij elkander, vloeijen niet in een, zijn doorschijnend, glin-

glinſterend, ongekleurd, zonder ontſteking. Het daarin bevatte heldere, doorſchijnende vocht wordt troebel en wit. Door de ſpoedig volgende opſlorping worden de blaasjes flets, ledig, verdroogen en ſchilferen in zeer dunne plaatjes bijna onmerkbaar af. Ook gebeurt het, dat de blaasjes berſten, en de uitgeſtorte vochten tot dunne ſchubachtige ſchilfers verdroogen, ſpoedig afvallen en geen ſpoor op de huid terug laten. Volgens GREEN blijft er eene roode vlek terug, die of droog is of in het midden eene kleine opening heeft, waaruit een waterachtig vocht zijpelt. Hiermede ſtrijden de algemeen aangenomen onderſcheidingskenmerken van het *Eczema simplex*, namelijk, afwezigheid van ontſteking en waterachtige uitwaſeming, en niet wederkeerende afſchilfering; bewijzende alzoo, dat de door GREEN opgegeven uitgang de aanwezigheid van eene der overige wijzigingen dezer huidziekte te kennen geeft.

De duur van het *Eczema ſimplex* is van twee tot drie weken, ſomwijlen nog langer, doordien achtervolgens op onderſcheidene huiddeelen nieuwe uitbottingen plaats grijpen. Gewoonlijk blijft hetzelve tot enkele huiddeelen bepaald (*Eczema locale ſimplex*); zelden breidt het zich algemeen uit (*Eczema univerſale ſimplex*). De deelen, op welke het inzonderheid voorkomt, zijn: het aangezigt, de armen, de handen en de oppervlakte tusſchen de vingers. Het wordt dan ligtelijk met het ſchurft verward, te eerder, daar hevige jeukte beide ziekten vergezelt.

Jon-

Jonge lieden, die eene teedere huid hebben, het vrouwelijk geslacht, kraamvrouwen en personen, welke eene groote hitte bij hunnen arbeid moeten verduren, hebben de grootste voorgeschiktheid om er door aangetast te worden.

Deszelfs gewone oorzaken zijn: de werking der zonnestralen bij groote hitte op de bloote huid (*Eczema solare*), scherpe, prikkelende inwrijvingen en wasschingen, kwik- en zwavelzalven. Kwakzalvers bedienen zich van deze middelen, om de voorgenoemde terug getredene scabies, die zij als oorzaak van vele ziekten uitkrijten, op nieuw te doen uitbotten, terwijl zij niets anders dan een plaatselijk *Eczema* voortbrengen.

Het is eene ligte plaatselijke ziekte, die zonder belangrijke verschijnselen verloopt en met geene toevallen gepaard gaat, welke een algemeen lijden der bewerktuiging aanwijzen. Als complicatie komt hetzelve somwijlen met de scabies en het huidmos (*Lichen*) voor, meerendeels opgewekt door uitwendige hulpmiddelen, welke tot de genezing van die ziekte worden aangewend. Voorzegging.

b. *Eczema rubrum.* De roode hitte-uitslag. *Herpes squammosa madidans* (van ALIBERT).

Hitte en spanning in de huid gaan den uitslag vooraf en vergezellen denzelven; de huid heeft, door vermeerderden toevloed van bloed eene roode kleur; derzelver oppervlakte wordt ruw door opkomende kleine, witte peukels, die in witte, doorschijnende blaasjes van onregelmatige gedaante overgaan,

gaan, ter grootte van ſpeldeknoppen en door eenen fijnen rooden ring omgeven. Niet voor den zesden of achtſten dag neemt de roodheid af, het vocht in de blaasjes verdwijnt door opſlorping, en nadat deze geheel dáár is, grijpt er eene zemelachtige afſchilfering plaats, met fijne ronde plaatjes, die ſomwijlen aan de huid een bepoederd aanzien geven. Na de afſchilfering blijft de huid nog eenige dagen rood, bezet met kleine ronde peukels, door eenen onregelmatigen witten ring omgeven.

Niet altijd is het verloop zoo eenvoudig en regelmatig; zeer dikwijls blijft de huid voortdurend rood en in eenen geprikkelden toeſtand; de vochten, die zich uit de opengekrabde en geberſten blaasjes ontlasten, worden ſcherp en verwekken huidontſteking met natte ontvelling. De eerst waterachtig uitzijperende vochten bekomen, door bijmenging van bloed eene roode kleur, worden kleverig, dikker en verdroogen tot dunne, breede, weeke ſchilfers; deze vallen af om voor andere plaats te maken; de huid blijft rood en ontſtoken. Naar mate de hoeveelheid der afgeſcheidene vochten vermindert, worden de ſchilfers dikker, drooger, vaster en blijven langer zitten. De huid herkrijgt in den omtrek der aangedane deelen hare natuurlijke kleur en gedaante, van waar de genezing naar het middelpunt toe voortgaat; dezelve komt na een tijdsverloop van drie weken tot ſtand. Dieper in de bewerktuiging gewortelde oorzaken beletten de genezing, en hebben den overgang in het ſlepende *Eczema* ten gevolge.

c. *Eczema impetiginodes*. De nat-roovige hitte-uitflag.

Deze ontwikkelt zich of oorfpronkelijk, doordien de ziekelijke terugwerking der huid, tot eenen hoogeren trap geklommen zijnde, grootere blaasjes ontwikkelt; of afgeleid uit het *eczema rubrum*; in beide gevallen neemt het eene nat-roovige gedaante aan. De huiddeelen, op welke de uitbotting plaats heeft, zijn gezwollen, de watervaatklieren in de nabijgelegene deelen zwellen en worden pijnlijk. De blaasjes worden ondoorfchijnend, en het vocht, in dezelve bevat, verandert in een' dunnen etter. De blaasjes berften fpoedig, en het uitgeftorte vocht verdikt tot fchijnvliesachtige witte ftremfels, of verdroogt tot gele, weeke, opgehoopte, fomwijlen zeer groote fchubben; waar dezelve affchilferen heeft de huid eene karmozijn roode kleur met affcheiding van een roodgekleurd waterachtig vocht, dat wederom tot fchubben verdroogt, die wederom afvallen, om door andere vervangen te worden.

Gedurende eenigen tijd, zoo lang namelijk, als de verhoogde terugwerking aanhoudt en de fcherpte der afgefcheidene vochten eenen toeftand van ontfteking in de huid onderhoudt, vinden de affchilferingen en ontwikkeling van nieuwe fchubben en roven plaats. Naarmate gene afnemen, vermindert het getal der blaasjes, de waterachtige vochten worden in eene mindere hoeveelheid afgefcheiden, de daaruit gevormd wordende fchubben zijn dunner, en de huid herneemt allengskens hare

natuurlijke gedaante en kleur, nadat eene tijdruimte van meer dan drie weken verloopen is.

De uitſlag kan alleen plaatſelijk tot een enkel huiddeel bepaald blijven (*Eczema impetiginodes locale*), of algemeen zijn (*Eczema impetiginodes universale*). In beide deze gedaanten is hetzelve eene meer of minder belangrijke ziekte, gaat dikwijls met koorts en andere toevallen gepaard, afhankelijk van algemeene ſtoornisſen der bewerktuiging.

Wanneer de uitſlag algemeen verbreid is, vindt men gewoonlijk gelegenheid, hetzelve gelijktijdig in al zijne verſchillende wijzigingen en overgangen van de eene gedaante in de andere waar te nemen. Op onderſcheidene huiddeelen, dikwijls binnen eenen kleinen omtrek en digt bij elkander, ziet men de peukeltjes, als eerſte kiemen des uitſlags, de blaasjes van derzelver aanvankelijke tot volkomene ontwikkeling, alle rangen doorloopende, het uitzweeten der waterachtige vochten, de verdrooging tot ſchubben, en deze in al hare wijzigingen.

Bij den plaatſelijken nat-roovigen hitte-uitſlag, ziet men tusſchen de daaraan eigene peukels en blaasjes, die van den roode: een bewijs, dat beide geene verſchillende ziekten zijn, maar wijzigingen van eene en dezelfde.

Het *eczema impetiginodes* gaat in het ſlepende over, wanneer het langer dan dertig dagen duurt: in niets verſchillend van datgene, waarin het roode overgaat. De bij voortduring uitbottende blaas-

blaasjes met derzelver eigenaardig verloop, en de afwezigheid van ware puisten, leveren kenſchetſende onderſcheidingsteekenen op, die tegen de dwaling beveiligen van hetzelve voor den natroovigen uitſlag (*impetigo*) aan te zien, of voor eene zamenſtelling uit *eczema* en *impetigo* te houden. Echter kunnen bij hevige ontſteking der huid en de aanwezigheid van inwendige oorzaken complicatiën met andere huidziekten, en wel voornamelijk met *impetigo* en *ecthyma* (etteraarde, huidmos) voorkomen. Het eigendommelijke der *eczema*-blaasjes, de groote zich ſpoedig vullende puisten van *impetigo* en *ecthyma* maken het niet moeijelijk deze complicatie te erkennen en juist te beoordeelen.

Het *eczema acutum* is in zijne verſchillende vormen, doorgaans eene ware uitwendige tot de huid bepaalde ziekte, die met geene eigenlijdende algemeene aandoening der bewerktuiging gepaard gaat en een regelmatig beloop volgt. Wanneer hetzelve eene groote oppervlakte der huid inneemt, en met hevige ontſteking gepaard gaat, ontſtaan medelijdend algemeene toevallen: de pols wordt vol en groot, de ſpijsvertering geſtoord, en in de afſcheidingen grijpen afwijkingen en wijzigingen plaats; ook het zenuwgestel wordt daarin betrokken.

Eczema chronicum.

Wanneer het *eczema rubrum* en *impetiginodes* in het ſlepende overgaan, dan wordt de huid, door de telkens op nieuw uitbottende blaasjes, aanhoudend in eenen toeſtand van verhoogde reactie

gehouden, en door de fcherpe vochten, die ontlast worden, geprikkeld; de ontfteking dringt dieper in het weeffel der huid. Er grijpen ontvellingen plaats in den omtrek der gewrichten, zoowel als op die plaatsen, waar de huid door de bewegingen plooit; er ontftaan meer of min diepe kloven, die eene buitengewoon groote hoeveelheid dunne waterachtige vochten ontlasten, welke de verbanden en de kleederen fpoedig doorweeken en derzelver ververfching bij herhaling noodig maken. Worden de vastgekleefde verbanden onvoorzigtig afgerukt, dan heeft men eene bloedende oppervlakte. De huid is eenigzins zuchtig gezwollen, en de ingedrukte voren, door de plooijen der verbanden, blijven nog nadat deze zijn weggenomen, gelijk bij andere zuchtige zwelling, eenigen tijd ftaan. In deze gedaante is het *eczema* eene zeer langdurige en hardnekkige ziekte, die maanden en jaren kan voortduren, en vaak alle pogingen tot genezing verijdelt.

In het beloop dezer ziekte, komen afwisfelend verbetering en verflimmering voor. De uitgeftorte vochten blijven dun en waterachtig, en beletten door de groote hoeveelheid de opdrooging tot fchubben en roven. Bij vrouwen worden op deze wijze de handen en vingers menigwerf zoo hevig aangetast, dat de afgefcheidene waterachtige vochten druppelsgewijze afvloeijen; bij mannen voornamelijk de voeten of ook, de vochten dik etterachtig en verdroogen tot fchubben en roven, die

af-

afvallend eene roode oppervlakte terug laten, op welke weder nieuwe blaasjes uitbotten, die hetzelfde beloop volgen.

Het plaatſelijk ſlepende *eczema* verbreidt zich menigwerf over eene groote oppervlakte der huid. Somwijlen blijft het tot eenen kleinen omtrek beperkt, en bepaalt zich tot den rug van den neus, eene der oorſchelpen, den rug der hand, enz.

Het ſlepende *eczema* tast meer volwasſenen dan kinderen, en het vrouwelijk geſlacht meer dan het mannelijke aan. Het komt dikwijls met de eerſte lentewarmte te voorſchijn, blijft gedurende den zomer aanwezig, verdwijnt in den herfst, en ſchijnt in den winter genezen, tot dat in het voorjaar nieuwe uitbottingen het tegendeel bewijzen. Menigmaal wordt het ſlepende *eczema* door buikloop vervangen, zoodat de eene dezer ziekten te voorſchijn treedt, wanneer de andere den lijder verlaat. In het algemeen oefenen de jaargetijden en groote plotſelinge veranderingen in de warmtemaat des dampkrings eenen zeer kennelijken invloed uit op de ontwikkeling, herhaling en verſlimmering der uitbottingen en des uitſlags.

De oorzaken van het ſlepende *eczema* zijn zelden alleen uitwendige en plaatſelijk werkende, gewoonlijk de zoodanige, welke als bekende of als verborgene algemeen werkende ſchadelijkheden medelijdend eene verhoogde en ziekelijke terugwerking in de huid opwekken, hetzij als criſis of ter vervanging van andere ziekten.

Het *eczema simplex* wordt menigwerf met de ſchurft verwisseld. Het ontwikkelt zich, gelijk **Diagnosis.**

deze, zonder voorafgaande ontfteking of andere voorboden, bepaalt zich vaak alleen tot de handen en vingers, en gaat met hevige jeukte gepaard. De onderfcheidingsteekenen zijn: de kleine ronde gierstvormige blaasjes, die, op een rood veld opgehoopt, digt bij elkander ftaan, zamenhangen, meer vochtig zijn, en dikwijls na tusfchenpoozende koortfen uitbotten; de fchilfers en fchubben keeren meermalen terug. De genezing komt door middelen tot ftand, die de fchurft niet genezen. Bij de fchurft zijn de blaasjes puntig met eene harde grondvlakte, niet opgehoopt of zamenhangend, en ftaan afgezonderd; het talrijkst aan de gewrichten en tusfchen de vingers. Op andere ligchaamsdeelen komen dezelve hier en daar flechts enkel voor, uitgezonderd in zeer verouderde gevallen, waarin het geheele ligchaam er mede bezet is. De jeukte verwekt eene aangenamer gewaarwording, terwijl dezelve bij het *eczema* altijd met pijn gepaard gaat. Eindelijk is de fchurft befmettelijk, het *eczema* niet.

Het *eczema rubrum* kan met den gierstuitflag verwisfeld worden. De afwezigheid van koorts bij het *eczema*, het algemeene lijden, het fpoedige beloop, het gevaar, dat de gierstuitflag influit, en de grootere niet zamenhangende blaasjes leveren verfcheidenheden genoeg op, om beide de ziekten niet met elkander te verwisfelen.

Eczema impetiginodes onderfcheidt zich van *impetigo* (natte roof) door de volgende teekenen. De *impetigo* blijft tot eenen kleinen omtrek bepaald,

paald, komt niet met blaasjes, maar met puisten op, welke een dikker, ondoorſchijnend etterachtig vocht bevatten, dat tot roven en korſten, en niet tot ſchilfers en ſchubben opdroogt.

Eczema chronicum is vaak moeijelijk te erkennen, en kan met *lichen agrius* verwisſeld worden. Onderſcheidingsteekenen zijn: de ſchubben bij het *lichen agrius* zijn dikker, donkerder van kleur en roofachtig; deze, afvallende, laten ligte likteekens na, en de oppervlakte blijft met peukels bezet. Bij de andere ſoort van *lichen* is de huid meer in de diepte ontaard, meer geſpannen en kan niet in plooijen worden opgevat; de omtrek der aangedane huid is met geene blaasjes, maar met harde peukels bezet, die lang ſtaan blijven.

De *psoriasis* onderſcheidt zich van het *eczema chronicum* door de grootere ſchubben, door de gladde roode verhevene oppervlakte, die na het afvallen van dezelve terug blijft; door haar geheel beloop en door de kloven en wrongels, welke de aangedane huiddeelen in alle rigtingen doorkruiſen en van de bewegingen der ſpieren niet afhankelijk zijn.

Het *eczema capitis* is eene der meest voorkomende plaatſelijke ſoorten, dat dikwijls met *tinea capitis* of *porrigo* verwisſeld wordt. Het kenſchetst zich door alleen kinderen beneden zes jaren oud, voornamelijk gedurende het tanden krijgen, aan te tasten; als ook door de groote hoeveelheid kleverige waterachtige vochten, die het hoofd zoo

 nat

nat maken, als of er water over was uitgegoten. De haren kleven te zamen, en overdekken met de ſchilfers van de opgedroogde vochten het geheele hoofd als met een vilt, waarin eene tallooze menigte ongedierte nestelt. Onder dit dekſel is de huid rood, ligt gezwollen, met een groot getal kleine gaatjes bezaaid, waaruit voortdurend veel waterachtig vocht zijpelt. De kinderen worden door eene ondragelijke jeukte gekweld, zoodat zij het hoofd geen oogenblik ſtil houden, zelfs niet in den ſlaap, maar onophoudelijk op het kusſen of op den nek heen en weder wrijven en met de nagels openrijten. Wanneer de uitſlag zich over het geheele hoofd uitbreidt, dan deelt het zich aan het voorhoofd, de wangen, den neus en de ooren mede. De ontſteking bereikt ſomwijlen eenen hoogen trap, zoodat kleine absceſſen in het celweefſel ontſtaan; de halsklieren worden pijnlijk en zwellen, enkele gaan tot verzwering over. De haarbolletjes nemen geen deel in het lijden der huid, de haargroei gaat krachtig voort en nimmer volgt er kaalhoofdigheid. Meerendeels beſtaan bij deze ſoort van lijders ſcrophuleuse aandoening en gebrekkige voeding.

Het *eczema faciei* en *aurium* behooren tot het eenvoudige en roode *eczema* met al de verſchijnſelen, aan deze ſoorten eigen, en onderſcheiden zich van de *crusta lactea*, waarmede zij door onachtzaamheid dikwijls verwisſeld worden. Beide behooren tot de hardnekkigſte ſoorten.

Voorzegging. De roode en de roofachtige hitte uitſlag (*eczema ru-*

rubrum en *impetiginodes*) zijn geene gevaarlijke, maar zeer lastige ziekten, geneesbaar door eene doelmatige behandeling, zonder eenige ſporen na te laten. De ſlepende hitte-uitſlag (*eczema chronicum*) is eene kwellende en langdurige ziekte, vooral dan, wanneer met de wisſeling der jaargetijden nieuwe uitbottingen plaats grijpen, deze andere ziekten vervangen, en wederkeeren wanneer gunſtige verſchijnſelen eene ſpoedige genezing beloven. Het wordt zeer langdurig en dikwijls ongeneesbaar, wanneer het met andere ſlepende huidziekten verbonden voorkomt. Volgens ALIBERT gaat het meermalen in plaatſelijke en algemeene waterzucht, in andere ziekten en *marasmus* over. **Prognosis.**

In de eerſte plaats is het noodig, de aanwezige uitwendige oorzaken doelmatig uit den weg te ruimen door zuiverende en verzachtende wasſchingen en baden, de huid van alle vreemde en prikkelende zelfſtandigheden te reinigen en tegen dezelve te beveiligen. **Geneeskundige behandeling.**

Wanneer de ziekelijk verhoogde reactie der huid alleen door uitwendige prikkels is opgewekt en onderhouden wordt, kan de genezing ſpoedig tot ſtand worden gebragt door verkoelende, zuurachtige, ontſtekingwerende dranken: limonade, water en azijn, wei van melk met wijnſteen of tamarinde bereid, met toevoeging van antiphlogistiſche lakſeermiddelen, wanneer de buiksontlasting terug blijft. Tegen het *eczema* na de koepok-inenting ontſtaan, heeft CORRIGAN eene vereeniging van jalappe en ſalpeter met vrucht aangewend. Uitwendig ſchrijve **Eczema simplex.**

men verzachtende wasſchingen met afkookſel van zemelen en warm-water baden voor. Biedt de ziekte aan deze middelen tegenſtand, breidt zich de uitſlag verder uit en wordt de jeukte hevig, dan moeten ſterker werkende lakſeermiddelen bij herhaling worden toegediend, afgewisſeld met afkookſels van de ſasſaparillen en aftrekſels van de *ſerpentaria*. Uitwendig zijn alsdan de loogzout- en zwavelbaden noodig. De eerſte bereidt men door vier tot acht oncen kali of *natron carbonicum* in het noodige water voor een bad op te losſen; — de zwavelbaden door vier oncen zwavellever in de plaats van de koolzure loogzouten te nemen. Die baden moeten eene warmte hebben van 90 tot 95 graden FAHRENHEIT.

Eczema rubrum et impetiginodes.

Deze worden in derzelver ligtere graden op dezelfde wijze behandeld. Is de ontſteking der huid meer ontwikkeld, de uitſlag algemeen verbreid, hardnekkig en langdurend, dan zijn er bloedontlastingen door aderlatingen en bloedzuigers op de meest aangedane huiddeelen noodig; daarna geeft men de verkoelende lakſeermiddelen bij herhaling, en zoo lang er eene afleiding naar het darmkanaal gevorderd wordt; vervolgens zweetmiddelen, ſpiesglasbereidingen, volgens WHITTING den *tartarus emeticus*, van $\frac{1}{16}$ tot $\frac{1}{8}$ grein om de drie uren, verbonden met *opium* als de jeukte zeer hevig is; afkookſels van *ſasſaparillen*, *dulcamara* en *cortex peruvianus* met zwavelzuur, waar de geheele bewerktuiging door het plaatſelijk lijden ontſtemd is, en de krachten onderſteuning behoeven. Uitwendig be-

bezige men, om de pijnen en de jeukte der ontvelde oppervlakte te bedaren, verzachtende pappen en omflagen: dunne uit bittere amandelen bereide emulfien, afkookfels van *hb Malvae*, *radix altheus*, en *hb Hyosciami*. PEARSON raadt het gebruik van een *ceratum faturni* en GOSSET lijnolie met kalkwater aan. De diëet moet zachtvoedend en niet overvloedig zijn. Alle fcherpe, gezoute en gerookte fpijzen, bier, koffij en de geestrijke dranken zijn fchadelijk. Steeds drage men zorg voor de noodige zuivering der huid door warme baden met flijmachtige toevoegfels, begunstige de genezing door loogzout- of zwavelbaden en zwavelberookingen. Het linnen, het beddegoed en de kleedingftukken, die in onmiddellijke aanraking met de huid komen, moeten dikwijls verwisfeld worden.

De geneeskundige behandeling dezer ziekte is in het algemeen meer empirisch dan rationeel. Bij de fchrijvers over dezelve, de beroemdfte niet uitgezonderd, vindt men, zonder bepaalde aanwijzingen, vele en zeer verfchillende geneesmiddelen aangeraden, terwijl zij nu het eene, dan het andere bezigen, zonder redenen van deze voorkeur te geven. Om eenige regelmatigheid in acht te nemen, zal ik in de eerfte plaats fpreken van de behandeling der oorzaken, ten andere van die der toevallen, en in de derde plaats het belangrijke der empirifche behandeling mededeelen. Eczema chronicum.

a. *Behandeling der oorzaken.*

Waar gastrifche prikkels aanwezig zijn, en de verrigtingen der buiksingewanden aan traagheid

lij-

lijden, waardoor de ziekelijke terugwerking der huid opgewekt en onderhouden wordt, beginne men de behandeling met verkoelende lakſeermiddelen, uit middelzouten, wei van melk met wijnſteen vervaardigd, eenige glazen Sentlitzer of andere lakſerende minerale wateren. Kan men, wegens de geringe aandoenlijkheid van het darmkanaal en traagheid in de verrigting der afſcheidende buiksingewanden, met de genoemde middelen het doel niet bereiken, dan gaat men tot de ſterker werkende lakſeermiddelen over, en geeft de *calomel* van 4 tot 6 greinen, met *aloës*, *reſina jalappae*, de *gummi gutta*, het *ſcammonium* of het *extractum colocynthidis*. Gedurende het geheele beloop der ziekte blijven deze middelen aangewezen, zoo lang de buikontlasting moet bevorderd worden, of eene krachtige afleiding van de huid naar het darmkanaal noodig is.

Ontsteking. Zoowel de ontſteking der huid, als de algemeene ontſtekingstoeſtand der bewerktuiging, volbloedigheid en overtollige voeding, moeten in aanmerking genomen, eerst gematigd of opgeruimd worden, alvorens men tot andere middelen mag overgaan: aderlatingen, bloedzuigers of bloedige koppen zijn dan aangewezen. Men onderſteunt dezelve door verkoelende lakſeermiddelen, door dranken, met plantenzuren bereid, en schralen kost.

Uitwaseming. Bij eene drooge huid, ruwe oppervlakte, en nimmer of zeldzaam plaats vindend zweet, herſtelle men de huidwerkdadigheid door zweetmiddelen,

len, uit kleine giften *tartarus emeticus*, *spiritus mindereri*, aftrekfels van de *flores sambuci* en afkookfels van de *sassaparilla*, *cichorei*, *rad. Bardanae*, *rad. graminis*, enz.

Waar de kenteekenen dezer ziekte aanwezig zijn, en het *eczema* daaruit deszelfs beftaan ontleent, zijn de *anti-scorbutica* aangewezen. Spoedig flaagt men alsdan in de genezing door het gebruik der minerale zuren, vooral van het zwavel- en salpeterzuur. Men geeft dezelve van eene halve tot heele drachma, gemengd in eene pint gerstewater of een ander flijmachtig vocht, binnen 24 uren te gebruiken. Bij groote gevoeligheid van de maag, worden de zuren nog meer verdund, of men laat het gebruik, telkens een glas gerste- of rijstwater drinken. Volgens BIËTT werkt het falpeterzuur het krachtigst, en verdient de voorkeur boven het zwavelzuur. Gelijktijdig geven men de versch uitgeperste fappen van *cichoreum*, *taraxacum*, waterkers en van foortgelijke anti-scorbutifche planten. Mogten andere fcherpten aanwezig zijn, de fcrophuleuse, venerifche, enz., dan moeten dezelve met de bekende middelen tegen die ziekten beftreden worden. **Scheurbuik.**

Dit behoort tot de hardnekkigfte en langdurigfte wijzigingen dezer ziekte. Het tast voornamelijk de onderfte ledematen aan, heeft eene bruine of violet kleur, en gaat met de gewone verfchijnfelen der kwikziekten, vooral met aandoeningen van het tandvleesch en de fpeekfelklieren gepaard. De zwavelbereidingen, de *flores sulphuris*, de **Hydrargyria. Eczema mercuriale.**

lac sulphuris, de zwavellever en de minerale zwavelwateren zijn alsdan onze meestvermogende geneesmiddelen. Wanneer de minerale zwavelwateren niet goed verdragen worden, dan verdunt men dezelve met zoete melk, gerstewater of andere ſlijmachtige vochten, in afnemende hoeveelheid toegevoegd, tot dat het water enkel verdragen wordt. Uitwendig bezige men de zwavelbaden en de zwavelberookingen, echter niet voordat de verhoogde gevoeligheid der huid door verzachtende baden gematigd is. Van de berookingen gebruik makende, drage men zorg, de lijdende huiddeelen aan geene te groote hitte bloot te ſtellen.

De toevallen bij het *eczema chronicum*, welke eene bijzondere oplettendheid en eene gewijzigde behandeling vorderen, zijn:

a) De jeukte en pijn. Om deze lastige toevallen te matigen, is het gebruik van eenvoudige warme waterbaden, wasſchingen en omſlagen nuttig. Met deze niet ſlagende, voege men ſlijmachtige afkookſels van althea-wortel, van lijnzaad en zemelen, of 6 tot 12 oncen dierlijke gelei bij ieder bad. Tot wasſchingen en ſtovingen verdient de *emulſie* van bittere amandelen bijzonder aanprijzing.

b) Overvloedige waterachtige afſcheidingen en ontvellingen. Deze vorderen, in de eerſte plaats, reiniging der lijdende deelen door baden en wasſchingen met warm water, vervolgens omſlagen met *aqua goulardi*, *aqua vegeto-mineralis*, afkookſels van de *malvae* of aftrekſels van vlierbloemen met *acetas plumbi liquidum*. Van ſtrooipoeders,

za-

zamengesteld uit gelijke deelen *flores zinci* en *semen lycopodii* heb ik steeds boven alle andere middelen de meeste hulp erlangd, om de waterachtige afscheidingen der door *eczema* aangetaste deelen op te droogen. Bij groote zwakte en oplossing der vochten is het raadzaam gelijktijdig het zwavelzuur en den *cortex peruvianus* toe te dienen.

Empirische behandeling. Men neemt tot deze zijne toevlugt, wanneer de redenerende geneeswijze vruchteloos aangewend werd, of wanneer de oorzaken der ziekte, gelijk menigwerf plaats heeft, verborgen zijn.

a.) *Loogzouten.* Met een gunstig gevolg heeft men het *kali* en *natrum carbonicum* in hardnekkige gevallen, met hevige jeukte gepaard, aangewend. Men geeft dezelve inwendig: eene halve drachma in 24 uren, opgelost in een afkooksel van de *radix cichorei* of de *stipites dulcamarae.* Uitwendig in baden plaatselijk in stovingen en omslagen, waartoe men eene oplossing van ééne once in 16 oncen van slijmachtige afkooksels gebruikt.

b.) *Spaansche vliegentinctuur.* Men heeft deze, voornamelijk bij vrouwen, nuttig bevonden. Dezelve wordt om te beginnen, in giften van 3 droppels des morgens in een wijnglas met gerstewater of amandelmelk toegediend. Om den anderen dag wordt de gift met één' droppel vermeerderd, tot dat men tot het hoogste getal, namelijk van 25 tot 30 droppels daags geklommen is.

c. *Arsenicum album*, *acidum arsenicosum.* Rattenkruid, arsenik-zuur. Volgens BIËTT heeft men

van

van de arſenikbereidingen alleen nog hulp te verwachten tegen de hardnekkigſte ſoorten van het ſlepende *eczema*, dat bij mannen aan het *ſcrotum*, bij vrouwen aan de borſten en tepels, bij beide geſlachten aan de handen, de teeldeelen en de dijen, en bij kinderen op het behaarde hoofd (door ALIBERT onder de benamingen van *tinea asbestina* en *furfuracea* beſchreven) voorkomt.

De arſenikbereidingen, waarvan men zich bedient, zijn:

a.) De *Aziatiſche pillen*, (*) voornamelijk bij de Engelſche geneesheeren in gebruik. Men laat gedurende vier tot zes weken, dagelijks eene pil nemen. Beſpeurt men, dat dezelve niet goed verdragen worden, zoo ſtaakt men het gebruik gedurende eenigen tijd, om daarna in kleinere giften weder te beginnen.

b. De *ſolutie van* FOWLER. In deze is de basis arſenikzure potasch. Dezelve wordt op deze wijze bereid:

R. *arſenici albi.*
Sal. Tartari depurati âa gr. LXIV.
Aquae fontanae distillatae unc VI.
coque in balneo arenae usque ad ſolutionem

(*) Aziatische pillen.

R. *Protoxyd. Arsenic.* gr. LV.
pip. nigri. gr. IX.
f. pil. N. 800. d. s.
dagelijks ééne pil.

nem perfectam arsenici. Solutioni refrigeratae adde spiritus lavendulae compositae unc. *β. aq. distillatae quantum requiritur ut efficiat omnis massa librum unum.*

80 droppels zullen een $\frac{1}{2}$ grein arsenikzuur bevatten; volgens SACKS is deze hoeveelheid grooter. De oplossing van FOWLER is de krachtigste van alle arsenik-bereidingen; men geeft dezelve in giften van drie droppels des morgens nuchteren, gemengd met zuiver water; om de vijf of zes dagen vermeerdert men die gift met twee tot drie droppels. BIETT is nooit hooger geklommen dan tot vijftien droppels daags.

c) De solutie van PEARSON. Deze is zachter, en gemakkelijker te bereiden. Bij prikkelbare personen, bij vrouwen en bij kinderen kan men zich alleen van dezelve zonder gevaar bedienen, bekomt dezelve beter en wordt eerder dan de andere bereidingen verdragen. De basis is arsenikzure soda, ter hoeveelheid van $\frac{1}{8}$ grein in ééne drachma vocht. Men begint met vijf tot tien droppels, allengskens tot 20—60 opklimmende.

d.) De oplossing van BIETT, sedert 1818 in gebruik gebragt en met goed gevolg toegediend, staat gelijk met de oplossing van PEARSON en wordt op dezelfde wijs als gene aangewend. De basis is arsenik-zure ammonia.

Ik herhaal, wat ik reeds vroeger over het inwendige gebruik van den arsenik gezegd heb, namelijk, dat ik geene vrijheid vind, een zoo gevaarlijk middel inwendig toe te dienen. Die het ge-

gebruiken wil, doe zulks steeds met de grootste voorzorg en schroomvallige omzigtigheid, denkende aan de waarschuwing van SACKS, die zegt: „noch theorie, noch ervaring, noch empiric, regtvaardigen het inwendig gebruik van het rattenkruid, en geven nimmer eene voldoende verontschuldiging aan de hand."

e.) De behandeling van LORRY. Hij hecht groote waarde aan de zweetmiddelen en raadt tot inwendig gebruik *serum lactis*, hoender- en kalfsbouillon, de versche sappen van *cichoreum*, *taraxacum*, waterkers, enz.; in navolging der Grieksche geneesheeren, aromatieke middelen, *calamus aromaticus*, saffraan, de *serpentaria*, de sandelhouten en den *helleborus*, zoowel inwendig als uitwendig in baden. Uitwendig: waschingen met rozenwater, met *oxymel* van rozen-azijn, *aqua vegeto-mineralis* en waterbaden. Ook houdt hij het voor een gunstig verschijnsel, wanneer op de baden eene nieuwe of sterkere uitbotting volgt.

f.) De behandeling van JONATH. GREEN. Na voorafgegane algemeene en plaatselijke bloedontlastingen geve men een sterk werkend lakseermiddel, zuivere de huid door warme waterbaden, met bijvoeging van haver- of gerstenslijm of dierlijke gelei, wanneer de huiddeelen sterk ontstoken, zeer pijnlijk zijn en hevig jeuken. Deze toevallen gematigd zijnde, wordt er tot de zwavel-berookingen overgegaan, om den anderen dag af te wisselen met de straks genoemde baden. Waar het de verheffingen der toevallen vorderen, moeten de

bloed-

bloedontlastingen en de lakseermiddelen herhaald worden. De spaarzame eetregel blijve tot ligt verteerbare, niet prikkelende voedsels bepaald. Het verblijf op het land dient tot nakuur en duurzaammaking der genezing.

JONATHAN GREEN slaagde in de genezing van een zeer hardnekkig geval van *Eczema chronicum*, dat jaren lang aan alle geneeskundige pogingen tegenstand geboden had. De behandeling werd aangevangen met aderlatingen, bloedzuigers, warme baden en pappen uit wittebrood met *aqua goulardi* op de aangedane deelen. Vervolgens dit lakseermiddel gegeven.

R. Extracti colocynthidis comper. gr. x.
Pulver. Scammonii
Sapon. Venet ana gr. V
Syrupi rhamni q. s.
ut. f. *pilulae.* N. IV.

S. Des avonds bij het naar bed gaan in te nemen.

Daarna moest de lijderes des morgens en des avonds drie lepels van de volgende mixtuur nemen:

R. Infusion. rad. Caryophyl. unc. XII.
Tincturae Humuli unc. I.
Tartratris potassae unc. I.
Tinct. Sennae. unc. *ß.*
misce.

Uitwendig werden de zwavelberookingen in het werk gesteld, en de meest lijdende deelen met *ceratum saturni* gesmeerd.

Behandeling van het eczema chronicum locale.

Wanneer hetzelve tot een klein gedeelte der huid bepaald blijft, slaagt men menigwerf in de genezing door enkel plaatselijk aangewende smeersels, zamengesteld uit ééne once ongezouten versche boter of reuzel en ééne drachma *mercurius praecipitatus albus* of *flores zinci;* somwijlen zelfs met inwrijvingen van kaarsongel.

Behandeling van het schubachtige hitteuitslag. (*eczema furfuraceum*). In dezen vorm, vooral op den rug der handen voorkomende, zijn de kwikbereidingen de krachtigste geneesmiddelen. Vooraf echter moet men zich wel overtuigd hebben, dat men met geen *eczema mercuriale* te doen heeft. Door BIETT en anderen worden de volgende voorschriften voornamelijk aangeprezen:

R. *Proto-Nitrat. Hydrargyri.* scr. I. dr. β.
axungiae porci. unc. I.
S.

R. *Proto-jodureti Hydrarg.* scr. I.
axung. porci. unc. I.
S.

R. *Deuto jodureti Hydrargyr.* gr. X—XII.
axung. porci. unc. I.
S.

Om op de met uitslag bezette huiddeelen in te wrijven.

Om de jeukte te matigen, kan tot ieder der gegevene voorschriften 12 greinen kamfer worden toegevoegd. Ook van waschingen met eene oplossing van *mercurius sublimatus corrosiv.*, één grein op twee oncen rozenwater, heb ik mij me-

nig-

nigwerf met het beste gevolg bediend. Inwendig zijn de kwikmiddelen nutteloos en fchadelijk, met uitzondering van die gevallen, waarin het *eczema* eenen venerifchen oorfprong heeft, of eene venerifche complicatie aanwezig is.

II. *Herpes.* Haarworm.

Aan een zeer groot getal van zeer verfchillende, zoowel ligte als hardnekkige huidziekten hebben de geneeskundigen van vroegeren en van lateren tijd, onder deze voornamelijk ALIBERT, den naam van *Herpes* gegeven: vele derzelven werden tot andere geflachten en foorten gebragt. Hierdoor ontftaat eene niet geringe moeijelijkheid om met juistheid vast te ftellen, welke ziekten tot de Herpetifche behooren, en aan te wijzen, welke huidziekten de onderfcheidene fchrijvers onder den naam van *Herpes* bedoelen. ROB. WILLAN heeft deze moeijelijkheden uit den weg geruimd, door den naam van *Herpes* tot een door blaasjes gekenfchetst, niet zeer belangrijk geflacht van huidziekten te beperken, en de andere, onder dien naam voorkomende, naar aanleiding der gedaanten des uitflags tot hunne natuurlijke klasfen, orden en geflachten te brengen.

Op eene meer of min ontftokene oppervlakte van eenig huiddeel, grijpt de uitbotting van kleine, halfkogelvormige blaasjes plaats, die de grootte van een half hennipzaadje tot die van eene halve erwt hebben en een helder vocht bevatten. De blaasjes, die in fcherp afgeperkte hoopen of groe- Bepaling.

pen druiventrosvormig bij elkander ſtaan, vormen onregelmatig kringvormige plekken, van elkander afgeſcheiden door grootere of kleinere tusſchenruimten van gezonde huiddeelen. De blaasjes worden allengskens grooter, ondoorſchijnend en eindigen door opdrooging in kleine zemelachtige roven of ſchilfers, binnen den tijd van 10 tot 21 dagen. De uitbotting gaat gewoonlijk met pijnlijke jeukte en kriewel gepaard, in meer zeldzaam voorkomende gevallen met diep zittende pijn in de lijdende deelen, die eerst met den afloop der ziekte verdwijnt.

Algemeene ziekteverſchijnſelen worden ſomwijlen, echter niet dikwijls waargenomen. De voorkomende beſtaan in een kwalijk-bevinden, waaraan de lijder geen' naam weet te geven, gepaard met gevoel van zwakte, gebrek aan eetlust en bedorvene spijsvertering zonder koorts. Alleen als toevallige complicatiën kunnen koortsaanvallen plaats hebben: tot het wezen der ziekte behooren dezelve niet.

De oorzaken beſtaan of in uitwendige bekende ſchadelijkheden of in onbekende in de bewerktuiging verborgene geſteldheden. In beide gevallen grijpt eene eigendommelijke wederwerking in de algemeene bekleedſelen plaats, waardoor de herpetiſche uitſlag wordt voortgebragt.

De *Herpes* kan ook gelijktijdig met andere huidziekten verbonden voorkomen; de pleksgewijze ophooping der blaasjes op een ontſtoken veld, maakt het echter ook in zoodanige gevallen gemakkelijk genoeg, de *Herpes* van eene andere, gelijktijdig

aan-

aanwezige huidziekte te onderkennen. De zetel, de gedaante en de kleur hebben aanleiding gegeven van de onderhavige ziekte als ſoorten aan te nemen:

I. *Herpes phlyctenodes.* De blaasvormige haarworm.

Nadat, gedurende eenige uren, een gevoel van ſtekende, brandende hitte en jeukte vooraf zijn gegaan, volgt eene uitbotting van kleine roode punten, die na verloop van eenige uren eene zamenhangende roode vlek vormen. Allengskens verheffen zich harde blaasjes ter grootte van een half hennipzaadje tot die van eene halve erwt. Somwijlen komt ſlechts ééne, meerendeels verſcheidene plekken gelijktijdig te voorſchijn. Ieder derzelven is door eenen ontſtokenen ring omgeven. De halfkogelvormige blaasjes zijn eerst helder en doorſchijnend, maar worden ſpoedig melkachtig wit. Tusschen den derden en vijfden dag beginnen dezelve te rimpelen, en verdroogen binnen zeven of acht dagen tot dunne, bruine, ſchilferachtige roven; na verloop van eenige dagen vallen deze af, en laten roode, pijnlijke vlekken achter, die eerst na eenig tijdsverloop de natuurlijke kleur der huid terug erlangen. Eenige blaasjes gaan wel eens in oppervlakkige huidzweertjes over, bedekken zich met dikkere, bruine roven, die eerst na een langer tijdsverloop afvallen.

De blaasvormige haarworm is of eene geheel plaatſelijke, tot een enkel huiddeel beperkte ziek-

te, of meer algemeen over het ligchaam verbreid; namelijk, er komen gelijktijdig op meer dan op eene plaats pleksgewijze uitbottingen tot ſtand, of bij herhaling met tusſchenruimten van eenige dagen tot weken, en maken het beloop der ziekte langdurig. De met blaasjes bezette vlekken hebben alsdan den omtrek van eenen gulden tot dien eener handpalm, gaan met ontſtekingstoevallen en koorts, ten gevolge der algemeene ziekelijke geſteldheid der bewerktuiging gepaard, waarvan de uitſlag eene onvolkomene criſis uitmaakt; want de algemeene toevallen houden met de eerſte uitbotting niet geheel op; de nachten blijven ſlapeloos, de jeukte, pijn en hitte duren voort, vermeerderen door de warmte in het bed en door iedere andere verwarming, verheffen zich vóór, en verminderen met iedere herhaalde uitbotting.

Jonge lieden zijn meer dan bejaarde aan den blaasvormigen haarworm onderworpen. Het voorhoofd, de ooren, de wangen, de neus, de hals, de borst en de armen zijn de gewone, de andere ligchaamsdeelen de meer zeldzame zitplaatſen van dit uitſlag.

De voorbeſchikkende, zoowel als de toevallige oorzaken zijn meerendeels duister en verborgen. Eene onregelmatige leefwijze, misbruik van geestrijke dranken, gastriſche ophoopingen en aandoeningen der buiksingewanden, nederdrukkende gemoedsaandoeningen gaan vaak dezen uitſlag vooraf, en ſchijnen derhalve niet zonder invloed op deszelfs ontwikkeling te zijn.

De

De blaasvormige haarworm vertegenwoordigt den grondvorm der *Herpes;* de verscheidenheden, die de soorten opleveren, zijn slechts toevallige afwijkingen.

Deze niet belangrijke en met geen gevaar verbondene ziekte, vordert zelden eene werkdadige geneeskundige behandeling, maar veeleer eenen goeden, eenvoudigen leefregel, verdunnende zuurachtige dranken; bij gastrische ophoopingen een braakmiddel en verkoelende lakseermiddelen, uit *cremor tartari* en *flores sulphuris*, om gelijktijdig den bloedsomloop in de buiksingewanden vrij te maken en op de huid te werken. Eene algemeene verbreiding des uitslags met ontwikkelde ontstekingstoevallen verbonden, kan algemeene en plaatselijke bloedontlastingen noodig maken. Om de jeukte en pijn te matigen, zijn stovingen met verzachtende vloeistoffen en warme baden dienstig. In langdurige gevallen heb ik steeds met het beste gevolg den uitslag, eenige keeren dagelijks, met *Ung. Neapolitanum* en *flores zinci* laten bestrijken. De plaatselijke toevallen worden daardoor spoedig tot bedaren gebragt en de genezing bevorderd. Behandeling.

II. *Herpes Labialis.* De Haarworm der Lippen.

De blaasvorminge haarworm tot de lippen en derzelver omtrek beperkt, draagt dezen naam. Een pijnlijk brandend gevoel, voornamelijk ter plaatse, waar derzelver rood in de gewone kleur der huid

 over-

overgaat, met spanning en eene geringe glinsterende zwelling van het lijdende deel, gaan der uitbotting eenige uren vooraf. Deze bestaat in kleine doorschijnende blaasjes, welke door ineenvloeijing de grootte eener halve erwt tot die van een' stuiver kunnen erlangen. De eerst heldere, doorschijnende, in de blaasjes bevatte vloeistof wordt spoedig wit en troebel, vervolgens geel etterachtig en verdroogt binnen vier tot zes dagen tot dunne, bruine, tamelijk vaste roven, welke na acht tot tien dagen los worden, afvallen en roode, gladde, glinsterende vlekken terug laten. Ontijdig afgestooten, of afgewreven, 'ontstaan er oppervlakkige, pijnlijke zweertjes en kloven, die eenigen tijd, tot niet geringen last voor den lijder, voortduren.

De gewone oorzaken van dezen uitslag zijn koude noord- en oostelijke winden, bij lieden, die eene teedere huid hebben en aan de vrije lucht niet gewend zijn; prikkelende spijzen en dranken, catharrale aandoeningen en koortsen. In het beloop der tusschenpoozende koortsen komt deze uitslag wel het menigvuldigst voor, en heeft meerendeels eene critische geaardheid.

Behandeling. Deze naauwelijks den naam eener ziekte verdienende uitslag vordert geene bijzondere behandeling. Men beschutte de lijdende deelen tegen de uitwendige schadelijke invloeden; bevochtige dezelve van tijd tot tijd met koud water om de jeukte en pijn te matigen; in het tijdperk der opdrooging bestrijke men dezelve met een mengsel uit zoeten room met krijt, of amandelolie en *flores zinci*, om de spanning

ning en barheid der lippen weg te nemen en de genezing te bespoedigen.

Behalve deze, komt er nog een uitslag aan de onderlip voor, die den naam van slependen haarworm verdient. Op de bovenste en voorste oppervlakte in het midden of eenigzins ter zijde, ontstaat een langwerpig doorschijnend blaasje, dat binnen weinige dagen tot eene bruine, dunne, zeer vastzittende roof verdroogt, die langdurig zitten blijft, en afvallend eene ontvelde oppervlakte terug laat, welke zich telkens weder met eene bruine roof bedekt, maanden en jaren op die wijze voortduurt, van zelve niet geneest en eene meer kunstige behandeling vordert. Daar dit gebrek bijna uitsluitend bij mannen van middelbaren en gevorderden leeftijd voorkomt, wordt het veelal aan het rooken uit uitgebrande, op de lippen klevende pijpen toegeschreven. Daar het echter ook bij lieden, die niet rooken voorkomt, en voorduurt nadat de lijders zich van rooken onthouden, zoo kan dit de oorzaak niet zijn; alhoewel ik erkennen moet, geene bepaalde oorzaken van dit gebrek te kennen.

De behandeling is bij anders gezonde lieden geheel plaatselijk, maar vordert inwendig het gebruik van kwik- en spiesglasbereidingen, met scheerling-extract, waar gelijktijdig scrophuleuze aandoeningen bestaan; kwikmiddelen bij voorafgegane venerische ziekten. Plaatselijk laat ik door pap uit kruim van wittebrood de korsten losmaken, en afgevallen zijnde, de ontvelde plek met zeezoutzuur

of

of *lapis infernalis*, wanneer er eene ligte ſpongieuze verheffing der lijdende oppervlakte plaats grijpt, bestrijken. Gewoonlijk ſlaagt men op deze wijze in de genezing, wanneer de lijder het noodige geduld heeft, en de geneesheer met volharding te werk gaat.

III. *Herpes praeputialis*, *genitalium*. De Haarworm der voorhuid en teeldeelen.

Aan de buitenſte of binnenste oppervlakte der voorhuid bij mannen (nimmer op het hoofd der roede), en op de binnenſte oppervlakte der groote en kleine lippen bij vrouwen, alhoewel zeldzamer dan bij mannen, ontwikkelen zich een of meer jeukende vlekjes van eenen kleinen omtrek, die ſpoedig in doorſchijnende blaasjes overgaan, eenige dagen ſtaan blijven, vervolgens berſten en met fijne ſchilfers opdroogen, afvallen en roode vlekjes achterlaten, die na eenige dagen verdwijnen. Gewoonlijk wordt de uitbotting door een prikkelend gevoel in het hoofd der roede en pijnlijkheid in het voorſte gedeelte der pisbuis bij de waterlozing voorafgegaan; jeukte vergezelt de uitbotting, en brandende ſtekingen het opdroogen. Volwasſenen worden er uitſluitend door aangetast. De oorzaken zijn onzeker: ſcrophuleuze en aan aambeijen lijdenden, ſchijnen eene groote voorgeſchiktheid te bezitten. Waar deze aanwezig zijn, kunnen onreinheid en ſcherpe vloeijingen uit de *urethra* en verzamelde afſcheidingen tusſchen het roedehoofd en

de

de voorhuid opwekkende oorzaken opleveren. BATEMAN zegt, de oorzaken der *Herpes praeputialis* niet te kennen en geenszins met PEARSON overeen te ſtemmen, die dezelve in het gebruik van kwik meent gevonden te hebben.

Het is eene ligte, ſpoedig verloopende ziekte. Zij duurt zelden langer dan acht of tien dagen, maar keert gewoonlijk, zonder bekende oorzaken, van tijd tot tijd terug. Volgens BIETT kan dezelve in enkele gevallen ſlepend en zeer langdurig worden.

Uit hoofde van de mogelijke verwisſeling met veneriſche ontvellingen en zweren, vordert deze ligte ziekte oplettendheid en een naauwkeurig onderzoek. Het blaasvormige des uitſlags, afwezigheid van verettering, de ontbrekende ſpekachtige randen der veneriſche zweren, de ſpoedige ontwikkeling der blaasjes, die na den derden dag niet grooter worden, flets uitzien en ſpoedig verdroogen, terwijl er geene gelegenheid tot veneriſche beſmetting voorafging, — beveiligen tegen misgrepen in de kennis der ziekte. Sedert verſcheidene jaren ken ik eenen lijder met *Herpes praeputialis*, die jaarlijks twee- of meermalen terug keert, en altijd eene en dezelfde plaats aan de linkerzijde der binnenſte oppervlakte van de voorhuid inneemt, waar de lijder, voor meer dan dertig jaren, een' ligten chanker gehad heeft. Toen de lijder het gebrek voor den eerſten keer ontdekte, hield hij hetzelve voor venerisch, en wel voor het opbreken van den vorigen chanker, daar hij zich aan geene veneriſche beſmetting had blootgeſteld; na eenige dagen zoet kwik gebruikt

bruikt te hebben, was het blaasje genezen. Dan daar hetzelve na verloop van een half jaar terug keerde, en toen mijn oordeel gevraagd werd, verklaarde ik het voor *Herpes praeputalis*, beval reinheid en het beſtrijken met een weinig kaarsvet des avonds. De genezing volgde ſpoedig. Bij iederen volgenden terugkeer bediende de lijder zich van hetzelfde middel, en altijd met den besten uitſlag. De lijder geniet overigens de beste gezondheid, heeft gezonde kinderen, en is nu ſedert meer dan één jaar van zijn gebrek verſchoond gebleven.

De behandeling bepaalt zich tot reinheid van de lijdende deelen, door waſchingen met laauw water of afkookſels van althea-wortel of lijnzaad. Daarna beſtrijke men de blaasjes met althea-zalf of kaarsvet. Inwendig zijn geene geneesmiddelen noodig. De lijder mijde ſcherpe en ſterk gekruide ſpijzen, insgelijks gegiste en geestrijke dranken; terwijl gerſtewater met citroenſap of limonade tot drank worden aanbevolen.

IV. *Herpes zoster.*

(Onder den naam van *gordelroos* reeds afgehandeld: in het II Deel. 2 Afd. 1 Stuk. pag. 104).

V. *Herpes Circinatus.* De kringsgewijze haarworm. Ringworm.

Ringvormig bij elkander ſtaande blaasjes met eene vrije plek in het midden, door eenen rooden kring, die zich verder dan de blaasjes uitſtrekt, omgeven.

Op

Op éénc of op meer plaatſen komen roode kring- of eironde vlekken van $\frac{1}{2}$ tot 2 duimen middellijn te voorſchijn. Het middelpunt der kleine vlekken is minder hoog van kleur dan de omtrek, terwijl bij de groote in het midden de huid hare natuurlijke kleur behoudt. Op de hooger gekleurde kringen, die de vlekken omgeven, grijpt ſpoedig de uitbotting van kleine half-kogelvormige, digt ineengedrongene, ſomwijlen ineenvloeijende blaasjes plaats. Deze, die eerst helder en doorſchijnend zijn, worden ſpoedig troebel, bersten en ontlasten de bevatte vochten, die ſpoedig tot dunne, ſchubachtige, bruine plaatjes opdroogen; deze afgevallen zijnde, blijft er eene roode, langzaam verdwijnende vlek terug. Wanneer de blaasjes zonder te bersten, door opſlorping der bevatte vochten verdroogen, dan grijpt er alleen afſchilfering der opperhuid plaats. Het geheele beloop der ziekte gaat met pijnlijke ſteking en een brandend gevoel gepaard, zonder aanmerkelijke verhooging van de huidwarmte der aangedane deelen. Beloop.

De duur dezer ziekte is gewoonlijk van acht tot tien dagen, wanneer de uitbotting in eens gelijktijdig plaats heeft, de vlekken geene groote uitgebreidheid hebben en niet talrijk zijn. Wanneer het tegendeel plaats heeft, dan verloopen er drie en meer weken, alvorens de genezing tot ſtand komt. In de heete gewesten der aarde beſtaat deze ziekte in eene gewijzigde gedaante, die zich door langdurigheid en belangrijkheid onderſcheidt. Er grijpen telkens op nieuw uitbottingen plaats, de vlekken

zijn

zijn grooter en gaan in langdurige zweren over. Tot zetel kunnen alle deelen der huid verſtrekken; het menigvuldigst echter ziet men dezelve in het aangezigt, aan den hals, op de borst, de ſchouders en de armen. Bij jongelingen en meisjes komt ſomwijlen niet meer dan ééne vlek, ter grootte van een vijfſtuivers-ſtukje, op de wangen of de kin te voorſchijn.

Oorzaken. Kinderen, jonge lieden en vrouwen, die eene witte, doorſchijnende, zeer teedere en weeke huid hebben, zijn meer dan andere lieden aan den ringworm onderhevig. Ook komt hij menigvuldiger in de heete dan in de koude gewesten voor. Aangaande de opwekkende oorzaken beweert men, dat koude, die bepaald op een bepaald ligchaamsdeel inwerkt, ſcherpe waschwaters en andere prikkelende ſtoffen, bij den beſtaanden aanleg, dezen uitſlag kunnen opwekken. Meer dan uit deze uitwendige ſchadelijkheden, ſchijnt dezelve uit inwendige, alhoewel onbekende oorzaken te ontſtaan, vooral in die gevallen, waarin door herhaalde uitbotting de ziekte langdurig en ſlepend wordt. Bij kinderen heeft men de *Herpes circinatus* wel eens voor beſmettend gehouden. BATEMAN trekt zulks in twijfel, en ſchrijſt het aan algemeene invloeden toe, wanneer kinderen, die ééne en dezelfde ſchool bezoeken, of tot ééne familie behooren, gelijktijdig of achtereenvolgend aangetast worden.

Onderscheidingsteekenen. Het blaasvormige des uitſlags, de kringen, die de vlekken omgeven en het vrije middelpunt onderſcheiden dezen uitſlag zeer kennelijk van alle andere

re huidziekten. Alleen met het ſchildvormige hoofdzeer (*porrigo ſcutulata*) waaraan in navolging der Engelſchen insgelijks den naam van Ringworm gegeven wordt, zoude er, wegens den naam, eene verwisſeling kunnen plaats grijpen. Daar deze echter tot de natrovige huidziekten behoort, en uitſluitend het behaarde hoofd en het voorhoofd tot zetel heeft, is deze verwisſeling, wat het wezen der ziekte betreft, niet wel mogelijk.

Daar de ringvormige haarworm, in zijne eenvoudigſte gedaante, binnen een zeker tijdsverloop door de natuur alleen genezen wordt, en wij den weg niet kennen, om de genezing door de kunst te beſpoedigen, zoo blijft het raadzaam, de behandeling tot die uitwendige middelen te beperken, welke de toevallen matigen, zonder den gang der natuur te ſtoren. Om de jeukte en hitte te matigen, zijn wasſchingen met koud water en oplosſingen van koolzurige loogzouten of zwavelzure zink, eene drachma op ééne pint ſchoon water, dienſtig. Ligt prikkelende en zamentrekkende middelen, als oplosſingen van borax en aluin, begunſtigen de opdrooging der blaasjes, en bedaren de jeukte en de ſtekingen in de meer gevorderde tijdperken der ziekte. Behandeling.

In de meer langdurige gevallen, veroorzaakt door de zich telkens herhalende uitbottingen, en waarin de uitſlag eene groote uitgebreidheid heeft verkregen, geve men van tijd tot tijd een verkoelend lakſeermiddel, en bezige loogbaden. Ontdekt men bijzondere oorzaken, dan trachte men dezelve op eene doelmatige wijze op te ruimen. Als volks-

middelen zijn bij den ringworm des aangezigts de bevochtiging met het nuchtere speeksel des lijders, en, zoo men wil, niet zonder vrucht om de jeukte te matigen, alsmede het bestrijken der vlekken met inkt of, met oplossingen van koper-, ijzer- en zinkzouten.

VI. *Herpes Iris.* De regenboog-vormige Haarworm.

Bepaling. Kleine, met blaasjes bedekte, in kringen van verschillende kleuren afgeperkte vlekken.

Beloop. Zonder algemeene ziekte-verschijnselen komen er kleine vlekken te voorschijn, om binnen den tijd van acht tot tien dagen de grootte van eenen gulden en hunne volkomene ontwikkeling te bereiken. Zoowel in het midden, als in den omtrek zijn de vlekken door blaasjes, met wei gevuld, bezet; de zwelling en spanning zijn gering. Na verloop van eenige dagen nemen de blaasjes in omvang af, en verdroogen na verloop van acht dagen geheel. Het blaasje, dat het middelpunt van de vlek maakt, heeft eene geheel witte kleur; de eerste, hetzelve omgevende ring is donker of bruinrood, de tweede geel of vuil wit, de derde donkerblaauw, de vierde bleekrood of rozenkleurig, welke laatste zich allengs in gewone kleur der huid verliest. Door deze schakering vertoont zich de vlek in haar geheel als eene veelkleurige kokarde.

Willan en bateman hebben de *Herpes iris* het eerst van andere huidziekten onderscheiden en goed beschreven. De zeldzaamheid dezer ziekte mag wel de voornaamste oorzaak geweest zijn, waarom dezelve niet vroeger oplettendheid der geneeskundigen tot zich getrokken heeft. Binnen eene reeks van jaren kwam de-

dezelve ſlechts drie of vier malen in het beroemde hospitaal *St. Louis* te *Parijs*, uitſluitend voor de behandeling van huidziekten ingerigt, voor.

De wei, in de blaasjes bevat, wodt gewoonlijk weder opgeſlorpt en door eene ligte afſchilfering der opperhuid gevolgd. Waar zulks geen plaats vindt, berſten de blaasjes, en de uitgeſtorte wei verdroogt tot dunne ſchubachtige roven, die ſpoedig afvallen. Somwijlen keert de uitſlag na de opdrooging op dezelfde plekken terug en volgt hetzelfde beloop als de eerſte uitbotting.

De *Herpes iris* kan op alle deelen des ligchaams voorkomen; het menigvuldigst komt dezelve in het aangezigt, aan den hals, op de handen, de vingers, op den rug des voets en aan de enklaauwen voor. Somwijlen gelijktijdig met *Herpes labialis*, hetzij ten gevolge van een oorzakelijk verband, of als toevallige complicatie.

Kinderen, het vrouwelijk geſlacht, blonde en die eene teedere huid hebben, ſchijnen meer dan andere voorwerpen aan deze ziekte onderhevig. De opwekkende oorzaken kennen wij niet. Volgens BATEMAN zag men *Herpes iris* in eenige gevallen na zware zinkingachtige aandoeningen met heeschheid. Oorzaken.

Deze ligte, weinig beteekenende ziekte vordert in haar gewoon beloop geene bijzondere behandeling; waar het noodig is, handele men op dezelfde wijze als bij de *Herpes circinatus*. Behandeling.

III. *Scabies. Schurft.*

Deze, door de vroegere geneeskundigen onder de puistige huidziekten gerangſchikt, is door BIETT,

volgens den grondvorm des uitſlags, onder de blaasjes, waartoe zij behoort, gebragt. De oudere Latijnſche ſchrijvers hebben onder den naam van *ſcabies* niet alleen de ſchurft, maar ook vele andere jeukende huidziekten beſchreven. Hetzelfde heeft plaats met de benaming *psora*, bij de Griekſche ſchrijvers in gebruik. Onder de latere geneeskundigen zijn er, die *ſcabies* en *psora* als ſynonimen beſchouwen en gebruiken. In navolging der beste ſchrijvers van lateren tijd, behouden wij den naam van *ſcabies*.

Bepaling. De ſchurft is eene beſmettelijke huidziekte, beſtaande in kleine blaasjes van de grootte eener gierstkorrel tot eene halve erwt. De blaasjes ſtaan afgezonderd, hebben eene harde, ligtrood gekleurde grondvlakte, met eene witte, doorſchijnende punt. Zij gaan gepaard met hevige, echter niet onaangename jeukte. De doorgekrabde blaasjes verdroogen tot dunne afſchilferende roofjes, of gaan in oppervlakkige zweertjes over.

Zetel. De geheele oppervlakte des ligchaams, met uitzondering van het aangezigt, kan door de ſchurft worden ingenomen; zelden echter worden de handpalmen en de voetzolen, bij voorkeur de handwortel, de ruimte tusſchen de vingers, de buiging van den elleboog en de kniegewrichten, de omtrek der enklaauwen, der gewrichten in het algemeen en de buigzijde der ledematen aangetast. Over de borst, den buik en den rug bereidt zich de uitſlag eerst dan uit, wanneer de ziekte, door onverschilligheid der lijders, door onreinheid of eene

on-

ondoelmatige behandeling, langdurig en algemeen geworden is. Het aangezigt, dat in alle gewone gevallen vrij blijft, kan, volgens waarnemingen van geloofwaardige geneeskundigen, in zeldzame gevallen besmet worden; dan namelijk, wanneer hetzelve langdurig in aanraking gehouden wordt met kleedingstukken, die met smetstof beladen zijn, of wanneer het dikwijls in aanraking komt met ligchaamsdeelen, die met schurftblaasjes overdekt zijn, zoo als dit met zuigelingen bij het zuigen het geval is.

De schurft is eene der meest voorkomende huidziekten; — bij ons behoort dezelve tot de meest algemeen verbreid van allen. Zonder onderscheid van jaren en geslacht, doch meer bij mannen dan bij vrouwen, vindt men deze ziekte in alle jaargetijden; menigvuldiger in het voor- en najaar dan in den winter, het menigvuldigst in den zomer; in de warme en heete gewesten meer algemeen dan in de koude, mits de uitwendige betrekkingen, waarin de menschen leven, gelijk staan. Alhoewel de schurft geen' stand verschoont, komt zij toch menigvuldiger bij behoeftige en in onreinheid levende lieden, bij de zoodanigen, die zich met geringe en slechte spijzen voeden, die onregelmatig leven, misbruik van sterke dranken maken en de noodige verwisseling van linnengoed ontberen, dan bij den volksstand, die onder meer gunstige betrekkingen leeft. De schurft ontstaat en plant zich alleen door besmetting voort. Één scabieuze kan aanleiding geven, dat duizend gezonde personen besmet wor-

den. Nimmer ontſtaat zij uit algemeene oorzaken, en kan dien ten gevolge noch epidemisch, noch endemisch heerſchen. Doch dezelve kan daar, waar vele menſchen opgehoopt in eene bekrompene ruimte leven, waar tevens de noodige reinheid, gezond voedſel, doelmatigheid in de geneeskundige behandeling en verpleging ontbreken, in gevangenhuizen, op ſchepen, in kazernen en legerplaatſen eene ſtaande ziekte (*morbus ſtationarius*) worden, en den ſchijn eener epidemiſche of endemische aannemen. In *Polen* en in *Bretagne* in *Frankrijk* heeft dit bij de geringe volksklasſe werkelijk plaats. In *Lithauwen* vindt men, volgens ooggetuigen, weinige familiën, die van deze ziekte vrij zijn, noch gedurende hun leven er van bevrijd blijven. De ongelooflijke morſigheid van het landvolk in *Polen*, vooral bij de Joden, die in grooten getale dat land bewonen, hunne onverſchilligheid omtrent deze ziekte, die zij tot inſtandhouding der gezondheid eerder voor heilzaam dan ſchadelijk houden, doet hun zelfs de gewone huismiddelen, bij alle andere volken in gebruik, verſmaden.

De manſchappen van armeën door eenen ongelukkigen veldtogt ontmoedigd, door zware marſchen en ſlechte kwartieren afgemat, zijn gewoonlijk met ſchurft beſmet, en verbreiden deze ziekte over alle gewesten, die zij doortrekken. In de jaren 1813—15 waren alle armeën beſmet, en hebben de beſmetting over de meeste landen van *Europa* verbreid. Ook na miasmatiſche epidemiën van tusſchenpoozende koortſen, komt de ſchurft in de

ka-

kazernen en hospitalen vaak algemeen verbreid voor. De verhoogde aandoenlijkheid der huid na die koortſen vergroot de vatbaarheid voor de beſmetting, en verklaart de oorzaak der algemeene verbreiding dezer ziekte, beter dan de vooronderſtelde critiſche *ſcabies*, aan welker uitbotting men de genezing der koorts wilde toeſchrijven.

De uitbotting volgt niet onmiddellijk op de beſmetting, en het verloop van tijd tusſchen beiden levert belangrijke verſcheidenheden op. Bij kinderen bedraagt het van één tot zes dagen, bij volwasſenen van acht tot twaalf in het voorjaar en den zomer, van zestien tot twintig dagen in den winter, en bij hoogbejaarde lieden van twintig tot dertig. Bij gezonde, ſterke, volbloedige, tot ontſteking voorgeſchikte perſonen, bij het bloedrijke en galachtige temperament volgt de uitbotting op de beſmetting ſpoediger dan bij zwakke en ziekelijke lieden en bij het melancholiſche en phlegmatiſche temperament. De meerdere of mindere vastheid van weeffel, de hooger of lager geſtemde prikkelbaarheid en gevoeligheid, waardoor de huid ſpoediger of langzamer die uitwendige prikkels opneemt en daarop terug werkt, ſchijnen de oorzaken te zijn, waarom de uitbotting vroeger of later op de plaats gehad hebbende beſmetting volgt. De daadzaak, dat lieden, welke door inwendige ontſtekingen of andere ziekten zijn aangetast, zóó lang van de uitbotting vrij blijven, tot dat die ziekten zijn opgeruimd, pleit voor het geſtelde.

De eerſte uitbotting heeft op die deelen plaats,

welke eene fijne en weeke opperhuid hebben, en ruim met weivaten bedeeld zijn, alsmede tusschen de vingers en de buiging der gewrichten. De ambachten en de beroepsbezigheden, zoowel als de stoffen, die verwerkt worden, geven tot eenige afwijking aanleiding. Bij smeden, koperslagers, slotemakers, verwers en bij alle personen, welke door hunnen arbeid eene harde en vereelte opperhuid aan de handen hebben, grijpt de eerste uitbotting niet aan de handen en tusschen de vingers, maar op andere deelen, op de binnenvlakte van den voorarm en de knieholte plaats. Bij kleermakers, naaisters, beddemakers en bij alle arbeidslieden, die stoffen hanteren, welke de smetstof ligt opnemen en lang bewaren, zijn het altijd de handen, die het eerst aangetast worden. Bij mannen wordt in het algemeen de regterhand vroeger dan de linker met uitslag bedekt, ten gevolge der bij ons algemeen aangenomene gewoonte, elkander door het geven der regterhand te begroeten.

Beloop en toevallen. Op de plaats, waar de besmetting heeft plaats gehad, ontstaat eerst jeukte, die des avonds en des nachts bij het warm worden in het bed toeneemt: het hevigst na het gebruik van geestrijke dranken, gerookte, gezouten en sterk gekruide spijzen. Spoedig ontwikkelen zich kleine, harde, naauwelijks voelbare peukeltjes, die na een kort tijdsverloop tot blaasjes overgaan, welke, gedurende de eerste dagen der uitbotting enkel, en van elkander afgezonderd staan; vervolgens worden dezelve grooter, hun getal vermeerdert en zij brei-

den

den zich meer en meer eerst over de ledematen en vervolgens over de andere deelen des ligchaams uit. Bij gezonde, volbloedige en jonge lieden komen de blaasjes ſpoediger tot rijpheid dan bij zwakke, ziekelijke en oude perſonen. De grondvlakte der puntig verhevene, met een helder, doorſchijnend, kleverig vocht gevulde blaasjes is alsdan ligt ontſtoken en heeft eene rozenroode kleur. De uitſlag kan over de geheele oppervlakte des ligchaams algemeen verbreid zijn, of tot enkele deelen bepaald blijven, en ſomwijlen ſlechts met enkele blaasjes tusſchen de vingers en de binnenzijde van het handgewricht te voorſchijn komen. Meerendeels, echter niet altijd, is de hevigheid der jeukte aan het getal der ſchurftblaasjes geëvenredigd. Zij is doorgaans het zwaarst bij lieden, die eene teedere en zeer gevoelige huid hebben, echter niet pijnlijk, in den beginne meer aangenaam, J. P. FRANK zegt: met eene wellustige gewaarwording verbonden. Door het gedurig krabben worden de blaasjes ſpoedig opengeſcheurd, en de daarin bevatte vochten uitgeſtort, welke tot dunne ſchilferachtige roofjes verdroogen, doormengd met vele, kleine, zwarte, aan de randen ontſtokene ſtippen. Alhoewel de huidontſteking in het gewone beloop van de ſchurft niet groot is, zoo kan dezelve toch bij jonge, volbloedige lieden door fouten in den leefregel en andere bijkomende ſchadelijkheden tot eene hoogeren trap worden opgevoerd, en aanleiding geven tot complicatiën met *eczema* en *impetigo*.

De ſchurft veroorzaakt nimmer, zelfs bij de

grootste uitbreiding, die gevaarlijke toevallen, welke men, wanneer zij spoedig genezen werd, vroeger algemeen daaraan toeschreef, en ook nu nog door onderscheidene geneesheeren daaraan toegeschreven worden. Want de inwendige ontstekinkingen, beroerten, aamborstigheid, tering, waterzucht, vallende ziekte, enz., welke aan het terug treden van de schurst toeschrijft, zijn niet anders dan toevallige complicatiën, welke ten allen tijde kunnen worden voorkomen, en met de voorafgegane schurft in geen noodzakelijk verband staan.

Oorzaken. De jeugd, het bloedrijke temperament, het mannelijk geslacht, de werklieden in wollen stoffen, het voorjaar, de zomer, de warme en heete gewesten begunstigen de mededeeling en uitbreiding der *scabies*, en kunnen betrekkelijke voorbeschikkende oorzaken genoemd worden.

Dat zoo vele kinderen en jonge lieden door deze huidziekte aangetast worden, meent BIETT alleen gegrond te zijn in het groot aantal voorwerpen in die leeftijden. Dat er meer mannen dan vrouwen door lijden, is aan den aard der werkzaamheden en het meerdere verkeer in de maatschappij toe te schrijven. Ten aanzien van het temperament zal men, naar aanleiding der nationale en landeigene verscheidenheden der ingezetenen, bevinden: dat de meeste lieden van het heerschende temperament, gelijk dit natuurlijk niet anders zijn kan, aangetast worden.

De voorgeschiktheid is minder ontwikkeld bij bakkers, molenaars, meelverkoopers, grutters; bij

bij lieden, die in branderijen en ſtokerijen van geestrijke dranken arbeiden; bij koetſiers, ſtalknechts en perſonen, die veel met paarden omgaan. Dat geneesheeren, die de ſcabieuzen in de hospitalen behandelen, — de oppasſers en alle die lieden, welke zich voortdurend in de ziekenzalen ophouden, zelden of nimmer door de ſchurft beſmet worden, mag niet in de mindere voorgeſchiktheid dier lieden, maar moet veeleer in den dampkring, waarin zij ademen en leven en die met zwaveldampen beladen is, gezocht worden.

Deze heeft haar beſtaan in eene eigenaardige ſmetſtof, die tot de meest vaste behoort. Onoplosbaar in den dampkring, kan dezelve op eenigen afſtand niet worden overgeplant, maar alleen door onmiddellijke aanraking van ſchurftlijders, van kleedingsſtukken en andere met ſmetſtof beladen ſtoffen van de eene op de andere perſonen overgebragt worden. Aangaande de natuur en de ſcheikundige beſtanddeelen en hoedanigheden verkeeren wij ten aanzien van deze in dezelfde onwetendheid, waarin wij ons ten aanzien van andere ſmetſtoffen bevinden. Dat dezelve van eene zure, loogzoutachtige, ſcherpe of gistende hoedanigheid wezen zoude, zijn altemaal hypotheſen, zonder nut en zonder waarde. **Naaste oorzaak.**

Meer belangſtelling verdient de aanwezigheid van een inſekt in de ſchurftblaasjes (*acarus exulcerans*, *ſarcoptus ſcabiei*). De twist over het al of niet beſtaan dezer inſekten is nog niet beſlist. Het ſchurft-inſekt is het eerst door AVENZOAR, later door

door INGRASSIAS en JOUBERT en na deze door MOUFET uitvoerig befchreven, door HAUPTMAN naar de natuur afgebeeld, eindelijk heeft FRANS REDI in de 17e eeuw deszelfs ontwikkeling en de wijze hoe het de fchurftblaasjes voortbrengt, naauwkeurig onderzocht en befchreven. LINNEUS, DE GEER, FABRICIUS en LATRELLE hebben hetzelve natuurkundig onderzocht en in de natuurlijke historie eene plaats aangewezen. Onaangezien alle deze, zoo veel gezag voor zich hebbende bewijzen voor het beftaan van het fchurft-infekt of de fchurftmijt, bleven nog altijd vele geneeskundigen deszelfs beftaan in twijfel trekken. In het jaaa 1812 hervatte GALES, voormalig apotheker in het hospitaal *St. Louis* te *Parijs* het onderzoek, en flaagde daarmede naar zijne verzekering zoo volkomen, dat het beftaan der fchurftmijt eene bewezene zaak fcheen te zijn. In het bijzijn van beroemde mannen, onderzocht GALES meer dan 300 mijten, toonde hare paring, het eijerleggen en de geheele voortteling aan: deze refultaten zijner nafporingen golden voor voldingende bewijzen, en naauwelijks durfde men het wagen, het beftaan der fchurftmijt meer in twijfel te trekken. Men herhaalde intusfchen het onderzoek van GALES in *Frankrijk*, *Engeland* en *Duitschland*, en, zonderling! men verkreeg tegenftrijdige uitkomften. De beroemde ALIBERT, BATEMAN, BIETT en NEUMAN konden bij alle mogelijke naauwkeurigheid, bij hun onderzoek in acht genomen, en er niet in flagen, om de gezochte infekten te vinden. BIETT

zegt:

zegt: aan het beſtaan der ſchurftmijt geen geloof te hechten, zonder daarom anderen te willen logenſtraffen; maar het daarvoor te houden, dat men meerendeels de luiszickte met *ſcabies* verwisſelde; dat ook het geval, door MORGAGNI verhaald, hiertoe behoord heeft. JONATH. GREEN houdt het mede daarvoor, dat de afgebeelde *acarus* en *ſarcoptus ſcabiei* niet anders dan verdwaalde luizen of kaasmijten geweest zijn. Hij voegt er echter bij: nieuwe naſporingen ſchijnen evenwel het beſtaan van den *acarus* buiten twijfel te ſtellen. Ook ALIBERT, die door de ontkennende uitkomſten, welke het onderzoek, dat hij door een' bekwaam' man in het jaar 1813 in het werk had doen ſtellen, heeft opgeleverd, het beſtaan der ſchurftmijt ontkende, is later van gevoelen veranderd.

Onder de menigte ſchrijvers hebben KRUGER, RASPAIL, HANSSEN en EMERY het beſtaan der ſchurftmijt in beſcherming genomen. Intusſchen blijft dit verſchil onbeſlist: aan beide zijden ſtaan beroemde en geloofwaardige mannen; doch welke der twistende partijen de misleide is, zullen verdere naſporingen moeten aanwijzen. De praktiſche geneesheer kan dit gerust afwachten, daar het beſtaan of niet beſtaan der mijt voor de behandeling en genezing der ſchurft van weinig of geen belang mag beſchouwd worden.

Alhoewel de ſchurft door den praktisch geoefende ligt te kennen en te onderſcheiden is, kan dezelve toch met eenige niet beſmettelijke huidziekten verwisſeld worden. Het is vaak voor den lijder

Kenteekenen (Diagnosis).

der en geneesheer van belang niet te dwalen; ongunstige beoordeelingen en nadeelige gevolgen kunnen voor beiden daaruit geboren worden. Door de ziekte te miskennen, ſtelt men geheele familiën aan de beſmetting bloot en veroorzaakt de algemeene verbreiding.

a.) De huidjeukte (*Prurigo*) is het voornamelijk, die menigwerf met ſchurft verwisſeld wordt.

Onderscheidingsteekenen. De *prurigo* behoort tot de peukels en niet tot de blaasjes, is niet beſmettelijk en de haar vergezellende jeukte is brandend en bijtend. De rug, de ſchouders en de uitſtrekzijde der ledematen zijn de voornaamſte zitplaatſen der *prurigo*. Hare peukels, opengekrabt zijnde, ontlasten een fijn druppeltje bloed, dat op de punt der peukels tot eene kleine zwarte ſtip opdroogt.

b.) Eenvoudig huidmos (*lichen ſimplex*). De peukels, waaruit deze uitſlag beſtaat, behouden de natuurlijke kleur der huid en bevinden zich digt bij elkander opgehoopt; de jeukte is minder hevig en niet pijnlijk. Deze uitſlag is niet beſmettelijk, en komt bijna alleen op de uitſtrekſels der ledematen en op den rug der hand voor.

c.) *Lichen urticans*. De netelzucht-aardige huidmos. De peukels zijn grooter, breeder en zijn meermalen in het aangezigt en aan den hals, dan op andere deelen aanwezig. Dezelve zijn bultig, even als de netelroos en de porſelein-uitſlag, ontſtoken en verdwijnen ſpoedig.

d.) *Eczema ſimplex* (zie pag. 13.

e.) Complicatiën met andere huidziekten kunnen plaats

plaats hebben, wanneer jonge, gezonde, volbloedige, zeer prikkelbare perfonen door de fchurft worden aangetast. Ter plaatfe, waar de fchurftblaasjes in grooten getale opgehoopt bij elkander ftaan, ziet men alsdan natrovig uitflag (*impetigo*) en etterpuisten (*ecthyma*) te voorfchijn treden. Fouten in den leefregel, het hevige fchuren en krabben en andere toevallige fchadelijkheden kunnen de ontfteking der huid tot eenen zoo hoogen trap opvoeren, dat zij zich aan het celweeffel mededeelt en tot bloed- en andere langdurige zweren (*ulcera fcabiofa*) aanleiding geeft. Onder deze omftandigheden ziet men fomwijlen gelijktijdig fchurftblaasjes, natrovig uitflag, etterpuisten, bloed- en andere zweren van verfchillende grootte, het geheele ligchaam overdekken.

Complicatiën met ontfteking der ingewanden komen bij de *fcabies* fomwijlen als toevallige ziekten voor, en zijn evenmin als de ontftekingen van het flijmvlies der maag, van de darmen of van eenig ander deel aan de gelijktijdig opdroogende fchurft toe te fchrijven; want de onderdrukte wederwerking der huid is een antagonistisch gevolg der plaats gehad hebbende ontftekingen.

Bij aandoenlijke geftellen ftoort de jeukte, hevig zijnde, de noodige rust en den flaap des lijders; het aangezigt wordt bleek en neemt eene ziekelijke kleur aan; de eetlust gaat verloren, de voeding heeft niet naar behooren plaats, al de reproductive verrigtingen geraken in eenen kwijnenden toeftand; en verklaren beter de ziekelijkheid, waartoe langdu-

durige ſchurftlijders ten laatſte vervallen, dan de vroeger vooronderſtelde opneming der ſchurft-ſmetſtof in het bloed.

Bij de ſchurft zijn complicatiën met de *ſyphilis*, de krop-klierziekten en de ſcheurbuik niet zelden, en oefenen wederkeerig een' meer of minder wijzigenden invloed op elkander uit. Bruine koperkleurige vlekken en ontaarding der ſchurftblaasjes in vuile, vretende zweren, grijpen bij de complicatie met *ſyphilis*, — zwellingen en verhardingen der watervaatklieren bij die met de krop-klierziekte plaats. Bij de ſcheurbuik worden de ſchurftblaasjes bleek, loodverwig of blaauw, ontlasten door bloed geverwde vochten en ontaarden ligtelijk in langdurige, ſcheurbuikige zweren. Tusſchen de ſchurftblaasjes komen blaauwe vlekken en *petechiae* te voorſchijn.

Verdeeling. Men heeft verſchillende ſoorten van ſchurft aangenomen, en als zoodanige de peukelvormige (*ſcabies papuliformis*), de vochtige (*ſcabies lymphatica, humida*), de etterende (*scabies purulenta*) en de kwaadſappige (*scabies cachectica*) onderſcheiden. Daar echter deze en meer andere voorkomende verdeelingen geene wezenlijke, maar ſlechts toevallige verſcheidenheden opleveren, zoo is het genoeg, dezelve hier aangeſtipt te hebben, om bij de geneeskundige behandeling, waar het noodig is, de gevorderde wijzigingen in de toepasſing der geneeswijze kenbaar te maken.

Voorzegging (Prognosis). De ſchurft behoort tot de ligte, zonder gevaar verloopende huidziekten, maar vordert, om gene-

zen

zen te worden, eene werkdadige en doelmatig ingerigte geneeskundige behandeling. Aan zich zelve overgelaten, geneest de schurft niet, maar duurt maanden en jaren, ja door het geheele leven heen voort. Ook kan de genezing door plaats hebbende complicatiën met andere ziekten vertraagd worden. Door eene, naar aanleiding der omstandigheden doelmatig toegepaste geneeswijze, kan deze ziekte in een tijdsverloop van acht tot twintig dagen, zonder eenig gevaar voor de lijders genezen worden. De schurft verdwijnt niet plotseling, gaat in geene andere ziekten over, en komt nimmer als crisis van heete of slepende ziekten voor.

De geäardheden der plaats hebbende complicatiën van de schurft met andere ziekten kunnen tot meer of min belangrijke en zelfs tot gevaarlijke omstandigheden aanleiding geven, welke voor de voorzegging van groot belang zijn. Zij moeten ons oordeel over het beloop en waarschijnlijk einde der ziekte besturen en wijzigen.

Geneeskundige behandeling.

Daar de schurft eene zuiver plaatselijke huidziekte is, zoo kan dezelve ook alleen door uitwendige middelen genezen worden. Aderlatingen en laksceermiddelen, bloedzuiverende dranken en andere middelen, om scherpten, die men onderstelde in het ligchaam aanwezig te zijn, weg te nemen, werden vroeger algemeen, thans nog door vele geneeskundigen voor onmisbaar gehouden, om de schurft naar de kunst doelmatig te behandelen. De meest gezag hebbende mannen in het vak stemmen tegenwoordig daarin overeen, dat die behandeling niet al-

leen niets wezenlijks tot de genezing van de schurft bijdraagt, ten minste genomen overbodig, maar meerendeels schadelijk is. Alleen dan kunnen de genoemde middelen te pas komen, wanneer de individueele gesteldheden der lijders zulks vorderen, complicatiën of gelijktijdig andere ziekten aanwezig zijn. Alhoewel deelend in het gevoelen van WICHMAN, J. P. FRANK, BATEMAN, ALIBERT, BIETT, GREEN, NEUMAN en vele anderen, namelijk, dat het inslaan der *scabies* geene plaats vindt, en dat de ziekten daaraan toegeschreven, toevallige complicatiën zijn, zoo komen er toch, volgens mijne ervaring, gevallen voor, waarin het niet raadzaam is, de schurft langs den kortsten weg te genezen. Bij cachectische en aan slepende ziekten der ingewanden lijdende personen, kan de afleiding, die de schurft naar de huid maakt en onderhoudt, als plaatsvervangende tegenwerking, eenen gunstigen invloed op de bestaande ziekte uitoefenen; want deze nemen eene ongunstige wending, wanneer de opgewekte huidwerkdadigheid door de spoedigste genezing van de schurft onderdrukt wordt zonder in de behoefte der natuur door opwekking van andere verrigtingen te hebben voorzien. Het is derhalve raadzaam bij cachectische en aan slepende ziekten lijdende scabieuzen, vóór men tot de uitwendige behandeling overgaat, eene kunstzweer op den arm te plaatsen, de afscheidingen, die gestoord mogten zijn, te regelen, en gepaste middelen aan te wenden, om de bestaande ziekten te verbeteren of, zoo mogelijk, op te ruimen, en de

ge-

genezing der schurft niet dan langzaam tot stand te brengen. Bij koortsen en andere spoedig verloopende ziekten, bij welker ontwikkeling de schurft vaak opdroogt, behoeft men geene bijzondere voorzorgen te gebruiken; want de schurft keert terug, zoodra de als complicatiën ontstane ziekten, door eene doelmatige behandeling genezen zijn. De raadgeving, om in soortgelijke gevallen door inënting met schurftsmetstof eene nieuwe besmetting te bewerken, behoort tot de geneeskundige vooroordeelen verwezen te worden.

Bij jonge, volbloedige, tot ontstekingen voorgeschikte personen, kan de algemeen verbreide uitslag en de hevige jeukte de ontsteking in de huid tot eene hoogte opvoeren, die bloedontlasting door aderlating en bloedzuigers vordert, alvorens men tot de plaatselijke behandeling kan overgaan. Trage en verstopte buikontlasting, bij lieden tot ophoopingen in de eerste wegen genegen, vorderen het gebruik van lakseermiddelen zelfs bij herhaling gedurende de geheele behandeling. Het inwendig gebruik der zwavelbloemen is bij die lijders aangewezen, die eene drooge, dorre huid hebben, aan leveraandoeningen en aanbeijen lijden, en de zeer drooge drekstoffen moeijelijk ontlasten.

De uitwendige of plaatselijke geneesmiddelen tegen de schurft aangeraden en met meer of minder goed gevolg gebruikt, zijn zoo talrijk, dat men in een werk als het onderhavige niet van allen spreken kan. Ik zal mij derhalve tot die bepalen, welker waarde ik uit eigene ervaring eenigermate kan beoordeelen.

a.) *De Kwikbereidingen.* Genoegzaam zonder uitzondering heeft men deze, zoowel de ſcherpe als de zachte, tegen de ſchurft aangewend, en daarmede het voorgeſtelde doel bereikt; want het is buiten kijf, dat het kwik in alle pharmaceutiſche bereidingen de ſchurft geneest.

Daar echter de kwikmiddelen vaak eenen ſchadelijken invloed op de bewerktuiging uitoefenen, en de kunst onſchadelijke middelen bezit, welke de ſchurft zeker en ſpoedig genezen, zoo behooren de eerſte alleen tot bijzondere gevallen beperkt te blijven en niet algemeen te worden aangewend. Deze gevallen zijn: wanneer eene zeer verouderde ſchurft aan andere middelen tegenſtand biedt; wanneer eene ſyphilitiſche complicatie aanwezig is; wanneer de ſchurft versch en weinig verbreid is, de omſtandigheden der lijders eene ſpoedige genezing vorderen door middelen, welke zich door hunnen reuk niet verraden, en de ſchurft door eene geringe hoeveelheid kwik kan genezen worden. De verkieslijkſte middelen zijn: de oplosſing van ſublimaat (*murias deutoxydi hydrargyri*), één grein op twee oncen gedistilleerd water, om dagelijks tweemaal de ſchurftblaasjes mede te betten; de zalf met roode kwik-praecipitaat (*deutoxydum hydrargyri nitratum*), van een ſcrupel tot een drachma op eene once verſche ongezouten boter of reuzel; de zalf uit de witte praecipitaat (*murias protoxydi hydrargyri praecipitatum*) en de ſpiauter-bloemen (*oxydum zinci*), van ieder een halve drachma op eene once verſche boter, om dagelijks des morgens

en des avonds, de met fchurftblaasjes bezette deelen goed inwrijvend te fmeren, na voorafgegane afwasfching met fop van witte zeep bereid, des morgens. Bij lieden, die eene teedere huid hebben, en door het gebruik van uitwendige middelen ligtelijk hitte-uitflag (*eczema*) bekomen; bij kinderen, en waar de reuk der zwavelzalven gevreesd wordt, kan men zich van de laatfte zalf met een gevolg, dat aan alle verwachting beantwoordt, bedienen. Alhoewel ik het gebruik der kwikmiddelen tegen de fchurft niet fchuw, zoo befchouw ik het gebruik derzelve als uitzondering, toepasfelijk in de aangewezene omftandigheden, en deel voor het overige in het gevoelen van BIETT, wanneer hij zegt: „De kwikmiddelen verwekken „meestendeels toevallen, welke, door zachtere „middelen aan te wenden, kunnen verhoed wor„den. Behalve de toevallige uitflagziekten, die de „kwikbereidingen te weeg brengen, veroorzaken „dezelve kwijling met al hare onaangename gevol„gen, en geven tot ongunstige, de zedelijkheid „der lijders in verdenking brengende oordeelvellin„gen, aanleiding."

b.) *Rattenkruid* (*Arfenicum*). Voor zoo verre mij bekend is, wordt dit middel uitwendig tegen de eenvoudige fchurft door geene geneeskundigen aangeraden. Onder de geheime middelen, welke door kwakzalvers gebruikt worden, zijn er, welke rattenkruid bevatten, en gebruikt wordende, de fchromelijkfte gevolgen na zich flepen; want het uitwendig gebruik van het rattenkruid in groote

 hoe-

hoeveelheid, oefent eenen niet minder verderfelijken invloed uit op de bewerktuiging, dan wanneer hetzelve inwendig gebruikt wordt. Een treurig voorval door éénen mijner vrienden waargenomen en mij medegedeeld, wil ik hier niet terug houden, daar het in verschillende opzigten waardeerbare wenken geeft. In het jaar 1816 ſtierven er in eene buurt, waarin de ſchurft algemeen verbreid was, twee kinderen kort achter elkander na eene korte ongeſteldheid, en met verſchijnſelen, die verdenking van vergiftiging verwekten. Er werden nasporingen gedaan om te ontdekken of — hoe — en waardoor eene vergiftiging zou kunnen plaats gehad hebben; want aan eene opzettelijke misdaad was niet te denken. Het bleek dan ook spoedig, dat de overledene kinderen wegens de schurft met eene zalf gesmeerd waren, die als een geheim verkocht werd en rattenkruid bevatte. Het bleek verder, dat verscheidene andere personen, die dezelfde zalf gebruikt hadden, door min of meer hevige verschijnselen van vergiftiging waren aangetast geworden.

c.) De zwavel (*ſulphur*). Zonder schadelijke gevolgen te verwekken, geneest de zwavel de schurft zeker en spoedig. Onder den grooten voorraad van geneesmiddelen tegen deze ziekte in gebruik, is er geen, dat met de zwavel en derzelver bereidingen kan vergeleken worden.

Veertig jaren geleden, volgde men in de Hollandſche of destijds Bataafſche armee, ten gevolge der toenmalig minder doelmatige kazernering, kleeding

ding en verpleging zeer ruim met fcabieuze lijders voorzien, met de beste uitkomften, bij allezins ongunftige omftandigheden, deze eenvoudige behandeling. Des morgens en des avonds liet men de lijders een' paplepel vol bloem van zwavel innemen, en met eene zalf, uit één deel zwavel met twee deelen reuzel zamengefteld, fmeren; en wel in dezer voege: Op de binnenzijde van den regterarm, vooral in de gewrichten en tusfchen de vingers, en in die van het linkerbeen, werden des morgens twee drachmen tot eene halve once zalf ingewreven; des avonds gefchiedde zulks aan den linkerarm en het regterbeen op dezelfde wijze. Vóór de inwrijving des morgens, moest zich de lijder met warm zeepfop wasfchen en reinigen. Linnen- en beddegoed werden zoo dikwijls ververscht, als de omftandigheden toelieten. Nog fteeds volg ik deze behandeling met een allezins aanprijzinswaardig gevolg. Het kan zijn, dat het inwendig gebruik der zwavelbloemen overbodig is, en dit ftemt met mijne ervaring in gevallen van ligte en verfche fchurft overeen; maar bij algemeene verbreiding des uitflags en in verouderde gevallen, blijf ik intusfchen aan het inwendig gebruik der zwavelbloemen waarde hechten.

Van de zwavelbereidingen, door onderfcheidene geneesheeren aangewend, zal ik eenige dergenen aanwijzen, welke met vrucht gebruikt worden.

De zalf van JADELOT.

R. *Sulphureti potasfae*, unc. VI
faponis albi lib. II

olei papaver. lib. IV
olei thyac. aether dr. II
m. S.

des morgens en des avonds éćne once op de deelen, met ſchurftblaasjes bezet, in te wrijven.

Gemiddeld komt de genezing in veertien dagen tot ſtand. Bij de goede hoedanigheden, die deze zalf bezit, heeft zij het onaangename van dikwijls een' toevalligen uitſlag te verwekken.

De waſching van DUPUYTREN.

R. *Sulphureti potasſae* unc IV
aq. commun. lib. II β
acid. ſulphurici unc β
m. S.

om de deelen met ſchurftblaasjes bezet tweemaal daags te waſchen.

De gemiddelde tijd der genezing is zestien dagen. Dit middel is verkieslijk bij lieden, die zalven ſchuwen of dezelve niet kunnen verdragen. Lieden, die eene zeer prikkelbare en gevoelige huid hebben, kunnen dit middel, wegens de pijnlijke branding, die het kenmerkt, niet verdragen.

De zalf van HELMERICH.

R. *Flor. ſulphuris* unc II
ſubcarbonat. potasſae unc I
axung. porci unc VIII
m. S.

Eene halve once van deze zalf wordt des morgens en des avonds op alle met ſchurftblaasjes bezette deelen ingewreven. Dagelijks of om den anderen dag laat men den lijder een warm bad nemen.

Deze

Deze behandeling heeft veel bijval gevonden. Ook BIETT geeft aan dezelve de voorkeur. Zij verwekt geenen toevalligen uitslag, en heeft gemiddeld twaalf dagen voor de genezing noodig.

De engelsche methode.

R. *Subcarbon. potass.* dr. I
Flor. sulphuris dr. II—III
axung. porci lib. I
m. S.

R. *Flor. sulphur.* unc I
pulv. rad. hell. alb. dr. I
nitrat. potassae gr. x
sap. nigri
axung. porci â unc I—I ß
m. S.

R. *Sulphuris loti* unc ß
subcarbon. sodae
muriat ammon â dr ß
muriatis protoxyd. hydrargyri praec. scr. I
unc. simpl, unc I
adde potest vel omitti:
olei terebenth. dr. I—II
m. S.

Met de eene of andere van deze zalven laat men de sabieuze lijders voor het vuur gezeten, des avonds, door een' anderen persoon met eene toereikende hoeveelheid zalf, het geheele ligchaam inwrijven. Dit geschied zijnde, trekt de lijder eene oude onderbroek, sokken, handschoenen en eenen nachtjapon van calicot aan, of rolt zich in eene wollen deken en gaat naar bed. Na verloop van

twaalf tot achtien uren ſtaat hij op en neemt, om het lichaam van de zalf te reinigen, een warm zeepbad. Gewoonlijk is ééne inwrijving toereikend om den lijder te genezen. Dit het geval niet zijnde, zal eene tweede inwrijving genoeg zijn, om alle verdere geneeskundige hulp onnoodig te maken.

De behandeling van EMMERY.

R. *Saponis nigri* lib. VIII
muriat. ſodae
ſulphuris â lib. IV
aceti lib. II
chlorureti calcis lib. β
m. S.

Dagelijks wordt tweemaal eene halve once in de handen en voeten ingewreven, en gelijktijdig warme zwavelbaden gebruikt. De gemiddelde duur der genezing van de hardnekkigſte ſchurft is acht dagen.

De zalf van JASSER in de daarmede overeenkomende ſchurftzalf der Belgiſche apotheek

R. *Florum ſulphuris*
Vitrioli albi
pulv. Buccara Lauri â unc II
miscis fiant cum olei Lini vel
olivarum ung.
S.

R. *Sulphur. ſubl. venal* unc II
ſulphat. zinci unc I
olei Laurini unc III
axung. porci unc VI
m. S.

Een

Een brokje ter grootte eener hazelnoot in de handpalmen ſterk in te wrijven.

Deze zalven verwekken ligt uitſlag en de genezing vordert meer tijd dan eene der vorige wijzen van behandeling.

NEUMAN roemt het volgende voorſchrift als het beste van allen; echter heeft hetzelve niets bij de andere zalven vooruit, en verwekt door de *ſal. ammoniac* en de groene zeep ligtelijk uitſlag, zoodat men er mede moet ophouden.

R. *Muriat ammon.* lib. I
ſulphuris depurati lib. VI
ſapon. domest. nig. lib. XVI.
m.

De Zwavelbaden. De natuurlijke, zoowel als kunstmatig bereide, bezitten het vermogen, om de ligte en verſche ſchurft alleen, zonder medehulp van andere middelen te genezen. Bij kinderen en bij lieden, die eene teedere, weeke huid hebben, verdienen dezelve aanprijzing; want zij verwekken geene lastige of onaangename toevallen; maar de genezing vordert meer tijd dan de behandeling met zwavelzalven; gemiddeld niet minder dan vijf en twintig dagen.

De zwavelberookingen. De uitkomſten, welke de behandeling van de ſchurft met zwavelbereidingen oplevert, beantwoorden geenszins aan de groote verwachtingen, waartoe de uitbundige loftuitingen, aan dezelve toegezwaaid, hadden aanleiding gegeven.

Om van dezelve gebruik te maken, plaatst men

den ontkleeden lijder in eenen toeſtel of eene kast, in dier voege, dat het hoofd vrij blijft en geene zwaveldampen kunnen ingeädemd worden. Met eene berooking daags duurt de behandeling drie en dertig dagen. Vele lijders kunnen dezelve niet verduren en worden er hevig door aangedaan. Met regt vraagt BIETT: „wat zal men van den raad zeggen, dagelijks twee berookingen in het werk te ſtellen, om de genezing te beſpoedigen?" Het moet derhalve bevreemden, dat JON. GREEN drie berookingen dagelijks aanraadt. Hij beweert, dat deze behandeling bij gegoede lieden, die het gebruik van zalven ſchuwen, de voorkeur verdient. De moeite, die het inheeft, eenen doelmatigen toestel te erlangen, de groote onkosten, die deze veroorzaakt, de omſlag met deszelfs gebruik verbonden, de lastige uitſlag, die ſpoedig op de berooking volgt en de langdurigheid der behandeling, maken de zwavelberookingen voor mij niet prijzenswaardig.

De loogzout- en de warmwater-baden zijn dienſtig om de huid te zuiveren, de jeukte te matigen en alzoo de genezing te beſpoedigen. Zonder andere uitwendige middelen zijn dezelve ontoereikend om de ſchurft te genezen.

De nieswortel-zalf.

R. *Pulv. Hellebori alb.* dr. I
axungiae porci unc I
m. S.

Om de ſchurftblaasjes dagelijks tweemaal mede in te wrijven.

De proeven, door BIETT met deze zalf genomen,

men, hebben gunſtige uitkomsten opgeleverd: zonder onaangename toevallen kwam de genezing gemiddeld in dertien en een' halven dag tot ſtand.

Wanneer gedurende eenigen tijd nadat de genezing daar ſchijnt, telkens hier en daar verſche ſchurftblaasjes uitbotten, dan is het raadzaam, de middelen, welke men voor de behandeling gekozen heeft, nog eenigen tijd vol te houden of met andere te verwisſelen.

Bij complicatiën met *eczema*, *impetigo* en *ecthyma* zijn alle prikkelende zalven, wasſchingen en berookingen nadeelig. Om den geprikkelden toeſtand der huid te bedaren, zijn verzachtende ſtovingen noodig, waartoe afkookſels van zemelen, maluwbladen, lijnzaad, heemstwortel of eene dunne emulſie van bittere amandelen, met bijvoeging van *flores zinci* of *acetis plumbi liquidae concentratae* kunnen gebruikt worden. Inwendig geve men van tijd tot tijd een lakſeermiddel en dranken uit plantenzuren bereid. Andere complicatiën moeten geëvenredigd aan derzelver geäardheden behandeld worden. Bij ſyphilitiſche complicatiën kan men de genezing zonder kwikbereidingen niet tot ſtand brengen. Bij de ſcheurbuikige zijn de bekende anti-ſcorbutica, vooral de kina en de minerale zuren onmisbaar. Ook de ſlepende ſchurft na tusſchenpoozende koortſen vordert doorgaans deze behandeling.

Gedurende de geheele behandeling moet de reinheid door baden, wasſchingen en het dikwijls verwisſelen van linnen- en beddegoed onderhouden worden. Om nieuwe beſmetting voor te komen, is het noo-

dig,

dig, al de kleedingsſtukken en het beddegoed, dat de lijder gebruikt heeft, te waſchen, te bleeken of in de vrije lucht goed te zuiveren, door zwavelberookingen te ontſmetten, of, door dezelve aan eenen hoogen graad van kunsthitte bloot te ſtellen, de ſmetſtof te vernietigen. De keuze dezer middelen moet geregeld worden naar den aard der ſtoffen, waaruit die goederen zijn vervaardigd.

Overtuigd, dat er geene ſpijzen noch dranken zijn, die ſchurft kunnen voortbrengen, kan ik geene voorſchriften betrekkelijk den leefregel geven. Ik ſchrijf aan mijne lijders geene hongerkuur voor; want, naar mijne ervaring, genezen zij, die hun genoegen eten, doorgaans ſpoediger dan diegenen, welke tot eene ſtrenge diëet verpligt worden. Geestrijke dranken, gerookte, gezouten en zeer vette ſpijzen rade ik aan achterwege te laten. Verſche voedſels uit het dieren- en plantenrijk verbied ik niet; zelfs vind ik geene reden, om het ſchapen- en varkensvleesch uit te ſluiten. Door den behoeftigen volksſtand wordt het varkensvleesch het minst, door de arme Joden in het geheel niet gegeten, en toch vindt men de meeste ſchurftlijders onder de behoeftigen, maar het allermeest onder die der Joden. Dit zoude toch anders moeten zijn, indien het varkensvleesch zoo ſchadelijk was, als velen willen.

3^e^ Orde. *Bullae. Blazen.*

Bepaling. De blazen (*Bullae*) ontſtaan op dezelfde wijze als de blaasjes (*Veſiculae*) door het los worden der

der opperhuid op eene meer of minder ontstokene oppervlakte. De eerste zijn alleen door grooteren omvang van de laatste onderscheiden, hebben de grootte van eene erwt, tot die van een ganzenei, eene halfkogelvormige gedaante met eene breede grondvlakte, en bevatten eene heldere, waterachtige of etterachtige vloeistof.

Tot deze orde behooren twee soorten van ziekten: Soorten.

a. *Pemphigus* (die reeds in het II Deel 2 Afd. 2 st. p. 1065 is afgehandeld.

b. *Rupia*, *Rypia*, *Rhypia*. De vuile blaar, vuile roof, vuile haarworm.

Blazen van verschillende grootte, met eene breede, ligt ontstokene grondvlakte; zij zijn niet talrijk, staan afgezonderd en vloeijen nimmer in een. Het vocht, dat zij bevatten, is eerst waterachtig, wordt vervolgens etterachtig, niet zelden door bijgemengd bloed rood, blaauw of bruinachtig geverwd; hetzelve verdroogt tot dikke eenigzins doorschijnende korsten of roven, welke meer of min diepe zweren bedekken. Bepaling.

Men onderscheidt de eenvoudige bruine blaar (*Rhypia simplex*), de verhevene of schulpvormige (*Rhypia prominens*) en de knagende of invretende (*Rhypia escharotica*). Verdeeling.

a.) De eenvoudige vuile blaar. *Rhypia simplex*.

Zij is doorgaans eene toevallige, zelden eene eigenlijdige ziekte, die bij ons zeer zelden voorkomt. Gewoonlijk ontstaat zij bij zwakke, ziekelijke, aan kwaadsappigheid lijdende personen ten gevolge van gebrek en ellende. Zij heerscht noch Geaardheid.

epi-

epidemisch noch endemisch, maar komt somwijlen na voorafgegane heete huidziekten, het meest na de *pemphigus* voor. Eene geringe ontsteking gaat de uitbotting der blazen vooraf of vergezelt dezelve. De platte, niet talrijke, ver van elkander verwijderd staande blazen, hebben één' duim middellijn. De vloeistof, die zij bevatten, is wit, doorschijnend en waterachtig, maar wordt spoedig ondoorschijnend en gekleurd door bijgemengde etter en bloed, gelijk bij de *ecthyma.* Binnen een kort tijdsverloop worden de blazen fletsch; het daarin bevatte vocht verdroogt met de opperhuid tot bruine roven, die in het middelpunt het dikste en eenigzins verheven zijn, en eene ruwe oppervlakte hebben; waar de omtrek der roven met de oppervlakte vereenigd is, wordt deze een weinig opgeligt. Onder iedere roof bestaat gewoonlijk eene oppervlakkige zweer; na verloop van weinige dagen vallen de roven af, en de bloot gekomene zweren genezen spoedig. Somwijlen echter gebeurt het, dat na het afvallen der roven bij herhaling nieuwe gevormd worden, en de genezing dus vertraagd wordt. Gewoonlijk verandert de huid op de genezene zweren in bruine vlekken, welke langdurig staan blijven, maar allengskens verdwijnen. De gewone zetels dezer huidziekte zijn de onderste ledematen, zelden de lendenen en bijna nimmer de andere deelen des ligchaams. In de eenvoudigste gedaante is de duur dezer ziekte van veertien tot een en twintig dagen. Slepend geworden zijnde, kan zij maanden tot haar verloop noodig hebben.

b.) De

b.) De verhevene of schulpvormige bruine blaar of roof. (*Rhypia prominens*).

Enkelstaande, niet talrijke, nimmer zamenvloeijende blazen, door een' ontstoken ring omgeven, gevuld met een troebel vocht, dat met de opperhuid spoedig tot eene meer of min dikke, bruin gekleurde roof verdroogt, dikker in het midden, dunner aan de randen, van de gedaante eener oesterschelp of van de schelp, het schoteltje (*patella*) genaamd. Bepaling.

In deze gedaante komt de *Ryphia* gewoonlijk bij kwaadsappige, uitgeputte, oude, onregelmatig levende en bij slecht gevoede lieden voor. De onderste ledematen en de billen verstrekken haar tot zetel. Spoedig of langzaam grijpt de uitbotting op eene vooraf ontstokene plek der huid plaats, naar mate het afgescheide waterachtige of gekleurde vocht de opperhuid losmaakt en opligt. Doordien de opslorping spoedig plaats grijpt, zoo zijn de roven eerst klein en dun, maar nemen, naar mate de afgescheidene vochten verdroogen, in omvang en dikte toe. De omtrek der roven is door een' ontstoken' ring omgeven, en de opperhuid opgetrokken. Geëvenredigd aan den toenemenden omtrek der roven, breidt zich de ontstoken ring verder uit, totdat de roof hare volkomene ontwikkeling bereikt. Gewoonlijk wordt daartoe een tijdsverloop van twee tot tien en meer dagen gevorderd. De bruinkleurige schelpvormige roof, op hare oppervlakte met ringsgewijze verhevenheden, ten gevolge der schubsgewijze opdrooging, geteekend, Geaardheid en beloop.

kend, blijſt eenen geruimen tijd, ſomwijlen maanden, vast met de huid vereenigd, zoodat zij niet dan met moeite en ſomwijlen in het geheel niet kunnen losgemaakt worden. Onder de roven beſtaat altijd eene zwerende oppervlakte; ondiep zijnde, bedekt zich dezelve telkens met nieuwe roven; dieper in het weefſel der huid ingedrongen zijnde, veroorzaakt het wegnemen der roven, vuile zweren met loodvormige, ligt bloedende randen, die om genezen te worden, niet minder tijd vorderen dan zij moeite veroorzaken. Na de genezing blijven paarſche vlekken terug, die eerst na een geruim tijdsverloop verdwijnen.

c.) De knagende of invretende vuile blaar of roof. (*Rhypia escharotica.*)

Bepaling. De blazen verſchillen onderling in grootte, hebben geene ronde, maar eene onregelmatige gedaante, omgeven met eenen paarſchen rand of kring, gevuld met een gekleurd vocht, dat alle ſchakeringen van ligtrood tot zwart oplevert. De blazen gaan in kwaadaardige zweren over.

Beloop. Op loodkleurige, eenigzins verhevene vlekken, ontſtaan blazen, die ſpoedig berſten, althans vroeger dan er roven kunnen gevormd worden; de opperhuid laat los en de ontbloote huid gaat tot rotachtige zweren over, welke eenen ſlecht bereiden en ſtinkenden ſcherpen etter afſcheiden. Meermalen grijpen uitbottingen van ſcherpe blazen, die hetzelfde beloop volgen als de eerſte, plaats. De zweren zijn langdurig en moeijelijk te genezen. Algemeen lijden der bewerktuiging en koorts ver-

ge-

gezellen ſteeds de onderhavige ſoort der vuile blaar, en maken dezelve tot eene gevaarlijke, vaak doodelijke ziekte. Op alle deelen des ligchaams komt dezelve voor; doch voornamelijk zijn het de onderſte ledematen de lenden, de hals, het bovenſte gedeelte der borst, de onderbuik en de balzak, die er door aangetast worden.

Kinderen van weinige dagen tot twee jaren oud, zijn bijna uitſluitend aan deze ziekte onderhevig. Kwaadſappigheden, van de ouders geërfd, of door ſlechte voeding, verwaarloozing en onreinheid der kinderen veroorzaakt, geholpen door ongunstige weêrsgeſteldheden, zijn de bekende oorzaken, welke deze ziekte voortbrengen. Oorzaken.

De vuile blaar kan met de blaaskoorts (*pemphigus*) en etterpuisten (*ecthyma*) verwisſeld worden. Zij onderſcheidt zich van de eerſte door de minder regelmatige gedaante der blazen; door het bevatte vocht, dat bij de *pemphigus* helder en doorſchijnend, bij de *rhypia* troebel en gekleurd is; verder daardoor, dat bij de *pemphigus* geene korstachtige roven, en zelden oppervlakkige, maar geene vuile dieper invretende zweren ontſtaan. Het geheele beloop der ziekte, de gedaante der korstachtige roven en zweren, de blazen der *rhypia* en de met etter gevulde puisten der *ecthyma* leveren kenteekenen genoeg, om deze ziekten niet met elkander te verwisſelen. Onderscheidingsteekenen (Diagnosis).

De eenvoudige, zoowel als de ſchulpvormige vuile blaas zijn gevaarlooze ziekten; de knagende daarentegen gaat ſteeds met gevaar verzeld. De Voorzegging.

leeftijd der lijders, de gesteldheid der krachten, de geäardheid der aanwezige kwaadsappigheden, de uitgebreidheid der zweren en het verlies van vochten, dat zij veroorzaken, moeten den geneesheer leiden, om de hoop en het gevaar naar waarde te schatten, en het waarschijnlijke einde der ziekte te voorspellen.

Behandeling. Naar aanleiding der algemeene gesteldheden der lijders en de voorafgegane schadelijkheden, moet de inwendige behandeling bestuurd worden.

Door gezonde, voedende en versterkende spijs en drank, door de reinheid in alle deelen te bevorderen, door eene doelmatige verpleging in alle betrekkingen, ligging en kleeding daaronder begrepen, en door beweging in de vrije lucht, trachte men de vochten te verbeteren, de zwakte tegen te gaan en de verlorene veerkracht te herstellen. Men ondersteune den voorgeschreven' leefregel, waar het noodig is, door afkooksels der kina met sassaparillen-wortel en minerale zuren of aluin. Wanneer bijzondere kwaadsappigheden aanwezig zijn, rigte men de behandeling zoodanig in, dat zij daaraan beantwoorde en gelijktijdig de oorzaken wegneemt, welke die kwaadsappigheden hebben voortgebragt of nog onderhouden. Bij zuigende en nog zeer jonge kinderen, houde men de minnen en de oppasters in het oog, opdat geene ziekten van deze op hare voedsterlingen worden overgedragen.

Uitwendige behandeling. Bij de eenvoudige *rhypia* zijn verzachtende omslagen en pappen aangewezen om de pijnen te lenigen en de ontsteking te matigen. Dit geschied zijn-

zijnde, bezige men omslagen met *aqua goulardi*, of bestrijke de ontbloote en zwerende plekken met *ceratum saturni.* Volgt hierop geene genezing, dan verwisſele men de aangewende middelen met een mengſel uit honig en mijrrhe, en bestrijke de randen der zweren met helſchen ſteen. Bij de ſchulpvormige *rhypia* bedekke men de roven met eene pap van wittebrood met *aqua goulardi* bereid, ten einde dezelve los te maken en de pijnen te lenigen. Om de verettering der blootkomende zweren te verbeteren en de genezing te bevorderen, zijn pappen met rooden wijn bereid of ſtovingen met enkelen wijn heilzaam. Met deze behandeling niet ſlagende, bestrijke men de zweren met helſchen ſteen, zeezout- of ſalpeterzuur. JONATH. GREEN geeft den raad, de zwerende oppervlakte met wijnſteen te beſtrooijen, en prijst zwaveldampbaden en wasſchingen met zwavellever in het water opgelost aan. Gevallen, welke aan al deze middelen hardnekkigen tegenſtand bieden, vorderen het uitwendig gebruik der onverdunde minerale zuren of de oplosſing van ſalpeterzuur kwik in ſalpeterzuur. BIETT heeft met goed gevolg gebruik gemaakt van eene zalf uit één ſcrupel *protojoduretum Hydrargyri*, of vijftien greinen *deutojoduretum Hydrargyri* met ééne once vet. In een mij voorgekomen geval bij eenen bejaarden man, vielen de korsten door inwrijvingen met *ung. neapolit*, ſpoedig af en de genezing volgde, zonder andere middelen noodig gehad te hebben. Wanneer, gelijk gewoonlijk, de onderſte ledematen de zetel der ziekte zijn,

wordt de genezing door het uitdrijvend verband bevorderd.

De knagende *rhypia* behandele met insgelijks bij aanwezige ontfteking eerst met verzachtende pappen, daarna met rooden wijn, afkookfels van kina met aluin of andere *tonica* met minerale zuren. Het volftrooijen der zweren met poeder van arnicawortel of afkookfels van dit middel met minerale zuren, heb ik niet zonder vrucht gebezigd.

4e. Orde.

Puisten. Pustulae.

Bepaling. Kleine, aan de randen harde, in het midden weeke, etter bevattende verhevenheden, rond of onregelmatig van gedaante, met eene doorfnede van ééne tot twee lijnen. Zij ontftaan wanneer ten gevolge van ontfteking en veranderde affcheiding de opperhuid van het flijmnet loslaat. De bevatte etter verdroogt tot dunne fchilfers en roven, die afvallen en eene drooge, roode vlek terug laten. Zelden geven dezelve tot zweren aanleiding.

Algemeene eigenschappen. De puistige huidziekten komen op alle deelen des ligchaams voor, over deszelfs geheele oppervlakte verbreid, tot enkele deelen of flechts tot eenige weinige punten bepaald. Het beloop dezer ziekten is haastig of flepend; de eerfte zijn reeds als *exanthemata* afgehandeld; — de laatfte ftellen de volgende foorten daar:

a.) *Ecthyma.* Etterende puisten, de etterende haarworm.

b.) *Impetigo.* Natte roof.

c.) *Acne.* Vinnen.

d.) *Men-*

d.) *Mentagra*, *ſycoſis*. Baardſchurft.
e.) *Porrigo*. Hoofdzeer.

De puisten, welke deze ziekten kenſchetſen, hebben niet altijd eene en dezelfde, maar eene der vier volgende verſchillende gedaanten.

1. De puisten zijn grooter in omtrek dan de volgende, verheffen zich op eene harde kringvormig roode, ontſtokene grondvlakte, en verdroogen tot harde, donkerkleurige roven. (Ware etterpuisten, *Pustulae phlyſaciae*).

2. Kleine, onregelmatige puisten, weinig boven de huid verheven, met eenen niet naauwkeurig beperkten omtrek, geringe roodheid en ontſteking der grondvlakte, die eenen dunnen waterachtigen etter overvloedig ontlasten en met dunne ſchilferige roven opdroogen. (Waterachtige etterpuisten, *Pusſtulae pſydraciae*).

3. Kleine, puntige puisten, op eene weinig of geheel niet ontſtokene oppervlakte, die eene gele, dunne, kleverige, honigaardige etterſtof bevatten en met gele roven opdroogen. (Weiaardige etterpuisten, *achores*).

4. Grootere dan de voorgaande, vlakke, niet puntige, maar in haar middelpunt ingedrukte puisten, op eene weinig ontſtokene grondvlakte, van onregelmatige gedaante. De puisten bevatten eene dikke kleverige etterſtof, die tot ligtgele, halfdoorſchijnende, honigraat- of beſchuitvormige roven opdroogt. (Honigraatvormige etterpuisten, *favi*).

a.) *Ecthyma.* Etterpuisten, Etterende Haarworm.

Bepaling. Met ontfteking der huid gepaarde, ware etterpuisten *(phlysaciae)*, die eene harde grondvlakte en de grootte van eene groene tot die van eene graauwe erwt hebben, altijd van elkander afgezonderd staan, en zelden in grootte getallen aanwezig zijn.

Zij komen op alle deelen des ligchaams voor, doch voornamelijk op de ledematen, de fchouders en den rug, verdroogen tot roven van verfchillende kleur en dikte; afgevallen zijnde, blijven er roode vlekken terug, die allengskens verdwijnen of in oppervlakkige likteekenen overgaan, welke laatfte met die der koepokken overeenkomst hebben en daarmede kunnen verwisfeld worden. Deze uitflag verloopt zonder koorts en is niet befmettend.

Beloop en toevallen. De uitbotting wordt zelden door voorboden aangekondigd; fomwijlen echter gevoelen zich de lijders eenige dagen te voren afgemat, hebben weinig of geen' eetlust en eene flechte fpijsvertering; vervolgens komen kleine, roode, ontftokene ftippen te voorfchijn, welke binnen weinige dagen boven de huid uitkomen, harder en grooter worden, eerst aan de punt en vervolgens in hun geheel tot verettering overgaan, terwijl de grondvlakte hard en ontftoken blijft. Binnen drie tot vijf dagen bereikt de verettering haar einde, en de puisten verdroogen tot roven van verfchillende dikte en kleur, die afvallen, roode vlekken, likteekens en fomwijlen zwerende ontvellingen terug laten. De uitbotting kan in eens meer algemeen over het ligchaam verbreid, of tot enkele deelen bepaald zijn,

zijn, of wel achtervolgend op verfchillende deelen plaats grijpen. De puisten hebben gewoonlijk de grootte eener erwt, maar kunnen ook den omtrek van eenen halven gulden bereiken; zij staan van elkander verwijderd, of pleksgewijs opgehoopt bij elkander. Evenredig aan de ontsteking, gaat de ontwikkeling der puisten met geringe of hevige pijn gepaard, die eerst met de spoediger of langzamer tot ftand komende verettering, verdwijnt. Wanneer de punt der puisten alleen verettert, dan blijft de grondvlakte hard en ontftoken, om na den afloop der verettering door oplosfing te verdwijnen. Verettert de geheele puist, dan wordt de opperhuid blaasvormig opgeligt en met etter gevuld. In beide gevallen verdroogt de etter tot bruine roven, die vast zitten, maar in dikte en omvang verfchillen. De vlekken, welke na het afvallen der roven achterblijven, geven aan de huid een eigenaardig getijgerd aanzien. Somtijds grijpen er onder de roven dieper in de huid indringende zweren plaats, die een onzuiver, bloederig aanzien hebben, zeer pijnlijk zijn, eenen flechten etter affcheiden en zeer langzaam genezen; zoodat de gewone duur dezer ziekte, die van drie tot vier weken bedraagt, verre overschreden wordt.

Deze beftaan of in uitwendige, bekende fchadelijkheden, of in inwendige, welker geaardheid nog bijna geheel in het duister ligt. Tot de eerften behooren inwrijvingen met fcherpe ftoffen; de zalven en pleisters met braakwijnfteen; oplosfingen van dit middel en van het bijtende kwik, tot was- Oorzaken.

 fchin-

ſchingen gebezigd; de inwrijvingen met *veratrine*, *delphine*, *aconitine*. *etc.*, de croton-olie, het langdurig bearbeiden van suiker, kalk en andere scherpe ſtoffen, en het inwendig gebruik van het bijtende kwik, langdurig en in groote hoeveelheid gebruikt. De *ecthyma*-puisten, door uitwendig gebruik van den braakwijnſteen ontſtaan, bevinden zich digt op een gedrongen bij elkander, ontwikkelen zich met ontſteking en pijn, hebben in haar midden eenen deuk of navel, en in haar geheel voorkomen eene groote gelijkenis met de koepokken. Derzelver beloop duurt van zes tot acht dagen.

Het *ecthyma*, dat door geene bekende uitwendige oorzaken is ontstaan, schijnt uit eene eigenaardige gesteldheid der bewerktuiging voort te spruiten. Eene buitenſporige, de krachten uitputtende leefwijze, ſlechte voeding, overmatige inſpanning der ligchaamskrachten en geestvermogens, onreinheid, enz., oefenen blijkbaar grooten invloed daarop uit. Het kan derhalve in alle leeftijden, in alle saizoenen en in alle landſtreken voorkomen. Het voorjaar, de zomer, de jongelingsjaren, de mannelijke leeftijd en de zwangerschap ſchijnen bovendien eenen invloed uit te oefenen, die de ontwikkeling van dezen uitſlag begunſtigt. Slepende aandoeningen der lever en der buiksingewanden gaan menigmaal met *ecthyma* gepaard, en ſchijnen in een oorzakelijk verband met elkander te ſtaan. Ook de heete en ſlepende huidziekten, het roodvonk, de mazelen, de pokken, het huidmos, de huidjeukte en de ſchurft hebben dikwijls *ecthyma* in hun gevolg of gaan daarmede ge-

gepaard. Van eene critiſche geäardheid ſchijnt hetzelve te zijn, wanneer de uitbotting in het critiſche tijdperk van *typheuſe* koortſen met het rotachtige karakter plaats heeft, alsmede in de *gastroenteritis acuta*, volgens BIETT.

Onderscheidings-teekenen.

De gedaante, de geäardheid en het geheele beloop der etterpuisten geven kenteekenen genoeg aan de hand, om dezelve van de andere puistige huidziekten te onderscheiden. De individuele gesteldheden der lijders, het beloop der ziekte, de aanwezigheid van andere ziekte-toevallen en derzelver geäardheid stellen den oordeelkundigen waarnemer in de gelegenheid om de gewone etterpuisten van de ſyphilitiſche te onderſcheiden. Nog minder is het mogelijk, dat men de *ecthyma* met de ſchurft en de bloedzweren verwisſelt: de omvang der puisten, de verettering van de eerſte, de blaasjes, de zitplaats en de jeukte bij de ſchurft maken het niet moeijelijk, zelfs bij *voorkomende complicatiën* misſlagen te verhoeden. De bloedzweer kenſchetst zich door haren grooteren omvang, diepere ligging in de huid, harden omtrek, door de ontwikkeling der ontſteking van uit de diepte naar buiten en door de kern, die altijd door de verettering moet ontlast worden.

Voorzegging.

Op zich zelve staande, is de etterpuist geene gevaarlijke ziekte. Verbonden met belangrijke ongeſteldheden der ingewanden, ſtoornisſen in de verrigtingen, en als critiſche natuurbewerkingen in heete ziekten, kan dezelve dienen om dreigende gevaren te voorzien en te leeren kennen, zoowel

als

als om eene gunſtige verandering te voorſpellen.

Verdeeling. 1. *Ecthyma vulgare.* De gemeene etterpuist. In deze gewone en eenvoudige gedaante komen de puisten aan de ledematen, aan den hals en zeer dikwijls op de ſchouderbladen en den rug voor. De uitbotting duurt zelden langer dan drie dagen, de punten der puisten gaan ſpoedig tot verettering over en breken open, terwijl de grondvlakte nog hard en ontſtoken blijft; de ontlaste etter verdroogt tot bruine roven, die afvallen en roode vlekken terug laten, welke eenigen tijd ſtaan blijven. De geheele duur der ziekte is van twaalf tot twintig dagen.

2. *Ecthyma infantile.* De etterpuisten der kinderen.

Deze onderſcheiden zich, voor zoo verre het de gedaante en het beloop der puisten betreft, niet van de voorgaande; maar er grijpen bij herhaling uitbottingen plaats, de puisten verbreiden zich over het geheele ligchaam, zelfs het aangezigt en het behaarde hoofd niet uitgeſloten. Gewoonlijk ontaarden de etterpuisten der kinderen in eene langwijlige ongeſteldheid; ten gevolge der zich telkens herhalende uitbottingen, kan derzelver duur maanden lang gerekt worden. Koorts is er intusſchen zelden aanwezig; de ontſteking en pijn zijn niet hevig, uitgezonderd die gevallen, waarin de puisten met algemeene oorzaken in verband ſtaan, meer dan gewoon groot en hard zijn, eene loodkleurige grondvlakte hebben en dieper in de huid inzweren. Er blijven alsdan witte, eenigzins gepunteerde litteeke-

kenen terug. Kinderen van zwakke gesteldheid, die nog zuigen, die geen genoegzaam of slecht voedsel erlangen en eene doelmatige verpleging missen, als ook jonge lieden, voornamelijk in het voorjaar en den zomer, na vermoeijing en verhitting, ontoereikende voeding en bedorvene voedingstoffen, worden uitsluitend door deze ziekte aangetast.

3. *Ecthyma luridum.* De wankleurige etterpuisten.

De puisten zijn grooter, hare grondvlakte is harder, boven de huid verheven en wankleurig. Met uitzondering van het aangezigt, komen dezelve op alle ligchaamsdeelen voor en zijn zeer langdurig.

Afgematheid, lusteloosheid, gebrek aan eetlust, bedorvene spijsvertering, onregelmatige; veelal verstopte buiksontlasting, pijn in den rug en de ledematen, gaan der uitbotting vooraf. Bejaarden worden er voornamelijk door aangetast, en wel voornamelijk in den winter, na voorafgegane vermoeijenissen en krachtuitputting door langdurigen zwaren arbeid, verhitting, onmatig gebruik van spijs en drank, van slecht en bedorven voedsel; — somwijlen ook na plaatselijk op de huid inwerkende schadelijkheden.

De ontwikkeling en verettering der puisten gaat langzaam voort: eerst na verloop van tien tot veertien dagen komen dezelve tot rijpheid, bersten en ontlasten veel geschiften en bloedigen etter; de uitgezworene puisten worden spoedig met dikke,

har-

harde en bruine roven bedekt, en behouden eenen harden en ontſtoken' rand, zoo lang tot dat de roven afvallen, hetwelk eerst na verloop van eenige weken plaats vindt. Neemt men dezelve geweldadig weg, dan ontſtaan langdurige, vuile, eenen ſlechten etter overvloedig afſcheidende zweren met harde randen.

Symptomatisch komt het *ecthyma luridum* in bijna alle cachexiën voor, verbonden met de eigendommelijke verſchijnſelen en teekenen der onderſcheidene vochtverbasteringen. De pijnen zijn meer dan gewoon hevig, de watervaatklieren in de nabijheid der puisten worden pijnlijk ontſtoken en zwellen; de roven zijn dik, zeer vastzittend en laten langzaam los; — volkomene genezing komt eerst tot ſtand na de opruiming der algemeene oorzaken.

Behandeling. Deze vordert verſchillende wijzingen:

1.) Het *ecthyma vulgare* is gewoonlijk eene ligte, min beteekenende ziekte, die, wanneer geene algemeene ongeſteldheden plaats hebben, en de opwekkende oorzaken alleen in de uitwendige prikkels gelegen zijn, alleen eenen goeden leefregel, en geene geneesmiddelen vordert, en na het opruimen der oorzaken door de natuur alleen genezen wordt. Zijn er algemeene ziekteverſchijnſelen aanwezig, zoo behandele men dezelve volgens hunne geäardheid. Gastriſche ophoopingen en trage buiksontlasting vorderen braak- en lakſeermiddelen. Bereikt de ontſteking bij jonge volbloedige lieden eenen hoogeren trap, zoodat het geheele vaatſtelsel in

de reactie deel neemt, dan kunnen bloedzuigers en zelfs eene aderlating noodig worden. Zijn de lijders zwak en uitgeput, terwijl eene flechte en overvloedige verettering de krachten ondermijnt, dan is de verfterkende geneeswijze, vooral de kina, verbonden met fassaparilla, en de minerale zuren, aangewezen. Steeds onderfteune men de behandeling door eene goede verpleging, doelmatige voeding en matige beweging in de vrije lucht. De puisten verbinde men met *ceratum faturni*, of houde dezelve met *aqua goulardi* vochtig.

2.) *Ecthyma infantile.* Bij zuigelingen zorge men in de eerfte plaats voor eene goede, gezonde minne, en, waar deze niet te bekomen is, voor eene doelmatige en toereikende voeding en goede verpleging. Men geve, wanneer de krachten afnemen, dagelijks eenige lepels wijn; waar dezelve eene meer krachtige hulpbieding vorderen, afkooksel van kina of ijzerbereidingen. Bij kinderen, die reeds meer in leeftijd gevorderd zijn, en bij jongelingen, handele men op dezelfde wijze als bij het *ecthyma vulgare.* In langdurige gevallen zonder bekende oorzaken, zijn poeders, zamengefteld uit *flores fulphuris*, *cremortart.*, *magn alb.* â dr. III, *antimonii crudi* dr. I, drie of viermaal daags een eijerlepeltje vol, eenigen tijd volgehouden, en inwrijvingen der harde puisten met *ung. neap.* en *ung. altheae* â *part. aeq.*, aanbevelenswaardig.

3.) *Ecthyma luridum*, *fymptomaticum*, *cachecticum.* Men befture de behandeling volgens de algemeene aanwijzingen. Lakfeermiddelen zijn in het eerfte tijdperk der ziekte, en bij herhaling,

veel-

veelal noodig; — aderlatingen, daarentegen, komen zelden en slechts spaarzaam te pas. Spoediger wordt het noodig tot sassaparillen, *dulc. amara*, kina, enz., over te gaan, met opium verbonden, wanneer de pijnen hevig zijn en den lijder de noodige rust ontnemen. De bijzondere cachexiën vorderen die behandeling, welke aan hare bijzondere geäardheden beantwoordt: de venerische vordert kwikmiddelen; het *ecthyma*, dat na het uitwendig gebruik van de sublimaat ontstaat, zwavel en deszelfs bereidingen, zoowel inwendig als uitwendig in baden en berookingen; — de scorbutische vochtverbastering vereischt de bekende anti-scorbutica, voornamelijk de delfstofzuren. Het *ecthyma*, dat in de gevolgen van pokken, mazelen, roodvonk en rotkoortsen voorkomt, bestrijde men met versterkende, de vochten verbeterende en opwekkende middelen. Ook hier zijn het wederom de kina, de sassaparillen, de minerale zuren, de serpentaria en de wijn, waarvan men het meeste te wachten heeft.

Niet minder dan bij de voorgaande wijzigingen dezer ziekte, vordert de onderhavige eenen goeden leefregel en eene doelmatige verpleging, warmwater-, loog- en zeewaterbaden zijn, naar gelang der ziektegeäardheden, hulpmiddelen, om de genezing te begunstigen. De zweren, welke op de verettering der *ecthyma*-puisten somwijlen volgen, behandele men in het tijdperk der ontsteking en prikkeling met verzachtende omslagen en pappen, daarna met de gewone *tonica*. Bij langeren duur

en

en groote werkeloosheid, zijn ſterke afkookſels van kina, wilgen- of eikenbast met myrrhe en rooden wijn aangewezen. Volgt de genezing niet, dan beſtrijke men de randen der zweren met blaauwe vitriool of helſchen ſteen, de geheele zwerende oppervlakte met zeezoutzuur, wanneer men eene nog grootere prikkeling noodig acht. Dat men bij de uitwendige behandeling de geaardheden der oorzaken niet uit het oog mag verliezen, behoeft geen nader betoog.

b.) *Impetigo. Natte roof.*

Deze uitſlag is gekenſchetst door kleine puisten (*psydraciae*), die van elkander afgeſcheiden of groepsgewijze bij elkander ſtaan. De etter, die zich uit de geopende puisten ontlast, verdroogt tot dikke, oneffene, geel-bruinachtige roven. Gewoonlijk verloopt deze uitſlag zonder koorts; dezelve is niet beſmettend en kan door inenting niet overgeplant worden. Het aangezigt en de ledematen worden er het menigvuldigst door aangetast. **Bepaling.**

Reeds bij de oudſte geneeskundige ſchrijvers vindt men het woord *impetigo*. Niet allen echter hebben daarmede eene en dezelfde, maar vaak zeer verſchillende ziekten bedoeld, zoodat er geene overeenſtemming in hunne beſchrijvingen beſtaat, en er bijna geene ſlepende huidziekte te noemen is, die niet bij den eenen of anderen ſchrijver den naam van *Impetigo* draagt. **Algemeene eigenaardigheden.**

J. P. FRANK en anderen hebben alle ſlepende

huidziekten in het algemeen den naam van *Impetigo* gegeven, in onderscheiding van de heete huidziekten, *Exanthemata* genoemd. R. WILLAN was ook hier weder de eerste, die aan deze verwarring een einde maakte, door aan eene soort der puistige huidziekten den naam van *Impetigo* toe te kennen. Bijna alle hem opvolgende schrijvers over de huidziekten hebben die indeeling, gelijk ook hier geschiedt, aangenomen.

Verdeeling.

1. *Impetigo figurata.* De afgeperkte natte roof. (*Herpes crustaceus flavescens*, *Aliberti*).
2. *Impetigo sparsa.* De verstrooide natte roof.
3. *Impetigo larvata.* De momvormige natte roof.
4. *Impetigo erysipelatodes.* De roosaardige natte roof.
5. *Impetigo scabida.* De korstige natte roof.
6. *Impetigo rodens.* De knagende natte roof.

I.) *Impetigo figurata.* De afgeperkte natte roof.

Bepaling.

Groepsgewijs uitbottende en zamenhangende puisten in ronde of eironde plekken, die van elkander afgezonderd zijn, en eenen grooteren of kleineren omtrek des ligchaams bedekken.

De geheele oppervlakte des ligchaams kan de zetel van dezen uitslag zijn; meerendeels echter komt dezelve in het aangezigt, de bovenste ledematen en de dijen voor. Noch leeftijd, noch geslacht,

flacht, noch jaargetijden beveiligen tegen deze ziekte. Bij kinderen, gedurende de tandontwikkeling; bij jonge lieden, gedurende het manbaar worden; bij voorwerpen van het vrouwelijk geflacht, die eene zeer teedere en fijne huid hebben; bij lieden, die aan scrophuleuze aandoeningen lijden, en bij perfonen van het bloedrijke en phlegmatifche temperament is de voorgefchiktheid meer dan bij anderen ontwikkeld.

De *impetigo figurata* komt als eene heete ziekte voor, met een tijdsverloop van drie tot vier weken; of zij neemt de flepende geaardheid aan en wordt zeer langdurig, doordien van tijd tot tijd nieuwe uitbottingen plaats grijpen. Somwijlen gefchiedt zulks ieder voorjaar, jaren achter elkander.

Niet altijd, doch meerendeels, wordt de uitbotting gedurende eenige dagen door fpanning der huid en lastige jeukte voorafgegaan, fpoedig gevolgd door glinfterende roodheid en hitte; een gevoel van kwalijkbevinden en hoofdpijn zijn aanwezig; de eetlust ontbreekt, en de fpijsvertering gefchiedt gebrekkig. Voorboden.

Binnen den tijd van een tot drie dagen, botten op de kring- of eivormige roode vlekken kleine gele, platte, weinig boven de huid verhevene puisten uit. Zij behooren tot de *psydraciae*, vloeijen fpoedig door nieuwe uitbottingen groepsgewijze ineen, of blijven, waar deze geene plaats hebben, afgezonderd ftaan, en zijn door eenen rooden ring omgeven. De uitbotting, zoowel als Beloop en toevallen.

de voortgaande ontwikkeling van dezen uitſlag gaat met ſpanning, pijn en hevige jeukte gepaard. Reeds na verloop van weinige dagen bersten de puisten en ontlasten eene groote hoeveelheid van een dun, geel, kleverig ettervocht, dat in den tijd van weinige uren tot brosſe, halfdoorſchijnende korsten verdroogt. Deze zijn geel van kleur, en hebben eenige gelijkenis met uitgedroogde honigraten en met de gom, die op de takken der kerſen- en pruimboomen uitzweet. De voortdurende afſcheiding der vochten onder de roven, doet deze in omtrek toenemen en tot de dikte van eenige lijnen aangroeijen. De omtrek der korsten is rood en ontſtoken, en op denzelven botten van tijd tot tijd enkele puisten uit. Neemt men de roven weg, dan vindt men eene roode, ontſtokene, van hare opperhuid ontbloote huidvlakte, die door eene menigte fijne poriën vochten uitzweeten. Onaangeroerd, aan zich zelven overgelaten, blijven de korsten met geringe veranderingen van twee tot vier weken in denzelfden toeſtand, pleksgewijs afvallende, naar mate de vochtafſcheiding onder dezelve heeft opgehouden. De blootkomende huiddeelen zijn droog, rood, glinſterend en zeer gevoelig; door herhaalde afſchilfering der opperhuid verdwijnen de ſporen des uitſlags, zonder litteekens terug te laten. Niet altijd volgt de *impetigo figurata* dit regelmatige beloop, maar er grijpen van tijd tot tijd nieuwe uitbottingen plaats, die aan dezelve eene ſlepende geaardheid geven. Het weefsel der huid en het daaronder gelegen cel-

wijs-

wijsweeffel ontaarden; er ontſtaan kloven en zweren van aanzienlijken omvang, die zich met korsten bedekken, meermalen afvallen, maar telkens op nieuw gevormd worden. In het aangezigt, vooral bij kinderen, komt de *impetigo figurata*, met uitſluiting der wangen, menigwerf in eene eigenaardige wijziging voor. Op de oogleden, op de bovenlip, onder den neus, aan de hoeken der neusvleugels en rondom de kin ontwikkelt zich de ziekte ſlechts in eenen kleinen omtrek; de korsten worden ſpoedig droog en hard, blijven lang vastzitten, en worden telkens op nieuw gevormd, tot dat zij afgeſtooten worden door opdrooging der uitzweetende vochten. Bij kinderen komt deze wijziging der *impetigo* onder den naam van rozijnenbaard (*Impetigo figurata faciei*) menigvuldig voor, en is ligter van geaardheid en korter van duur, dan die wijzigingen, welke onder de benamingen van *dartre crustacée stalactiforme* (*Herpes crustaceus procumbens*) en *dartre crustacée en forme de mouſſe* (*Herpes crustaceus musciformis*) door ALIBERT beſchreven zijn.

II. *Impetigo ſparsa*. De verſtrooide natte roof.

Alleen door hare uitwendige gedaante, onderſcheidt zich deze van de voorgaande wijziging der *impetigo*. De puisten komen met onregelmatige plekken van elkander afgezonderd op één deel, of over meer van elkander afgelegene deelen te voorſchijn. De uitbotting, ontwikkeling en het ver-

verdere beloop der puisten heeft op dezelfde wijze plaats; dezelve jeuken hevig, bersten spoedig, en de verdroogende vochten vormen dunne, gele roven. De *impetigo sparsa* komt het meest in het najaar voor, duurt den geheelen winter voort en verdwijnt in de lente, zoodra het jaargetijde gunstiger wordt Zij komt op alle deelen des ligchaams, doch meerendeels aan de onderste ledematen voor. Zij is hardnekkiger en lastiger dan de *impetigo figurata*: bij oude, zwakke, kwaadsappige lieden; bij hypochondristen en hysterische vrouwen ontaarden de geopende puisten en ontvellingen ligtelijk in diepe, onregelmatige zweren, met paarsche randen; gelijktijdig grijpt er zuchtige zwelling der beenen plaats.

III. *Impetigo larvata*, *Crusta lactea*, *Lactumina*. Melkkorst. Dauwworm.

Algemeene geaardheid.

In deze gedaante tast de *impetigo* voornamelijk het aangezigt en het hoofd aan, zonder echter de andere deelen te verschoonen. Zij is uitsluitend aan den kinderlijken leeftijd eigen; maar komt, offschoon zelden, in meer gevorderden leeftijd, bij volwassenen — echter alleen als overblijffel uit de kindschheid — voor; niet meer als eene eenvoudige, maar als eene met de andere *impetigo*-soorten, met *eczema* en met *porrigo favosa* zamengestelde huidziekte.

De geelbruine kleur der korsten en roven, gelijkende naar op het vuur uitgedroogde melk, heeft aanleiding gegeven, deze ziekte *crustea lactea*

tea, melkkorst te noemen; terwijl de uitbreiding der korsten over een gedeelte of over de gansche oppervlakte van het aangezigt, als of hetzelve met eene maske of mom bedekt ware, de benaming van *impetigo larvata*, de momvormige natte roof heeft doen ontstaan.

Men onderscheidt de drie volgende wijzigingen:

a.) *Crusta lactea.* Melkkorst.
b.) *Crusta serpiginosa.* Dauwworm.
c.) *Crusta lactea puerperarum.* Melkkorst der kraamvrouwen.

a.) *Crusta lactea, Lactumina. (Tinea muci flua faciei, Tinea mucosa, Aliberti)* Melkkorst.

Reeds eenige dagen vroeger dan de uitbotting plaats grijpt, krijgt een of ander deel des aangezigts, vooral de wangen en het voorhoofd eene hoogroode, glinsterende kleur; de opperhuid is op die deelen droog, schilferachtig en door ondiepe lijnen in straalsgewijze rigtingen gegroefd. Op deze met hitte en geringe jeukte gepaarde vlekken, botten de *impetigo*-puisten, met geringe zwelling van het aangezigt, groepsgewijs en digt bij elkander staande uit. Zij vloeijen spoedig ineen, en bersten binnen twee tot drie dagen, zoo zij niet reeds vroeger door de lijders worden opengekrabd. De ontlaste vochten hebben eenen laffen, onaangenamen reuk en verdroogen tot geelbruine korsten, die door telkens bijkomende puisten eene grootere uitbreiding erlangen, eerst enkele Beloop en toevallen.

deelen, later het geheele aangezigt, met uitzondering van de oogleden en den neus, bedekken, even alsof (gelijk JAHN zegt) het geheele aangezigt met roven van de zamenvloeijende kinderpokken bedekt ware. De eerst dunne roven worden door de voortdurende affcheiding en verdrooging der vochten dikker, zijn door roode randen omgeven, en groeijen tot harde, brosfe korsten aan; deze fcheuren en berften, en brokkelen hier en daar af. De blootkomende huid is rood en gelijk aan het *eczema*, met eene menigte fijne gaatjes voorzien, uit welke aanhoudend eene groote hoeveelheid weiachtig vocht zijpelt, dat tot nieuwe roven verdroogt of de reeds aanwezige tot korften verdikt. Somwijlen komen hier en daar grootere, naar *ecthyma* gelijkende etterpuisten te voorfchijn, voornamelijk in de kuilen achter de ooren en rondom den mond, die zeer veel vocht van zich geven, en meer dan gewoon dikke korften vormen. Alhoewel de neus en de oogleden gewoonlijk vrij blijven, zoo gebeurt het toch fomwijlen, dat ook deze deelen aangetast worden, en zelfs het bindvlies der oogleden en des oogbols in de ontfteking deel nemen, digt kleven en met moeite zijn open te houden, — zonder dat echter het oog daarbij lijdt, noch het gezigt in de gevolgen benadeeld wordt.

De witte fprouwachtige puisten, welke op de lippen en in de mondholte voorkomen, zijn of eene complicatie met fprouw, of de beginfelen van waterkanker, of het gevolg van gebruikte kwik-

be-

bereidingen, en geenszins eene uitbotting der melkkorst op die deelen.

Meermalen gebeurt het, dat het behaarde hoofd aangetast wordt, en de uitſlag zich van het aangezigt over den hals en de borst uitbreidt, of ook wel op de voorarmen, de dijen, zelden op andere ligchaamsdeelen, uitbot. In deze gevallen kan de ziekte niet meer den naam van melkkorst dragen; want zij gaat op het hoofd in *porrigo favosa* over, en behoort op de andere deelen tot de *impetigo figurata* en *sparsa*.

Veelal gaat de melkkorst met scrophuleuze ongeſteldheden gepaard; de watervaatklieren aan den hals zijn alsdan gezwollen, hard en pijnlijk, of het geheele watervaatſtelſel neemt daarin deel, de verrigtingen der darmſcheelklieren worden geſtoord, de chyl wordt ſlecht toeberied; er ontſtaan uitputtende buikloop, ſpoedig toenemende vermagering en uitputting der krachten.

De melkkorst is eene koortsvrije ziekte; echter kan het gebeuren, dat de aanhoudende jeukte en onrust der lijders, het vaatſtelſel medelijdend tot koortsachtige reactie opwekt. Zoo kan ook het groote verlies van weivochten hectiſche koortsbewegingen veroorzaken. Overigens kunnen als complicatiën alle koortſen bij de melkkorst voorkomen. Doorgaans is de ſpijsvertering goed, maar de buiksontlasting traag, de urin melkachtig wit met eenen eigenaardigen reuk, niet ongelijk aan dien van de urin der katten.

 b.) *Crusta*

b.) *Crusta serpiginosa.* Dauwworm.

Nog voortdurend blijven de gevoelens der gegeneeskundigen over het bestaan en de geaardheid van deze ziekte verdeeld. Terwijl de eene dezelve voor eene wezenlijk op zich zelve bestaande huidziekte, van alle andere in het aangezigt voorkomende verschillende, beschouwen, zijn er anderen, welke haar voor eenzelvig met de *crusta lactea* en *impetigo figurata* en *sparsa* houden, ten hoogste een trapsgewijs verschil toegeven en de *crusta serpiginosa* als de zwaarste gevallen van *crusta lactea* aanzien. De Fransche en Engelsche Schrijvers over de huidziekten, maken er weinig of geen gewag van; de Duitschers daarentegen, vooral sedert WICHMAN het wezenlijk onderscheid van beide die ziekten in zijne diagnostiek heeft aangewezen, houden het afzonderlijk bestaan van beide ziekten vast.

Waarschijnlijk komt het mij voor, dat de *impetigo figurata* en *sparsa*, die in het aangezigt voorkomt, de *crusta lactea* en de *crusta serpiginosa* zeer na aan elkander verwante ziekten zijn, die zich alleen dan van elkander laten onderscheiden en erkennen, wanneer zij in hun oorspronkelijke gedaante volkomen zuiver ontwikkeld zijn; maar dat in verreweg de meeste der voorkomende gevallen, onderlinge complicatiën plaats vinden, welke het eigendommelijke aan de ziekteverschijnselen ontnemen en wijzigingen doen geboren worden, welke het hoogst moeijelijk maken

ken ſtellig te bepalen, met welke van de drie ziekten men te doen heeft.

De *crusta serpiginosa* of dauwworm komt menigwerf bij zuigelingen, menigvuldiger na het ſpenen en niet zelden bij volwasſenen voor. De ontwikkeling en het beloop dezer ziekte hebben op dezelfde wijze plaats als bij de *crusta lactea*, maar met meer hevigheid en met dat onderſcheid, dat de neus en de oogleden niet vrij blijven, de puisten kleiner en minder boven de huid verheven zijn dan bij de *crusta lactea*, eene gele of lichtbruine kleur hebben en buitengewoon jeuken, hetwelk de lijders tot onophoudelijk krabben met de handen en tot ſchuren met het aangezigt op het beddegoed of de kleeding, wanneer hun de handen gebonden worden, noodzaakt. De afſcheiding der weivochten, wordt daardoor zeer vermeerderd, en gelijktijdig ontlast zich uit de opengeretene huidvaatjes veel bloed. Deze vochten zijn zeer ſcherp, en verwekken ontvellingen op die deelen, langs welke zij afvloeijen. Onder de ſpoedig loswordende en afvallende roven is de huid rood en ontſtoken, en uit talrijke gaatjes zweeten de vochten en bedekken de oppervlakte als met dauwdroppels. Telkens op nieuw plaats grijpende uitbottingen hebben ten gevolge, dat zich deze ziekte, voortkruipende over eene veel grootere oppervlakte uitbreidt en zeer langdurig wordt, zoodat er maanden en jaren verloopen, alvorens de genezing tot ſtand komt. Twee gevallen heb ik gelegenheid gehad waar te nemen,

die

van het tweede tot het zestiende en achttiende levensjaar voortduurden; al dien tijd waren het aangezigt, het hoofd en den hals tot op de ſchouders met roven bedekt. In beide gevallen werden de lijders eindelijk door de natuur genezen. De eene, thans een gezonde, ſterke man, oefent het beroep van voermansknecht uit, en verduurt al de moeijelijkheden met dien ſtand verbonden.

Niet altijd is de afloop in langdurige gevallen gunſtig: ſlapelooze nachten, gebrek aan de noodige rust, het groote en aanhoudende verlies van vochten, putten de krachten allengskens uit, de lijders vermageren, van tijd tot tijd grijpt er buikloop plaats en ontwikkelt zich een hectiſche toeſtand. Met ſcrophuleuze aandoeningen gepaard gaande, zwellen de okſel- en liesklieren, en er ontſtaan kwaadaardige zweren. In dusdanige gevallen neemt de ziekte ſomwijlen een doodelijk einde.

c.) *Crusta lactea puerperarum.* De melkkorst der kraamvrouwen.

Deze zeer zelden voorkomende uitſlag ſchijnt met ſtoornisſen in de zogaſſcheiding, gebrekkige kraamzuivering en gastriſche ophoopingen in een oorzakelijk verband te ſtaan. Niet alleen het aangezigt, maar ook andere deelen des ligchaams worden er door aangetast: op eene ligt ontſtokene en gezwollene oppervlakte botten geelwitte puisten uit, die hevig jeuken, ſpoedig bersten en tot roven verdroogen. De gewone duur is van veertien da-

dagen tot drie weken; doch langer, wanneer er complicatiën met andere ziekten plaats vinden. Aanwezige scherpten geven tot diep invretende, langdurige zweren aanleiding. Wordt de uitslag door eene ondoelmatige verpleging en behandeling in zijne ontwikkeling tegengewerkt of in zijn beloop onderdrukt, dan kunnen er verplaatsingen volgen, vergezeld met stuipen, beroerte en ontstekingen der ingewanden. Bij koortsen van een bepaald karakter komt deze uitslag ook kritisch voor; — in alle voorkomende gevallen vordert dezelve groote oplettendheid.

IV. *Impetigo erysipelatodes.* De roosaardige natte roof.

In deze wijziging gaat de natte roof in haar begin met de gewone verschijnselen der roos gepaard. Het aangezigt is rood en opgezet, onder de oogen zuchtig gezwollen; — koortsachtige aandoeningen geven zich te kennen door afwisselende koude rillingen en vliegende hitte; de verrigtingen van de werktuigen der spijsvertering zijn meer of minder gestoord. De aangedane huidoppervlakte is minder glad dan bij de roos, maar ruw. De spoedig uitbottende puisten zijn genoeg gekenschetst, om dezelve van de groote onregelmatige blazen op de sterk gezwollene en hooggekleurde huid bij de roos aanwezig, te onderscheiden. De uitbotting gaat met pijn en jeukte gepaard, grijpt het eerst onder de oogen plaats, breidt zich spoedig over het grootste gedeelte des aangezigts, somwijlen

len ook over den hals en de borst uit. De vloeistof, die de puisten bij het bersten ontlasten, is zeer scherp, verwekt hevige jeukte en geeft tot pijnlijke ontvellingen aanleiding. Eerst na verloop van acht tot veertien dagen vermindert de vochtontlasting, de toevallen bedaren, en dunne gele roven bedekken de lijdende oppervlakte. Tusschen deze roven grijpen telkens nieuwe uitbottingen van puisten plaats, met verheffing der eerst bedaarde toevallen, en maken deze ziekte langdurig, zoodat er twee tot drie maanden verloopen, voor de roven afvallen. Op de gewone roode vlekken blijft de opperhuid droog en ruw; zij scheurt en schilfert af. Men vindt lieden, bij welke deze ziekte bij herhaling in het voor- of najaar terug komt. Somwijlen paart zij zich met de andere soorten der *impetigo*, en breidt zich over een groot gedeelte des ligchaams, en, gelijk BATEMAN gezien heeft, van het hoofd tot de voetzolen uit.

V. *Impetigo scabida.* De korstige natte roof.

Deze is de zwaarste, langdurigste, echter ook de zeldzaamste soort der *impetigo.* Zij schijnt uit eene eigenaardige verbastering der vochten voort te komen, waarschijnlijk gegrond in de vereeniging der syphilitische en leproze smetstoffen.

De *impetigo scabida* tast uitsluitend de ledematen aan, en bedekt een of meer van dezelve, met dikke, geelachtige korsten als de schors van eenen boom, de beweging der lijdende deelen wordt er door

belemmerd en zeer pijnlijk, verbonden met ondragelijke jeukte en pijn. Gelijk bij de andere wijzigingen der *impetigo* ontſtaan de korſten door uitzweeting en verdrooging van kleverige vochten, gewoonlijk eerst drie of vier weken na de uitbetting. De volkomen gevormde korſten bedekken den geheelen arm van den elleboog tot aan den handwortel, en van de knie tot aan de enkels en de voetzolen. Somwijlen breiden zij zich over de vingers en de teenen uit; de nagels nemen dan in de ziekelijke aandoening deel, bederven, worden dik, onregelmatig van gedaante en buigen om even als bij de *lepra* en de *psoriaſis*, vallen af, en de nieuwe uitgroeijende ondergaan dezelfde veranderingen. De eerst geelachtige korſten nemen eene donkere, roodblaauwe, ten laatſte eene grijze kleur aan, berſten, ſcheuren, krijgen kloven en vallen bij gedeelten af. Op de ontbloote huiddeelen worden de ſcherpe weivochten overvloedig afgeſcheiden; deze droogen ſpoedig op tot nieuwe roven, welke de ledige ruimten en kloven aanvullen en de overgeblevene korſten laagsgewijze verdikken. Aan de onderſte ledematen is deze ziekte het hardnekkigst, verwekt zuchtige zwellingen, en ontaart menigwerf tot diep invretende kwaadaardige zweren.

VI. *Impetigo rodens.* De knagende natte roof.

Ook in deze wijziging behoort de *impetigo* tot de zeldzaamſte, hardnekkigſte en kwaadaardigſte ſoor-

ſoorten. Volgens BATEMAN is dezelve waarſchijnlijk van eene kankerachtige geäardheid. Deze ziekte begint met groepsgewijs vereenigde puisten, gemèngd met ſpoedig berſtende blaasjes, uit welke, even als uit eene menigte kleine gaatjes, gedurende eenen geruimen tijd eene groote hoeveelheid vochten uitzijpelt, en vervolgens tot onregelmatig gevormde korſten opdroogt. Zelden is de geheele oppervlakte der lijdende deelen, maar alleen derzelver midden door korſten bedekt met zwerende randen, die de huid wegknagen, en tot in het celweefſel doordringen. De deels met roven bedekte, deels door diepe zweren weggeknaagde, door tusſchengelegene ontaarde huidſtroken van elkander afgeſcheiden, lijdende huiddeelen, geven aan deze ziekte een hoogst afzigtelijk aanzien. Groote gevoeligheid en hevige pijnen gaan er mede gepaard. Gewoonlijk heeft deze ziekte aan de zijde van den tronk haren zetel en breidt zich allengskens meer en meer uit. BATEMAN zegt: geen voorbeeld van deze ziekte gezien te hebben, en voegt daarbij: dezelve zal, gelijk men zegt, altijd doodelijk zijn, en geene geneesmiddelen, noch uit- noch inwendige, zijn met gelukkig gevolg gebruikt. Naar het mij toeſchijnt, kan deze ziekte zoo zeldzaam niet zijn, als velen beweren; althans ik heb gelegenheid gehad, dezelve drie maal waar te nemen, en wel telkens bij vrouwen. Twee ſtierven in gevorderden leeftijd door krachtuitputting, na jaren geleden te hebben; de derde is in den loop van dit jaar aan eene beklem-

klemde breuk overleden, nadat kort te voren alle zweren genezen waren. Vier jaren lang had zij zonder vrucht vele geneesmiddelen gebruikt. Van tijd tot tijd genazen wel eenige zweren, maar werden telkens door nieuwe vervangen. Waarschijnlijk zoude ook deze lijderes door krachtuitputting ten laatste bezweken zijn. Het verdient, mijns bedunkens, opmerking, dat deze drie voorwerpen van het vrouwelijk geslacht waren, en dat bij allen, deels door eigene onregelmatige leefwijze, deels door die der ouders, verdenking van venerische besmetting bestond, terwijl zij tevens aan scrophuleuze aandoeningen en kwaadaardig hoofdzeer leden.

Behalve de dus verre afgehandelde wijzigingen der *impetigo*, vindt men nog gewag gemaakt van de *impetigo rorans*, de dauwaardige natte roof, dus genaamd wegens de groote hoeveelheid weivochten, die droppelsgewijs uitzweeten en de lijdende deelen als met dauw overdekken. Daar zij overigens geene kenschetsende verschijnselen oplevert, kan zij niet als eene bijzondere soort, maar alleen als eene wijziging der andere soorten, beschouwd worden. Die soorten toch komen niet altijd scherp gekenschetst voor, maar vereenigen veeleer met elkander verschijnselen en toevallen, welke aan verschillende soorten toebehooren; zoodat zij tusschensoorten en wijzigingen daarstellen, die de overgangen van de eene in de andere aanwijzen, en welke men zich wel wachten moet voor nieuwe soorten op te nemen.

Daar de *impetigo* in het algemeen aan geen vast be- Duur.

beloop gebonden is, zoo laat zich haar duur niet naauwkeurig bepalen. Eene heete geaardheid hebbende, kan zij binnen drie tot vier weken tot genezing komen, heeft zij daarentegen van haar begin af eene meer flepende geäardheid te kennen gegeven, dan verloopen er maanden, fomwijlen jaren, voor zij haar einde bereikt. Haar duur is langer, wanneer zij met andere ziektegefteldheden, vooral de fcrophuleuze verbonden is; korter, waar zij geheel op zich zelve ftaat. De *impetigo figurata*, de *fparfa*, en van de *larvata*, de melkkorst, verloopen binnen drie tot vier weken, maar zijn genegen meermalen in het voor- en najaar terug te keeren. De *impetigo eryfipelatodes* rekt haren duur van twee tot drie maanden; de *crusta ferpiginofa* duurt maanden en jaren; de *impetigo fcabida* is buitengewoon langdurig; de *rodens* duurt levenslang voort.

Oorzaken

De aanleg of voorgefchiktheid, om door *impetigo* aangetast te worden, is in het voor- en najaar meer dan in andere jaargetijden ontwikkeld; zuigelingen en kinderen in het algemeen, vooral in het tijdperk der tandontwikkeling; vrouwen in den leeftijd, waarin de maandftonden achterwege blijven; lieden van de lymphatifche en fanguinifche temperamenten, zij, die eene fijne huid en frisfche aangezigtskleur hebben, bezitten eene grootere voorgefchiktheid dan anderen. Ook kan de aanleg der ouders op de kinderen overerven; met de *crusta lactea* althans fchijnt het zeker te zijn; want men ziet doorgaans, dat kinderen, wier ouders die ziekte gehad hebben, wanneer zij een

ze-

zeker levenstijdperk bereikt hebben, met zeldzame uitzonderingen er door aangetast worden. Ook zijn kinderen van ſcrophuleuze ouders geboren, meer dan andere aan die ziekte onderhevig.

De toevallige oorzaken kunnen in enkel uitwendige ſchadelijkheden gelegen zijn: de langdurige bearbeiding van ſcherpe zelfſtandigheden, waardoor de huid van hare opperhuid ontbloot wordt, kan eene ligte ſoort van *impetigo* bewerken. Onmatigheid, overtollige voeding, de krachten overſchrijdende ligchamelijke inſpanningen en hevige gemoedsaandoeningen, vooral vrees en verdriet, begunstigen menigwerf de ontwikkeling dezer ziekte; nog meer echter vochtige, ongezonde woningen, gebrek aan de noodige reinheid, het gebruik van bedorvene voedingsſtoffen en die geſteldheden der bewerktuiging, welke onder de benaming van ſcherpte en vochtverbastering bekend zijn. De gelegenheid gevende oorzaken der *impetigo larvata* in hare verſchillende wijzigingen heeft men gezocht in congestiën naar het hoofd, in overmatige voeding, bij zuigelingen in het gebruik van oud en vet zog, in verwaarloozing en onreinheid, in het tandenkrijgen, in het gebruik maken van ſcherpe waschwaters, in zuur, verſlijming en ophooping in de eerſte wegen, in de ſlechte toebereiding van de chijl en van het bloed. Wanneer men echter in aanmerking neemt, — waartoe zich aan den practiſchen geneesheer dagelijks de gelegenheid aanbiedt, — dat niet alleen kwalijk gevoede en ſlecht verpleegde, maar dat ook op de doelmatigſte wijze in allen deele verzorgde, gezon-

Toevallige oorzaken.

de, ſterke en vette, zoowel als magere, zwakke en uitgemergelde kinderen, aangetast worden; wanneer wij zien, dat zoowel kinderen, die met zog, als die, welke met andere voedſels opgekweekt worden, dat zelfs onder de kinderen van dezelfde ouders, onder gelijke omſtandigheden levende, en op eene en dezelfde wijze verpleegd, het eene aangetast wordt en het andere verſchoond blijft; — wanneer men verder ziet, dat de *impetigo larvata*, bij eenige familiën zich nimmer voordoet, terwijl in andere geen kind verſchoond blijſt, dan is het beter te erkennen, dat ons de voortbrengende oorzaken dezer ziekte zoo niet geheel, dan toch grootendeels onbekend zijn, en geenen veiligen leidraad aan de hand geven om de geneeskundige behandeling te beſturen. Het gevoelen van WENDT, namelijk, dat wanneer eene en dezelfde minne twee of drie kinderen achtereenvolgend laat zuigen, het laatſte ſteeds door de melkkorst zoude aangetast worden, wordt door de dagelijkſche ervaring tegengeſproken.

Naaste oorzaak.

In het algemeen ſchijnt de naaste oorzaak der *impetigo* in eigenaardige ziekelijke geſteldheden der bewerktuiging, en des huidweeſſels in het bijzonder gegrond te zijn. Wij kennen, even als dit bij de meeste andere huidziekten het geval is, derzelver beſtaan uit de gewrochten, maar geenszins door opſporing der ſtoffelijke geäardheden. Bij de *crusta lactea* en *ſerpiginoſa* beſtaan gelijktijdig, hetzij verworven of geërfd, ſtoornisſen in de reproductive verrigtingen, meerendeels met ſcrophuleuze

leuze aandoeningen gepaard. Zelden ziet men lijders, bij welke hoegenaamd geene ſcrophuleuze toevallen voorkomen; de buitengewone vetheid, bij die lijders menigwerf waar te nemen, behoort tot de kenteekenen, die de aanwezigheid der ſcrophuleuze ſcherpte verraadt.

Of de *impetigo*-ſoorten zich door eene eigene ſmetſtof aan gezonden kunnen mededeelen en voortplanten, is hoogst onwaarſchijnlijk. Omtrent de *crusta lactea* en *ſerpiginoſa* ſtemmen de meeste moeders in het gevoelen van beſmettelijkheid overeen, waarom zij met de grootſte zorgvuldigheid alle kleedingſtukken, welke hare, door die ziekte aangetaste kinderen gedragen hebben, vernietigen; en in der daad, het is niet te ontkennen, dat er gevallen voorkomen, die in deze voor de plaats gehad hebbende beſmetting pleiten.

De *impetigo* is geene gevaarlijke, het leven regtſtreeks bedreigende ziekte, maar walgelijk, lastig en hoogst onaangenaam. Men wachte zich voor eene te gunstige voorzegging, want vaak worden de vooruitzigten op ſpoedige genezing te leur geſteld; onder de ſchijnbaar gunſtigſte omſtandigheden neemt de ziekte eene ſlepende geäardheid aan; toevallig bijkomende ſchadelijkheden kunnen tot gevaarlijke complicatiën aanleiding geven, en de ontijdige opdrooging des uitſlags ontſtekingen en andere aandoeningen der ingewanden verwekken. Men heeft geene ſpoedige genezing te wachten: wanneer de ziekte reeds verouderd, of bij herhaling is wedergekeerd; wanneer de lijders door kwaadſap- Voorzegging.

pigheid zijn aangetast, door hoogen ouderdom of buitenſporige leefwijze zijn uitgeput. De genezing mag men verwachten: wanneer de uitzijpeling der vochten afneemt, en mitsdien de korsten droog worden; wanneer de laatſte, afvallende, door ſteeds dunner plaatjes worden vervangen, terwijl de huid op de plaatſen, waar de korsten zijn afgevallen, alsmede in derzelver omtrek, bleeker wordt, en er eindelijk geene nieuwe korsten meer ontſtaan.

De *impetigo figurata*, *ſparſa* en *larvata* worden in de eerſte gevallen door de natuur alleen, zonder onderſteuning der kunst, genezen. Door ontijdige en te active hulpbieding wordt de natuur in de ontvouwing harer geneeskrachten bemoeijelijkt, en er wordt zoowel tot gedaantewisſelingen, als tot verplaatſing naar inwendige deelen aanleiding gegeven, hetwelk het leven in gevaar kan brengen. Lijders, door de *impetigo* aangetast, worden bijna nimmer, namelijk zoo lang deze ziekte duurt, door kinderpokken, mazelen of roodvonk beſmet; de inenting der eerſten ſlaagt zelden op eene voldoende wijze, maar geeft tot langdurige zweren aanleiding. In het algemeen ſchijnen *impetigo*-lijders zeldzaam door andere ziekten te worden aangetast; waar dit echter plaats heeft, wordt de uitſlag ſpoedig droog of verdwijnt, en de bijgekomene ziekten volgen een min gunstig beloop. Ook wil men opgemerkt hebben, dat kinderen, die in hunne jeugd aan melkkorst of dauwworm geleden hebben, zeer

ſchoon

ſchoon worden en de meest regelmatige gelaats-trekken bekomen.

De groepsgewijze of verſtrooide ontwikkeling van *pſydraciſche* puisten, gevolgd door dikke, ruwe, gele, roodbruine, brosſe, korstige roven, zijn gewoonlijk toereikend om de *impetigo* van de andere puistige en van de blaasvormige huidziekten te onderſcheiden. Ondersebeidingskenteekenen. (Diagnosis.)

Mentagra, ſycoſis. Bij deze zijn de puisten grooter, korrelachtig van elkander afgezonderd, meer verheven en donkerder van kleur, dan bij de *impetigo*; zij zijn gewoonlijk alleen tot het behaarde deel des aangezigts beperkt; de vochtafſcheiding is geringer, er ontſtaan geene korsten, maar kleine, ronde roven.

Porrigo of *Tinea Lupinosa.* De enkel ſtaande puisten liggen dieper in de huid, verheffen zich naauwelijks boven dezelve, geven een kleverig vocht van zich, dat ſpoedig tot ligtgele, drooge, bekervormige korſten overgaat. Deze ziekte is beſmettend en doet de haren uitvallen. Bij eenige oplettendheid kan dezelve evenmin als de volgende met *impetigo* verwisſeld worden.

Porrigo of *Tinea Scutulata.* De puisten zijn talrijker, ſtaan digt bij elkander, vloeijen in een, en vormen groote, dikke, bolronde, boven de huid verhevene korſten. Ook deze ziekte is beſmettend en doet de haren uitvallen.

Daar de oorzaken der *impetigo* meerendeels in het verborgen ſchuilen, zoo is men zelden in de gelegenheid dezelve regtſtreeks te beſtrijden. Waar uit- Geneeskundige behandeling.

uitwendige ſchadelijkheden aanwezig zijn, welke door hare ſcherpte de huid prikkelen, den uitſlag opwekken en onderhouden, trachte men dezelve uit den weg te ruimen; men zuivere de huid van alle onreinheden door warme waterbaden en wasſchingen, late het linnengoed dikwijls verwisſelen, en alle kleedingſtukken rein houden. Men ontrade den lijder de bearbeiding van zelfſtandigheden, welke, met de huid in aanraking komende, deze door hare ſcherpte aandoen. De inwendige behandeling beſture men volgens de voorſchriften der algemeene ziektekunde. In het eerſte tijdperk der ziekte, gedurende de uitbotting en ontwikkeling des uitſlags, zoo lang de huid in eenen geprikkelden toeſtand verkeert, ontſtoken en zeer pijnlijk is, handele men antiphlogistisch. Bij jonge, volbloedige, even min door andere ziekten, als door onregelmatige leefwijze uitgeputte lieden, met eenen harden en vollen pols, kan eene aderlating noodig en nuttig zijn tot inleiding der behandeling; bloedontlastingen door bloedzuigers of koppen zijn dáár aangewezen, waar de ontſteking plaatſelijk beperkt is zonder algemeene terugwerking. Inwendig geve men de verkoelende middenzouten, *nitrum*, *cremor tartari*, enz. Zijn er gastriſche ophoopingen aanwezig, dan moeten dezelve door braak- of lakſeermiddelen opgeruimd worden. Bij mindere ontwikkeling der ontſteking, trage buiksontlasting en werkeloosheid der huid, moet men gene bevorderen en deze opbeuren: de *cremor tartari* verbonden met *flores ſul-*

sulphuris en *antimonium* zijn alsdan aangewezen, met bijvoeging van rhabarber of jalappe, naar mate men meer afleiding naar het darmkanaal bedoelt, en de buiksontlasting bevorderen wil. Gedurende het geheele beloop der ziekte is het noodig van tijd tot tijd een lakſeermiddel te geven. Zoodra de uitſlag volkomen tot ſtand is, en dien ten gevolge de opgewekte wederwerking der huid, zoowel als de toevallen der algemeene ontſteking geweken zijn, en door het langer volhouden der ontſteking-werende geneeswijze de ziekte in haar verder beloop zoude geſtoord worden, verwisſele men dezelve met afkookſels van het guajac-hout, ſasſafras, ſasſaparilla-wortel, de *dulcamara*-ranken en het kruid der driekleurige violen. Vooral het laatſte verdient aanprijzing, want niet alleen in de melkkorst en den dauwworm, maar in al de andere *impetigo* ſoorten — de *scabida* en de *rodens* uitgezonderd — bezit hetzelve uitmuntende geneeskrachten. Indien de afſcheiding der weivochten op de aangedane deelen zeer overvloedig is, en deze duurzaam nat blijven, zoodat de verdrooging tot roven en korſten in het geheel niet, of zeer onvolkomen plaats heeft, terwijl de krachten afnemen, teekenen van kwaadſappigheid te voorſchijn treden en koortsbewegingen aanwezig zijn, is het raadzaam tot het gebruik der kina in afkookſels of extract met minerale zuren over te gaan. Bij ontbrekenden eetlust, kwijnende ſpijsvertering en trage buiksontlasting, doen de zwavel-

velbloemen ; verbonden met het poeder van den gentiaanwortel, goede dienſten.

Niet altijd ſlaagt men, door opvolging der aangewezene behandeling, in de genezing; er komen niet alleen gevallen voor, die hardnekkig tegenſtand bieden, maar waarin de uitſlag voortgaat, zich meer en meer uit te breiden. De beredeneerde geneeswijze heeft alsdan gewoonlijk hare grenzen bereikt, en de geneesheer zoekt het heil der lijders in de ſymptomatiſche en empyriſche geneeswijze. Bij geringe terugwerking des vaatſtelſels, bij drooge en dorre huid, laat men dagelijks eenige glazen van een natuurlijk zwavelwater, met of zonder melk, gebruiken. De Engelſchen gebruiken het water van *Harrowgate*, de Duitſchers van *Aken* en *Nenndorf*, de Franſchen die van *Barrèges*, *Enghien*, *Bouvines*, enz. Is de werkdadigheid der huid meer opgewekt, de uitſlag zeer vochtig, en zijn het klier- en watervaatſtelſel mede in het lijden betrokken, dan zijn de kwik- en antimoniaal-bereidingen, de driekleurige violen, de *hb. sabinae* en de bittere extracaangewezen. Ook de loogzouten kunnen alsdan inwendig beproefd worden. In de genezing nog niet ſlagende, bediene men zich van de *graphit* in dit voorſchrift:

R. *Plumbaginis* dr. II.
pulv. gmm. arab. dr. I.
Extr. gentianae q. s.
ut f. pil N°. 60 conſp.

pulv.

pulv. liquir.

D. S. 's morgens en 's avonds vijf pillen.

Grootere giften noodig achtende, geve men tweemaal daags tot eene halve drachma telkens, met ſuiker of ſiroop. De *graphit* behoort tot de langzaam werkende geneesmiddelen, waarmede men eenen geruimen tijd moet volhouden; en daar dezelve geenen ſchadelijken invloed op de bewerktuiging uitoefent, zoo kan zulks veilig geſchieden. De Berlijnſche geneesheer HEIM heeft aan eene dame twee pond laten gebruiken, tot dat de genezing tot ſtand kwam.

Alles vruchteloos blijvende, zoo raden BIETT en GREEN het gebruik der *arsenik* bevattende tincturen van PEARSON en FOWLER aan. BIETT voegt er bij, dat de tinctuur van PEARSON eene ſpoedige en zekere genezing bewerkt.

De uitwendige behandeling vordert verſchillende wijzigingen. In het eerſte tijdperk der ziekte, met duidelijk ontwikkelde ontſteking, zijn alle prikkelende, uitwendige middelen ſchadelijk: zij vermeerderen de ſpanning, jeukte en pijn, zonder eenig nut te ſtichten, en begunſtigen den overgang in de ſlepende geäardheid. Men bepale zich derhalve in het begin der ziekte tot baden, ſtovingen en waſſchingen, naar gelang der deelen, welke met uitſlag bezet zijn. Tegen zeer hevige jeukte en pijn, bezige men afkookſels van de ſlaapbollen, bilſenkruid, maluw of althea-bladen met *acidum hydrocyanicum*, ééne halve once op vier en twintig oncen vocht, of make gebruik van eene emulſie uit

Uitwendige behandeling.

uit bittere amandelen bereid, een zeer voldoend middel, veiliger dan het mengfel met *acidum hydro-cyanicum* te gebruiken. Verhindert de groote vochtigheid der lijdende deelen de opdrooging der korften, dan kan men met omzigtigheid tot middelen overgaan, welke de affcheiding der vochten matigen, en gebruik maken van de *aqua distillata sambuci* of *rosarum* met eene kleine hoeveelheid *acetum lithargyri*, van de zalven met *flores zinci* of *mercurius praecipitatus albus* en reuzel bereid. Verkeert de huid in eenen atonifchen toeftand, bij groote hardheid en droogte der korften, dan zijn meer opwekkende en prikkelende middelen aangewezen, als daar zijn: de loog- en zwavelbaden, de zeebaden, eerst warm, later koud, en de berookingen met zwavel of cinnaber. Wanneer deze middelen niets baten, en de ziekte in haren flependen loop blijft voortgaan, moet men de toevlugt nemen tot nog krachtiger middelen, gefchikt om de vitaliteit te veranderen en tot eene gewijzigde terugwerking aan te fporen. Alvorens tot die middelen over te gaan, is het noodig, de dikke en harde korften, vooral bij de *impetigo scabida*, door weekmakende pappen, omflagen, baden en inwrijvingen met olie of andere vette zelfftandigheden los te maken, en de zwerende oppervlakte te zuiveren. Hiermede gefIaagd zijnde, kan men de oplosfing van fublimaat, één tot vier greinen op vier oncen water, tot betten en wasfchen aanwenden, of men kan de zalf van de roode kwik-praecipitaat, één fcrupel tot ééne drach-

drachma op ééne once reuzel, de zalf uit twee drachma *graphit* met ééne once vet, dagelijks twee malen laten inwrijven. Andere geneeskundigen raden, de *graphit* met kwikmiddelen te verbinden; ten zij door de *graphit* met *unguent. neapolitanum*, in plaats van met vet te mengen, of het levende kwik met *graphit* dood te wrijven, of de laatfte met *mercurius dulcis* te mengen en met vet tot eene zalf te maken. Waar eene nog fterkere opwekking gevorderd wordt, bedekke men de lijdende deelen met vliegenpleisters, onderhoude de verettering eenige dagen, en trachte dan de genezing door opdroogende middelen te befpoedigen. Ook hiermede niet flagende, wordt het beftrijken met *lapis infernalis*, of met eene oplosfing van één tot vier greinen *nitras argenti* in ééne once gedistilleerd water opgelost, door middel van een penfeel of de veder eener pen, aangeraden. In de plaats dezer bijtmiddelen, heeft men ook het zeezoutzuur en het falpeterzuur aangewend. Bij het gebruik der laatfte middelen, tracht men een te diep indringen te verhoeden, door de pas beftrekene deelen bij herhaling met laauw water te begieten en af te fpoelen.

Gedurende de geheele behandeling moet de lijder eene regelmatige leefwijze in acht nemen, alle fcherpe en prikkelende fpijzen en dranken achterwege laten, de noodige reinheid van ligchaam en kleeding onderhouden, en alle voorfchriften der gezondheidsleer, zoo veel zijne omftandigheden toelaten, in acht nemen.

Daar

Daar van al de *impetigo* ſoorten geene zoo menigvuldig voorkomt als de *larvata*, zoo kan het niet ongepast zijn van hare behandeling in het bijzonder te ſpreken.

Crusta lactea. In de gewone, zeer talrijk voorkomende gevallen, waarin de melkkorst overigens welvarende kinderen aantast en in geenen deele hunne gezondheid benadeelt, volge men het voorbeeld der voornaamſte geneeskundigen, en late de ziekte geheel aan de natuur over, beſture den leefregel in dier voege, dat alle ſchadelijke invloeden vermeden, de lijder goed verpleegd en de reinheid in acht genomen worde. Zijn de korſten, die de lijdende deelen bedekken, zeer dik, hard en droog, zoodat zij de beweging moeijelijk en pijnlijk maken, dan trachte men door verzachtende oplegſels, ſtovingen of wasſchingen met warm water en melk de korſten te verweeken en het afvallen te bevorderen. Wanneer door het aanhoudend krabben en ſchuren de korſten telkens afgeſcheurd worden, of de zeer overvloedige vochtafſcheiding de vorming van korſten verhindert, zoodat de ontbloote huid voortdurend aan den invloed van uitwendige ſchadelijkheden bloot ſtaat, dan beſtrijke men die deelen met zoete room, gemengd met een weinig fijn geſchraapt krijt. Alle andere uitwendige middelen, zoowel de vette als de metaalbereidingen, zijn ſchadelijk.

Oefent de melkkorst eenen ſchadelijken invloed op de gezondheid der lijders uit, dan is het eerſte, wat men te doen heeft, de oorzaken der ziekte, die

de

de natuur alleen niet kan overwinnen, op te ſporen en uit den weg te ruimen. Aan zeer vette, overtollig gevoed wordende kinderen, onthoude men een gedeelte van hun voedſel, of verwisſele hetzelve met minder voedende zelfſtandigheden; ontzegge aan de moeders en minnen, zoo lang zij zogen, al te ſterk voedende ſpijzen en dranken, vet vleesch, bier, chocolaad, meel- en melkſpijzen, veroorlove alleen mager vleesch van oude dieren in matige hoeveelheden, groenten en vruchten; tot drank, koud water en een weinig wijn. Ziekelijke moeders en minnen, verwisſele men met gezonde minnen, of voorziet op eene andere wijze in de voeding der lijders. Lijden de kinderen aan zuur in de maag, men tempere hetzelve door magneſia of kreeftsoogen; is de buik verſtopt, dan bevordere men de ontlasting door rhabarber of jalappe met *mercurius dulcis*. Bloedzuigers en aderlatingen om de ontſteking te matigen en congestiën te verhoeden, worden door vele geneeskundigen aangeraden, maar dezelve zijn zelden noodig. In mijne veeljarige en niet eng beperkte praktijk zijn mij geene gevallen voorgekomen, waarin aanwijzingen tot bloedontlastingen beſtonden.

Bij ſcrophuleuze aandoeningen, welke in de meer ontwikkelde en hardnekkige gevallen der melkkorst bijna altijd aanwezig zijn, moet de behandeling voornamelijk deze complicatie ten doel hebben. Men geve de kwik- en ſpiesglasbereidingen, en houde daarmede eenen geruimen tijd vol. De *mercurius dulcis* met *ſulphur auratum* of de *aethiops*

an-

antimonialis, in giften aan den leeftijd der lijders geëvenredigd, verbonden met het poeder der driekleurige viool, voldoen in alle deelen aan deze aanwijzing.

Als middelen, waaraan men eigendommelijke geneeskrachten in de melkkorst toekent, vindt men er onderscheidene uit het plantenrijk aangeprezen: voornamelijk de *tussilago farfara*, de *primula veris*, de *sassaparilla* en de *viola tricolor* of *herba jaceae*. Er zijn geneesheeren, welke aan het laatste middel eene specifieke werking tegen de melkkorst toekennen, terwijl andere aan hetzelve geene of slechts zeer geringe krachten toeschrijven. Volgens mijne op ervaring gegronde overtuiging, is het er verre af, dat de melkkorst in ieder voorkomend geval door de driekleurige viool zoude genezen worden; maar tevens is het van de andere zijde waar, dat wij geen ander middel bezitten, hetwelk met betrekking tot deze ziekte haar in geneeskrachten gelijk komt. Zij oefent buitendien geenen schadelijken invloed op de bewerktuiging uit, en kan langdurig gebruikt worden. Men geeft dezelve op verschillende wijzen: gedroogd in poeder van ééne halve drachma tot twee drachmen daags, geëvenredigd aan den ouderdom der lijders, in afkooksels, aftreksels, en verbonden met andere, gelijktijdig aangewezene geneesmiddelen. Men kan van de volgende voorschriften gebruik maken:

R. *Pulv.*

R. *Pulv. hb. Jaceae*
Sacchar. lactis â dr. III
Sulphur praecip.
Subcarbon. magnes. â dr β
m. f. pulv. S. om de twee of drie uren een eijerlepeitje. (JAHN).

R. *Herbae Jaceae recent.* m. I
coque in lactis vaccini lib. I
post brevem ebullitionem coletur. S.
de eene helft des morgens, de andere des avonds te gebruiken. (STRACK).

R. *Radic. sassapar.* unc β
coq. c. s. q. aq. comm.
ut. f. decoct. sub. finem coctionis infunde
Herbae Jaceae dr. I—III
colat. adde
sacchar. alb. unc β
m. d. S.
in 24 uren te gebruiken. (WENDT.)

R. *Hb. Jaceae* dr. II
infunde c. aq. ferv. q. S.
repone ad refrig.
colat. unc III *adde*
Vini stibiati scr. I
syr. alth. unc β
m. S.
om de twee uren een' paplepel. (JAHN).

Bij trage buiksontlasting kan men de *manna*, de *tinctura rhei aquosa* of een ander laksеermiddel toevoegen; want de laksеrende en buikloop ver-

wekkende eigenschap der driekleurige viool, waarvan J. P. FRANK en JOERG spreken, heb ik nimmer waargenomen.

Mijne wijze van de viool te gebruiken, bestaat hierin: Eene handvol versche klein gesnedene planten wordt in een' trekpot met twaalf oncen kokend water opgegoten en op eene stoof met vuur getrokken, voorts, met een weinig melk en suiker gemengd, te drinken gegeven. De meeste kinderen gebruiken ze op deze wijze gaarne. Eerst dan, wanneer er geene versche planten meer te bekomen zijn, bedien ik mij van de gedroogde. Ook schijnt het mij toe, dat de in het wild en op drooge plaatsen groeijende planten niets vooruit hebben boven die, welke in tuinen gekweekt worden.

De witte melkachtige urin neemt onder het gebruik der violen eenen eigenaardigen reuk aan, met dien van kattenurin overeenkomende; dezelve is kritisch; althans waar dit verschijnsel plaats heeft, kan men met tamelijke zekerheid op eene doeltreffende uitwerking vertrouwen. Daar echter die eigenaardige reuk der urin bij melkkorst-lijders reeds voorkomt, voor de driekleurige violen gebruikt worden, zoo zie ik niet, hoe men daaraan veel waarde hechten kan.

Komen er gevallen voor, en dit vindt meermalen plaats, waarin de overmatig gewordene afscheiding der vochten de krachten uitputten, dan is het raadzaam eene fontanel tot afleiding te plaatsen, en een afkooksel der kina met zwavelzuur toe te dienen. Overmatige buiksontlastingen tempere men met

met *faleb*, arabifche gom of andere flijmachtige, zacht ftoppende middelen; ontftaat er buikloop met witte melkachtige ontlastingen, dan heeft er eene *fcrophuleuze* aandoening der darmfcheelklieren plaats, waartegen zich geene middelen zoo heilzaam betoonen, dan de *calomel* met *opium*, en de eikelkoffij tot drank. Uitwendige middelen komen mij in deze melkkorst fteeds verdacht, meerendeels openbaar fchadelijk voor. Het is buiten tegenfpraak, dat men door kwik-, lood-, fpiauter- en zwavelbereidingen den uitflag fpoedig, ja binnen weinige dagen kan opdroogen, maar niet zonder groot nadeel der lijders: de *hydrocephalus acutus*, doodelijke ontftekingen der ademhalings-werktuigen en uitputtende buikloop met darmzweertjes, zijn vaak de gevolgen der uitwendige middelen. Waar intusfchen iets dergelijks mogt plaats vinden, trachte men den uitflag door fpaanfche-vliegenpleisters of inwrijvingen met de braakwijnfteenzalf te herftellen.

Aangaande de behandeling van den dauwworm (*crusta ferpiginosa*), deel ik niet in het gevoelen van andere geneesheeren, namelijk, dat dezelve op eene meer doortastende wijze zoude moeten behandeld worden, maar ben van oordeel, dat men geene andere behandeling dan de aangeradene tegen de melkkorst behoeft.

Bij de melkkorst der kraamvrouwen, drage men zorg voor reinheid en zuiverheid der lucht in het vertrek der zieke, vermijde alles, wat fchadelijk kan zijn, vooral togt en koude; — men regele de

zogafſcheiding en kraamzuivering, en ruime door lakſeermiddelen gastriſche ophoopingen uit den weg. Vervolgens onderhoude en bevordere men de uitbotting door middelen, welke de werkdadigheid der huid opwekken, en zoo het noodig is, onderſteune men de krachten door eenen voedenden niet prikkelenden leefregel; men geve het IJslandſche mos en de kina, wanneer hectiſche koortſen dreigen, plaatſen eene fontanel, wanneer er zweren terug blijven, en trachte deze alsdan door opdroogende middelen te genezen.

c. *Acne.* Vinnen.

Naam en rangschikking. De naam *Acne* is aan deze ziekte gegeven, omdat zij bij voorkeur jonge lieden van beide geſlachten, van het tijdperk der manbaarwording tot den vijf en dertig- en veertigjarigen ouderdom aantast, doch menigvuldiger bij jonge ongehuwde mannen, dan bij ongehuwde vrouwen voorkomt, en als een bewijs van jeugdige kracht en ſterkte beſchouwd wordt.

WILLAN en BATEMAN hebben dezelve onder de knobbels (*Tuberculae*) gerangſchikt, terwijl ALIBERT haar onder de puisten geplaatst, en onder de benamingen van *dartre pustuleuſe* en *couperoſe* beſchreven en afgebeeld, maar in zijne latere verdeeling *varus diſseminatus* genoemd en onder de *dermatoſes dartreuſes* eene plaats aangewezen heeft. RUST en BLASIUS houden het voor eene dwaling, de *acne* onder de puisten en niet onder de *tuberculae* te plaatſen, onder welke dezelve naar hun oordeel behooren.

Bepaling. Kleine, harde, afgezonderd ſtaande puisten met eene ontſtokene, roode grondvlakte, die behalve een

een weinig waterachtig vocht, eene kleine hoeveelheid vetachtig ſmeer bevatten. Na het opdroogen der puisten blijven dikwijls harde, ronde, onpijnlijke, rood- blaauwachtige peukels terug, die zeer langzaam opgelost worden, en klein blijvende likteekens achterlaten. De *acne* is eene langdurige, hardnekkige, puisterige huidziekte, beſtaande in eene ſlepende ontſteking der ſmeerbeursjes (*folliculi ſebacei* en des celweefſels, dat dezelve omgeeft.

Zetels. Gewoonlijk is het aangezigt de zitplaats der vinnen; meestentijds het voorhoofd, de ſlapen, de kin en de punt en de vleugels van den neus; zeldzamer de hals, de ſchouders en het bovenſte gedeelte der borst; volgens BIETT ook het achterſte en bovenſte gedeelte van den tronk, ſomwijlen ook de geheele rug. Bij vele voorwerpen vindt men de *acne* op deze deelen, terwijl het aangezigt vrij blijft; maar hoogst zelden in het aangezigt alleen, zonder dat er hier en daar enkele puisten op den rug aanwezig zijn. De ledematen blijven gewoonlijk geheel van uitſlag bevrijd; alleen bij de meest algemeene uitbreiding des uitſlags, vindt men enkele puisten op de achterſte oppervlakte van den opperarm.

Algemeen beloop. De uitbotting der puisten vindt nimmer op alle deelen gelijktijdig, maar allengskens en achtereenvolgend plaats, zoodat men puisten in alle trappen van ontwikkeling naast elkander vindt.

Verdeeling. Gewoonlijk onderſcheidt men vier ſoorten van *acne*, waarvan de drie eerſte meer trapsgewijze

verſchillende wijzigingen dan bijzondere ſoorten daarſtellen. Er beſtaan geene ſcherpe grenzen van afſcheiding; de eene gaat in de andere over, en zij zijn alle gelijktijdig aanwezig. De vierde ſoort wordt, mijns inziens, te onregte *acne* genoemd, daar zij aangaande hare oorzaken, haren zetel, haar beloop en hare gedaante, zoowel als ten aanzien der perſonen, die zij aantast, en het levenstijdperk, waarin zij voorkomt, zeer groote en wezenlijke verſcheidenheden oplevert.

Bepaling. 1. *Acne ſimplex.* De eenvoudige vinnen. — Kleine, harde, afgezonderd ſtaande, niet zeer talrijke puisten, die binnen een onbepaald tijdsverloop ruw worden, met dunne plaatjes afſchilferen en verdroogen, of zonder afſchilfering verdwijnen en geene blijvende teekenen teruglaten.

Beloop. Op kleine, roode, onpijnlijke vlekken in het aangezigt, aan den hals, op de borst en de ſchouders, ontwaart men kleine, harde peukels, niet grooter dan een ſpeldeknop, die gedurende drie of vier dagen in omvang toenemen, omgeven door eenen rooden, ligt ontſtokenen ring; — tusſchen den zesden en achtſten dag hebben de puisten hare volkomene ontwikkeling bereikt, zijn boven de huid verheven, rood, glad, glinſterend, hard en bij het aanraken ligt pijnlijk. Twee of drie dagen later worden de punten der puisten, ten gevolge der verettering, geelachtig wit, bersten, ontlasten de geringe hoeveelheid ettervocht, die zij bevatten, om tot dunne, gele, schilferachtige roofjes te verdroogen. De puisten worden nu kleiner en

wee-

weeker, de roode omtrek bleek, de roofjes laten in den omtrek los en vallen vervolgens af. Van het begin der uitbotting tot aan het einde der opdrooging verloopen twee tot drie weken. Grijpen er bij herhaling uitbottingen plaats, dan wordt de ziekte langduriger; want ieder derzelve volgt het aangewezen beloop, ten zij dat de ontwikkeling en verettering der puisten verhinderd wordt en de ontfteking der fmeerbeursjes door oplosfing verdwijnt. Somwijlen vloeijen eenige puistjes in een en vormen harde knobbels; de overgang in *acne indurata* grijpt dan plaats.

Bijna uitfluitend zijn het jonge lieden, die door de *acne fimplex* worden aangetast: jongelingen, in het tijdperk der manbaarwording; meisjes, bij de eerfte intrede der maandftonden; jonge vrouwen, in het eerfte tijdperk der zwangerheid; — in het algemeen echter is het mannelijke geflacht meer dan het vrouwelijke aan deze ziekte onderhevig.

Zonder algemeen lijden der bewerktuiging, zonder ziekelijke gefteldheden van een of ander ingewand, en zonder eenigen de gezondheid ftorenden invloed, grijpen menigmaal nieuwe uitbottingen plaats, en maken deze ziekte vaak zeer langdurig, zoodat zij tot den dertigjarigen ouderdom en langer kan voortduren.

Met de geflachtsontwikkeling en de verrigtingen der teeldeelen ftaat de *acne* kennelijk in verband, zonder dat men het wezenlijke van deze fympathifche en confenfuëele betrekkingen kan door-

gronden. Zonderling moet het intusschen voorkomen, en toch is het door ervaring bewezen, dat onanisten en kuisch levende personen de gewone lijders aan deze ziekte zijn; terwijl daarentegen diegenen, welke op den weg, door de natuur verordend, de teeldrift bevredigen, verschoond blijven. Het huwelijksbed is voor jonge mannen en vrouwen het zekerste geneesmiddel dezer ziekte.

2. *Acne punctata*. De gepunte vinnen.

Bepaling. Kleine, aan de randen naauwelijks boven de huid verhevene puistjes met eene zwarte punt, zeer gelijkende op de zwarte stippen, welke het indringen der buskruidkorrels in de huid veroorzaken. Op het voorhoofd, op de punt en de vleugels van den neus en aan de kin komen dezelve het menigvuldigst voor; echter kunnen ook alle deelen, welke aan de andere soorten der vinnen tot zetel verstrekken, door deze worden ingenomen. De *acne punctata* tast, even als de *simplex*, uitsluitend jonge lieden aan, maar gewoonlijk vroeger, reeds in de jaren der kindschheid. De puisten bevatten eene witte, vette, kaasachtige zelfstandigheid, die zich in de gedaante van eenen dunnen draad ontlast, wanneer de puisten van beide zijden zamengedrukt worden. In verband met het zwarte stipje, in het midden der puisten aanwezig, biedt de uitgedrukte stof groote gelijkenis aan met eene mijt; dit gaf aanleiding, dat men dezelve voor kleine worpjes hield, en ze den naam van *comedones* (mede-eters), ook *jonthus* gegeven heeft.

De

De puisten der *acne punctata* zijn niet anders dan de gezwollene ſmeerbeursjes der huid, ten gevolge eener naauwelijks waarneembare ontſteking en daardoor vermeerderde affcheiding van het huidſmeer; gedeeltelijk wordt dit ontlast, en geeft aan de huid een vetachtig, glinſterend aanzien, gedeeltelijk wordt hetzelve in de ſmeerbuisjes terug gehouden, en verdroogt aan de openingen door de inwerking der lucht tot zwarte ſtippen. Klimt de ontſteking tot eenen hoogeren trap, dan volgt er verettering, doorgaans ſlechts van enkele puisten, terwijl de meeste onveranderd ſtaan blijven, tot dat zij verdroogen, affchilferen en naauwelijks zigtbare roode ſtippen voor eenigen tijd terug laten.

De *acne punctata* kan gelijktijdig met de *simplex* en *indurata* voorkomen.

3. *Acne indurata.* De verharde vinnen.

Het aangezigt en de rug zijn de gewone zitplaatſen dezer vinnen. De puisten zijn grooter dan die der *acne simplex*, hard, rood, van eene omgekeerde kegelvormige gedaante en volgen een zeer langzaam beloop. Somwijlen is het getal der puisten gering, en er worden ſlechts enkele hier en daar op de wangen, den neus en de kin gezien; — in andere gevallen is het getal groot: het aangezigt of de rug, of beide deelen te gelijk zijn er mede bedekt. Somwijlen vloeijen eenige puisten ineen, en vormen grootere harde gezwelletjes, die het aanzien van knobbels hebben, en die aanleiding gaven, de *acne* in het algemeen

onder de knobbels te rangſchikken. De gewoonlijk onvolkomene verettering der puisten komt zeer langzaam, dikwijls in het geheel niet tot ſtand. In beide gevallen neemt het celweefſel van den omtrek der puisten in de ontſteking der ſmeerbeursjes deel, en er ontſtaan knobbelachtige puisten van den omvang eener groote erwt, welke eene paarſche, blaauwachtige kleur hebben, en ſlepend worden, om eerst over lang en zeer traag, even als de ineengevloeide puisten der *acne simplex* aan de punt tot onvolkomene verettering over te gaan.

De ontlaste etter verdroogt tot dunne roven, die ſpoedig afvallen, en kleine, met een' rooden, harden rand omgevene likteekens terug laten. Dezelve blijven langen tijd bijna onveranderd ſtaan, om allengskens door oplosſing te verdwijnen, of bij herhaling tot verettering over te gaan. In beide gevallen eindigen dezelve met paarſche of loodverwige verkleuring der huid, met eene oppervlakkige deuk in het midden, die veel tijd behoeven, alvorens de huid hare natuurlijke kleur terug erlangt, en de indrukſels verdwijnen.

In eene andere wijziging, de belangrijkſte en zwaarſte der *acne indurata*, zijn het geheele aangezigt, de hals, de ſchouders en het bovenste gedeelte van den rug met harde, roode, knobbelachtige puisten overdekt, het zij op een dezer deelen alleen of op allen te gelijk. Mannen wornen meermaals door vinnen aangetast; — het bedekt of bloot dragen der genoemde deelen is zonder

der invloed op de ontwikkeling en het beloop des uitſlags.

Ten gevolge der telkens op nieuw plaats grijpende uitbottingen, worden de lijdende deelen des aangezigts door een groot getal paarſche en loodverwige vlekken, knobbels en puisten met gele, etterende punten of zwarte ſtippen getijgerd; de huid heeft hare natuurlijke kleur verloren, is vetachtig glinſterend, verdikt en gezwollen, waardoor het aangezigt een afzigtelijk aanzien verkrijgt. De ziekte, op den rug gezeteld zijnde, volgt hetzelfde beloop, wordt zeer langdurig, keert ligtelijk terug en veroorzaakt onuitwischbare, langwerpige, witte, eenigzins gepunteerde likteekens, ſomwijlen zoo talrijk, dat eene oppervlakkige beſchouwing aan eene voorafgegane geeſeling doet denken.

Ook in dezen hoogſten trap van ontwikkeling der *acne indurata* blijft de algemeene gezondheidstoeſtand der lijders meerendeels ongekrenkt, zoodat zij hunne gewone bezigheden kunnen verrigten. Echter komen er ook uitzonderingen voor: hardnekkige hoofdpijnen kwellen de lijders; hunne ſpijsvertering is bedorven, aanbeijen en ſlepende ziekten der borst- en buiksingewanden maken hunnen toeſtand bedenkelijk.

Bijkomende heete en ſlepende ziekten onderdrukken den uitſlag gewoonlijk voor eenigen tijd, want dezelve keert terug, zoodra gene tot genezing gekomen zijn. Hetzelfde vindt plaats, terwijl de lijders kwikmiddelen gebruiken of eene

kwijl-

kwijl-kuur doorſtaan. Ligtelijk kan zulks aanleiding geven, tot de vooronderſtelling eener veneriſche beſmetting en tot de geheel ongepaste aanwending eener kwik-kuur. De wederkeerende uitſlag, zoodra de kwikmiddelen hunne werking volbragt hebben, bewijst dikwijls te laat de dwaling van den lijder en van den geneesheer.

Aan de uitbotting des uitſlags, die dan eens ſpoedig, bijna plotſeling, dan weder langzaam plaats heeft, gaan veelmalen onregelmatigheden in den leefregel, koud drinken bij groote verhitting en ſterk zweeten, arbeid bij kagchels en groote opene vuren, vooral wanneer die arbeid met het hoofd voorover gebogen moet verrigt worden, vooraf.

4. *Acne roſacea*, *Gutta roſacea*.

(Zie II Deel, 2e Afdeeling 1e Stuk, pag. 33.)

Oorzaken. Tot hetgeen reeds ten aanzien van de oorzaken dezer ziekte bij de onderſcheidene wijzigingen, waarin zij voorkomt, gezegd is, kan hier ſlechts weinig bijgevoegd worden, te meer, daar ten aanzien der voorbeſchikkende en der toevallige of opwekkende oorzaken der *acne* dezelfde duisterheid heerscht, over welke zoo vele reden tot klagten bij een aantal andere huidziekten beſtaat. Intusſchen mag voor bijna bewezen gehouden worden, dat de *acne* zelden een' zuiver plaatſelijken ziektevorm daarſtelt; maar dat er meerendeels, naast de uitwendige ſchadelijke invloeden, nog andere in de bewerktuiging huisvestende voorbeſchikkende en gelegenheid gevende oorzaken aanwezig zijn, ge-

gelegen in de geſtoorde verrigtingen van de werktuigen der ſpijsvertering, in ſcrophuleuze en andere ſcherpten, in congestiën naar het hoofd, belemmerden omloop des bloeds en het ſtelſel der poortader en ſlepende werktuigelijke gebreken der lever.

De *acne* der kinderen, *comëdones* genaamd, ontſtaat door ſcrophuleuze ontſteking der ſmeerbeursjes van de huid des aangezigts, waardoor deze deels in *acne*-puisten, deels in wrataardige beursgezweiletjes ontaarden.

Onderscheidings-kenteekenen. De hardheid en roodheid der ſlechts gedeeltelijk tot verettering komende puisten der *acne ſimplex*; de zwarte ſtip aan de punt der puisten bij de *acne punctata*; de harde knobbelvormige, alleen aan de punt etterende puisten der *acne indurata*, geven zulke duidelijke kenteekenen aan de hand, dat men deze ziekte niet ligt met andere huidziekten, noch onderling, kan verwarren.

Voorzegging. De *acne ſimplex* en *punctata* zijn meer onaangenaam en lastig, dan belangrijk; nimmer gevaarlijk, ten zij ten gevolge van plaatshebbende complicatiën; meerendeels langdurig. De *acne indurata* gaat met grootere bezwaren gepaard; zij is zeer langdurig, vaak voor de kunst ongeneesbaar, en ontſtelt het aangezigt op eene walgelijke wijze.

Behandeling. Alhoewel de *acne* door de meeste der daaraan lijdende perſonen als ziekte te gering geacht wordt, om daartegen geneeskundige hulp in te roepen, ook in de geringere graden geene geneesmiddelen noodig heeft en door de natuur alleen genezen wordt, zoo komen er toch ook gevallen voor,

waar-

waarin de kunst wordt ingeroepen, vooral door het vrouwelijk geslacht, al ware het ook alleen, om de schoonheid te bewaren of terug te erlangen. Men bestuure de geneeskundige behandeling volgens de grondbeginselen der redenerende methode, naar aanleiding der aanwijzingen, welke de geaardheden des uitslags, de gesteldheid der lijdende huiddeelen, de bekende oorzaken en de individueele geaardheden der lijders aan de hand geven.

De behandeling is algemeen en plaatselijk. Ten aanzien der eerste komen in aanmerking: bloedontlastingen, zoowel algemeene als plaatselijke. Zelden, en alleen bij groote volbloedigheid, en wanneer de ontsteking des aangezigts eenen hoogen trap bereikt, komen aderlatingen te stade. De plaatselijke bloedontlastingen door bloedzuigers en bloedige koppen zijn meermalen aangewezen, en komen in al die gevallen te pas, waarin de puisten zeer talrijk zijn, en de ontstokene huid sterk gespannen, heet en zeer pijnlijk is. Zij zijn derhalve meer dienstig bij de *acne simplex* en *punctata*, dan bij de *indurata*. Verkoelende en zuurachtige dranken zijn aangewezen, wanneer de opgewekte toestand der bewerktuiging niet tot die hoogte klimt, welke bloedontlasting vordert, maar toch eene gematigde antiphlogistische behandeling aanwijst. Limonade, wei van melk met tamarinde of wijnsteen bereid, de wijnsteen met bloem van zwavel en magnesia zijn in dergelijke gevallen doelmatig. Lakseermiddelen worden aangewezen door ophoopingen in de eerste wegen, tragen bloeds-

om-

omloop in het ſtelſel der poortader, verſtopte buikontlasting en ziekelijk gewijzigde afſcheidingen der gal en van andere vochten. De keuze der lakſeermiddelen geſchiede naar gelang der aangewezene omſtandigheden. De lakſerende middenzouten, de tamarinde, de manna, de oplosſende extracten, de wijnſteen, de rhabarber, de jalappe en de zeep bieden eene toereikende reeks van geneesmiddelen aan.

De *antiſcrophuloſa* zijn bepaaldelijk daar aangewezen, waar de teekenen der ſcrophuleuze aandoeningen beſtaan, vooral in de *acne* der kinderen. Men bepale zijne keuze tot de kwik- en ſpiesglasbereidingen, tot de *terra ponderoſa ſalita* (*murias barytae*), tot het *extractum cicutae* en de *jodium*-bereidingen. Men onderſteune de werking van deze geneesmiddelen door afkookſels van de *ſasſaparillen*, bij groote zwakte in verband met de kina, met de eikelkoffij, bij aandoeningen der darmſcheelklieren, met opzwelling van den buik en te ruime buiksontlastingen.

De antiſcorbutiſche geneesmiddelen, en wel bijzonder de minerale zuren, zijn noodig, wanneer de zeer verouderde *acne indurata* met ſcheurbuikige oplosſing der vochten gepaard gaat.

Congestiën naar de teeldeelen, onderdrukte of onregelmatige maandſtonden vorderen bloedontlastingen op de voeten en voetbaden; andere complicatiën worden volgens hare verſchillende geäardheden behandeld.

Plaatselijke behandeling.

Men handele zoo veel mogelijk rationeel, en taste niet blindelings in den grooten voorraad van uit-

uitwendige middelen, tegen de *acne* aangeraden, nu het eene, dan het andere gevende, zoo als het in de handen komt. Men matige de ontsteking en verhoogde werkdadigheid der huid door onmiddellijk op de meest ontstokene en pijnlijke puisten en knobbels bloedzuigers te zetten, en daarna door verzachtende en weekmakende omslagen en pappen. Hiertoe zijn dienstig afkooksels van lijnzaad, van zemelen, van althea-wortel en de melk van bittere amandelen, pappen van kruim van wittebrood met melk of met *aqua goulardi* bereid, nadat de hevigste prikkeling geweken is.

In de reeds verouderde gevallen met verminderde werkdadigheid der huid, kieze men, naar mate er eene minder of meerder krachtige opwekking noodig is, de gedistilleerde wateren of aftreksels der rozen, van de salie, lavendel enz., met bijvoeging van een zesde deel tot de helft alcohol. Trapsgewijze kan men tot nog sterker prikkelende middelen overgaan: de oplossing van borax, ééne drachma op zes oncen water met twee drachmen *tinctura benzoes*; waschingen met *acetas ammoniae liquidum*, met *acetum aromaticum* of het waschwater van GOULARD. Dit laatste middel heeft in *Engeland* zeer veel opgang gemaakt; het bestaat uit één of meer greinen sublimaat opgelost in ééne once alcohol, aangelengd met vier of meer oncen melk van bittere amandelen. In plaats van dit middel kan de oplossing van sublimaat van vier tot zes greinen in zes oncen gedistilleerd water met ééne once alcohol gesteld worden. Met deze mid-

de-

deelen worden de deelen, door *acne*-puisten bezet, meermalen om de drie of vier uren met eene zachte ſpons bevochtigd; men veegt ze daarna niet af, maar laat het vocht opdroogen.

In de hardnekkigſte en langdurigſte gevallen, tracht men aan de ziekelijke vitaliteit der huid eene andere wijziging te geven. Vele middelen vindt men tot dát einde aangeraden. Men beginne met de zachtere, om allengskens tot de meer prikkelende over te gaan. De zalven met *flores zinci*, *magisterium bismuthi* en de *mercurius praecipitatus albus*, ééne drachma op ééne once verſche, ongezoute boter, doen dikwijls zeer goede diensten. De zalf met het *magisterium bismuthi* verdient de voorkeur bij lieden, die eene fijne en teedere huid hebben; — terwijl bij eene grove, onaandoenlijke huid welligt geen middel beter voldoet, dan de inwrijvingen met het *unguentum neapolitanum*, volgens de oude wijze van bereiding. De genoemde zalven laat men tweemaal daags in de puisten inwrijven: voor zulks des morgens geſchiedt, worden de deelen met ſpaanſche-zeepſop afgewasſchen, vervolgens met jenever, brandewijn of *eau de Cologne* afgebet. Gewoonlijk ſlaagt de genezing op deze wijze beter dan op eene andere. Door BIETT wordt de zalf, zamengeſteld uit twaalf tot vier en twintig greinen *jodetum ſulphuris* met ééne once reuzel, als het meest vermogende en zekerſte geneesmiddel aangeraden.

Wasſchingen met heet water, zoo warm als het bij mogelijkheid kan worden verdragen, waterdamp-

baden van het aangezigt en de waterdamp *douche* gedurende twaalf tot vijftien minuten op de verharde *acne*-puisten geleid, kunnen in daartoe geschikte gevallen met vrucht worden aangewend. Insgelijks waschwaters uit ééne drachma zeezoutzuur met zes oncen water, of eene drachma *kali carbonicum* in zes oncen water, zijn mede als empirische middelen aangewezen, waar de andere geneeswijzen te kort schieten.

Het borstelen der aangedane huiddeelen met een' zachten borstel, tot dat dezelve beginnen te gloeijen, als wanneer men ze met warm zeepsop afwascht, is een onschadelijk, maar in vele gevallen een krachtig middel om de verharde *acne*-puisten op te lossen.

Wanneer men met al de aangewezene geneesmiddelen in de genezing niet slaagt, dan kan men tot nog sterker werkende geneesmiddelen overgaan. Darwin heeft zich met een gewenscht gevolg van vliegenpleister op de puisten bediend. Het branden der puisten met *lapis infernalis* of zeezoutzuur vernietigt dezelve wel, maar veroorzaakt naadvormige likteekens, weshalve het gebruik dier middelen, vooral in het aangezigt, niet zeer aanbevelenswaardig is. De natuurlijke zwavelbaden, en, als nakuur van dezelve, wasschingen met zwavelwater, worden mede aangeraden. jon. green geeft den raad, de enkel staande en sterk verhevene *acne*-puisten met een lancet te openen, de bevatte stof uit te drukken, en volgens de genezing door zacht opdroogende middelen te bespoedigen. Bij de *acne punctata* kan men de puistjes van de daarin be-

bevatte ſtof door drukking tusſchen de nagels van de beide duimen, of met behulp van een klein, aan de punten plat tangetje ontledigen, en daarna door ze met ſublimaat-oplosſing te betten, tot genezing brengen. De kleine beursgezwelvormige puisten bij de *comedones* der kinderen kunnen ſpoedig genezen worden, wanneer men dezelve dagelijks met zee-zoutzuur aanſtipt, en om de veretteringen te bevorderen, met eene verzachtende pap bedekt, mits gelijktijdig de inwendige behandeling doelmatig beſtuurd worde.

De leefregel behoort in allen deele regelmatig te zijn, vooral met betrekking tot de bevrediging der teeldrift. Koffij, bier, geestrijke dranken en wijn, alle gezouten, gerookte en ſcherpe ſpijzen zijn ſchadelijk. Ook heeft de ervaring geleerd, dat het gebruik van plantenvoedſel alleen, zonder vleeschſpijzen, de ziekte geenszins verbeterd, maar veel verſlimmert. Leefregel.

d. *Mentagra*, *Sycoſis*, *Dartre pustuleuſe*, *Mentagre Aliberti*. Kin- of Baardſchurft.

Reeds bij de oudſte ſchrijvers vindt men onder den naam van *Mentagra* gewag gemaakt van eene ziekte des aangezigts, terwijl het echter twijfelachtig blijft, of zij eene en dezelfde geweest zij met die, welke wij thans dien naam geven. Indien dit het geval ware, dan zou men toch moeten aannemen, dat de *mentagra* door een lang verloop van tijd eene veel zachtere, meer goedaardige en minder verwoestende ziekte geworden is, dan zij

voorheen was, en dat zij hare besmettende geäardheid heeft verloren.

De *mentagra* door PLINIUS beschreven, en welke dus lang vóórdat de venerische ziekte in *Europa* bekend werd, geheerscht heeft, werd meer dan de dood gevreesd, alleen wegens de verwoestingen, die zij in het aangezigt veroorzaakte, want zij was zonder pijn en zonder gevaar.

Tijdens de regering van TIBERIUS schijnt zij het eerst te *Rome* geheerscht, en zich van daar niet alleen over *Italië*, maar ook over de meeste Romeinsche wingewesten verbreid te hebben. Volgens het aangenomen gevoelen bragt PERUSIUS, een Romeinsch ridder de *mentagra* uit *Azië* naar *Rome*. De gegoedste, in overvloed en weelde levende lieden koos zij bij voorkeur tot hare offers — zelden armen, alleen mannen, nimmer vrouwen. De kin, de baard en de hals waren hare gewone zitplaatsen, echter breidde zij zich ook over het geheele aangezigt, alleen de oogen uigezonderd, over den hals tot op de schouders uit, en vertoonde eene afschuwelijke gedaante. Ook was de *mentagra* toen ter tijd eene epidemische en besmettende ziekte. Hare spoedige en algemeene verbreiding over een groot deel van *Europa* zocht men te verklaren uit de toenmalige gewoonte der mannen, elkander met eenen kus te begroeten. Op grond, dat de vrouwen verschoond bleven, wordt de mededeeling en uitbreiding der besmetting door kussen twijfelachtig, en men is verpligt eene eigendommelijke voorgeschiktheid aan te nemen, die zich alleen bij mannen konde ontwikkelen.

De

De ziekte, welke tegenwoordig den naam van *mentagra* draagt, is eene veel ligtere ziekte, die alleen *ſporadisch* voorkomt en niet beſmettend is, met uitzondering van die gevallen, waarin zij als eene ſyphilitiſche complicatie of wijziging voorkomt. Ook rigt zij die verwoestingen in het aangezigt niet aan, welke haar voor de Romeinen zoo gevreesd maakte.

A. C. LORRY en J. P. FRANK brengen de *mentagra* tot die uitgebreide klasſe van ziekten, door de oude geneesheeren onder den naam van *Herpes* beſchreven. PLENK, WILLAN, BATEMAN en PLUMBE rangſchikken haar onder de knobbels; — ALIBERT, BIETT, RAYER en GREEN onder de puisten.

Kleine, puntige, op de *acne* gelijkende puisten, in groot getal digt bij elkander ſtaande, zonder in een te vloeijen, zoo ver het aangezigt met baardhaar bezet is. De uitbotting grijpt niet eens, maar met langere of kortere tusſchenpoozen bij herhaling plaats. De puisten worden ſpoedig droog en met dunne, bruinachtige roven bedekt, die binnen weinige dagen dorren en afvallen. Bepaling.

De kinſchurft tast alleen volwasſene mannen aan. BATEMAN wil, dat zij ook ſomwijlen bij vrouwen voorkomt; GREEN daarentegen meent, dat men de *gutta roſacea* met *mentagra* verwisſeld heeft. Beloop en toevallen.

Aan de uitbotting gaat ſomwijlen gedurende eenige weken een puisterige uitſlag op de bovenlip en de kin, als voorbode, vooraf. Vervolgens ontſtaat er jeukte, hitte, ſpanning en eene gering pijnlijke roodheid van de kin, voorzien met talrijke kleine, roode peukels, welke binnen twee tot drie dagen

in puisten overgaan, die in hun middelpunt met een haar doorboord zijn, en tot kleine verhevene gezwelletjes aangroeijen. Zij gaan tot verettering over en bevatten eenen geelwitten etter. Gedurende de zes of zeven dagen blijven de puisten in dien toeſtand, en geven aan het met baardharen begroeide deel des aangezigts een eigenaardig onaangenaam voorkomen. Later berſten de puisten en ontlasten den bevatten etter, zonder uitzijpeling van weivochten, gelijk bij de *impetigo* plaats heeft; — de opdrooging vormt dunne bruine roven, die allengskens afvallen. Binnen tien tot vijftien dagen bereikt de ziekte haar eindperk, wanneer dezelve goedaardig blijft en er geene nieuwe uitbottingen plaats grijpen. Meerendeels echter blijft de huid gedurende eenigen tijd door eene ſlepende ontſteking aangedaan, en er volgen bij herhaling uitbottingen van puisten. De ontſteking breidt zich in langdurige gevallen vlamsgewijze buiten den omtrek van den baard over het aangezigt uit, dringt dieper in het weefſel der huid, zelfs tot in het celweefſel door, en verwekt eenen hoogeren graad van hitte, ſpanning en pijn.

De uitſlag is óf algemeen over de geheele met baardharen bezette oppervlakte des aangezigts verbreid, en men vindt puisten in al hare verſchillende tijdperken gelijktijdig aanwezig; óf dezelve is alleen plaatſelijk en blijft tot enkele gedeelten, en wel tot de kin of bovenlip beperkt (*Dartre pustuleuſe labiale* ALIBERTI). Gewoonlijk vindt dit laatſte alleen in het begin des uitſlags plaats; want

want de zich telkens herhalende uitbottingen breiden zich meer en meer over de eerst verschoond gebleven deelen uit, en maken de ziekte algemeen. Tusschen de puisten is de huid ruw en met witte schilfers bedekt.

Bij grijsaards en bij zwakke lieden, alsmede bij schijnbaar robuste mannen, welke door buitensporigheden hunne krachten hebben uitgeput, is de ontsteking zoo weinig actief, dat zij noch verettering, noch oplossing der puisten kan tot stand brengen, en deze in knobbels met een slepend beloop ontaarden. De grootte dezer knobbels is zeer verschillend: somwijlen als eene kleine kers; in andere gevallen zijn het kleine roode korrels, gelijkende op het vleesch van eene rijpe vijg, van waar deze uitslag dan ook den naam van *Ficus* of *sycosis* gekregen heeft.

In zeer zeldzame gevallen breidt zich de ontsteking over het geheele aangezigt, met uitzondering der wenkbraauwen, uit, en wordt hetzelve met puisten, knobbels en schilfers overdekt. Nog zeldzamer gebeurt het, dat de ontsteking tot in het celweefsel doordringt en abscesfen of verzweringen veroorzaakt.

In langdurige gevallen nemen de bolletjes der haren deel in de ontsteking, waarvan het gevolg is, dat de haren uitvallen en de baard kale plekken krijgt; — eenigen tijd na de genezing herstelt zich dit verlies.

Zoodra de onsteking geheel geweken is, grijpen er geene nieuwe uitbottingen meer plaats; de knob-

bels worden allengskens kleiner en verdwijnen door oplosfing geheel en al; de puisten verdroogen met rooven, die, afgevallen zijnde, roode vlekken terug laten, welke eerst na herhaalde affchilfering der opperhuid, de natuurlijke kleur der huid terug erlangen.

Duur. Naar mate de ontfteking en de uitflag actief of pasfief zijn, is de duur van de *mentagra* verfchillend: in de ligtere gevallen van tien tot twintig dagen — in de zware van weken tot maanden. In de hevigfte graden komen gevallen voor, die alle geneeskundige pogingen befpotten en levenslang voortduren. Onregelmatig levende lieden worden telkens door recidiven aangetast, om hunne hardnekkigheid in het misdrijf ftreng en langdurig te ftraffen.

Oorzaken. Jonge lieden, kort na de uitbotting van den baard, — volwasfenen in den leeftijd tusfchen veertig en vijf en veertig jaren van het bloedrijke en galachtige temperament, en dikke, zeer vette, onrein levende mannen zijn meer dan anderen aan deze ziekte onderhevig. Als gelegenheid gevende oorzaken, befchuldigt men een meer dan gewoon fterke baard, het voor- en najaar, en beroepen, welke voor groote vuren worden uitgeoefend, als het fmeden, koken, vet- en metaalfmelten, glasblazen, enz.; — buitenfporigheden in den leefregel en misbruik van fterke dranken, bijzondere in het ligchaam huisvestende fcherpten, de venerifche en die der *lepra*. Echter komt de baardfchurft ook bij lieden voor, bij welke geene der genoemde oorzaken aanwezig zijn, noch andere kunnen opgefpoord worden. Bij boeren is mij de ziekte

het

het menigvuldigst voorgekomen, zonder dat ik de oorzaak konde ontdekken. Gewoonlijk befchuldigden de lijders hunne barbiers wegens het gebruik van botte of onreine fcheermesfen : eene befchuldiging, niet alleen bij ons, maar ook in andere landen algemeen. Biett houdt deze aantijging voor ongegrond en voor een verzinfel der eigenliefde, omdat aan vele lieden eene toevallige, uitwendige oorzaak verkieslijker toefchijnt, dan eene inwendige, die hunnen levenswandel verdacht maakt of eene ziekelijke ligchaamsgefteldheid verraadt. Meermalen is het mij intusfchen voorgekomen, dat twee of meer perfonen door één' en denzelfden barbier gefchoren, door de baardfchurft werden aangetast. Het komt mij derhalve niet onwaarfchijnlijk voor, dat de onreine gereedfchappen, bij het fcheren gebruikt, deze ziekte kunnen verwekken, en dat dezelve in zekere gevallen niet van befmetting is vrij te pleiten; alhoewel ik het daarvoor houde, dat er geene eigenaardige fmetftof van baardfchurft beftaat, maar wel, dat er complicatiën met andere huidziekten kunnen plaats vinden, welke zich door befmetting laten mededeelen en voortplanten.

Betrekkelijk de naafte oorzaak, zijn wij nog niet verder dan ten aanzien van andere huidziekten gevorderd. Dat er ontfteking der huid beftaat, is buiten allen twijfel; maar onzeker is het, waardoor dezelve wordt voortgebragt. Het minst aannemelijk komt mij het gevoelen van hen voor, die eene verftopping der openingen van de *folliculi febacei* aannemen, en uit de prikkeling, verwekt door de

 daar-

daarin opgehoopte ſtoffen en die der haren, welke de puisten doorboren, de ontwikkeling dezer ziekte verklaren. Indien dit zoo ware, dan zoude de baardſchurft niets anders zijn, dan *acne* in haren hoogſten trap van ontwikkeling; maar het zoude onverklaarbaar zijn, waarom deze ziekte alleen mannen aantast, en volgens het bijna eenſtemmig gevoelen der geneeskundigen, bij vrouwen nimmer, of alleen als hoogst zeldzame uitzondering voorkomt. Het is meer waarſchijnlijk, dat de baardſchurft de plaatſelijke uitwerking is van eenen ziekelijken toeſtand der geheele bewerktuiging. De menigvuldige verſchijning der *mentagra* onder de gevolgen der melaatschheid en *ſyphilis* pleiten althans voor dat gevoelen.

Onderscheidings-kenteekenen. De leeftijd, waarin de baardſchurft voorkomt; de plaats, die zij inneemt; het geſlacht, dat zij aantast; de zeer talrijke, puntige, boven de huid verhevene, niet zamenvloeijende puisten; het korrel- en knobbelachtige aanzien, dat de uitſlag in het ſlepende beloop aanneemt, onderſcheiden de *mentagra* zeer duidelijk van alle andere huidziekten des aangezigts.

Voorzegging. De *mentagra* is geene gevaarlijke, maar meerendeels langdurige ziekte. Hoe minder teekenen er aanwezig zijn, welke een algemeen lijden der bewerktuiging kenbaar maken, zoo veel te meer grond heeft men, om een ſpoedig beloop en gunſtig einde te voorſpellen. Waar de *mentagra* met andere ziekteverſchijnſelen gepaard gaat, voorſpelle men een langdurig beloop. Bij duidelijk gekenſchetſte

kwaad-

kwaadſappigheden en voortdurende buitenſporigheden in de leefwijze, verzwijge men het voor den lijder niet, dat zijne ziekte zeer langdurig en welligt ongeneesbaar zijn zal.

Deze zij, in de eerſte plaats, zoodanig ingerigt, Geneeswijze. dat de bekende ſchadelijkheden uit den weg worden geruimd. De lijder neme de matigheid in eten en drinken in acht; vermijde het gebruik van geestrijke en gegiste dranken; ſtake zijne beroepsbezigheden, die voor groote vuren moeten verrigt worden; zorge voor de noodige reinheid door verzachtende wasſchingen, en late den baard niet met een ſcheermes, maar, gelijk de Joden doen, met eene ſchaar afnemen. De ſyphilitiſche, ſcrophuleuze of ſcrobutiſche geſteldheden der bewerktuiging, vorderen die middelen, welke tegen dezelve algemeen in gebruik zijn. Men onderſteune bij zwakke en cachectiſche voorwerpen de krachten door kina, bittere en ſtaalmiddelen, en door eenen voedenden, doelmatigen leefregel.

De ontſteking der aangedane huiddeelen kan eenen zoo hoogen trap bereiken, dat bloedontlastingen noodig worden. In de ligtere gevallen kan men met bloedzuigers achter de ooren en aan de kin, des noodig bij herhaling, volſtaan. In zware gevallen, waarin het geheele vaatſtelſel in de ontſtekingaardige terugwerking deelt, verſchaft eene aderlating de noodige hulp. Gelijktijdig geve men inwendig zure en verkoelende dranken: de *cremor tartari* met *flor. ſulphuris*, *rheum* of jalappe, waar de buiksontlasting onderſteuning behoeft, en

eene

eene ſterkere afleiding naar het darmkanaal doelmatig is. Plaatſelijk bezige men verzachtende ſtovingen en pappen (de laatſten uit kruim van wittebrood of aardappelenmeel bereid). De lijder beperke zijnen leefregel tot voedſels uit het plantenrijk, met weinig of geen vleesch, en vermijde koffij, bier, wijn en geestrijke dranken.

Gastriſche complicatiën vorderen lakſeermiddelen: de verkoelende, zoo lang de antiphlogistiſche geneeswijze is aangewezen; — de meer prikkelende, verbonden met *calomel*, bij traagheid in de verrigtingen der buiksingewanden en bij verſtopte buiksontlastingen. Wanneer de natuur eene meer krachtige aanprikkeling noodig heeft, en er eene duurzame afleiding naar het darmkanaal bedoeld wordt, dan herhaalt men gedurende eenigen tijd de lakſeermiddelen om den anderen dag of om de drie dagen. Uitwendig helpen de verzachtende middelen in het tijdperk der ontſteking zoo weldadig niet, zoodra de baardſchurft eene ſlepende gedaante verkregen heeft, met uitgebreide zwelling der huid, aandoening van het celweefſel en knobbelachtige ontaardingen der puisten. Men verlieze alsdan geenen tijd, maar neme onmiddellijk zijne toevlugt tot inwrijvingen met kwikzalven, bereid uit eene halve tot heele drachma roode of witte praecipitaat met ſpiauterbloemen op ééne once verſche ongezouten boter of reuzel; ook kan men in derzelver plaats het *unguentum neapolitanum* aanwenden, of den raad van anderen volgen, en zich bedienen van de zalf, vervaardigd uit *Hydragyrum ſulphuratum*

ni-

nigrum, een fcrupel tot éénc drachma op éénc once vet. Gelijktijdig make men gebruik van warmwaterdampbaden, of van de douche met warm water of zwaveldamp, welke onmiddellijk op de lijdende deelen geleid worden door middel eener pijp, welker gedaante aan het eene einde trechtervormig is, ten einde er een vat met kokend water onder te plaatfen of den zwavel te laten verbranden, en aan het andere einde eenen gietervormig doorboorden knop heeft. Men wekt op deze wijze de werkdadigheid der huid op, bevordert den bloedsomloop in de haarvaten der lijdende deelen, en befpoedigt de oplosfing der knobbels door de verrigtingen der opflorpende weivaten op te beuren. Met een uitmuntend gevolg bedient men zich van deze geneeswijze in het hospitaal *St. Louis* te *Parijs*.

Grijpen er nieuwe uitbottingen gedurende het gebruik der uitwendige prikkelende geneesmiddelen plaats, dan moeten deze achterwege blijven, en door verzachtende pappen of omflagen met *aqua Goulardi* vervangen worden, om de te hoog opgevoerde prikkeling en ontfteking der huid genoegzaam te matigen, ten einde vervolgens tot de eerfte middelen wederom te kunnen overgaan.

Tegen zeer hardnekkige en voor ongeneesbaar gehouden gevallen heeft men aangeraden, de lijdende deelen met hellefteen of met minerale zuren te beftrijken. Deze middelen vorderen groote omzigtigheid. Uit eigene ervaring kan ik derzelver nuttigheid niet beoordeelen; er zijn mij nimmer gevallen voorgekomen, waarin ik dezelve aangewezen en noo-

noodig vond. Mijne gewone behandeling met inwendige middelen en uitwendige inwrijvingen met kwikzalf, of het wasſchen met ſublimaat-oplosſing, één tot vier greinen in éénе once water was toereikend om de genezing tot ſtand te brengen. Komen er echter gevallen voor, waarin men met de rationeele geneeswijze te kort ſchiet, en de lijders een zwak en cachectisch voorkomen hebben, dan doen, gelijk men wil, verſterkende middelen en ijzerbereidigen goede dienſten. PLUMBE daarentegen, houdt het daarvoor, dat inwendige middelen niets baten, en geeft den raad, de baardharen met een tangetje uit te trekken. BIETT zag genezingen tot ſtand brengen door inwrijving van een tot drie zesde gedeelten van een grein zoutzuur goud op den rug der tong. Genezingen, ten laatſte tot ſtand gebragt door het inwendig gebruik der kwikbereidingen, verraden, mijns inziens, dat er eene veneriſche complicatie in die gevallen beſtaan heeft.

e. *Porrigo*, *Tinea.* Hoofdzeer.

In navolging van de meeste der latere ſchrijvers over de huidziekten, worden ook hier de woorden *Porrigo* en *Tinea*, als eene en dezelfde ſoort van ziekte aanduidende, gebezigd, zonder deel te nemen in de geſchillen, welke over de afleiding en juiste beteekenis dier woorden, en over de ziektevormen daaronder begrepen, gevoerd worden. Even min wil ik onderzoeken, welke ziekten de oude geneeskundigen, die over de huidziekten geſchreven hebben, onder die benamingen bedoelden.

De

De naam *Porrigo* of *Tinea* wordt aan puistige ziekten van het behaarde hoofd gegeven, die zich somwijlen, echter zelden, over andere ligchaamsdeelen uitbreiden. Zij zijn voornamelijk aan den kinderlijken leeftijd eigen, en hebben haren zetel zoowel in de haarbolletjes als in de smeerbeursjes en het celweefsel. Zij worden dikwijls door kaalhoofdigheid gevolgd. Bepaling.

Men vindt verschillende verdeelingen door de onderscheidene schrijvers over deze ziekte aangenomen. Naar mate men alle ziekten, op het behaarde hoofd voorkomende, als tot ééne soort behoorende, beschouwde of ze als ziekten aanzag, die tot verschillende orden en soorten van huidziekten behooren, en zoowel op andere ligchaamsdeelen als op het met haren begroeide hoofd voorkomen, alleen gewijzigd door de werktuigelijke verscheidenheden der deelen, die er door aangetast worden. Verdeeling.

De thans meest gevolgd wordende verdeelingen zijn die van ALIBERT, WILLAN en BATEMAN, BIETT, RUST en MAHON. Wij zullen dezelve hier in het kort aanwijzen.

ALIBERT beschrijft onder den naam van *Tinea* (*Teigne*) vijf soorten:

1.) *Tinea Favosa* (*Teigne faveuse*). De Honigraatvormige.
2.) —— *Granulata* (*T. granulée*). De korrelachtige.
3.) —— *Furfuracea* (*T. furfuracée*). De zemelroovige.
4.) —— *Asbestina* (*T. amiantacée.*) De glinsterendwitrovige.

5.)

5.) —— *Muciflua (T. muqueufe).* De vochtige natrovige.

WILLAN en BATEMAN nemen zes foorten aan onder den naam van *Porrigo*:

1.) *Porrigo Larvata.* De momvormige.
2.) *Porrigo Furfurans.* De zemelrovige.
3.) ——— *Lupinofa.* De wolfsboonvormige.
4.) ——— *Scutulata.* De fchildvormige.
5.) ——— *Decalvans.* De kaalhoofdige.
6.) ——— *Favofa.* De Honigraatvormige.

BIETT neemt flechts twee foorten aan.

1.) *Porrigo Lupinofa.* De wolfsboonvormige.
2.) ——— *Scutulata.* De fchildvormige.

BLASIUS en RUST nemen vijf foorten aan:

1.) *Porrigo Furfurans.* De zemelrovige.
2.) ——— *Lupinofa.* De wolfsboonvormige.
3.) ——— *Scutulata.* De fchildvormige.
4.) ——— *Decalvans.* De kaalhoofdige.
5.) ——— *Favofa.* De honigraatvormige.

Door de broeders MAHON wordt eene geheel nieuwe, op de vooronderftelde zitplaatfen der ziekte gegronde verdeeling, gevolgd:

I. *Morbi folliculorum febacei.* Ziekte der fmeerbeursjes van het hoofd.

a. *Favus.* Honigraat.
b. *Squarus Tondens.* Het kale hoofd.

II. *Morbi vaginae capillorum.* Ziekten van de haarfcheden.

a. *Amiantus.* De witte fchilfering.

III.

III. *Achores.* Puisten.

a. *Achor Furfurescens.* Zemelroof.
b. ——— *Muciflua.* Natte roof.
c. ——— *Granulata.* Korrelachtige.

IV. *Porrigines.* Drooge roven.

a. *Porrigo Lactuminosa.* Barg der zuigelingen.
b. ——— *Membranacea.* De vliesachtige.

Wanneer men de verschillende verdeelingen met elkander vergelijkt, dan blijkt het duidelijk, dat onder de benaming hoofdzeer eene plaats gegeven is aan sommige ziekten, welke in geenen deele daaronder behooren; — dat eenige onder geheel verschillende benamingen voorkomen, en dat andere de gevolgen eener ziekte, maar geenszins de ziekte zelve zijn.

Het is eene algemeen bekende, geen nader bewijs vorderende zaak, dat het hoofdzeer, hier te lande (althans in de provincie *Holland*) eene zeer algemeene volksziekte is, vooral onder den mingegoeden en behoeftigen volksstand; — het menigvuldigst bij dat gedeelte, hetwelk zijn onderhoud in Fabrijken en Trafijken vindt, waarin de arbeid gedeeltelijk door kinderen wordt verrigt. — De menigvuldige gelegenheden, die ik gehad heb, om het hoofdzeer in al de wijzigingen, waarin het bij ons voorkomt, waar te nemen, heeft mij tot de volgende opmerkingen geleid.

De gemeene man onderscheidt twee soorten van hoofdzeer: het goedaardige en het kwaadaardige. — Het eerste komt in twee gedaanten voor: onder de be-

naming van hoofdschilfering of roos op het hoofd, en onder die van klieren op het hoofd. Beide soorten gaan gewoonlijk met een groot getal ongedierte gepaard, en de aanwezigheid dezer insekten beschouwt de gemeene man als een stellig kenteeken van de goedaardigheid en geneesbaarheid dezer ziekten. De naam van kwaadaardig hoofdzeer of koningszeer geeft hij aan die soorten, welke moeijelijk te genezen of ongeneesbaar zijn, eenen kwaden reuk verbreiden, de haren doen uitvallen, besmettend zijn en zonder ongedierte blijven.

Naar aanleiding van deze uit de natuur ontleende vormen, neem ik de vier volgende soorten aan:

1.) *Porrigo* of *Tinea Furfurans.* Roos op het hoofd, hoofdschilfering.
2.) ——— — ——— *Favosa.* Klieren op het hoofd, natrovig hoofdzeer.
3.) ——— — ——— *Lupinosa.* Wolfsboonvormig hoofdzeer, koningszeer.
4.) ——— — ——— *Scutulata.* Schildvormig hoofdzeer, ringworm der Engelschen.

Met uitzondering van de *porrigo larvata* van WILLAN, die tot de *impetigo* behoort, en reeds onder de benamingen van melkkorst en dauwworm beschreven is, laten zich al de andere soorten, alhoewel onder benamingen, die van elkander afwijken, voorkomende, in onze verdeelig rangschikken. Landeigene invloeden, niet alleen in het klimaat, maar in alles, wat tot de leefwijze der inboorlingen behoort, gegrond, oefenen eenen wijzigenden in-

invloed op het hoofdzeer uit, aanleiding gevende, dat in het eene land deze, in het andere gene het menigvuldigst voorkomt. Het schijnt mij toe, dat hierin de oorzaak der verschillende, afwijkende verdeelingen, door onderscheidene geneeskundigen voorgedragen, is gelegen, en dat zij niet in de onnaauwkeurigheid der waarnemers moet gezocht worden.

1.) *Porriga Furfurans.* Roos op het hoofd, hoofdschilfering.

De *porrigo furfurans* komt bij kinderen, bij volwassenen en ook bij oude lieden voor, doch meer bij het vrouwelijk geslacht, dan bij het mannelijke. Deze uitslag kenmerkt zich door kleine, witte, dunne schilfers, die zich in groote hoeveelheid ontwikkelen, afvallen om aan nieuwe plaats te maken, en aan de haren, vooral aan donkerkleurige, een ligt bepoederd aanzien geven. De ontwikkeling der schilfers gaat met hevige jeukte gepaard, voorafgegaan door kleine puntige puisten (*achores*), die weinig vocht bevatten, en spoedig tot de genoemde schilfers verdroogen. Menigwerf hebben dezelve eene grootere overeenkomst met de *eczema*-blaasjes dan met de *achores*. Met telkens op nieuw plaatsgrijpende uitbottingen breidt zich de schilfering over het grootste gedeelte, veelmaals over de geheele oppervlakte des hoofds uit, en wordt zeer langdurig. De kleinheid der puisten en de spoedige verdrooging van de kleine hoeveelheid der daarin bevatte vochten, geest voortdurend Bepaling.

 aan

aan de aangedane deelen een meer droog dan vochtig voorkomen. Waar de schilfers loslaten en afvallen, heeft de huid hare natuurlijke kleur en gedaante. Neemt men de schilfers weg voor zij geheel droog en los zijn, dan vindt men de huid van hare opperhuid ontdaan, ligt roosachtig ontstoken, eenigzins vochtig, of de opperhuid is zeer dun, glad en glinsterend. De uitwasemende vochten verbreiden eenen eigenen, gooren, zuurachtigen reuk, die eerst verdwijnt, wanneer het hoofd geheel opgedroogd is en er geene nieuwe uitbottingen meer plaats hebben. Zelden nemen de haren en derzelver bolletjes in deze huidaandoening eenig deel; — alleen in zeer langdurige gevallen wil men gezien hebben, dat de haren dunner, ligter van kleur of groen werden en uitvielen. Ook de zwelling der halsklieren vindt zelden plaats. Waar één van deze of beide verschijnselen worden waargenomen, is eene scrophuleuze complicatie aanwezig.

Niet alleen het hoofd, maar alle met haren begroeide ligchaamsdeelen, de wenkbraauwen, de okselholte en de schaamstreek worden er somwijlen door aangetast. De zemelrovige uitslag, op onbehaarde deelen voorkomende, behoort niet tot de *porrigo* of *tinea furfurans*, maar — gelijk dit de afwezigheid der *achores* bewijst — tot *eczema chronicum*, *lepra*, *psoriasis* of *pytiriasis*. De *tinea asbestina* of *amiantacea Aliberti* is eene wijziging der *porrigo furfurans*, van deze alleen daardoor onderscheiden, dat de schilfers zeer talrijk, grooter, dikker, digt op één gepakt zijn,

en

en witte glinsterende schubben vormen, die het bovenste en voorste gedeelte des hoofds als met eenen koek bedekken, zonder dat de haren zamenkleven of uitvallen.

2) *Porrigo* of *Tinea Favosa*, *Volatia*, *Scabies capitis Favosa*, *Tinea Mucosa* of *muciflua Aliberti*. Natrovig hoofdzeer, klieren op het hoofd.

In deze wijziging der *porrigo* zijn de zeer talrijke puisten geene *achores*, maar *favi*, van waar dezelve dan ook den naam van *favosa* draagt. De puisten hebben d ekenteekenen der *avi*, zijn plat, onregelmatig van gedaante en van verschillende grootte, hebben eene witgele kleur, eenen ontstoken' omtrek, verwekken hevige jeukte en zijn pijnlijk bij het aanraken. De puisten staan afgescheiden, digt bij of meer verwijderd van elkander. Het behaarde gedeelte des hoofds, vooral het achterhoofd, is de gewone zetel dezer ziekte; echter kan zij zich ook over het geheele hoofd uitbreiden, en gelijktijdig of door plaatsverwisseling ook in het aangezigt, op den romp en de ledematen voorkomen. In deze gevallen is de ziekte met de *impetigo figurata* of *sparsa* zamengesteld.

De *porrigo favosa* is eene aan den kinderlijken leeftijd eigene ziekte. Tusschen het eerste en het achtste levensjaar komt zij het meest, van het achtste tot het zestiende jaar veel minder, bij volwassenen hoogst zeldzaam voor.

Scrophuleuze aandoeningen van het klier- en wa-

 ter-

tervaatſtelſel begunſtigen de ontwikkeling dezer ziekte, en gaan er doorgaans mede gepaard. Bij kinderen gaan menigwerf ligte koortsaanvallen, hoofdpijn en lusteloosheid, — bij volwasſenen gastriſche aandoeningen, gedurende eenige dagen, der uitbotting vooraf. Met de eerſte uitbotting komen gewoonlijk ſlechts weinige van elkander verwijderde puisten te voorſchijn, door de ſpoedig daarop volgende hoopen zich de puisten op de aangedane deelen zamen, de klieren aan den hals en den nek zwellen, worden hard en pijnlijk, en gaan ſomwijlen tot verzwering over; de oogleden zijn ontſtoken; aan den neus en achter de ooren grijpen ontvellingen plaats. De puisten bersten ſpoedig, of worden door krabben, ten gevolge der hevige jeukte, geweldaadig geopend. De kleverige, weiachtige, ſcherpe etter, die in groote hoeveelheid ontlast wordt, verdroogt ſpoedig tot gele, bruinachtige korsten, welke door de aanhoudende vochtontlasting nattig blijven, en met de haren tot eene viltachtige masſa zamenkleven. Neemt men deze weg, dan vindt men de huid ontveld, ligt ontſtoken en vochtig. Wanneer de noodige reiniging van het hoofd verzuimd wordt en de korst lang zitten blijft, dan ontſtaan er onder dezelve etterpuisten en etterbuilen, die openbreken en die door den ontlasten etter de korsten vergrooten en verdikken. Onder en tusſchen dezelve nestelt eene ontelbare menigte luizen. Het aanhoudende krabben, waartoe zich de kinderen genoopt vinden, vermeerdert de ontſteking; terwijl de afſcheiding

der

der vochten, als ook de korsten, zich hoe langer hoe meer uitbreiden, en eenen walgelijken reuk doen ontſtaan, die naar verrotte kaas zweemt, en eerst met de geheele opdrooging verdwijnt. Zelden duurt deze ziekte bij de noodige reinheid langer dan drie tot vier weken; maar zij is zeer genegen terug te keeren. Bij vele lijders grijpen in het voor- en najaar nieuwe uitbottingen plaats, die door vochtig weder begunstigd worden, en eerst met de intredende manbaarheid achterwege blijven. De haren lijden door deze ziekte niet: gewoonlijk krijgen de kinderen na de genezing zeer ſchoon en digtſtaand haar.

3.) *Porrigo* of *Tinea Lupinoſa*, *Lupina*, *Scabies Capitis Lupina*, *Tinea annularis*, *Tinea Favoſa Aliberti*, *Porrigo Favoſa* BIETT. Wolfsboonvormig koningszeer, kwaadaardig hoofdzeer.

De platte, ingedrukte gedaante der wolfsboonen, waarnaar de roven gelijken, hebben aan deze huidziekte haren naam gegeven. De puisten, waaruit zich de roven ontwikkelen, behooren tot de *favi* en niet tot de *achores*, gelijk andere willen; want zij zijn plat, in haar middelpunt ingedrukt, geel van kleur en met een haar doorboord. Bepaling.

Gewoonlijk begint deze ziekte in den kinderlijken leeftijd; bij velen reeds kort na de geboorte, wanneer de ouders mede er aan geleden hebben of nog lijden, — bij anderen eerst later, nadat zij één of meer jaren oud zijn. Zij is zeer hardnekkig, vaak ongeneesbaar. Hier en in den omtrek komt zij menigvuldig onder den behoeftigen, zelden bij den

meer gegoeden volksſtand voor. Het komt mij waarſchijnlijk voor, dat de *tinea lupinoſa*, even als de *tinea ſcutulata*, overblijfſels der *lepra* zijn. Zij is erfelijk, beſmettend, en belemmert de ontwikkeling der bewerktuiging; want de door haar aangetaste kinderen blijven achterlijk in ligchaamskrachten en geestvermogens. Bij krankzinnig geborenen komt zij hier en in den omtrek veelal voor.

De uitbotting begint met kleine, door eenen rooden rand omgevene ſtippen, niet ongelijk aan vlooijenbeten; rondom deze komen meer andere te voorſchijn, en vormen kleine plekken of groepen, die, hevig jeukend, zich tot puisten met de kenteekenen der *favi* verheffen. Met geringe vochtontlasting beginnen dezelve eerst te ſchilferen en gaan dan tot geel-witte roven over. Zij zijn diep in de huid ingedrukt, in haar middelpunt napvormig uitgehoold met verhevene randen, rood van gedaante, hebbende eene middellijn van eenige lijnen. In het begin der ziekte vindt men ſlechts hier en daar ééne of eenige dezer roven verſtrooid; maar ſpoedig komen er grootere getallen in elkanders nabijheid te voorſchijn, worden allengskens in omtrek grooter, vloeijen in één, en ſtellen roven daar, die éénen duim en meer middellijn hebben; maar de afzonderlijke roven, welke deze korſten zamenſtellen, behouden hare oorſpronkelijke gedaante met napvormige uitholing in haar middelpunt. Hierdoor verkrijgen zij dien eigenaardigen, kenſchetſenden beſchuit- of honigraataardigen vorm, waardoor deze ziekte den naam van *favoſa* heeft bekomen.

De

De roven zitten vast in de huid ingedrukt, en blijven weken en maanden lang onbewegelijk, worden hoe langer hoe drooger, ſcheuren, en brokkelen met kleine ſtukjes af; de oppervlakte is met een geel-wit, verſtuivend poeder bedekt. Ten laatſte laten de korsten met grootere ſtukken of in haar geheel los en vallen af; de ontbloote huid is droog, dun, glinſterend, en blijft gedurende eenen geruimen tijd ſchilferen. Gewoonlijk grijpen er op dezelfde huiddeelen nieuwe uitbottingen van puisten plaats, die tot roven verdroogen en hetzelfde beloop volgen. Neemt men de korsten weg vóórdat dezelve geheel los zijn, dan vindt men de huid vochtig en ontveld, waarop ſchilfering, nieuwe uitbotting en korsten volgen. In verouderde gevallen, gepaard met ongunſtige omſtandigheden, ontſtaan er etterbuilen onder de korſten, welke tot diep invretende zweren overgaan. Deze worden ſomwijlen zeer kwaadaardig, vernielen al de omgevende zachte deelen, dringen tot op het beenvlies en in zeer zeldzame gevallen tot in de zelfſtandigheid der beenderen door, en verwekken beenbederf. De haren deelen in den ziekelijken toeſtand der huid, ſtaan los en kunnen, zonder pijn te verwekken, worden uitgetrokken; zij vallen ſpoedig uit en derzelver wortels zijn gezwollen en ontaard. Het hoofd wordt pleksgewijs of in zijn geheel kaal (*Tinea decalvans Willani*); de weder uitgroeijende haren zijn fijn, week en wolachtig, vallen telkens weder uit, tot dat door vernietiging der haarbolletjes de groei ophoudt en er blijvende kaalhoofdigheid ontſtaat.

ſtaat. Ook deze uitſlag verbreidt eenen zeer onaangenamen reuk, dien ALIBERT met dien van katten urin vergelijkt. Buiten de uitbottingen verwekt dit hoofdzeer geene jeukte, en nimmer vindt men bij hetzelve luizen. Het is vreemd, dat BLASIUS en anderen het tegendeel beweren, daar zelfs de gemeene man zeer wel weet, dat, waar jeukte ontbreekt en geen ongedierte aanwezig is, een kwaadaardig hoofdzeer beſtaat. Somwijlen gebeurt het, dat het bovenſte en voorſte gedeelte des hoofds met *porrigo lupinoſa* en het achterſte gedeelte met de *porrigo ſavoſa* bedekt is. Voor zoo verre zich de laatſte uitbreidt, vindt men dan ook een groot getal van de genoemde inſekten. Waarſchijnlijk ligt in deze complicatie de oorzaak dier verſchillende meening.

Buiten en behalve op het behaarde hoofd, komt de wolfsboonvormige roof in de wenkbraauwen, op het voorhoofd, op de ſlapen, in het aangezigt, op de ledematen, in den omtrek der gewrichten en op den rug voor, — in niets verſchillende van die, welke op het hoofd voorkomen. Wanneer deze ziekte — en dit vindt menigwerf plaats — met ſcrophuleuze aandoeningen gepaard gaat, dan zwellen de klieren aan den hals, in den nek, onder de okſels en in de liezen. — Dat de wolfsboonvormige *porrigo* uit de *lepra* ontſproten, of met de oorzaak, die deze volbrengt, verbonden is, blijkt niet alleen uit de groote overeenkomst der roven, alsmede uit de vogelklaauwvormige gedaante der nagels, maar ook daaruit, dat dezelve

uit

uitdroogen, fchilferen en bij herhaling afvallen, met affcheiding van eene gele, kleverige, ftinkende wei. De wolfsboonvormige *porrigo* behoort tot de langdurigfte en hardnekkigfte ziekten, en wordt in de verdere levenstijdperken meer door de natuur, dan wel door de kunst genezen.

4.) *Porrigo fcutulata, Tinea favofa et granulata Aliberti.* Ringworm bij de Engelfchen, kwaadaardig fchildvormig hoofdzeer.

Dikke, boven de huid verhevene fchildvormige roven of korsten, van verfchillenden omtrek, op éé́ne, of gelijktijdig op meer plaatfen van het behaarde hoofd aanwezig. Bepaling.

Op kleine roode vlekjes komen, groepsgewijs of afgefcheiden, kleine, ligtgele puisten te voorfchijn, die door eenige geneesheeren voor *favi*, door anderen voor *achores* gehouden worden. Naar het mij toefchijnt, zijn de beide foorten altijd gelijktijdig aanwezig. De puisten bersten fpoedig, en het vocht, dat zij ontlasten, verdroogt eerst tot dunne fchilferachtige roven. Door telkens herhaalde uitbottingen, uitftortingen en opdrooging met de haren, nemen de roven in dikte en omtrek toe, en gaan in fchildvormige korsten over: het kenfchetfende dezer ziekte. Onder de korsten is de huid ligt ontftoken, met eenigzins verhevene vochtige ftippen bezaaid, welke tot puisten overgaan. De uitbotting en ontwikkeling der puisten gaat met eene lastige jeukte gepaard, die ophoudt, zoodra zich drooge korften gevormd hebben. De Beloop en toevallen.

kin-

kinderlijke leeftijd is het tijdperk, waarin zich deze ziekte ontwikkelt, maar zij duurt gewoonlijk tot na de manbaarwording, somwijlen tot in den hoogen ouderdom voort; neemt echter in het laatste geval eene zachtere geäardheid aan, gelijkende meer naar de hoogere graden der hoofdschilfering, dan naar den uitslag, waaruit zij ontsproot. Het behaarde deel des hoofds is de eigene en eenige zetel van het schildvormig hoofdzeer, van waar het zich over het voorhoofd en den nek als schilfering uitbreidt. Zoo lang de aangedane deelen vochtig blijven, is de reuk onaangenaam, gelijkende naar dien van sterke boter. De geheel uitgedroogde korsten zijn steenhard, ongelijk, knoesterig, donkergeel, graauw of bruin; — door de droogte beginnen dezelve te scheuren en met kleine trasvormige korrelen af te brokkelen (*Tinea granulata*), die tusschen de haren vastzitten en hangen blijven. Reeds van den beginne af aan deelen de haren in de aandoening der huid; de puisten botten zoo digt bij de haarwortelen uit, dat zij daarin schijnen gezeteld te zijn. De haren worden bleek van kleur, bros, breken ligt, splijten aan de punten en vallen uit. Niet in het begin der ziekte, maar eerst wanneer zij haar toppunt bereikt heeft, grijpen de genoemde veranderingen met de haren plaats. Door voortgaande uitbreiding der korsten over het geheele hoofd, en door de langdurigheid der ziekte, gaan ten laatste alle haren, op eene smalle strook na, die als een krans het hoofd omgeeft, verloren.

Het

Het ſchildvormig hoofdzeer is langdurig, hoogst moeijelijk te genezen, en door ſchijnbare genezingen misleidend. Eerst wanneer de huid niet meer ſchilfert, de haren niet meer uitvallen en hare natuurlijke kleur en gedaante terug bekomen hebben, mag men zich met de duurzaamheid der genezing vleijen.

Hoe algemeen en veelvuldig de onderſcheidene ſoorten van hoofdzeer ook voorkomen, zoo blijven de oorzaken toch in het duister ſchuilen. Wij kennen alleen uit de ervaring eenig omſtandigheden en betrekkingen, onder welke deze ziekte gewoonlijk verſchijnt. Doch zij beſtaat veelmeer gelijktijdig met dezelve, dan dat zij daarin hare oorzaken hebben zoude; want de gevallen, waarin die omſtandigheden en betrekkingen aanwezig zijn, en de ziekte niet ontſtaat, zijn nog veel talrijker. — Datgene, wat mij het belangrijkst voorkomt, zal hier volgen. Oorzaken.

De aanleg is aangeboren of verworven. De aangeborene of geërfde aanleg vindt men bij kinderen, geteeld uit ouders, die óf in hunne kindschheid en jeugd het hoofdzeer gehad hebben, óf nog daaraan lijden. Zij worden aangetast, wanneer zij den leeftijd bereikt hebben, in welken hunne ouders het eerst aan die ziekte geleden hebben. Somwijlen komen zij daarmede reeds ter wereld. Aanleg.

Het wolfsboonvormig en het ſchildvormig hoofdzeer zijn erfelijk; de *furfurans* en de *favoſa* zijn het niet. Intusſchen zijn er nog altijd geneeskundigen, die de erfelijkheid van het hoofdzeer tegenſpreken: waarſchijnlijk, omdat hun de noodige gelegenheid ontbroken heeft, deze ziekte

van

nabij te leeren kennen. Eene reeks van gevallen zoude ik uit mijne ervaring kunnen mededeelen, waarin de kinderen, de ouders en de grootouders, en menigwerf geheele familiën aan kwaadaardig hoofdzeer geleden hebben. Deze waarnemingen, zoowel als het heerſchend geloof aan overerving bij den volksſtand, die het meest door deze ziekte te lijden heeft, en hare hoogduitſche benaming *Erbgrind*, hebben bij mij allen twijfel aan de erfelijkheid dezer ziekte weggenomen.

De kinderlijke leeftijd is het tijdperk, waarin het hoofdzeer in al zijne ſoorten en wijzigingen het menigvuldigst voorkomt. Het ſtrookt niet met de ervaring, dat deze ziekte eerst na het ſpenen, — en bij zuigelingen alleen bij wijze van uitzondering, — zoude voorkomen. Echter mag men aannemen, dat de *tinea favoſa* in de drie eerſte levensjaren zeer veelvuldig gezien wordt; — dat de *tinea, lupinoſa* en *ſcutulata* in de meeste gevallen eerst in het derde jaar uitbot; — dat de *tinea furfuracea* bij kinderen wel meermalen, echter ook dikwijls bij volwasſenen voorkomt; doch in hare wijziging, die den naam van *asbestina* draagt, alleen volwasſenen aantast. Beide geſlachten ſtaan evenzeer aan het hoofdzeer bloot; doch ſchijnen er meer voorwerpen van het mannelijk dan van het vrouwelijk geſlacht — althans na de ingetredene manbaarheid — door hetzelve aangetast te worden. Of dit verſchijnſel in den aard der ziekte, dan wel in toevallige omſtandigheden gegrond is, wil ik niet beſlisſen. Het belang, dat het vrouwelijk geſlacht, meer dan het manne-

lijk,

in een rein hoofd en in schoon hoofdhaar stelt, doet haar voor hetzelve meer zorg dragen; — terwijl vele ouders het verkieslijker vinden, het hoofd van hunnen zoon te verwaarlozen, om de genezing van het hoofdzeer tegen te werken, ten einde vrijstelling van de krijgsdienst te erlangen. Het zal wel voornamelijk hieraan zijn toe te schrijven, dat men, in den leeftijd van achttien tot vier en twintig jaren, veel meer jongelingen dan meisjes vindt, die aan hoofdzeer lijden.

Alibert en anderen meenen, dat de temperamenten en andere ligchaamsgesteldheden eenen zeer kennelijken, de ontwikkeling van het hoofdzeer begunstigenden invloed uitoefenen; dat de *tinea favosa* het meest bij het bloedrijke en galachtige temperament voorkomen, en wel bij voorwerpen met zwart, blond of rood haar; dat de *tinea mucosa* voornamelijk kinderen met goudgeel haar, en de *tinea granulata* alleen bruinharige aantast. — Dit moge in *Frankrijk* het geval zijn: bij ons schijnen deze eigenaardigheden geene plaats te vinden.

Toevallige en gelegenheid gevende oorzaken.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat verreweg het grootste getal der hoofdzeerlijders bij den geringen en behoeftigen volksstand voorkomt, terwijl de hoogere standen bijna geheel verschoond blijven, dan komt men als van zelven tot de stelling, dat de gelegenheid gevende oorzaken voornamelijk in de leefwijze der verschillende volksstanden moeten gezocht worden. De meest onze oplettendheid vorderende omstandigheden zijn onreinheid en verwaarloozing der noodige behandeling van

van het hoofdhaar bij de behoeftigen; grove, zware, ongezonde voedsels, en gebrekkige voeding der kinderen van hunne vroegste jeugd af aan; vochtige en koude woningen, bij gebrek aan de noodige verwarming, en ondoelmatige legersteden. Dat het sterk broeijen van het hoofd, onderdrukte neusbloedingen en andere afscheidingen, door de natuur tot stand gebragt, tot de ontwikkeling van hoofdzeer kan aanleiding geven, wanneer er gelijktijdig meer andere schadelijkheden aanwezig zijn, wil ik niet in twijfel trekken. Minder waarschijnlijk komt het mij voor, dat de hartstogten der moeders en minnen, op eenigerlei wijze, het ontstaan dezer ziekten zouden kunnen begunstigen.

Eene der wezenlijkste en meest voorkomende oorzaken van de *tinea lupinosa* en *scutulata* bestaat in de besmetting. De gevallen, waarin het gemeenschappelijk gebruik van kammen, borstels, hoofddeksels, kleederen en beddegoed, door gezonde en zieke kinderen, het hoofzeer wordt medegedeeld, zijn te veelvuldig en te stellig bewezen, om in twijfel getrokken te kunnen worden.

De scrophuleuze, syphilitische en *lepra*-scherpten bij voorwerpen, door overerving van hunne ouders daarmede bedeeld, begunstigen de ontwikkeling van het hoofdzeer, en onderhouden hetzelve, waar het eenmaal aanwezig is. Echter kunnen deze scherpten voor zich deze ziekte niet voortbrengen; maar de bijzondere aanleg, die aan iedere ziekte haar eigenaardig karakter geeft, moet gelijktijdig aanwezig zijn.

Waar-

Waarom bijna uitſluitend kinderen door hoofdzeer aangetast worden, ſchijnt gegrond te zijn in de opgewekte reproductive verrigtingen der huid van het hoofd in den kinderlijken leeftijd, en in den overvloed van voedende, echter ſlecht toebereide vochten, tot welker onſchadelijkmaking en ontlasting de natuur buitengewone afſcheidingen behoeft. In vele gevallen is het hoofdzeer derhalve eene ware *criſis*. Naaste oorzaak.

De ſnaaſte oorzaak der *tinea favoſa* en *furfurans* is meerendeels met ſcrophuleuze aandoeningen van het geheele watervaatſtelſel verbonden, en alzoo eene gewijzigde plaatſelijke aandoening eener algemeene ziekte.

Bij de *tinea lupinoſa* en *ſcutulata* beſtaat er een eigendommelijke toeſtand der bewerktuiging, voortgebragt óf door overerving van de ouders, óf door beſmetting; — overblijfſels der vroeger in deze landen zoo algemeen geheerscht hebbende melaatschheid.

De *tinea furfurans* heeft haren zetel in de opperhuid en in het ſlijmnet van MALPIGIUS; — de *favoſa* oppervlakkig in de huid, met gelijktijdige aandoening der watervaatklieren van den hals en nek; — de *lupinoſa* en *ſcutulata* zijn dieper in het weefſel der huid, het celweefſel en in het daarin bevatte vet gezeteld, met bederf der bolletjes en wortelen der haren. — Of dit lijden der haren de oorſpronkelijke eerſte aandoening en alzoo de oorzaak des uitſlags, dan of hetzelve een gevolg der ziekte is, blijft onzeker. Dit echter is waar:

dat op geene andere wijze van behandeling de genezing zoo ſpoedig volgt, dan op het uittrekken der haren met derzelver wortels. Ook de ſmeerbeursjes deelen in het lijden der huid bij het hoofdzeer, maar ook te dezen blijft de vraag onbeſlist: zijn deze aandoeningen de oorzaken of de gevolgen dezer ziekte?

De vochten, welke door de lijdende deelen der huid afgeſcheiden worden, ſcheikundig onderzocht, hebben geleerd, dat dezelve voornamelijk uit eiwit en gelei beſtaan, gemengd in verſchillende hoeveelheden bij de onderſcheidene ſoorten van hoofdzeer. Maar ook hierdoor vordert de kennis van de naaſte oorzaak dezer ziekte niet veel, want de afgeſcheidene vochten zijn de voortbrengſels, geenszins de oorzaak der ziekte verſchillend gemengd naar aanleiding der wijzigingen, welke de verrigtingen der afſcheidende bewerktuiging, zoowel door aanwezige ziekte, als door andere uit- en inwendige invloeden, ondergaan.

Voorzegging. Naar aanleiding van de verſchillende wijzigingen, waarin het hoofdzeer voorkomt, is de voorzegging te regelen. De *tinea furfurans* (hoofdſchilfering) is eene ligte, gevaarlooze, maar langdurige ziekte, die door de natuur alleen, zonder kunsthulp, geneest, met uitzondering in den vorm der *asbestina*, waarin zij meermalen voor de natuur en voor de kunst ongeneesbaar blijft.

De *tinea favoſa* moet voornamelijk beoordeeld worden naar den meer of min ontwikkelden toeſtand der ſcrophuleuze aandoeningen. Zijn deze ſlechts

in eenen ligten graad of in het geheel niet aanwezig, dan heeft de ziekte weinig te beduiden en geneest, bij de noodige reinheid en verzorging, in den tijd van drie tot vier weken, maar is genegen van tijd tot tijd weder te keeren, zoo lang de ſcrophuleuze toeſtand niet genezen is. Uit de betrekking, waarin de *tinea favoſa* tot het algemeen lijden der bewerktuiging ſtaat, behoort men te oordeelen, of dezelve als eene heilzame afleiding moet gepleegd, dan als eene ſchadelijke afleiding moet genezen worden. Dikwijls toch is de gezondheidstoeſtand der lijders het best, wanneer het hoofd met uitſlag bedekt is, en worden zij ziek, wanneer hetzelve ſpoedig opdroogt of geheel verdwijnt. De *tinea favoſa* oefent geenen ſchadelijken invloed op de ligchamelijke en geestige ontwikkeling der lijders uit, ten zij door andere ziekten te verwekken, welke de verrigtingen van de reproductie en het zenuwleven ſtoren. Nimmer door kaalhoofdigheid gevolgd, bekomen de meeste lijders na de genezing digt en zeer ſchoon hoofdhaar.

Het wolfsboonvormige en ſchildvormige hoofdzeer (*tinea lupinoſa et ſcutulata*) zijn zeer hardnekkige, langdurige, menigwerf ongeneesbare ziekten, die de natuur, nadat het tijdperk der manbaarheid is ingetreden, meermalen dan de kunst overwint. De ligchamelijke en geestelijke ontwikkeling wordt er door vertraagd; zij bederven de wortelen der haren en doen dezelve uitvallen; na de genezing blijft de haargroei gebrekkig, en vroeger, dan bij andere lieden, ontſtaat er kaalhoofdigheid. Op zich

zelf beschouwd is het hoofdzeer in al zijne wijzigingen geene gevaarlijke, maar hoogst onaangename ziekte, die alleen door bijkomende omstandigheden en plaatsvindende complicatiën gevaarlijk kan worden.

Geneeskundige behandeling.

Geenszins deelende in het gevoelen van die geneeskundigen, welke het hoofdzeer in alle voorkomende gedaanten voor eene zuivere plaatselijke ziekte houden, hetzelve alleen plaatselijk behandelen, en nimmer schromen eene spoedige genezing tot stand te brengen; omhels ik evenmin de beginselen van hen, die ieder hoofdzeer voor de plaatselijke *crisis* eener algemeene ziekte beschouwen, en uit dien hoofde eene onderhoudende behandeling, maar geene genezing willen, alle uitwendige middelen schuwen, en iedere ziekte, van welke natuur die ook zijn moge, gedurende of na de genezing van het hoofdzeer voorkomende, voor eene verplaatsing van hetzelve naar edeler deelen houden. Men zal ook hier het doelmatigst handelen door de uitersten te vermijden. Er komen gevallen voor, waarin, wegens het algemeen lijden der bewerktuiging, eene meer afwachtende, — andere, waarin eene meer werkdadige behandeling gevorderd wordt, hetzij alleen plaatselijk, hetzij algemeen, of beide vereenigd toe te passen.

Het hoofdzeer vordert, in overeenstemming met de onderscheidene vormen, waarin het voorkomt, verschillende en gewijzigde behandeling.

Porrigo, *Tinea Furfurans*, hoofdschilfering, vordert in hare eenvoudige gedaante zelden eene bij-

bijzondere geneeskundige behandeling. Als drooge hoofdſchilfering, of zoogenaamde roos op het hoofd, is het genoeg, de haren kort te houden, de losſe ſchilfers door kammen en borstelen dagelijks weg te nemen, daarna het hoofd des morgens met een ſlap zeepſop van witte zeep te reinigen, en, dit geſchied zijnde, hetzelve met brandewijn of *eau de Cologne* af te wasſchen. De lijder vermijde ſcherpe, zure en vette ſpijzen, drage het hoofd bloot of zeer ligt gedekt, en men onttrekke hem tevens aan alle invloeden, die congestiën naar het hoofd kunnen verwekken. Alleen dan, wanneer bekende oorzaken aanwezig zijn, welke ſtorend op de geheele bewerktuiging inwerken, is het noodig, inwendige geneesmiddelen toe te dienen. Wanneer de hoofdſchilfering haren hoogſten trap bereikt, en het hoofd met witte glinſterende ſchilfers, tot eene korst vereenigd, overdekt wordt (*tinea asbestina*), welke eene algemeene *dyſcraſia* (vochtverbastering) gewoonlijk onderhoudt, dan rigt men met de eenvoudige behandeling der gewone hoofdſchilfering niet veel uit: men moet tot eene meer vermogende geneeswijze overgaan, het hoofd laten kaal ſcheren en dit tweemaal in de week herhalen, des morgens en des avonds met zeepſop wasſchen en wrijven, zoo lang de lijders het kunnen uithouden. Bij eene teedere, zeer prikkelbare, tot ontſteking genegene huid bezige men de witte, — bij eene ruwe, min aandoenlijke de groene of zwarte zeep. Na de wasſchingen, als het hoofd geheel is opgedroogd, wordt hetzelve met ſubli-

maat-oplosfing gebet, of met *unguentum neapolitanum*, ééne once met ééne drachma *flores zinci* ter dege ingewreven en met eene fchoone linnen muts gedekt. Inwendig geve men de corrigerende poeders uit *calomel*, *fulphur auratum*, *rhabarber* en *magnefia* tot onderhouding eener toereikende buikontlasting, plaatfe eene fontanel op den arm, en beperke den leefregel tot niet prikkelende, noch vette, noch verhittende, maar tot ligt verteerbare verfche voedfels uit het dieren- en plantenrijk. De genezing is altijd moeijelijk en vordert veel tijd. Met de aangewezene behandeling niet flagende, beproeve men de wasfchingen en zalven, bij de behandeling der *porrigo lupinofa* en *fcutulata* nader aan te wijzen. Ook daarmede het doel niet bereikende, is het uittrekken der haren door middel van pikpleisters het eenige, dat nog helpen kan.

Het natrovige hoofdzeer, klieren op het hoofd, (*porrigo*, *tinea favofa*), vordert, dat men bij de geneeskundige behandeling op verfchillende omftandigheden, vooral op de veelal plaats hebbende fcropuleuze complicatiën, acht geve en met voorzigtigheid te werk ga. De behandeling is deels algemeen, deels plaatfelijk, actief of afwachtend.

In al de gevallen, waarin de fcrophuleuze geaardheid of complicatie duidelijk ontwikkeld is, zijn de corrigerende of anti-fcrophuleuze geneesmiddelen aangewezen. Men beginne met aan de lijders om de twee, drie of vier dagen een lakfeermiddel te geven uit *jalappe* met *calomel*, geëvenredigd aan den leeftijd en de meerdere of mindere traagheid

heid van de verrigtingen der buiksingewanden, geve daags drie tot vier giften *mercurius dulcis* en *ſulphur auratum*, of den *aethiops antimonialis* met de poeder der driekleurige viool, afkookſels van de *dulc-amara* of *radix ſasſaparilla*; plaatſe eene fontanel op den arm, voede de lijders met ligt verteerbare, gezonde, eenvoudige ſpijzen, vermijde vette, gezouten en gerookte voedſels, drage zorg, dat het hoofd niet gebroeid, maar luchtig worde gehouden, alsmede, dat de lijders bij goed weder in de vrije lucht veel in beweging gehouden worden.

Indien bij de eerſte uitbotting de ontſteking zeer hevig is, de halsklieren ſterk zwellen, de lijders volſappig en goed bij krachten zijn, dan is het geraden, eenige bloedzuigers achter de ooren te zetten. Tot de plaatſelijke behandeling behoort het zoo kort mogelijk afſnijden der haren, de reiniging van het hoofd door wasſchingen met witte-zeepſop, dagelijks eenige keeren te herhalen. De weeke of groene zeep is doorgaans te ſcherp, verwekt noodeloos pijn en vermeerdert de ontſteking. Daar bij deze ſoort van hoofdzeer de luizen onbegrijpelijk ſnel en ongeloofbaar talrijk ontſtaan, zoo is het vooral noodig het hoofd door kammen en borſtelen, zoo veel mogelijk, van deze inſekten te zuiveren. Eerst dan, wanneer de algemeen ziekelijke toeſtand der bewerktuiging verbeterd is, en het plaatſelijk lijden de toevallen eener verhoogde terugwerking en prikkeling niet meer oplevert, mag men de genezing beproeven door zalven met kwikberei-

dingen, ſpiauterbloemen en andere opdroogende metaalkalken plaatſelijk aan te wenden. Van geen middel maak ik met meer voldoening gebruik, dan van de roode kwik-praecipitaat, één ſcrupel tot éénc drachma op ééne once vet. De opdrooging der puisten kan er ſpoedig mede bevorderd worden, en het doodt die ontelbare menigte lastige inſekten, die, door de huid te knagen, den lijder tot onophoudelijk krabben dwingen, de ziekte onderhouden en erger maken.

In gevallen, waarin de kinderen vóór de uitbotting des uitſlags ziekelijk of minder welvarend waren, aan aandoening der oogen en der ooren lijdende, maar na de uitbotting eene goede of verbeterde gezondheid genieten, trachte men door inwendige middelen de oorzaak der ziekte op te ruimen; terwijl zich de plaatſelijke behandeling alleen tot reinheid der lijdende deelen beperkt; verder den tijd afwachtende, die het geraden maakt, de ziekte door behulp van uitwendige middelen te genezen.

Het is eene bewezene zaak, dat de *porrigo favoſa* in vele gevallen eene critiſche beweging der natuur is, die door belemmeringen zich verplaatſen en tot ſchadelijke en gevaarlijke toevallen aanleiding geeft. Slepende buikloop, die de krachten uitput, ontſtekingen der ademhalingswerktuigen, der oogen en der ooren, met verlies dier zinwerktuigen, maar voornamelijk de herſenvlies-ontſtekingen, de heete waterzucht der herſenen, zijn menigwerf niet anders dan de gevolgen der onberedeneerde uitwendige

be-

behandeling, eer nog door eene doelmatige algemeene behandeling de oorzaak der ziekte was opgeruimd. Het is in foortgelijke gevallen vooral noodig, en de eerfte aanwijzing, waaraan voldaan dient te worden, dat men den uitflag zoo fpoedig mogelijk op nieuw doe uitbotten, en de algemeene bekleedfelen van het hoofd tot dien trap van wederwerking door indringende prikkels opwekke, welke noodig is, gedurende eenigen tijd eene ruime affcheiding te onderhouden. Het fpoedigst bereikt men dit doel, door het kaalgefchoren hoofd met eene fpaanfche-vliegpleister te bedekken; ook door inwrijvingen met de braakwijnfteen-zalf of met de *oleum tiglii crotonis*. Nadat de uitflag is terug gekeerd, blijve men voortgaan met de oorzaak door inwendige middelen op te ruimen, door uitwendige den uitflag te onderhouden, en door eene fontanel of haarfnoer eene afleiding te bewerken.

Porrigo S. tinea lupinofa et fcutulata. Het wolfsboon- en fchildvormige hoofdzeer. Deze aandoeningen van de huid, geheel andere ziektevormen daarftellende dan de vorige, vorderen eene eigene geneeswijze.

Zoo lang het hoofdzeer in eenen der genoemde vormen beftaan blijft, gaan de ligchamelijke en de geestige ontwikkeling der lijders langzaam voort; hun voorkomen kenfchetst kwaadfappigheid, het aangezigt is bleek en opgezet, de oogen ftaan flaauw, het geheel der gelaatstrekken wijst op ftompzinnigheid. De voeten zijn menigwerf zuchtig gezwollen. Zoodra de genezing tot ftand komt, — on-

verſchillig of dit door de natuur of door de kunst geſchiedt, — krijgen de lijders een helder, meer opgewekt uiterlijk, hunne ligchamelijke en geestige ontwikkeling gaan ſpoedig voort, zoodat de lijders, korten tijd na de genezing, door zulke gunſtige veranderingen onkenbaar werden. Schadelijke gevolgen heb ik nimmer op de genezing zien plaatsgrijpen. Het ſchijnt mij toe, dat de genezing der *porrigo lupinoſa* en *ſcutulata* ten allen tijde langs den ſpoedigſten en kortſten weg mag beproefd worden. Veel zeldzamer dan bij de *porrigo favoſa* is eene algemeene inwendige behandeling noodig, en meerendeels is de plaatſelijke alleen toereikend. Voor men echter daartoe overgaat, drage men zorg, dat de aanwezig zijnde bekende oorzaken of complicatiën, welke eenen ſchadelijken invloed uitoefenen, opgeruimd worden, naar aanleiding van hare verſchillende geäardheden. Tevens herſtelle en onderhoude men de affcheidingen en ontlastingen, wekke de trage en gebrekkige ſpijsvertering door bittere middelen, verbonden met zwavelbloem en *antimonium* op, en onderhoude door *Jalappe* met *calomel* den ſtoelgang. Bij eene drooge en ſchilferende huid, en vooral wanneer er roven van het wolfsboon- en ſchildvormige hoofdzeer, ook op andere deelen buiten het hoofd voorkomen, zijn de afkookſels der geneeskrachtige houten, wortelen en basten: het *guajac-*, *ſasſafras-* en jeneverbesſenhout, de *ſasſapdrilla*-wortel, en bij voorkeur de olmbast aangewezen; — van den laatſten niet alleen inwendig, maar ook uit-

uitwendig tot wasſchingen. De ſyphilitiſche of ſcrophuleuze complicatiën vorderen gelijktijdig het gebruik der kwik en der ſpiesglasbereidingen. Met de inwendige behandeling pare men de uitwendige, en bereide dezelve vóór, door het hoofd te laten kaalſcheren en hetzelve van alle ſchilfers, roven en korsten te zuiveren. Door inwrijvingen met olie of andere vette zelfſtandigheden en door wasſchingen met zeepſop, worden de korsten gewoonlijk ſpoedig los en vallen af. Slaagt men hiermede niet, dan bedekke men de vastblijvende korsten met weekmakende pappen of met doeken, in olie gedoopt. Na de volkomen tot ſtand gebragte reiniging van het hoofd, beginne men de uitwendige middelen aan te wenden.

„Hoe meer middelen tegen eene ziekte aangeprezen worden, zoo veel te moeijelijker is het, haar te genezen." Ten aanzien van het hoofdzeer, in de wijzigingen, waarvan wij nu ſpreken, is deze uitſpraak eene onbetwistbare waarheid. Men zoude een geheel boekdeel moeten volſchrijven, wanneer men al de uitwendige middelen wilde opſommen, welke van de vroegſte tijden af tot op onzen leeftijd tegen het hoofdzeer zijn aangeraden en in gebruik gebragt. En toch blijft hetzelve voor den rationeel handelenden geneesheer vaak eene ongeneesbare ziekte, om eindelijk door zoogenaamde geheime middelen, door oude vrouwen of kwakzalvers genezen te worden.

Ik zal alleen van die behandeling en die middelen ſpreken, welke naar mijne overtuiging navolging en aanprijzing verdienen.

Naar-

Naarmate de huid in eenen meer of minder geprikkelden toestand verkeert, kieze men de zachter of sterker prikkelende middelen. Men beginne, na de voorafgegane zuivering van het hoofd, met eene wassching, uit twee drachma *kali* of *natron carbonicum acidulum* op ééne pint water of in nog kleinere hoeveelheid opgelost; met toevoeging van drie drachmen witte zeep en ééne drachma *alcohol*, wanneer men eene sterke prikkeling bedoelt. Ook kan het *kali* of *natron carbonicum*, van ééne tot twee drachmen met ééne once vet, tot eene zalf gemaakt, ingewreven worden. De nog overig geblevene haren vallen onder het gebruik dezer middelen met hunne wortelen spoedig uit, en kunnen de genezing tot stand brengen. Spoediger en zekerder slaagt men intusschen door het uittrekken der haren met pikpleisters. Hoe zeer men deze laatste behandeling als eene afschuwelijke en barbaarsche geneeswijze uitkrijt en uit het gebied der kunst wil verbannen hebben, zoo houde ik mij toch overtuigd, dat zij steeds zal blijven bestaan, en de laatste, maar zekere toevlugt blijven zal voor lijders, welke alle mogelijke uitwendige middelen vruchteloos gebruikt hebben. De tallooze wel geslaagde genezingen door de behandeling met pikpleisters, veelal aan oude vrouwen en onbevoegde personen overgelaten, zullen nog langen tijd het vooroordeel in stand houden en het geloof ondersteunen: dat de genezing van het kwaadaardige hoofdzeer niet bij doctors en chirurgijns, maar bij lieden, die buiten de kunst zijn, moet

ge-

gezocht worden en te vinden is. Deze behandeling is ook zóó pijnlijk niet, als velen haar wel uitkrijten, daar de haren, wegens het bederf van derzelver wortelen losſtaan en gemakkelijk uitgetrokken worden. Wanneer men zich door de hardnekkigheid van het hoofdzeer gedwongen vindt, tot het uittrekken der haren zijne toevlugt te nemen, dan bedekke men het hoofd op de aangedane deelen — en niet verder, om het uittrekken van gezonde haren en daardoor verwekt wordende pijnen te verhoeden — met ſtrooken, die niet te breed mogen zijn, van pikpleisters op zeemleder geſmeerd, late dezelve eenige dagen liggen, en neme ze dan, nadát zij aan het eene einde losgemaakt zijn, tusſchen eene wel ſluitende tang, in eenen ruk weg, terwijl men, met de vingers van de andere hand de huid naar zich toe trekkende, dezelve ſterk ſpant. Al de pleisterſtrooken kan men achtereenvolgend in eens, of dagelijks bij gedeelten wegnemen. Dit geſchied zijnde, reinige men het hoofd door zeepſop, drooge het goed af en wrijve op hetzelve de zalf in, uit *flor. zinci*, *mercurius praecipitatus albus* â dr. 1, *axung. porci* unc 1 en herhale die inwrijvingen dagelijks twee à drie malen, zoo lang tot dat de geheele haargroei zich herſtelt. Meermalen gebeurt het, dat ééne trekking niet toereikt, en er hier en daar op nieuw ontſtokene vlekken voorkomen, op welke puisten uitbotten, die tot korsten verdroogen. Waar dit plaats vindt, moeten die gedeelten andermaal en bij herhaling met pikpleisters behandeld worden.

Wan-

Wanneer, na de reiniging van het hoofd door de *kali* of *natron*-oplosſing, de huid in eenen te ſterk geprikkelden toeſtand verkeert, dan trachte men dezen door verzachtende pappen uit lijnzaadmeel, kruim van wittebrood met *aqua goulardi*, lappen in olie gedoop of met andere verzachtende vette zelfſtandigheden te bedaren. Vervolgens gaat men tot opdroogende middelen over: eerst de zachtere, later de ſterker werkende toedienende. De zalven uit *flores zinci*, loodwit, witte *praecipitaat*, enz., *aqua goulardi* en eene zwakke oplosſing van witte vitriool in gedistelleerd water, geven middelen aan de hand, waaruit men kiezen kan. Om de te zeer opgewekte terugwerking der huid te bedaren, kan men ook van de verdoovende planten gebruik maken, en de lijdende deelen bedekken met afkooksels of pappen uit witte papaverbollen, ſcheerling, bilſenkruid, enz., met eene meelachtige ſtof bereid. Waar de verhoogde terugwerking met ruime afſcheiding van ſcherpe vochten, die de omringende huiddeelen ontvellen, gepaard gaat, keere men tot de opdroogende, ſtraks genoemde zalven met kwik-, *ſpiauter*- en loodbereidingen terug, of bezige het *unguentum citrinum*, *neapolitanum* met *flor. zinci*, de zalf uit twee drachmen *calomel* met ééne once reuzel, of die uit gelijke deelen zwavel en groene zeep beſtaat.

Bij geringe opwekking der huid met droogte of dorheid van dezelve, zijn de meer prikkelende middelen aangewezen. Na eenigen tijd met de zalf uit *kali* of *natron carbonicum acidulum* met vet

te

te hebben volgehouden, zonder in de genezing te ſlagen, beproeve men de zwavelzalf, de minerale zuren, in de hoeveelheid van twee tot drie drachmen met ééne once vet of olie gemengd, de roode-kwik-*praecipitaat*; ééne drachma op ééne once *unguentum baſiliconis* of deze zalven:

R. *Pulver. ſeminis cocculi indici* dr. II
Axung. porci unc. I.
m.

R. *Picrotoxii* gr. x.
axung. porci unc I
m. S.

des morgens en des avonds het hoofd mede in te wrijven.

R. *Hb. Nicotianae* dr. II
coque c. ſ. q. aq. comm.
colat. unc. XII.

om het hoofd te waſchen; echter met omzigtigheid te gebruiken, daar dit middel dezelfde toevallen kan verwekken, die men op het inwendige gebruik van den tabak ziet volgen.

De eerst hoog geprezene zalven uit poeder van lindenhout- en andere hout- of ſteenkolen, twee drachmen met eene gelijke hoeveelheid *natron carbonicum acid.* op ééne once *unguentum rosatum*, beantwoorden niet aan de opgevatte verwachting.

Wanneer er, wegens de aan gevoelloosheid grenzende werkeloosheid der algemeene bekleedſelen van het hoofd, nog meer doordringende prikkels

kels gevorderd worden, beproeve men de niet zonder vrucht gebruik wordende wasſchingen met ſublimaatoplosſing, één grein op ééne once; ſpaanſch groen, één tot zes greinen op ééne once water; *lapis infernalis*, één tot vier greinen op ééne once gedistilleerd water; de met water verdunde zeezout- en ſalpeterzuren; het *unguentum picis et petroleum â part. aequales*, gedurende een uur warm in te wrijven, waarna men het hoofd met eene blaas bedekt: — de nog overig geblevene haren worden door dit middel los en kunnen met de wortels worden weggenomen. De zalven uit teer, was, *myrrhe*, *elemi*-gom, terpentijn en zwavel op verſchillende wijzen zamengeſteld en bereid; pleisters uit teer, gele was en zwavel, of uit *ammoniac-gom*, in azijn opgelost, vervaardigd, mengſels van vet en helleborus, ſpaanſche en gewone peper, ſabadilla-zaad, wijnruit, enz. kunnen bij verwisſeling in de hardnekkigſte gevallen beproefd worden.

Biett heeft inwrijvingen des morgens en des avonds met een mengſel uit *joduretum ſulphuris*, één ſcrupel tot ééne halve drachma en ééne once reuzel, bijzonder aanbevolen. Daar hij echter later weder de zalf van goudet gebruikt, zoo mag men vooronderſtellen, dat de uitkomſten op den duur voor het *joduretum ſulphuris* niet gunſtig geweest zijn.

Ook worden ſpaanſche-vliegenpleisters over het geheele hoofd, de zalven met rattenkruid, *butyrum antimonii*, *lapis infernalis*, de onverdunde mi-

minerale zuren, met oogmerk om de lijdende huiddeelen te vernietigen, aangeraden. Geene dezer middelen hebben aan de verwachting beantwoord, en men zag na de genezing der vernietigde huiddeelen het hoofdzeer op nieuw te voorschijn komen.

5e. Orde.

Papulae. Peukels.

Kleine, puntige, meer of min harde, dikwijls beter door het gevoel dan door het gezigt te ontdekken verhevenheden der opperhuid, op eene ontstokene oppervlakte, die geen vocht bevatten, niet zweren, zemelachtig afschilferen en onbepaald van duur zijn, gepaard met jeukte, die somwijlen ondragelijk hevig worden kan. Bepaling.

De peukelachtige huidontaardingen verloopen binnen verschillende tijdkringen, in de eene gedaante binnen eenige weken; in de andere duren zij maanden en jaren. De geheele oppervlakte des ligchaams staat voor dezelve bloot, in dier voege, dat nu het eene, dan het andere deel het meest te lijden heeft. De slepende, peukelachtige huidziekten zijn niet besmettend en heerschen nimmer epidemisch. Men ziet dezelve bij beide geslachten en in alle tijdperken des levens; in de eene gedaante bijna uitsluitend bij zuigelingen en kinderen, in de andere bij volwassenen en grijsaards. Zij zijn meer symptomatisch dan idiopatisch, en gaan gewoonlijk met stoornissen in de verrigtingen van eenig deel der bewerktuiging en met eenen geprikkelden toestand der buiksingewanden gepaard. De vergezellende ontsteking der huid is gering, meer van eene passive, dan active Beloop, zetel en duur.

 ge-

geäardheid. Of de peukels ontaarde huidtepeltjes zijn, of als plantaardige bewerktuigingen moeten beschouwd worden, blijft onbeslist.

Op zich zelven en zonder complicatiën, gaan de peukelachtige huidziekten met geen gevaar verbonden, en worden veelmalen alleen door de natuur, of door geringe kunsthulp genezen. Uit oorzaken, die verborgen in de bewerktuiging schuilen, ontstaan zijnde, blijven zij ongeneeslijk, zoo lang als gene niet kunnen opgeruimd worden.

Men onderscheidt de drie volgende soorten:

a.) *Strophulus.* Zuur- of tanduitslag.

b.) *Lichen.* Huidmos.

c.) *Prurigo.* Peukelachtige huidjeukte.

a.) *Strophulus.* Zuur- of tanduitslag.

Deze aan den kinderlijken leeftijd eigene huidziekte wordt door R. WILLAN en H. BATEMAN als eene bijzondere soort van uitslag beschreven. In *Engeland* en *Duitschland* schijnt dezelve meer algemeen dan in *Frankrijk*; althans men vindt ze bij de geneeskundigen der beide eerstgenoemde landen uitvoerig en onder eigene benaming beschreven; bij die van het laatste daarentegen wordt zij slechts ter loops aangewezen. P. RAIJER is hierop echter eene uitzondering; doch deze maakt de aanmerking: dat deze uitslag bij de moeders en kinderoppasters meer bekend is, dan bij de geneesheeren. Bij ons komt dezelve menigvuldig voor, maar ligt en goedaardig zijnde, wordt hij weinig geteld, te minder, omdat hij onder geenen eigenen naam bekend is. Bij

zui-

zuigelingen voorkomende, wordt hij aan het zuur toegeſchreven, en de vrouwen zeggen dan: het zuur ſlaat uit. Bij oudere kinderen zich opdoende, zoekt men deszelfs oorzaak in het tanden krijgen. Menigwerf heeft men denzelven verkeerdelijk als eenen voorbode of als het begin van melkkorst en dauwworm beſchouwd, — ook wel aan ſcrophuleuze ſcherpten toegekend.

R. WILLAN onderſcheidt vijf ſoorten, die echter moeijelijk van elkander te onderkennen, en eerder voor wijzigingen, dan voor wezenlijk verſchillende ſoorten te houden zijn.

1. *Strophulus interſtinctus ruber.* De roode zuur-uitſlag. (*Red-gum* der Engelſchen).

Roode peukels, die voornamelijk op de wangen, op de rugzijde der voorarmen, der handen en ſomwijlen over het geheele ligchaam bij zuigelingen uitbotten. De peukels jeuken, ſtaan afgeſcheiden van elkander; tusſchen dezelve ziet men roode ſtippen en grootere, niet verhevene vlekken. De peukels gaan nimmer tot verettering over, maar verdroogen en ſchilferen af. Somwijlen komen er gelijktijdig op de handen en de voeten kleine, heldere, doorſchijnende blaasjes voor, die verdroogen. Bepaling.

2. *Strophulus albidus.* De witte zuur-uitſlag.

De kleine, witte, weinig boven de huid verhevene jeukende peukels ſtaan tot plekken vereenigd bij elkander, door eenen ligtrood gekleurden ring omgeven. Zij zijn eene wijziging van de voor-

 gaan-

de, komen menigwerf met elkander gepaard voor, en onderfcheiden zich alleen door hare verfchillende kleuren.

3. *Strophulus confectus.* Tanduitflag. (*Feux de dents*).

In de vierde of vijfde maand na de geboorte, met de beginnende tandontwikkeling, en gedurende het geheele tijdperk van het tanden krijgen, grijpt de uitbotting op de wangen en het voorhoofd plaats. De peukels zijn klein, jeuken, talrijk, ftaan digt opgehoopt in plekken vereenigd, afgefcheiden of ineenvloeijend, en zijn zeer ligt-rood gekleurd. Zijn de kinderen zeven à acht maanden oud, dan grijpt de uitbotting met grootere onregelmatige plekken op de buitenzijde der armen en handen en op de fchouders plaats. De peukels zijn grooter, hooger, rood gekleurd, hard, en ftaan in digte groepen bij elkander. Binnen veertien dagen tot drie weken, worden dezelve dor, fchilferen af en verdwijnen allengskens; maar meermalen grijpen er, na verloop van eenige weken, nieuwe uitbottingen plaats.

4. *Strophulus Volaticus.* De vurige tanduitflag.

Deze komt het menigvuldigst voor. De uitbotting gaat met koortsbeweging gepaard, en grijpt niet in eens, maar achtervolgend op de wangen en op de andere deelen des ligchaams plaats. Op kringvormige vlekken, ter grootte van een dubbeltje tot eenen gulden, ftaan de peukels groepswijze

bij elkander; zij hebben eene hoogroode kleur, zijn hard, en jeuken; na verloop van vier dagen zijn zij naauwelijks meer zigtbaar. De vlekken bekomen eene bruinachtige kleur en ſchilferen af. Door de herhaalde uitbotting wordt de duur dezer ziekte van drie tot vier weken gerekt.

5. *Strophulus Candidus.* De glinſterende tanduitſlag.

De peukels zijn grooter dan de vorige, ſtaan enkel hier en daar verſtrooid, op eene ongekleurde oppervlakte, zijn plat, ligter van kleur dan de opperhuid en glinſteren. De ſchouders, de opperarmen en de lendenen zijn de gewone zitplaatſen der peukels. Eerst na zes tot tien dagen grijpt er allengskens eene ligte afſchilfering plaats. Menigwerf ziet men dezen uitſlag bij kinderen van een paar jaar oud, nadat zij eene heete ziekte hebben doorgeſtaan: dezelve ſchijnt in deze gevallen kritisch te zijn.

Verſlijming in de buiksingewanden en het verzuren van zware, overmatig gebruikte voedſels, de ontwikkeling der tanden, vooraſgegane ziekten, onvolkomene ontwikkeling der *ſcrophulae*, verwaarloosde zuivering der huid, onreinheid in kleeding en beddegoed, het gebruik van wollen dekens zonder beddelakens, zoodat de wol met het aangezigt en andere deelen in onmiddellijke aanraking komt, — heeft men, alhoewel met weinig zekerheid, beurtelings als de oorzaken van dezen uitſlag beſchouwd. Oorzaken.

Onderscheidings-kenteekenen. Diagnostica.

De peukelachtige geaardheid des uitslags steeds voor oogen houdende, kan men de *strophulus* niet ligt met andere, dan met de twee penkelachtige huidziekten, namelijk, de *lichen* en de *porrigo* verwisselen. Met de lichen is de *strophulus* naauw verwant, zoodat BIETT deze slechts als eene wijziging van gene aanmerkt. Zij onderscheiden zich daarin van elkander, dat de *strophulus* slechts kinderen, de *lichen* jeugdige en volwassene personen aantast. De eerste bot bij herhaling met tusschenpoozingen uit; de uitbottingen verloopen spoedig, de ziekte, die zij daarstellen, heeft weinig te beteekenen en wordt door geene vervelling gevolgd gelijk de *lichen*.

Van de *porrigo* onderscheidt zich de *strophulus* daarin, dat de huid bij deze rooder of witter is, dat de peukels bij *porrigo* meer algemeen over het geheele ligchaam zijn verbreid, alleen in de gevorderde levenstijdperken en bij oude lieden voorkomt, ondragelijke jeukte veroorzaakt, en vaak met zelfontwikkeling (*generatio aequivoca*) van ontelbare luizen gepaard gaat.

Voorzegging.

De *strophulus* is eene geringe, weinig beduidende ziekte, die meerendeels alleen door de natuur genezen wordt; en strekt ten bewijze, dat voorbijgaande consensuele prikkels de huid tot eene verhoogde werkdadigheid gebragt hadden.

Geneeskundige behandeling.

Deze vordert weinig of geene geneesmiddelen.

Men ondersteune de natuur door wasschingen en baden met warm water, om het ligchaam te reinigen; door kleeding en beddegoed dikwijls te ver-

wis-

wisselen; door den lijder niet overtollig warm te houden, en door eenen geregelden en matig voedenden leefregel stoornissen in de verrigtingen der spijsverteringswerktuigen te verhoeden. De buiksontlasting traag zijnde, geve men een lakseermiddel uit rhabarber; — vereenigd met magnesia, waar zuur in de maag aanwezig is. Moeijelijkheden in de ontwikkeling der tanden moeten volgens de gegevene aanwijzing behandeld worden, want de consensuele prikkeling opgeruimd zijnde, verdwijnt de uitslag van zelf. Aanwezige scrophuleuze aandoeningen vorderen voor eenigen tijd de kwik- en spiesglasbereidingen. Hebben de krachten ten gevolge, der gastrische of van andere oorzaken geleden, dan heeft de koortsbast in afkooksel of extract goede diensten bewezen. Uitwendige middelen zijn onnoodig en schadelijk. Volgt op het spoedig verdwijnen des uitslags een algemeen lijden der bewerktuiging of van enkele deelen, dan trachte men door een warm bad, prikkelende inwrijvingen en opleggsels den uitslag op de huid te herstellen.

6. *Lichen.* Huidmos.

Kleine, harde peukels, ligt- of hoogrood gekleurd, enkel en verstrooid staande, of in plekken van velerlei gedaanten opgehoopt, die op alle deelen des lichaams voorkomen, met ontsteking der huid en jeukte gepaard gaan, gewoonlijk zemelachtig afschilferen, menigwerf ook oppervlakkige ontvellingen van eene hardnekkige geäardheid verwekken. Bepaling.

R. WILLAN was de eerſte, die den naam *lichen* op de peukelachtige huidziekten toepaste. De latere ſchrijvers over de huidziekten hebben zijn voorbeeld gevolgd, zoodat die benaming thans algemeen is aangenomen. De ſchrijvers vóór WILLAN bragten dezelve onder de *impetigines* en de *herpes*.

De huidmos is niet beſmettend; gewoonlijk eene plaatſelijke, tot den rug der handen en voeten, den hals en het aangezigt beperkt; ſomwijlen ook is het eene over de geheele oppervlakte des ligchaams verbreide ziekte, gemeenlijk van een ſlepend, zelden van een haastig verloop. Koortsachtige bewegingen zijn in het begin der ziekte niet zelden, en veelmalen een algemeen kwalijk bevinden zonder bepaald karakter aanwezig, waardoor dezelve zeer langdurig wordt. Men onderſcheidt de volgende ſoorten:

1. *Lichen Simplex*. De eenvoudige huidmos.

Deze is de meest voorkomende. De kleine gierstkorrel-vormige peukels ſtaan door grootere of kleinere tusſchenruimten van elkander afgezonderd, hebben eene ligtroode kleur, of zijn alleen door eenen kleinen, weinig rood gekleurden kring omgeven. De uitbotting wordt, gedurende eenige dagen, door koortsachtige aandoeningen voorafgegaan. Wanneer de uitſlag niet zeer talrijk noch algemeen verbreid, en de huidwerkdadigheid niet zeer opgewekt is, ook geene ontſtekingaardige aandoeningen van eenig ingewand er mede gepaard gaan, houden

alle

alle algemeene toevallen op, zoodra de uitbotting tot ſtand is gekomen. De uitſlag blijft tot enkele deelen der huid beperkt, of breidt zich meer algemeen uit; komt het eerst in het aangezigt of op de armen te voorſchijn, en verbreidt zich binnen weinige dagen over de ledematen en den tronk. In het aangezigt zijn de peukels doorgaans grooter en harder dan op de borst en de ledematen. De jeukte is nu meer, dan minder hevig en pijnlijk; in de warmte, des nachts en gedurende de herhalende uitbottingen zijn dezelve het lastigst. Na verloop van zeven tot tien dagen worden de peukels bleeker van kleur en kleiner van omtrek, en verdroogen met zemelachtige afſchilfering der opperhuid. Zelden bereikt de ziekte op deze wijze haar einde, dewijl door herhaalde uitbottingen derzelver duur gewoonlijk tot weken en maanden verlengd huid. Somwijlen verdroogt de uitſlag, zonder dat er afſchilfering plaats heeft, maar dezelve keert meermalen terug. Dat de eenvoudige huidmos in *psoriaſis* overgaat, ontkent BLASIUS; maar beweert daarentegen, dat door onreinheden en andere ſchadelijke uitwendige invloeden de overgang in *ecthyma* plaats grijpt, maar dat de *lichen* later weder te voorſchijn treedt.

2. *Lichen pilaris.* Haarmos.

Deze ſoort verſchilt van de vorige daarin, dat dezelve alleen op behaarde deelen voorkomt; de haarbolletjes zijn bij dezelve mede aangedaan, en

door iedere peukel gaat een haar. De gevoeligheid der huid is zeer verhoogd, en de vergezellende jeukte hevig; het aanhoudende krabben en wrijven doet de peukels tot bulten oploopen. Dikwijls wordt de haarmos zeer langdurig, keert in den zomer en het najaar terug, wisselende soms met hoofdpijn en maagkramp af.

3. *Lichen circumscriptus*. De afgeperkte huidmos.

De peukels zijn in vorm en gedaante gelijk aan die der eenvoudige huidmos; zij komen niet verstrooid te voorschijn, maar staan in naauwkeurig afgeperkte vlekken van verschillende grootte en onregelmatige kringvormige gedaante digt bij elkander. Telkens rondom de randen uitbottende peukels vergrooten den omtrek der vlekken en geven aanleiding dat dezelve in een vloeijen. Naar mate de uitbotting naar den omtrek voortgaat, verdroogen de peukels in het midden der vlekken, schilferen af, en de eerst roode huid herneemt allengskens hare natuurlijke kleur. Bij het eenvoudigste verloop dezer mossoort, blijven de vlekken tien à twaalf dagen onveranderd, en verdwijnen vervolgens met afschilfering. Zijn er in- of uitwendige prikkels aanwezig, dan grijpen er in dit beloop afwijkingen plaats. Door telkens terugkeerende uitbottingen ontstaan er nieuwe vlekken, meermalen talrijker en grooter dan de eerst verdroogde. De ziekte wordt hardnekkig, en kan maanden, zelfs jaren voortduren. Somwijlen hebben de met peukels bezette vlekken eene

slangs-

ſlangswijze gedaante, in dier voege, dat zij zich, bandvormig van de borst om den arm ſlingerende, tot aan de punt van den pink uitbreiden, ongeveer den loop van de ellepijps-zenuw volgende. Ook op andere deelen kan dit plaats hebben: in het aangezigt heb ik dezen vorm, zeer duidelijk ontwikkeld, waargenomen; de ſlangswijze kronkelingen breidden zich van den hals over de wangen tot aan het voorhoofd uit. Biett, die dezelve aan de armen waarnam, heeft haar den naam van *licken gyratus* gegeven. Zeer zelden komt deze wijziging van de huidmos voor.

4. *Lichen agrius*, de vurige huidworm.

Deze is de belangrijkſte vorm, waarin de huidmos voorkomt; zeer kennelijk door de hevigheid der toevallen van de andere wijzigingen onderſcheiden. De uitbotting wordt voorafgegaan en vergezeld door koortsaanvallen, die wegblijven, zoo ras dezelve tot ſtand is gekomen. De vurige huidmos gaat ſteeds met huidontſteking gepaard, en treedt als eene op zich zelve beſtaande ziekte oorſpronkelijk te voorſchijn, of ontwikkelt zich uit de voorafgegane andere ſoorten van de huidmos. De peukels zijn klein, zeer talrijk, hoogrood van kleur, puntig, verheven, en ſtaan opgehoopt digt bij elkander op eene ontſtokene oppervlakte van tamelijke uitgebreidheid en onregelmatige gedaante; de ontſteking breidt zich verder uit dan de peukels, omgeeft de aangedane huiddeelen met eenen breeden hoog rood gekleurden

rand,

rand, die naar den omtrek bleeker wordt, en zich allengskens in de natuurlijke kleur der huid verliest. Steeds gaat deze uitſlag met de hevigſte jeukte gepaard, die den lijder voortdurend tot krabben, ſchrobben en wrijven tegen harde ligchamen noodzaakt, waardoor de peukels verſcheurd worden, met een zeer lastig gevoel van ſpanning en branding in de lijdende deelen. De ontſtekingtoevallen duren na de uitbotting voort, nemen vooral bij dag toe, terwijl de jeukte bij nacht het hevigst is. Na verloop van drie tot zes dagen komen er eene menigte blaasjes, met een geelachtig vocht gevuld, tusſchen de peukels e voorſchijn, welke ſpoedig berſten en zich met kleine, gele en bruine, weeke, loszittende, een weinig opgehevene roven, die ſpoedig afvallen, bedekken. Gewoonlijk is van dezen uitſlag niet meer dan ééne plek aanwezig; zelden worden er gelijktijdig onderſcheidene huiddeelen door aangedaan. Het aangezigt en de ledematen worden er menigvuldiger dan andere deelen door aangetast. De duur van dezen uitſlag is van zijne geaardheid afhankelijk: in de eenvoudigſte wijziging niet langer dan twaalf à vijftien dagen, — maanden en jaren, waar uit- of inwendige ſchadelijkheden aanwezig zijn; want zoo lang deze niet zijn opgeruimd, grijpen er telkens nieuwe uitbottingen plaats, de jeukte wordt hoe langer hoe ondragelijker, en ſomwijlen grijpt de overgang in *impetigo* plaats. Met de opdrooging en afſchilfering is de ziekte nog niet ten einde. De opperhuid blijft nog eenen geruimen tijd

ver-

verdikt, ruw, met kloven en ſcheuren; de gevoeligheid blijft verhoogd, en eene meelachtige afſchilfering duurt nog langen tijd voort. Nederdrukkende gemoedsaandoeningen, het vatten van koude en fouten in den leef- en eetregel kunnen aanleiding geven, dat de uitſlag plotſeling verdwijnt, en door aandoeningen van het hoofd en de borst- en buiksingewanden gevolgd wordt, welke aandoeningen echter gewoonlijk na verloop van weinige dagen bedaren, zonder dat de uitſlag terug keert.

5. *Lichen urticans.* De netelzuchtaardige Huidmos.

In deze gedaante grijpt de uitbotting plotſeling met hevige jeukte en branding plaats; niet in den vorm van gewone peukels, maar in dien van bultvormige verhevenheden, niet ongelijk aan die, welke door brandnetels verwekt worden. Gewoonlijk treft de eerſte uitbotting het aangezigt en den hals, later ook de andere deelen des ligchaams. Na verloop van één tot drie dagen neemt de ontſteking af, de bulten verdwijnen, en nu eerst komen de huidmospeukels duidelijk te voorſchijn en blijven ſtaan. Kinderen, zelfs pasgeborene, jonge lieden en zij, die eene weeke, gevoelige huid hebben, worden meermalen dan andere perſonen aangetast.

De netelzuchtaardige huidmos is van eene zeer veranderlijke geäardheid, zij verdwijnt zonder bekende oorzaken, keert na verloop van weinige uren

uren terug om weder te verdwijnen en dezelfde verschijnselen te herhalen. Op deze wijze wordt de uitslag hardnekkig, en duurt maanden lang voort, en verdwijnt door verdeeling en zemelachtige afschilfering. Gedurende het geheele beloop is de jeukte zeer hevig, met nachtelijke verheffingen, die aan den lijder de noodige rust ontrooven, en de geheele bewerktuiging in het plaatselijk lijden betrekken. Naar het mij toeschijnt, behoort deze uitslag, die menigwerf gelijktijdig bij onderscheidene voorwerpen gezien wordt, eer tot de wijzigingen der netelzucht dan tot de huidmos.

6. *Lichen lividus.* De loodkleurige huidmos.

De peukels hebben eene donkerroode, blaauwe of bruine kleur, zijn platter en weeker dan bij de andere huidmossoorten, dezelve komt bijna alleen op de onderste ledematen voor, en verloopt zonder koorts; de peukels blijven lang staan, en na de afschilfering grijpen er nieuwe uitbottingen plaats, en maken de ziekte langdurig. De loodkleurige huidmos komt zelden voor; tusschen de peukels ziet men petechiën en andere vlekken, welke het waarschijnlijk maken, dat deze uitslag tot de scheurbuikachtige, en niet tot de huidmossoorten behoort.

7. *Lichen tropicus.* De huidmos der keerkringen.

De hooge roodgekleurde peukels, welke dezen uitslag kenschetsen, botten zonder voorboden op

die

die deelen uit, welke met kleedingſtukken bedekt zijn, gepaard met hevige jeukte en ſtekingen, die des nachts zich verheffen. De peukels verdwijnen ſoms plotſeling zonder bekende oorzaken, maar keeren ſpoedig terug, om na verloop van eenigen tijd met afſchilfering der opperhuid te verdroogen. Door hitte wordt deze uitſlag vermeerderd en zeer lastig. In de keerkringsgewesten houdt men denzelven voor heilzaam en als een bewijs eener goede gezondheid. Buitenſporigheden in den leefregel en aanwezige vochtverbasteringen geven tot den overgang in belangrijke huidziekten aanleiding. Door het vatten van koude, te onpas gebruikte zeebaden en andere ſchadelijkheden kan de uitſlag terug treden en gevaarlijke toevallen veroorzaken.

Deze huidmos komt alleen in de heete gewesten der aarde voor. Perſonen, die in dezelve uit koudere landſtreken aankomen, worden er gewoonlijk door aangetast, en niet vroeger volkomen van dezelve herſteld, dan nadat zij aan het klimaat gewend zijn. Maar de inboorlingen blijven er niet van verſchoond. Eene teedere, weeke huid met rood of blond haar is voor de ontwikkeling bijzonder gunſtig.

Onderscheidings-kenteekenen.

Deze zijn niet altijd zoo duidelijk en kenſchetſend als door vele ſchrijvers gezegd wordt, en het valt menigwerf zeer moeijelijk, de huidmos van andere huidziekten te onderkennen,

De eenvoudige huidmos kan met *eczema*, *scabies* en *prurigo* verwisſeld worden. De onderſcheidingsteekenen berusten voornamelijk op de ei-

eigene gedaante des uitſlags. De harde peukels der huidmos komen meerendeels aan de buitenzijde der ledematen te voorſchijn, en gaan met jeukte gepaard. Bij *eczema* beſtaat de uitſlag in blaasjes. De *scabies* is beſmettend, heeft puntige blaasjes met eene harde grondvlakte, voornamelijk gezeteld in de buigingen der gewrichten en tusſchen de vingers; de opengekrabde blaasjes geven eenig ſcherp vocht van zich; de jeukte is wel zeer hevig, maar minder onaangenaam. De peukels der *prurigo* komen, even als die der huidmos op de uitſtrekzijde der ledematen voor, maar zijn klein, plat, aan de punt met een fijn, ſchilferachtig roofje bedekt, met eene kleine, zwarte ſtip in het midden, ontſtaan door opdrooging van een weinig bloed, dat zich uit de opengekrabde peukels ontlast heeft.

De *lichen circumscriptus* kan met de *herpes circinatus* verwisſeld worden; maar bij de *herpes* beſtaat de uitſlag in blaasjes, bij de *lichen* in peukels. De blaasjes, ſtaan alle op de randen en den omtrek der ontſtokene vlekken en laten het middelpunt vrij; terwijl bij *lichen* de vlekken geheel met peukels bezet zijn. Eerst wanneer de opdrooging tot eenen zekeren trap gekomen is, verdwijnen de peukels in het middelpunt der vlekken, en nieuwe uitbottingen aan de randen vergrooten haren omtrek.

De *lichen urticans* kan met *erythema papulatum* verwisſeld worden; maar beide onderſcheiden zich van elkander door de algemeene roodheid der huid met geringere jeukte, door de onveranderlijkheid des uitſlags van zijn begin tot dat dezelve zonder af-

affchilfering verdwijnt, bij *erythema;* — door de hevigheid der jeukte, door het verdwijnen en telkens wederkeeren des uitflags, het flepend beloop en de opdrooging door affchilfering, bij de *lichen urticans.*

De *lichen agrius* kan in zijne verfchillende tijdperken tot verwisfelingen met *eczema acutum*, *eczema chronicum*, *impetigo* en *psoriafis* aanleiding geven. De zamenvloeijende, zwerende peukels van de *lichen agrius* hebben eenige overeenkomst met de blaasjes van de *eczema acutum*; maar de gelijkmatig over de geheele oppervlakte van de aangedane vlekken verbreide uitflag, zamengefteld uit ontaarde peukels, terwijl fteeds volkomen gevormde peukels daar tusfchen, zoowel als op den omtrek der vlekken gevonden worden, beveiligen wel niet altijd tegen eene oogenblikkelijke, máar wel tegen eene duurzame misvatting.

Van *impetigo* onderfcheidt zich de *lichen agrius* door de puisten, die veel vocht ontlasten, en door de korstachtige van geel tot bruin gekleurde roven, welke der eerfte eigen zijn, terwijl de peukels de laatfte kenschetsen.

Het moeijelijkst is het, de *lichen agrius* van *eczema chronicum* te onderfcheiden. De peukelvormige uitflag en de ruwe verdikte fchroffelige huid, die na de *lichen* terug blijft; de blaasjes en de roofachtige dunne fchilfers van *eczema* zijn de eenige, niet altijd duidelijk ontwikkelde onderfcheidingsteekenen. Wanneer beide ziekten gelijktijdig aanwezig zijn, en dit vindt niet zelden plaats,

wordt het nog moeijelijker, verwarringen te ontgaan.

Bij de *psoriasis* zijn de afschilferingen veel sterker, de schilfers zijn grooter, wit en glinsterend; na het afvallen der schilfers, blijft de huid nog eenigen tijd rood en als bepoederd.

Oorzaken. Het bloedrijke, opgewekte temperament; een teeder en fijn bewerktuigd weefsel der huid; verhoogde gevoeligheid en prikkelbaarheid, en het vrouwelijk geslacht kunnen als voorbeschikkende oorzaken beschouwd worden. Het verdient intusschen opmerking, dat de kinderlijke leeftijd verschoond blijft. Uitwendige warmte en hitte, het voorjaar en de zomer, kunstmatig bereide en natuurlijke zwavelbaden begunstigen het ontstaan der huidmos en geven tot instortingen aanleiding. Gastrische aandoeningen, slepende maaggebreken en verouderde hoofdpijnen gaan menigwerf aan de uitbotting der huidmos vooraf, verdwijnen als deze plaats heeft, en keeren terug, wanneer de uitslag verdwijnt. Ook na voorafgegane koortsen van de zinkingachtige en rheumatische geäardheden, vindt deze uitslag, als huidcrisis, plaats.

Fouten in den eet- en leefregel; misbruik van sterken drank; gemoedsaandoeningen; eenige beroepen en ambachten, waarbij de werklieden groote hitte verduren moeten: glasblazers, metaalsmelters, smeden, koks, enz.; slepende gebreken der pisafscheidende werktuigen; het langdurig gebruik van terpentijn en balsemachtige geneesmiddelen volgens JON. GREEN, behooren tot de gewone gelegenheid ge-

gevende oorzaken. Naar mijne overtuiging is het aan de laatstgenoemde middelen toe te ſchrijven, dat de huidmos zoo dikwijls bij lieden voorkomt, die meermalen aan *gonorrhoea* geleden hebben.

De *lichen agrius* heeft men na langdurige inſpanning, verbonden met nachtbraken en nederdrukkende gemoedsaandoeningen, waargenomen. BATEMAN heeft de *lichen circumſcriptus* op de vaccinatie zien volgen. De *lichen urticans* ontſpringt meerendeels uit gastriſche oorzaken en bij ſcrophuleuze lijders; terwijl de *lichen lividus*, eene ſcorbutiſche geäardheid hebbende, door al die oorzaken kan ontſtaan, welke de ſcorbutiſche ontmenging der vochten verwekke.

Deze is in zoo verre gunstig, als de huidmos het leven noch regtstreeks, noch middellijk door ontwikkeling van andere ziekten, in gevaar brengt; maar zij is eene lastige, langdurige en tot inſtortingen zeer genegene ziekte. Het gunſtigſt is de voorzegging bij de eenvoudige huidmos: deze gaat met geene belangrijke toevallen gepaard, geneest meerendeels ſpoedig en is het minst aan inſtortingen onderhevig. Echter kan dezelve ook door fouten in de verpleging en behandeling langdurig worden en alle pogingen tot genezing verijdelen. De haar- en loodkleurige huidmos zijn hardnekkiger dan de eenvoudige, eerst geneesbaar, wanneer de algemeene, in de bewerktuiging beſtaande oorzaken uit den weg zijn geruimd. Hoogst lastig en kwellend zijn de vurige en de netelzuchtaardige huidmos, altijd langdurig, menigwerf ongeneesbaar; Voorzegging.

door aan de lijders de noodige rust te ontnemen, worden de krachten uitgeput en alle verrigtingen geraken in eenen kwijnenden toeſtand.

Behandeling. Gelijk in zoo vele andere huidziekten laat de geneeskundige behandeling nog veel te wenſchen overig. Zoodra ons de voorſchriften der algemeene ziektekunde verlaten, is dezelve meer empirisch dan rationeel.

Waar de huidmos nog niet verouderd is, de huid en het vaatſtelſel in eenen opgewekten ontſtekingaardigen toeſtand verkeeren, trachte men de oorzaken op te ſporen en uit den weg te ruimen, zorg dragende, dat de verhoogde terugwerking getemperd en alle zoo uit- als inwendige prikkels vermeden worden. De leefregel blijve tot ligt verteerbare voedſels en verkoelende dranken beperkt, rust naar ziel en ligchaam zij aanbevolen; waar het noodig is, ontledige men het darmkanaal door verkoelende lakſerende middelzouten, calomel of de *ricinusolie*. Uitwendig prikkelende middelen zijn ſchadelijk, zoo lang de huid in eenen opgewekten ontſtekingstoeſtand verkeert. Waſchingen, ſtovingen en baden, met verzachtende afkookſels van den althea-wortel, maluwbladen of melk van bittere amandelen, en de eenvoudige niet te warme, maar laauwe water- en dampbaden zijn aangewezen. Bij jonge, gezonde en volbloedige lieden, kan de algemeene en plaatſelijke ontſtekingstoeſtand bloedontlastingen, zoowel door eene ader te openen, als door bloedzuigers vorderen. Neemt de huidmos eene ſlepende geäardheid aan, dan is het raadzaam de

de buiksontlastingen door ruime giften *flores sulphuris*, verbonden met *magnesia*, *cremor tartari* en *antimonium crudum* te onderhouden, en uitwendig wasſchingen of baden met oplosſingen van koolzure loogzouten in afkookſels van zemelen te bezigen. Waar deze verdragen worden, zonder genezing tot ſtand te brengen, raadt GREEN de zwavelbaden en zwavelberookingen aan; — zelfs bij ontvelling en vochtigheid der lijdende deelen, en bij de *lichen agrius*, wil hij eene gunſtige uitwerking hebben waargenomen. P. RAYER en anderen daarentegen verwerpen dezelve geheel en al als ſchadelijk. In zeer hardnekkige gevallen, verbonden met ſcrobutiſche verſchijnſelen, zijn de plantenzuren, maar vooral de delfſtofzuren, in ruime giften, gedurende eenigen tijd volgehouden, heilzaam. De ſcrophuleuze complicatie vordert de *antimonialia* en *mercurialia* of het *antimonium alcoholisatum* van vijf tot zes greinen, drie of viermaal daags. Wanneer, door langdurigheid der huidmos of door bijgekomene ziekten, de krachten geleden hebben en de verrigtingen kwijnen, bewijzen de afkookſels der kina met ſasſaparilla, de minerale zuren, de ijzerbereidingen en andere verſterkende geneesmiddelen goede dienſten. Gedurende de geheele behandeling zorge men voor toereikende buiksontlastingen, voor eene goede verpleging en eenen zacht voedenden leefregel.

BIËTT, GREEN en RAYER raden ten laatſte tot het inwendig gebruik der *arſenik*-bereidingen. Verreboven deze verdient de *graphit*, verbonden met

 bit-

bittere middelen, de voorkeur. Wanneer men met de genoemde middelen niet vordert, beproeve men de prikkelende uitwendige, om de werkdadigheid der huid op te wekken. Het *unguentum hydrargyri nitricum*, of één der volgende voorſchriften:

R. *Subcarbonat. plumbi* dr. I
calcis praeparatae dr. II
cerati ſimplicis unc I
m.

R. *Jodii* gr. XV
axung. porci unc I
m.

R. *Protojodur. hydrargyri* ſcr. I
S. Deuto-jodureti hydrarg. gr. X—XV
axung. porci. unc I
m.

Des morgens laat men de deelen, die met uitſlag bezet zijn, met een zwak ſop van witte zeep afwaſchen en vervolgens met de gekozene zalf langdurig inwrijven; des avonds worden deze inwrijvingen herhaald.

Tegen *lichen agrius* hebben BIËTT en RAYER van de zalf, op volgende wijze zamengeſteld, met vrucht gebruik gemaakt:

R. *Calomel.* dr. ß
camphor. gr. XII
axung. porci. unc I
op de lijdende deelen in te wrijven.

c. *Pru-*

c. *Prurigo, pruritus, scabies papuli-formis, psydracia Frankii, psoride papuleuse Aliberti.* Peukelachtige huidjeukte.

Volkomen of onvolkomen ontwikkelde peukels, gepaard met hevige jeukte, waarbij de huid hare natuurlijke kleur behoudt, meerendeels van een slepend, zelden van een haastig beloop; in beide de laatste gevallen kan de uitslag over de geheele oppervlakte des ligchaame verbreid zijn of tot enkele deelen bepaald blijven. Bepaling.

Bij de geneeskundige schrijvers van vroegeren tijd heerscht er, ten opzigte van dezen ziektevorm, groote onzekerheid, aangezien zij denzelven, onder den naam van *pruritus*, meer als eene toevalligheid van andere ziekten beschreven, dan als eene bijzondere ziekte beschouwd hebben. R. WILLAN heeft haar, wegens de afwezigheid van andere uitbottingen en de meerendeels aanwezige peukels, het eerst als eenen bijzonderen ziektevorm, onder de benaming van *prurigo* (uit hoofde van de hevige jeukte) beschreven, en tevens de verschillende wijzigingen, waarin dezelve voorkomt, aangewezen en vastgesteld. Benaming.

De geheele oppervlakte des ligchaams kan gelijktijdig de zetel der huidjeukte zijn; echter vindt dit alleen in de zwaarste gevallen plaats: gewoonlijk zijn de hals, de schouders en de rug die deelen, welke het eerst en alleen worden aangetast, en het is van dáár, dat de uitslag zich over de ledematen en de andere ligchaamsdeelen verbreidt. Somwijlen Zetel.

blijft dezelve, gedurende haar geheel beloop, tot de eerst aangedane deelen bepaald, zonder zich verder uit te breiden. Men onderscheidt derhalve twee soorten, namelijk, de algemeene peukelachtige huidjeukte (*prurigo universalis*) en de plaatselijke (*prurigo localis*).

1. Algemeene huidjeukte.

Van deze heeft WILLAN drie wijzigingen vastgesteld, welke ook de latere schrijvers over de huidziekten hebben aangenomen.

a.) De zachte peukelachtige huidjeukte. *Prurigo mitis.*

Kleine, weeke, menigwerf onduidelijk ontwikkelde peukels, grooter, maar minder gepunt dan die der huidmos, met weinig of geene kleurverandering der huid, gepaard met hevige jeukte gedurende haar geheel beloop; de peukels hebben op de punt een dun, zwart roofje, dat door het verdroogen van een klein druppeltje bloed, hetwelk zich uit de opengekrabde peukels ontlast heeft, ontstaat. De jeukte wordt door inwerkingen, welke de werkdadigheid der huid opwekken, door active bewegingen, natuurlijke en kunst-hitte, door de warmte in het bed, door scherpe en prikkelende spijzen en geestrijke vochten opgewekt en onderhouden. De borst, de schouders, de rug, de lendenen, de buitenzijde der armen en der dijen zijn de deelen, die deze uitslag bij voorkeur verkiest, zonder echter de andere deelen geheel te

ver-

ſchoonen. De uitbotting heeft niet gelijktijdig en algemeen, maar achtervolgend, nu hier, dan daar, en bij herhaling plaats. Weken en maanden blijft deze uitſlag eene folterende kwelling der lijders, alvorens door afſchilfering te verdwijnen.

b.) De kriewelende peukelachtige huidjeukte.
Prurigo formicans.

In deze niet wezenlijk, maar alleen door grootere hevigheid, van de vorige onderſcheidene wijziging van *prurigo*, zijn de peukels breeder, minder verheven, bleeker dan de natuurlijke kleur der huid, minder opgehoopt, meer verſtrooid en gelijktijdig over de geheele oppervlakte des ligchaams verbreid, alleen het aangezigt, de handpalmen en de voetzolen uitgezonderd. De jeukte, die aan het ondragelijke grenst, gaat met een bijtend en ſtekend gevoel gepaard, als of de huid met gloeijende nagels doorboord of door tallooze mieren geprikkeld wordt, van waar zij dan ook den naam van *formicans* ontvangen heeft. De jeukte is menigwerf zoo hevig, dat de lijders zich, als razenden, de huid met de nagels verſcheuren, en aan de daardoor veroorzaakte pijn de voorkeur geven boven de jeukte. De verſcheurde en opengekrabde peukels worden ſpoedig met kleine, zwarte, ſchilferachtige roofjes bedekt. De duur dezer huidjeukte is onbepaald, gewoonlijk langdurig, zelden minder dan vier maanden.

c.) De peukelachtige huidjeukte der oude lieden.
Prurigo ſenilis.

Deze helſche kwaal der oude lieden gaat met algemeene aandoeningen der bewerktuiging gepaard, hetzij dat dezelve de oorzaak der ziekte zijn, of eerst door deze veroorzaakt worden, ten gevolge der jeukte en pijnen, die aan de lijders, gewoonlijk oude, zwakke lieden, de noodige rust ontnemen en hen vermoeijen. De peukels ſtaan meer opgehoopt dan bij de andere *prurigo*-ſoorten, zijn iets grooter en meer verheven; ſomwijlen echter zoo klein, dat zij beter gevoeld dan gezien worden. De jeukte is nog heviger dan bij de andere *prurigo*-ſoorten, aanhoudend zonder tusſchenpoozingen. De huid is dor, heeft hare natuurlijke kleur verloren, is donkerder, en ruw door zemelachtige afſchilfering. De telkens zich herhalende uitbottingen en de lange duur der ziekte veranderen de bewerktuiging der huid: zij wordt dik en hard en krijgt talrijke ſcheuren en kloven; het celweefſel is met vochten overladen; in het aangezigt, aan de handen en voeten ontſtaan zuchtige zwellingen. Dikwijls gaat de huidjeukte der oude lieden met tallooze inſekten gepaard. WILLAN heeft er eene afbeelding van gegeven, en wil, dat zij tot het geſlacht der vlooijen behooren; anderen beweren, dat zij tot dat der luizen moeten gebragt worden, maar houden dezelve voor eene bijzondere ſoort, kleiner dan de gewone, ſteeds bij dezelfde perſonen blijvend, zonder tot andere over te gaan. Het getal dezer inſekten is zeer groot en derzelver

voort-

voortteling onbegrijpelijk ſnel. Gebrek aan reinheid, ſlechte verpleging, zorgelooze en onachtzame behandeling der oude lieden, die zich zelven niet genoeg kunnen helpen, en de hardnekkigheid, waarmede velen de verwisſeling van kleeding en beddegoed weigeren, zijn naar mijne op ervaring gegronde overtuiging, verworven in geſtichten, waar vele oude lieden verpleegd werden, de oorzaak der aanwezige inſekten, die in niets van de gewone menſchenluis verſchillen. Er heeft geene *generatio aequivoca* plaats; de geneesheeren, welke deze aannemen, dwalen niet minder dan de volkshoop, die daarin eene bijzondere ſtraf van God wil zien.

Het is niet zeldzaam, dat de *prurigo univerſalis* met eenen algemeen ziekelijken toeſtand der bewerktuiging verbonden is, kenbaar uit het cachectisch aanzien der lijders, vergezeld met hoofdpijn, lusteloosheid, zwakte, geſtoorde verrigtingen der ſpijsverteringswerktuigen, verſtopte en onregelmatige buiksontlasting, verminderde huiduitwaſeming en urinafſcheiding. Gelijktijdig klagen de lijders over koude bij eene meer dan gematigde temperatuur, en verkeeren in eenen eigenaardigen gemoedstoeſtand: zij zijn knorrig, ontevreden, klagen over al hunne betrekkingen, en doen aan elk hunne kwade luimen ondervinden.

Somwijlen is de *prurigo univerſalis* met andere ziekten gecompliceerd, zoo als met *erythema*, *eczema*, *ſcabies*, *ecthyma enz.*; het veelvuldigst is zij het met ontſteking van het celweefſel en bloedzweren.

2. De

2. De plaatſelijke peukelachtige huidjeukte. *Prurigo localis.*

De verſchijnſelen en toevallen der plaatſelijke peukelachtige huidjeukte zijn dezelfde als die der algemeene, alleen met dat onderſcheid, dat de zetel tot een enkel deel beperkt blijft, en dat de peukels gewoonlijk nog minder duidelijk ontwikkeld zijn, dan die der huidjeukte van oude lieden.

a. De huidjeukte van den aars. *Prurigo podicis.*

De jeukte is niet minder hevig, dan bij de algemeene *prurigo*, en kriewelend als bij de *formicans*. De omtrek van den aars, de vore tusſchen de billen, het achterſte gedeelte der bilnaad en het onderſte gedeelte van den endeldarm zijn de deelen, over welke de *prurigo podicis* zich uitbreidt. De meerendeels onvolkomen ontwikkelde peukels ſtaan op eene roode, ontſtokene grondvlakte; de huid wordt ſpoedig vochtig; er grijpen ontvellingen plaats, en niet zelden komen er blaasjes en puisten te voorſchijn; zoodat dit gebrek in den beginne naar *erythema*, vervolgens naar *intertrigo*, later naar *eczema* en eindelijk naar *impetigo* gelijkt, en zijne oorſpronkelijke geäardheid ſchijnt verloren te hebben. In deze wijziging is de *prurigo* ſteeds zeer langdurig, en wederſtaat niet zelden alle pogingen der geneeskunst.

b. De

b. De peukelachtige huidjeukte der teeldeelen. *Prurigo genitalium.*

Deze ziekte tast de teeldeelen van beide geslachten op eene zeer lastige en onaangename wijze aan, en komt niet zelden voor. De peukels zijn grootendeels zeer onvolkomen gevormd, vaak in het geheel niet te ontdekken. Ware het niet, dat de eigenaardige jeukte der *prurigo*, terwijl geen andere uitslag aanwezig is, tot aanwijzing verstrekte, men zoude genoopt worden de geäardheid der ziekte in twijfel te trekken en naar eene andere te zoeken. Naar aanleiding van de onderscheidene deelen, welke bij mannen en vrouwen aangetast worden, verschillen de benamingen dezer ziekte.

a. De huidjeukte van den balzak. *Prurigo scroti.*

Deze komt dikwijls voor, blijft niet alleen tot den balzak beperkt, maar breidt zich over de bilnaad uit. Menigwerf gaat zij nog verder en tast de voorhuid (*prurigo praeputialis*), den eikel (*prurigo glandis*), de opening en het voorste gedeelte der pisbuis (*prurigo urethrae*) aan.

Het eerste verschijnsel dezer ziekte is eene matige jeukte, zonder ontsteking en peukels. Vervolgens begint de balzak sterk te rimpelen, krijgt eene donkere, bruinachtige kleur en schilfert; onder de schilfers en waar dezelve afvallen, wordt eene vetachtige zelfstandigheid afgescheiden, die de huid smerig maakt. Met de steeds toenemende jeukte ont-

ontſtaan ontvellingen en *impetigo*-puisten. Het aanhoudend krabben en wrijven, waartoe de lijders door het ondragelijke der jeukte gedwongen worden, wekt de teeldrift op, vooral wanneer de voorhuid, den eikel en de pisbuis aangedaan zijn, en geeft tot zelfbeſmetting, tot buitenſporige bevredigingen en zelfs tot *ſatyriaſis* aanleiding. De jeukte duurt niet onafgebroken met gelijke hevigheid voort, maar neemt bijna regelmatig toe en af. Bij dag zijn de aanvallen doorgaans heviger dan bij nacht. Het is eene langdurige, moeijelijk te genezene ziekte.

b. De huidjeukte der vrouwelijke teeldeelen.
Prurigo pudendi.

Deze is voor vrouwen waarſchijnlijk nog lastiger dan de *prurigo ſcroti*, enz. voor mannen. De groote en kleine lippen, de ingang der ſchede en ſomwijlen hare geheele oppervlakte, de bilnaad en de venusheuvel zijn de zetels der ondragelijkſte jeukte, verbonden met ontſteking, ontvelling, pijn en andere kwellende toevallen. De peukels zijn ſomwijlen volkomen, meermalen onvolkomen, gevormd, en even moeijelijk te onderkennen, als die bij de *prurigo* der mannelijke teeldeelen. Over het algemeen ſchijnen de toevallen bij de vrouwen zwaarder dan bij de mannen te zijn; want zonder terughouding of ſchaamte wrijven zij onophoudelijk de lijdende deelen met de handen. Zelfbeſmetting, zucht tot teugelooze bevrediging der opgewekte teeldrift en *nymphomania*

grij-

grijpen dien ten gevolge plaats. Het gezelschappelijk verkeer met, ja zelfs het enkel zien van mannen wekt onwederstaanbare driften bij haar op. BIETT deelt het geval mede eener vrouw, door deze ziekte aangetast, welke flaauw viel, zoo dikwijls zij jongelingen zag.

Onderscheidings-kenteekenen.

De *prurigo* is in het algemeen niet moeijelijk van andere huidziekten te onderscheiden, wanneer men met naauwkeurigheid op de gedaante des uitslags acht geeft. De gevallen, waarin de peukels onvolkomen ontwikkeld zijn, en tusschen deze gelijktijdig blaasjes en puistjes te voorschijn komen, kunnen tot misvatting aanleiding geven: dit is niet anders te verhoeden, dan door het geheele beloop der ziekte gade te slaan en in overweging te nemen. De bijzondere ziekten, waarmede de *prurigo* het ligtst zou kunnen verwisseld worden, zijn de huidmos en de schurft. Van de eerste onderscheidt zich dezelve door de gedaante der peukels, die bij de *lichen* minder algemeen verbreid, meer puntig, rooder van kleur en harder zijn, dan bij de *prurigo*, en bij deze met dunne roofjes, die in het midden eene kleine zwarte stip hebben, bedekt zijn; — ook is de jeukte veel heviger dan bij de huidmos. De ligtrood gekleurde puntige blaasjes der schurft; derzelver zetel in de buiging der gewrichten en tusschen de vingers; de dunne roofjes, waarmede de blaasjes opdroogen; de minder onaangename jeukte, en de besmettende geäardheid geven teekenen genoeg aan de hand, om beide ziekten van elkander te onderscheiden.

Aan-

Oorzaken. Aangaande de oorzaken der *prurigo* heerscht nog groote duisternis en onzekerheid. Zonder onderſcheid komt dezelve in alle ſtanden, in alle leeftijden, bij beide geſlachten, bij iedere leefwijze en bij alle beroepen voor. Bij voorkeur echter worden jonge en oude lieden — zeldzamer zij, welke zich in den krachtvollen middelbaren leeftijd bevinden — er door aangetast. Waarin het eigendommelijke dezer voorgeſchiktheid gelegen is, blijft onzeker. Morſigheid in het algemeen; verwaarloosde reiniging der huid en der kleedingſtukken; armoede; beroepen, welke arbeidslieden voortdurend met prikkelende zelfſtandigheden in aanraking brengen; koude, vochtige woningen; aanhoudende inademing van eenen bedorven' dampkring; het voor- en najaar oefenen een' meer of minder kennelijken invloed uit op de ontwikkeling der *prurigo*, vooral bij lieden, die onregelmatig leven, vele gezouten, gerookte en andere zware, moeijelijk te verteren ſpijzen, of geestrijke zure dranken en ſterk aangezette bieren onmatig gebruiken. Menigwerf gaàt de *prurigo* uit dien hoofde met bedorvene ſpijsvertering gepaard. Niettegenſtaande al de opgenoemde oorzaken veelvuldig beſtaan, blijft echter de *prurigo* (die der oude lieden uitgezonderd) eene zeldzame ziekte; meerendeels voorafgegaan door langdurige tusſchenpoozende koortſen, of door aanhoudende koortſen van rot- en zenuwachtigen aard; door geelzucht, jicht en rheumatismus.

De plaatſelijke *prurigo* van den *anus* gaat in gevor-

vorderde leeftijden met bloedophoopingen in het poortader-ſtelſel en met aanbeijen gepaard. Bij kinderen is zij meerendeels een gevolg van mijten in het onderſte gedeelte des endeldarms. De huidjeukte der teeldeelen ontſpringt bij mannen veelal uit dezelfde oorzaken; bij vrouwen uit ſtoornisſen van den ſtondenvloed, vooral in het tijdperk, dat dezelve voor het eerst plaats vinden, alsmede in dat, waarin dezelve ophouden. In andere gevallen zijn er venetiſche, ſcrophuleuze en andere ſpecifieke vochtverbasteringen aanwezig. In die gevallen, waarin druipers, de witte vloed en andere ſcherpe ontlastingen uit de teeldeelen plaats hebben; waar gebreken der pisblaas, ſteen, graveel, vernaauwing der pisbuis, onwillekeurige afvloeijing der pis en andere prikkels aanwezig zijn, is de huidjeukte een toeval van eene andere, en geene op zich zelve beſtaande ziekte.

Alhoewel de *prurigo* het leven niet onmiddellijk met gevaar bedreigt, zoo is de voorzegging toch niet zeer gunstig. Zelden, en alleen bij jonge lieden volgt de *prurigo* een meer haastig beloop, en wordt binnen vier tot zes weken genezen. De kriewelende, peukelachtige huidjeukte (*prurigo formicans*) is altijd langdurig en kan maanden en jaren bijblijven, of ſchijnbaar genezen, om telkens in het voor- en najaar terug te keeren. De *prurigo* der oude lieden is doorgaans de hardnekkigſte, veelal ongeneesbaar, tot aan het einde des levens voortdurende. Andere bijkomende huidaandoeningen, blaasjes, puisten, bloedzweren of ver- Voorzegging.

harding en verdikking der huid geven steeds de grootste hardnekkigheid te kennen. Het aanhoudend krabben, waartoe de hevigheid der jeukte noodzaakt, ontneemt den lijders de noodige rust, belemmert de voeding, put de krachten uit en geeft tot verzwakking en uittering aanleiding. De duur der plaatselijke huidjeukte is geheel en al afhankelijk van de opruiming der oorzaken; maar in alle gevallen blijft de *prurigo* eene moeijelijke ziekte. Ik houde het daarvoor, dat wij nog geenszins tot het standpunt genaderd zijn om met volle overtuiging het gezegde van JON. GREEN te herhalen: „Ik kan intusschen zeggen, het zoo verre gebragt te hebben, dat ik de *prurigo* in alle gevallen voor eene zeer ligt geneesbare ziekte kan beschouwen." Wanneer de uitslag spoedig van de huid verdwijnt, geeft dit tot gevaarlijke toevallen en zenuwaandoeningen met ijlhoofdigheid aanleiding. Dat men bij de voorzegging hierop verdacht moet zijn, behoeft geen betoog.

Behandeling. In de eerste plaats trachte men de oorzaken, welke de ziekte hebben voortgebragt en nog onderhouden, op eene doelmatige wijze uit den weg te ruimen; handele verder volgens de voorschriften der algemeene ziektekunde, om ten laatste, wanneer men op den redenerenden weg zijn doel niet bereikt, tot de empirische geneeswijze over te gaan.

Behandeling der oorzaken. Zelden zijn de oorzaken der *prurigo* zoo ontwijfelbaar zeker en duidelijk, dat de Geneesheer het in zijne magt heeft, dezelve op te ruimen en daar-

daardoor alleen de ziekte te genezen. Er komen, wel is waar, gevallen voor, waarin ſchadelijke invloeden aanwezig zijn, die noodwendig uit den weg moeten geruimd worden, minder om de genezing daardoor tot ſtand te brengen, dan wel om den weg te banen voor het gebruik van andere hulpmiddelen, welke eerst na eene voorbereidende behandeling der oorzaken in ſtaat zijn, hunnen heilzamen invloed uit te oefenen.

Traagheid des bloedsomloops in het ſtelſel der poortader en daarvan afhankelijke bloedaderlijke volbloedigheid des onderbuiks, geſtoorde verrigtingen der afſcheidende werktuigen en aanbeijen herſtelle men door het gebruik der oplosſende extracten en zachtwerkende lakſerende middenzouten; achterwege blijvende aanbeijen bij daaraan gewende perſonen trachte men in gang te helpen door zwavelbereidingen; bij grootere traagheid in de verrigtingen der buiksingewanden en verſtopte buiksontlasting door aloës-houdende middelen. Op dezelfde wijze handele men bij vrouwen, welker maandſtonden achterwege blijven, onregelmatig of ontoereikend vloeijen, met bijvoeging van de *hb. ſabinae* bij groote werkeloosheid des vaatſtelſels. Ook andere gewone of buitengewone afſcheidingen en ontlastingen, tot inſtandhouding der gezondheid noodig, moeten herſteld of door kunstzweren vervangen worden. Gelijktijdig en gedurende den geheelen duur der ziekte, drage men zorg voor eenen doelmatigen leefregel. Door wasſchingen en baden van warm water dikwijls te herhalen, moet het ligchaam der

lijders van alle daarop klevende onreinheden gezuiverd, de huiduitwafeming herfteld en onderhouden worden. Ook de reinheid van kleedingftukken en beddegoed is ftreng in acht te nemen; waar het wezen kan, verwisfele men een en ander om de drie of vier dagen. De voeding der lijders mag niet overtollig zijn, en dient tot zachte, ligtverteerbare fpijzen, meer uit het planten- dan uit het dierenrijk genomen, beperkt te blijven. Alle gezouten, ingelegde en gerookte fpijzen, geestrijke dranken, wijnen (vooral de zoete witte, en de wrange, zure, uit onrijpe druiven of ander ooft geperste) en zware aangezette bieren zijn fchadelijk. Groote krachtinfpanningen, die het ligchaam fterk verhitten, arbeid bij al te groote warmte en al te warme baden, zoowel natuurlijke als gewone en kunstmatig bereide, zijn fchadelijk, wegens de al te groote terugwerking van het ftelfel der huidvaten.

De plaatfelijke huidjeukte van den aars en van de teeldeelen vordert, dat die deelen koel gehouden vooral niet gebroeid worden: vederbedden en ftoelkusfens mogen de lijders niet gebruiken; de gegoede flape op haren matrasfen, de behoeftige op zakken met ftroo, kaf of dop gevuld. In den endeldarm of in de fcheede aanwezige *ascarides* kunnen fpoedig en op eene bijna onfeilbare wijze door lavementen uit verfche osfengal, warm ingefpoten, uit den weg geruimd worden. Voor hen, die aan de huidjeukte der teeldeelen lijden, is het eene heilzame voorzorg, dat zij zich van alle lek-

tuur

tuur over en te vrijen omgang met het andere geslacht, waardoor de teeldrift kan opgewekt worden, onthouden.

Bij jonge, sterke volbloedige en in het algemeen bij zulke lijders, bij welke de sthenische of phlogistische toestand der bewerktuiging de deprimerende geneeswijze vordert, zijn aderlatingen of bloedzuigers aangewezen. Men ga echter spaarzaam en met omzigtigheid te werk; want de geneeskundigen zijn vrij eenstemmig van gevoelen (zelfs JON. GREEN, die de bloedontlastingen tegen de huidziekten zoo ruimschoots aanprijst, niet uitgezonderd), dat de bloedontlastingen tegen *prurigo* veel minder goede diensten bewijzen, dan in de andere slepende huidziekten. Met verkoelende laxerende middenzouten en de koolzurige loogzouten onderhoude men de noodige buiksontlasting: de *nitras potassae* en de *carbonas potassae et sodae*, verbonden met zwavelbloemen, verdienen in vele gevallen de voorkeur, daar dezelve te gelijker tijd, de opgewekte terugwerking van het vaatstelsel matigen. De hevig werkende laxeermiddelen zijn schadelijk, wegens den sterken aandrang van vochten naar den onderbuik, alsmede wegens de aderlijke volbloedigheid, welke zij in de buiksingewanden verwekken, waardoor de huidwerkdadigheid te spoedig onderdrukt en aanleiding gegeven wordt, dat de uitslag terug treedt, om andere belangrijke ziekten en toevallen te veroorzaken. Wanneer de huid droog en perkamentaardig dor is, dan zijn de aftreksels der jonge spruiten van den

Behandeling volgens de regels der algemeene ziektekunde.

den jeneverbesſenſtruik, van den ſasſaparillawortel, van het pok- en ſasſafrashout dienstig om de onderdrukte uitwaſeming te herſtellen en te onderhouden, onderſteund door warme waterbaden. De verhittende zweetmiddelen zijn meerendeels ſchadelijk: zij vermeerderen de jeukte, en geven tot nieuwe uitbottingen aanleiding. De ſcrophuleuze en veneriſche complicatiën vorderen kwik- en ſpiesglasbereidingen. Met gerustheid mag ik de volgende zamenſtelling aanbevelen:

R. *Sulphuret. Hydrargyri et ſtibii*, dr. II.
Pulv. hb. Sabinae, *unc.* ß.
Ext. dulc. amar. q. ſ. ut f.
Pilul. pond. gr. III.
Consp. pulv. liq.

S.

Viermaal daags vijf pillen.

Ook uitwendig is het dan raadzaam, de eene of andere kwikzalf aan te wenden. In de gewone, niet zamengeſtelde gevallen van *prurigo*, zijn de kwik- en ſpiesglasbereidingen niet alleen nutteloos, maar ſchadelijk.

Menigwerf is de ſcheurbuikige vochtverbastering de oorzaak der verouderde *prurigo*. Waar dit plaats heeft, geve men de minerale zuren, bij groote zwakte verbonden met *ſerpentaria*, *ſenega*, kina, bittere middelen, enz.; daarna de ijzerbereidingen. Wanneer de jeukte pijnlijk en zeer hevig is, aan de lijders de noodige rust ontneemt en geene verademing gunt, dan geve men het heulſap in tamelijke giften, twee- of driemaal daags.

Bij het begin, en in ligte gevallen van de huid-jeukte der oude lieden, doen de zwavelbloemen met wijnsteen, magnesia en antimonium voortreffelijke diensten. In verouderde hardnekkige gevallen bedien ik mij met goed gevolg van de kina in afkooksel met minerale zuren. ELLIOT raadt het gebruik aan van *vinum seminis colchici autumnalis*, eene halve drachma driemaal daags. AUTENRIETH geeft een afkooksel van den sassaparilla-wortel met *oxymel squilliticum* en *cremor tartari*; THILESIUS de baden van *Ems*, de ijzerhoudende minerale wateren, witten wijn en eenen voedzamen leefregel; RUAN den balsem *copaiva* tegen *prurigo vulvae*; MARREN het afkooksel van de *cortex adstringens* tot in- en uitwendig gebruik in het tijdperk, waarin bij vrouwen de maandstonden ophouden. Tegen de *prurigo vulvae* bij kinderen, met witten vloed verbonden, ken ik geen middel, dat zoo spoedig en zeker werkt, dan een aftreksel van het zaad der gele peen (*daucus carota*) met melk gedronken. Empirische geneeswijze.

Bijna talloos zijn de uitwendige middelen tegen *prurigo* in gebruik. Als algemeene regelen bij de keuze uit die groote menigte, kan men aannemen, dat de zamentrekkende, sterkprikkelende middelen, even als de zoogenaamde weekmakende en verzachtende, meer schaden dan baten; alleen in bijzondere gevallen kunnen dezelve van toepassing zijn. Bij verhoogde prikkelbaarheid en gevoeligheid der huid, waar blaasjes en puisten tusschen de peukels uitbotten, waar ontvellingen aanwezig Uitwendige behandeling.

 zijn,

zijn, of bloedzweren voorkomen, lenigen verzachtende en bedarende omſlagen en wasſchingen de toevallen. Wanneer de *prurigo* door inwendige oorzaken onderhouden wordt, of het gevolg is van onderdrukte ontlastingen, hetzij natuurlijke of tot gewoonte gewordene, of waar zij als criſis van andere ziekten voorkomt, moet men zich onthouden van opdroogende middelen, die de opgewekte huidwerkdadigheid ſnel onderdrukken, tot zoo lang de inwendige oorzaken zijn opgeruimd, om geene aanleiding te geven tot plaatsvervangende ziekten der ingewanden, welke het leven der lijders in gevaar brengen.

Waar men vrijheid heeft, onbeperkt uitwendige middelen toe te dienen, zijn de zwavel-, loog- en zeebaden, en de berookingen met zwavel en vermiljoen als zoodanig zeer vermogend, mits dezelve ſteeds geëvenredigd blijven aan den trap van prikkeling en terugwerking der huid. De kwikbereidingen, voornamelijk wasſchingen met eene oploſſing van de ſublimaat of de *mercurius nitrosus*, in gedistilleerd- of kalkwater, naar aanleiding van den ouderdom der lijders en den meer of minder geprikkelden toeſtand der huid; inwrijvingen met *unguentum citrinum*; *ung. neapol.* met *flor. zinci*; de roode *praecipitaat* met *ung. simplex*, overtreffen de meeste andere middelen, die uitwendig tegen de onderhavige ziekte in gebruik zijn gebragt. Behalve dat zij den uitſlag genezen, hebben zij ook nog het voordeel van de lastige inſekten, bij de *prurigo* der oude lieden zoo dikwijls

aan

aanwezig, te dooden. Heeft men redenen om eene complicatie met *scabies* te vermoeden, dan zijn, behalve de zwavelbaden en berookingen, ook de zwavelzalven aangewezen. De bereiding in de methode van WILKINSON verdient in soortgelijke gevallen aanprijzing.

R. *Sulphur. sublimati*
Picis liquidae
axung. porci à lib ß
Sub-carbon. kali. dep. unc II
Hydro-sulph. ammon dr. II
m. f. *ung.* S.

om de lijdende deelen dagelijks mede in te wrijven; toereikend, om voortdurend eene zwavel-atmospheer te onderhouden. Om den anderen dag late men de ingewrevene deelen met zeepsop afwasschen, en de vrijgeblevene deelen der huid met kruider-azijn en *natrum* of met eene oplossing van *argentum nitratum* bevochtigen.

Verder vindt men nog aangeraden: de aftreksels van *veratrum album*, hb. *nicotiana*, *staphys agria*, *seminis cocculi*, oplossingen van borax, aluin, loodzouten, zwavellever, de koolzure loodzouten, enz; tegen ontvellingen: strooipoeders van bloem met blaauwsel of *lapis calaminaris*; of *semen lycopodii* met *flores zinci*.

Tegen *prurigo mitis et formicans*:

R. *axung. porci unc.* IV
picis liquidae unc. I
laudani de Rousseau dr. I *vel opii gr.* III
m. f. *ung.* S. — tot inwrijvingen.

Tegen de *prurigo genitalium* bette men met:

R. *acid. hydro-cyanici dr.* I β
spiritus vini unc. VI
m.

wasschingen met het *decoctum plandagans majorum* met *saccharum saturni*, *camphor* en *sal ammoniac*; de oplossing van twee drachma *kali chloricum* in zes tot acht oncen water; de sublimaat-oplossing en het verdunde blaauwzuur worden door MEISSNER zeer geprezen.

Tegen *prurigo glandis* worden dezelfde hier genoemde middelen gebezigd. Daarmede niet slagende, volge men den raad van RICHTER: om de lijdende deelen met een afkooksel van den wittewilgen bast en brandewijn te stoven.

Tegen de *prurigo urethralis* zijn inspuitingen met loodbereidingen, of kalkwater met melk heilzaam. Vernaauwingen in de *urethra* moeten door bougies of door het bijtmiddel opgeruimd worden. Zoo men echter met genoemde middelen niet slaagt, make men gebruik van de behandeling door GIRTANNER gevolgd: hij liet elektrieke vonken uit de roede trekken, en eene spaansche vliegenpleister met kamfer op de bilnaad leggen.

Tegen *prurigo scroti* zijn adstringerende en ver-

ster-

ſterkende middelen, volgens RICHTER het afkookſel van de *ratanhia* boven alle andere te verkiezen.

Tegen *prurigo vaginalis* inſpuitingen met oploſsingen van loogzouten en ſublimaat.

De behandeling van JON. GREEN, waarvan deze geleerde zoo hoog opgeeft, komt hoofdzakelijk op het volgende neder. Bij eene ſtrenge en ſpaarzame diëet, worden zacht openende middelen toegediend; gelijktijdig eerst warm-waterbaden, vervolgens loog- en zwavelbaden aangewend. Verdunnende dranken met minerale zuren; *flores ſulphuris* met *magnesia usta*, van twee tot twaalf greinen de gift, of koolzure loogzouten in kleinere giften: al naar mate men met eenen cachectiſchen toeſtand te doen heeft, en meer of min krachtig op de buiksingewanden en de huid wil inwerken.

Aderlatingen — gelijk reeds is aangemerkt — voldoen, volgens JON. GREEN en vele andere ſchrijvers, in deze huidziekte minder dan in andere ſoorten. Daar echter het bloed ſteeds eene ontſtekingskorst met eenen vasten bloedkoek heeft, zoo raadt GREEN echter tot matige bloedontlastingen, bewerende, dat men daarmede de huid voorbereidt en geſchikt maakt, om de water-, damp- en zwavelbaden beter te verdragen. Nadat de toeſtand der lijders door middelen van onthouding en ontlasting verbeterd is, bezigt GREEN de dampbaden van eene gematigde warmte. Dit vermeldende voegt hij er bij: „wanneer, na de voorbijgaande op„wekking der huid, die onmiddellijk op het ge„bruik der baden volgt, eene vermindering der

„toe-

„ toevallen plaats heeft, dan ben ik verzekerd, de „ ziekte in mijne magt te hebben" — eene verzekering, waarvan de gegrondheid door iederen praktischen arts zal erkend worden, en wel niet alleen in deze, maar in alle andere slepende huidziekten, wanneer hij gelegenheid heeft gehad, om vele huidziekten te behandelen. Ook heeft GREEN waargenomen, dat gevallen, welke, zoo het scheen tot de hardnekkigste behoorden, verbonden met ontvellingen en zuchtige zwellingen, door heete lucht en zwavelbaden genezen worden, wanneer op de dampbaden eene voorbijgaande opwekking en verslimmering der toevallen volgt.

6e Orde.

Squamae. Schubben.

Bepaling. Pleksgewijze eigenaardige verandering der huid, met verdikking en verharding der opperhuid, verdroogende tot plaatjes van verschillende grootte en dikte, die aan de afscheidingsranden der gezond geblevene opperhuid loslaten, en als zilverkleurige, graauwe of bruinachtige schubben afvallen. De blootgekomene, met roode, min of meer verhevene randen omgevene vlekken zijn eenigzins verheven, dieper of oppervlakkig in alle rigtingen gegroefd, welke groeven andere rigtingen volgen, dan die der gezonde opperhuid. Zij hebben eene roode, bleeke of wit glisterende oppervlakte, op welke de opperhuid andermaal ontaardt, en spoedig tot nieuwe plaatjes en schubben verdroogt.

in

In navolging van R. WILLAN en TH. BATEMAN, heb ik vier soorten van ziekten in de orde der *squamae* opgenomen. De verdeelingen van BIETT, RAYER en GREEN schijnen mij toe minder met de natuurlijke geäardheden dezer huidziekten, althans zoo als dezelve bij ons voorkomen, overeen te stemmen.

a. *Lepra.* Melaatschheid.

b. *Psoriasis.* Droogkraauwsel, droog schubachtig huidmos.

c. *Pytiriasis.* Zemel-uitslag, huidzemeling.

d. *Ichtyosis.* Vischschubachtig uitslag.

De schubachtige huidziekten hebben steeds een slepend beloop, zijn zeer langdurig en hardnekkig. In ieder der vier soorten bestaat de oorspronkelijke aandoening der lijdende huiddeelen in eene slepende ontsteking, eigendommelijk en verschillend gewijzigd, zoodat de eene soort, hoe langdurig haar beloop ook wezen moge, nimmer in eene andere overgaat. Even min ziet men een' en denzelfden lijder gelijktijdig door meer dan ééne ziekte aangetast.

Men heeft de *Lepra* en de *Psoriasis* als wijzigingen van eene en dezelfde ziekte willen beschouwen; in de vormen, waarin dezelve bij ons voorkomen, onderscheiden zij zich te duidelijk, dan dat men de eenzelvigheid van beide die ziekten voor waarschijnlijk kan houden.

De orde der schubachtige huidziekten is zoo scherp geteekend, dat dezelve met geene der andere orden kan verwisseld worden. In haar slepend en langdurig beloop grijpen meermalen verslimmeringen

en

en verbeteringen plaats, verbonden met de wisselingen der levenstijdperken, en onderworpen aan den invloed der jaargetijden en der wereldſtreken. Zij nemen met één of eenige weinige vlekken van een' kleinen omtrek, meerendeels op dezelfde plaatſen aan beide zijden des ligchaams haren aanvang, breiden zich ſpoedig over eene grootere oppervlakte, ſomwijlen over het geheele ligchaam uit, verloopen, van haar eerſte begin tot den hoogſten trap, en van daar tot de ligſte aandoening, tamelijk regelmatig op en af, de jaargetijden volgende, en herhalen dezen loop één of meermalen in het jaar.

De langdurigheid der ſchubachtige huidziekten en de hardnekkige tegenſtand, die dezelve der geneeskunst bieden, bewijzen genoegzaam, dat men met geene eenvoudige, alleen plaatſelijke, maar met eene algemeene, diep in alle ſtelſels der bewerktuiging gewortelde ziekte te doen heeft. Zelden ontbreken alle algemeene ziekte-verſchijnſelen; eenige gaan der uitbotting vooraf, andere vergezellen het geheele beloop der ziekte, verdwijnen en komen weder, naar mate de natuur volkomen of onvolkomen ſlaagt, om den uitſlag, als *criſis* van den algemeenen ziektetoeſtand der bewerktuiging tot ſtand te brengen, en daardoor tijdelijk of duurzaam, zoowel het algemeen als plaatſelijk lijden uit den weg te ruimen. Schadelijkheden, ſtorend inwerkend op de heilzame poging der natuur, worden door ſlepende ziekten der ingewanden en *hectiſche* koortſen gevolgd, die niet zelden een doodelijk einde nemen.

De plaatſelijke toevallen zijn in de ſchubachtige huid-

huidziekten, met andere vergeleken, niet hevig: eene matige jeukte, krieuweling en hitte in de lijdende deelen vergezellen dezelve. Eerst dan wanneer de flepende huidontfteking door langdurigheid dieper in het huidweeffel is ingedrongen, wordt het lijden grooter; de ontaardingen der huid, zoowel als de dikte en hardheid der tot korften opeengehoopte fchubben, vooral in den omtrek der gewrichten, bemoeijelijken de bewegingen en verwekken pijnen. Waar de korften fcheuren en afgeftooten worden, ontftaan pijnlijke kloven en ontvellingen, waardoor het aanzien dezer ziekten nog walgelijker en affchuwelijker wordt, dan het te voren geweest is.

De fchubachtige huidziekten komen in alle tijdperken des levens, bij beide geflachten, in alle ftanden der maatfchappij en in alle deelen des aardbodems voor. Zoowel onder de rijken, als onder de armen; onder hen, die in overvloed leven, als onder hen, aan wie de noodwendigheden des levens karig zijn toegedeeld; onder hen, die de hoogst mogelijke reinheid in acht nemen, als onder hen, die deze in alle deelen verwaarloozen, vinden zij hare uitgekozene offers.

De onderhevige ziekten heerfchen nimmer epidemifch. Er zijn echter tijden geweest, waarin dezelve algemeen over *Europa* verbreid waren en veelvuldiger voorkwamen dan thans. In de keerkrings-landen komen zij ook nu nog menigvuldiger voor dan in andere gewesten; zij zijn in de thans voorkomende gedaanten in de koude en gemagtigde

dee-

deelen der aarde niet besmettend, maar zijn het vroeger geweest, blijkens hare algemeene verspreiding, tijdens de kruistogten en de oprigting der Leprozenhuizen in alle landen van *Europa*. Menigmaal zijn zij het erfdeel, dat de kinderen van hunne ouders ontvangen.

a. *Lepra*. Melaatschheid.

R. WILLAN heeft het woord *lepra* alleen op die ziekten toegepast, welke de voornaamste Grieksche geneeskundigen onder dien naam beschreven hebben, en daardoor groote, tot zijnen tijd toe bestaande verwarringen uit den weg geruimd; verwarringen, vooral door de Arabische geneesheeren en hunne volgelingen veroorzaakt, die de Grieksche oliphantsziekte *lepra* noemen, waaruit almede voortvloeit, dat de Grieksche melaatschheid, strijdig met de ervaring, voor ongeneesbaar gehouden werd.

Andere oude geneeskundige schrijvers beschouwden den uitslag voor critisch, en den hoogsten trap van deszelfs ontwikkeling als het gunstigste uitwerksel der natuurkrachten, om de algemeene ziekte tegenezen. De beschrijvingen der *leprosis* door de geneesheeren uit de tijden, waarin deze ziekte onder den naam van Westersche melaatschheid *Europa* teisterde, zijn moeijelijk op de thans voorkomende soorten toe te passen, waarschijnlijk dewijl deze ziekten door den tijd en andere algemeene oorzaken eene zachtere gesteldheid aangenomen hebben. Ook is het hieraan toe te schrijven, dat men vaak niet weet, of men met een enkel toeval, met een tijdperk, of

met

met de ziekte zelve te doen heeft. De bedoelde invloeden schijnen ook nu nog, door landeigene omstandigheden geholpen, de *leprosy* in de verschillende landen verschillend te wijzigen. Althans kan ik mij, zonder deze stelling aan te nemen, niet verklaren, van waar de tegenstrijdige beschrijvingen dier ziekte door de thans levende schrijvers haren oorsprong zoude ontleenen.

De meeste schrijvers, welke na WILLAN de huidziekten beschreven hebben, volgden zijn voorbeeld en huldigden zijne meening.

De *lepra* kenschetst zich in de verschillende gedaanten, die zij aanneemt, door ronde plekken van verschillende grootte, met schubben bedekt, die, zich laagsgewijs ophoopend, een korst- roofaardig aanzien verkrijgen.

Vele schrijvers beschouwen de korsten en schubben, die deze ziekte kenschetsen, enkel en alleen als ontaardingen der opperhuid zonder ziekelijke afscheiding. Meer waarschijnlijk komt het voor, dat de ontaardingen der opperhuid de voortbrengsels van vermeerderde en gewijzigde afscheiding van stolbare wei zijn, te meer daar men, de korsten wegnemende vóórdat zij geheel uitgedroogd afvallen, de ontbloote huidplekken steeds ontveld en vochtig vindt.

In navolging van WILLAN en BATEMAN, en in tegenspraak met andere schrijvers, worden hier drie wijzigingen der *lepra* aangenomen:

1. *Lepra vulgaris.*
2. *Lepra alphos.*
3. *Lepra nigricans.*

I.

Lepra vulgaris, lepra Graecorum. De gewone of Griekſche leproſy, of melaatschheid. (*Dartre furfuracée, arrondie* ALIBERTI). *Herpes ſcabidus, centrifugus, papuloſus Joſephi Polya's.*

Bepaling. De ontwikkeling dezer ziekte begint met kleine, harde, roodkleurige, van elkander afgezonderde verhevenheden der opperhuid of met drooge peukels met eene glinſterende punt; de natuurlijke lijnen der opperhuid verdwijnen te dier plaatſe, en binnen weinige uren zijn dezelve met dunne, witte ſchilfers bedekt. In het verloop van eenige dagen worden deze peukelachtige verhevenheden vlak en bereiken de grootte van een dubbeltje; de ſchilfers worden talrijker, dikker, pakken op een en vormen ſchubben, die in getal, omvang en dikte voortdurend toenemen. Van tijd tot tijd grijpen nieuwe uitbottingen van peukelachtige verhevenheden, hetzelfde beloop als de eerſte volgende, plaats. De in getal en omvang toenemende plekken, die ſteeds eene ronde of eironde gedaante hebben, vloeijen in een, en bereiken den omtrek van een' gulden tot dien eener handpalm; deze zamengeſtelde plekken blijven de oorſpronkelijke ronde gedaante der vlekken, waaruit zij zamengeſteld zijn, bewaren, en de meer of minder verhevene randen wijzen den omtrek van ieder der zamengevloeide vlekken aan, zelfs dan nog, wanneer de opeengepakte ſchubben

dik-

dikke korſten en roven gevormd hebben, hetwelk in het verdere beloop der ziekte altijd plaats heeft. De korſten hebben eene geel witte, graauwe of bruine kleur, voorzien met vele diepe of oppervlakkige kuilen, gevuld met een geelachtig-wit ſtuifmeel, uit zeer fijne afſchilferingen beſtaande. Deze met eenigzins verhevene roode randen omgevene korſten laten, in het midden beginnende, naar den omtrek voortgaande, met gedeelten los, vallen af, om telkens en zoo lang door andere vervangen te worden, als de volkomene genezing der ziekte niet tot ſtand is gebragt. Worden de korſten door eenig geweld afgeſtooten of weggenomen, dan vindt men de ontbloote huid ligt gezwollen, poreus, peukelachtig en gerimpeld, en zij bedekt zich op nieuw met ſchilfers, ſchubben en korſten. De ziekte genezen zijnde, zoodat geene nieuwe korſten meer gevormd worden, blijft de opperhuid nog lang droog, dun glad en glinſterende. De jeukte is in de *lepra* niet hevig, maar vermeerdert door de warmte in het bed, door groote en plotſelinge weêrsveranderingen, en na het gebruik van gezouten, gerookte en andere ſcherpe ſpijzen en geestrijke dranken. Koorts komt in de groep der eigene verſchijnſelen dezer ziekte niet voor. Bij jeugdige lijders gaat de ligchamelijke en geestelijke ontwikkeling langzaam voort. Al de lijders hebben een bleek, flets en kwijnend voorkomen; hun adem en hunne uitwaſeming eenen onaangenamen boksreuk. Na de genezing, die in het midden der plekken begint en naar de randen voortgaat, blijven de

roode, ligt verhevene en schilferende randen nog eenigen tijd, langzaam afnemende en verdwijnende, aanwezig.

De gewone of Grieksche melaatschheid komt bij ons en in *Duitschland* zeldzamer dan in *Frankrijk*, *Engeland* en in het noorden van *Europa* voor. Zij is bij ons, in de thans voorkomende gedaante, zeer na verwant aan de *porrigo lupinosa* en *scutellata*, waarschijnlijk met deze uit dezelfde moeder geboren. In het door mij waargenomen en beschreven geval (Geneeskundige Jaarboeken, 3e. deel, 3e. stuk. pag. 197) huwde de herstelde lijderes, thans weduwe, en bragt vier kinderen ter wereld, waarvan nog drie in leven zijn; geen dezer kinderen, het jongste vier jaren oud, lijdt aan *lepra*, maar allen zijn door *porrigo lupinosa* en *scutellata* aangetast.

Zetel en beloop. De elleboog, de voorarm en de knie zijn de plaatsen, welke de *lepra* het eerst en bij voorkeur aantast. Zelden blijft zij tot deze deelen alleen bepaald, maar breidt zich met afgezonderde plekken over alle deelen des ligchaams uit. De met haren begroeide deelen worden zeldzamer aangetast; maar waar dit geschiedt, worden de haren wolachtig, verkleuren of vallen uit. De binnen of buigzijde der gewrichten en de meest vleezige deelen des ligchaams hebben minder van deze uitslag te lijden dan die, waar de beenderen onmiddellijk onder de huid gelegen zijn. Somwijlen wordt alleen de eene zijde, gewoonlijk echter dezelfde deelen op beide zijden des ligchaams gelijktijdig aangetast. Het

aan-

aangezigt beneden de wenkbraauwen blijft bijna altijd verfchoond. Hoe algemeener de uitflag zich over het ligchaam uitbreidt, des te afzigtelijker wordt hetzelve misvormd; nimmer wordt de geheele oppervlakte met eene zamenhangende korst, gelijk bij de *ichtyofis*, bedekt. Aan de teeldeelen voorkomende, gaat de *lepra* met de zeer lastige *prurigo genitalium* gepaard, en verwekt eene overmatige neiging tot bevrediging van de teeldrift. De nagels der vingers en teenen nemen deel in den ziekelijken toeftand der opperhuid, verdikken, fplijten, krommen zich vogelklaauwvormig, vallen meermalen af, om door andere, ziekelijk gevormde, vervangen te worden; ook de tanden fchijnen in dit lijden te deelen. In de zwaarfte en langdurigfte gevallen zijn de teekenen van algemeene kwaadfappigheid aanwezig, verbonden met slepende aandoeningen der ingewanden.

Duur en voorzegging.

De *lepra* behoort tot de langdurigfte der huidziekten, die hare offers jaren lang, fomwijlen tot aan het einde des levens kwelt. Zeldzaam, en alleen in de ligtfte gevallen, waarin flechts eenige weinige en kleine gedeelten der huid met uitflag bezet zijn, volgt de genezing binnen eenige maanden. De verfchijnfelen, welke het algemeen lijden der bewerktuiging kenfchetfen, zijn een onzekere leiddraad voor de voorzegging; want zij worden in hunne grootfte ontwikkeling in ligte gevallen waargenomen, en gemist in die, welke de uitgebreidheid en langdurigheid des uitflags als de zwaarfte aanwijst. Evenens is het gelegen met de bij her-

haling wederkeerende uitbottingen; zij oefenen geenen gunſtigen invloed op het beloop van den eerst aanwezigen uitſlag, wanneer zij op vrijgeblevene huiddeelen plaats vinden; want de eerſte en de laatſte blijven vaak naast elkander beſtaan en vloeijen tot grootere plekken in een. Ook op de eerst genezene huiddeelen komen meermalen na een korter of langer tijdsverloop nieuwe korſten te voorſchijn. Noch de kunst, noch de natuur vermogen eene ſpoedige genezing daar te ſtellen, die men derhalve nimmer beloven mag. Echter komt dezelve in verre weg de meeste gevallen langzaam en na een lang tijdsverloop tot ſtand: in zoo verre mag alzoo de voorzegging gunſtig zijn, dat de *lepra* tot de geneesbare en niet tot de ongeneesbare ziekten behoort. Men mag de genezing als naderende beſchouwen, wanneer geene nieuwe uitbottingen plaats vinden, de korſten in het midden der plekken loslaten en afvallen, door geene andere, maar door eene ſteeds verminderende ſchubachtige afſchilfering vervangen worden, wanneer dit afruijen der korſten naar den omtrek der vlekken geregeld voortgaat, de blootgekomene huiddeelen een meer natuurlijk aanzien verkrijgen, en alleen de randen nog eenigzins hard, rood en verheven blijven. Intusſchen erlangt de opperhuid hare natuurlijke gedaante langzaam terug; nog geruimen tijd, nadat de zemelachtige afſcheiding geheel verdween, behoudt dezelve een rood of wit glinſterend aanzien, met voren gegroefd en met verhevene lijnvormige plooijen in alle rigtingen doortrokken, vooral bij de bewe-

gin-

gingen der deelen zigtbaar. De likteekens, die de geaardheid der voorafgegane ziekte verraden, hebben eene groote overeenkomst met die, welke, vaak levenslang, na oppervlakkige huidverbrandin terug blijven.

In overeenstemming met de verschillende stelsels in de geneeskunst, welke deze meer ontsierden dan voordeel aanbragten, werden velerlei meeningen en vooronderstellingen te berde gebragt, om de oorzaak der *lepra* te verklaren. Dezelve zonder vooringenomenheid beoordeelende, ontwaart men al ras, dat het dwaallichten waren, die den regten weg deden missen. Oorzaken.

Trage bloedsomloop, langzame pols, ophoopingen van vochten in de buiksingewanden, eene ruwe, drooge, weinig of niet uitwasemende huid, de aangeboren of van de ouders geërfde aanleg, en de leeftijd boven de veertig jaren, volgens R. WILLAN, die zich ten deze op HIPPOCRATES en GALENUS beroept, worden als voorbeschikkende oorzaken aangewezen. De meeste der mij voorgekomene gevallen vonden bij jonge lieden, zelfs beneden de 15 jaren plaats. Landeigene en andere in de leefwijze der volken gegronde oorzaken zijn het waarschijnlijk, die deze en meer andere wijzigingen der *lepra* voortbrengen. Voorbeschikkende oorzaken.

Door alle tijden heen, heeft men de zware, vette, gezouten, gerookte en moeijelijk verteerbare spijzen onder de gelegenheid gevende oorzaken opgesomd. Dat dezelve, geholpen door armoede, koude, vochtige woningen, onreinheid der huid, Gelegenheid gevende en toevallige oorzaken.

zwaren arbeid, enz., bij den aanwezigen aanleg de ontwikkeling der *lepra* begunſtigen, is wel waarſchijnlijk, maar niet voldingend bewezen; want niet overal, waar de genoemde omſtandigheden beſtaan, komt de *lepra* het menigvuldigst voor. In den omtrek van *London*, waar die voedſels weinig, en in *Frankrijk*, waar zij veel minder dan bij ons gebruikt worden, komt de *lepra* veelvuldig en in ons land zeer zelden voor. In visſchersdorpen, waar vele gezouten, gedroogde en gerookte visſchen gegeten worden, heerscht de *lepra* niet talrijker dan op andere plaatſen. R. WILLAN verklaart, dat verkoudheden, vochtig weder en onreinheid der huid de eenige hem bekende oorzaken der *lepra* zijn, die door onreinen arbeid in alle jaargetijden en ontbrekende badinrigtingen voor het algemeen zeer begunſtigd worden. Opgewekte hartstogten en misbruik van ſterken drank worden door BIËTT en anderen beſchuldigd. Mijns inziens kunnen de voorbeſchikkende en toevallige oorzaken dezer ziekte niet gelegen zijn in algemeen werkende invloeden en veelmaals werkende ſchadelijkheden; dewijl, indien dit plaats had, de *lepra* tot de meer algemeen verbreide ziekten zoude moeten behooren, en niet ſlechts een enkel lid uit een talrijk gezin aantasten, de andere verſchoonende.

Naaste oorzaak.

Het voor onze zinnen, door redenering geholpen, laatst waarneembare verſchijnſel bij de *lepra*, heeft men, even als bij de meeste andere ziekten, voor de naaste oorzaak gehouden, en, gelijk natuurlijk is, daarbij niets gewonnen. Het ligt klaar aan

den

den dag, dat de bewerktuiging en de verrigtingen bij *lepra*-lijders zich in eenen eigenen toeſtand van leven bevinden, afwijkende van dien der gezondheid. Maar waarin het eigene wezen van denzelven beſtaat, blijft een raadſel. Naar het mij toeſchijnt, beſtaat er eene eigene dyſcrasie, ſcherpte of ſpecifieke prikkel in de bewerktuiging, overeenkomende en naauw vermaagſchapt aan de ſcrophuleuſe en ſyphilitiſche dyscrasiën.

2.) *Lepra alphos, alphondes.*
De witte leproſy,

Komt ook onder de benamingen van *leuce*, *vitiligo*, *morphea alba*, *morphea nigra* en *albaras* der Arabieren voor. De hierdoor ontſtane verwarringen veroorzaken vele en groote moeijelijkheden, en maken het vaak ondoenlijk om met zekerheid te bepalen, of men de onder deze benamingen bij de ſchrijvers voorkomende ziekte voor ééne en dezelfde, dan wel voor verſchillende te houden hebbe. P. G. Hensler houdt het voor waarſchijnlijk: dat de *lepra alphos* de oudſte, eerst gekende en beſchrevene ſoort van *leprosy* geweest zij; dat dezelve in haar eerſte tijdperk den naam van *morphea alba*, in het tweede dien van *baras alba*, en in het derde dien van *lepra tyria* gedragen heeft.

Deze uitſlag kenſchetst zich door kleine, enkelſtaande, drupvormige vlekken, die over de huid verſtrooid ſtaan, haar diameter bedraagt ſlechts eenige lijnen, het middelpunt is ingedrukt, en de geheele vlek met dunne, witte, glinſterende ſchubben Bepaling.

ben bedekt. De *lepra alphos* heeft in gedaante, waarin zij bij ons gezien wordt, grootere overeenkomst met de *psoriasis* dan met de *lepra vulgaris*. Indien men het menigwerf geopperd gevoelen, dat beide deze ziekten niet anders dan verschillende ontwikkelingstijdperken van eene en dezelfde ziekte zijn, wilde aannemen, dan zoude men de *alphos* als den schalm moeten beschouwen, die de beide einden der keten: *lepra* en *psoriasis*, in hare hoogste ontwikkeling met elkander verbindt.

Beloop. De uitbotting begint met kleine, witte of roode, onpijnlijke of gevoellooze, ligt verhevene stippen; zij zijn hard, zonder jeukte, en breiden zich spoedig tot den omtrek van een' stuiver uit. Binnen den tijd van twee tot vier dagen, krijgt het middelpunt eene deuk, omgeven door eenen opgeworpenen, zich meer en meer verheffenden harden, hoogrooden rand, die zich niet verder uitbreidt. De vlekken geraken meer en meer met dunne, witte, glinsterende, stofachtige schubben bedekt, zoodat dezelve wel eene geringe overeenkomst hebben met de *porrigo lupinosa*. Zij onderscheiden zich van elkander door de dikte der diep-napvormig ingedeukte, gele korsten der *porrigo*; de dunheid, witte glinsterende kleur en doorgaande afschilfering der schubben bij de *alphos*. De afgeschilferde schubben worden telkens door andere vervangen, de vlekken blijven van elkander afgescheiden; alleen aan de punt van den elleboog vloeijen zij meermalen ineen, en omgeven dezelve met eene uit vele plaatjes zamengestelde schub.

De

De ledematen zijn meer dan het overige des ligchaams aan dezen uitslag onderhevig, zonder daarvan geheel verschoond te blijven. De haren der aangedane deelen worden wolachtig, wit, en vallen uit. De nagels ondergaan dezelfde veranderingen als in de *lepra vulgaris*.

De witte leprosy is niet minder hardnekkig, langdurig en moeijelijk te genezen dan de gewone *lepra*; ook ondergaat de opperhuid dezelfde veranderingen, en kenschetst nog lang na de genezing de geäardheid der voorafgegane ziekte.

In *Engeland* komt deze ziekte menigvuldig voor; bij ons niet zeer zeldzaam, maar wordt vaak niet gekend, en met een groot aantal andere slepende huidziekten, onder den algemeenen naam van *herpes*, ter zijde geschoven. Zij tast meer jonge lieden aan dan bejaarden, terwijl, volgens WILLAN en anderen, met de gewone leprosy juist het tegendeel zou plaats hebben:

De ziekte, welke BIËTT en zijne navolgers als vleksgewijze *lepra* zonder schubben en schilfering beschrijven, en die zich over groote oppervlakte des ligchaams uitbreidt, behoort mijns inziens, niet onder de *lepra*-wijzigingen, maar tot de *psoriasis* of *lichen*.

Ten aanzien der oorzaken heerschen dezelfde meeningen als bij de gewone *lepra*. Of er meer mannen dan vrouwen door aangetast worden, of zij in het najaar meer dan in andere saizoenen voorkomt, door koude en vochtigheid des dampkrings, gezouten spijzen en zeevisch voortgebragt wordt,

wordt, en vooral lieden aantast, die veel ſtofverwekkende handteringen uitoefenen, — mag misſchien in *Frankrijk*, *Engeland*, en elders bevestigend moeten beantwoord worden, doch komt met mijne ervaring niet overeen.

Het lijden der bewerktuiging bij de *alphos* is niet alleen plaatſelijk, maar algemeen en eigenſoortig. Van deszelfs opruiming hangt de genezing af, die echter in vele gevallen, naar het mij toeſchijnt, meer het werk der natuur dan dat der kunst is.

III.

Lepra nigricans. De donkerkleurige leproſy.

Omtrent het al dan niet beſtaan dezer ziekte, heerscht onder de ſchrijvers over de huidziekten verſchil. WILLAN en BATEMAN beſchouwen dezelve als eene eigene wijziging der *lepra*; BIETT en RAYER houden dezelve voor eene wijziging der veneriſche huidſchilfering (*ſyphilide ſquammeuse*); GREEN brengt dezelve tot de huidverkleuring (*diſchroa*); mijns inziens is zij van beide ziektevormen zeer kennelijk onderſcheiden, en niet anders dan de *lepra vulgaris*, die door onachtzaamheid, verwaarloozing en onreinheid eenige wijzigingen ondergaan heeft.

Bepaling. Dezelfde verſchijnſelen, toevallen en het beloop, aan de gewone leproſy eigen, kenſchetſen ook de donkerkleurige leproſy, met dit onderſcheid: dat de korſten donkerder, geel-graauw en zwartachtig van kleur, dunner, meer langwerpig dan rond, kleiner van omtrek en minder met deuken voorzien

zijn,

zijn. In dezen vorm komt de *lepra* zeer zelden voor.

Men wil, dat dezelve het menigvuldigst aan de onderste ledematen en de voorarmen haar begin neemt, en zich van daar over de andere deelen des ligchaams uitbreidt. De dunnere, schubachtige korsten laten de wankleurige oppervlakte der aangedane huiddeelen doorschijnen, waaraan gedeeltelijk de wankleurigheid der korsten is toe te schrijven. De korsten zitten losser dan bij de andere *lepra*-soorten, en kunnen met geringe moeite worden afgestooten of verwijderd. De blootkomende huidplekken blijven langdurig ontveld, alvorens door nieuwe schubben en brosse, roofachtige korsten gedekt te worden, hetgeen ontstaat door verdrooging der bloedige wei, die overvloedig wordt afgescheiden; — de bewegingen der lijdende deelen worden hierdoor zeer moeijelijk. Terwijl hier en daar enkele plekken genezen, ziet men op andere deelen nieuwe te voorschijn komen. Volkomene genezing laat zich dan eerst met zekerheid voorspellen, wanneer na langen duur der ziekte de gezondheids-toestand der lijders verbetert, de uitslag een gunstiger aanzien verkrijgt, en gelijktijdig alle aanwezige korsten in haar middelpunt beginnen los te laten, zoodat de huid droog en zonder ontvelling bloot komt. Beloop.

De personen, die bij voorkeur door dezelve worden aangetast, zijn, volgens WILLAN, zij, die zeer zwaren en vermoeijenden arbeid verrigten, in koude, vochtige plaatsen bezig zijn, en bij eenen slechten leefregel aan alle ongunstige invloeden der

fai-

faizoenen blootſtaan, weshalve het voornamelijk ſoldaten, brouwersknechts, ſlagters, postiljons en varensgezellen zijn, bij wie deze ziekte gezien wordt. Bij ons vindt men dezelve enkele malen bij den behoeftigen volksſtand en bij boeren-arbeiders, welligt nimmer bij gegoede, de gemakken des levens genietende perſonen.

Geneeskundige behandeling.

Het groote getal geneesmiddelen van de vroegſte tijden af tot op onze dagen tegen de *lepra* aangeprezen, maakt het zeer moeijelijk eene geneeswijze ter navolging aan te raden; want geene beſtaat er, waartegen zich niet een even groot getal ſtemmen van achtbare autoriteiten verheffen, als er aanprijzende zich doen hooren. Voegzaam komt het mij voor, de behandeling drieledig te beſchouwen, namelijk: a) als voorbereidende; b) als redenerende; c) als ſpecifieke.

a) Tot de voorbereidende behoort, in de eerſte plaats, opruiming der bekende ſchadelijkheden, welke de ontwikkeling en voortduring der *lepra*, als voorbeſchikkende en gelegenheidgevende oorzaken begunſtigd hebben of nog begunſtigen. Ten andere, zorg te dragen voor eene de gezondheid bevorderende verpleging en voeding: door warme water- en dampbaden reinige men de huid, herſtelle de uitwaſeming, weeke de ſchubben en korſten los, ten einde het huidweefſel tot deszelfs natuurlijken toeſtand terug gebragt worde. In ligte gevallen, waarin geene, diep in de bewerktuiging gewortelde oorzaken aanwezig zijn, kan de genezing tot ſtand gebragt worden door alleen de natuur door de voorbereidende behandeling te onderſteunen.

b) De

b) De redenerende behandeling wordt bestuurd naar aanleiding van de voorschriften der algemeene ziektekunde. Bij trage buiksontlasting met gastrische ophoopingen, door zware, onverteerbare voedsels of door ziekelijke afscheidingen veroorzaakt, en belemmeringen van den bloedsomloop in het stelsel der poortader, worden ontlastingmiddelen gevorderd; — de verkoelende middelen bij eenen opgewekten en geprikkelden toestand der bewerktuiging; bij traagheid en werkeloosheid; uit de klasse der opwekkende en prikkelende, de rhabarber, de jalappe, de aloës of de nieswortel met of zonder calomel. De bloedontlastingen, door de Ouden tegen de *lepra* aangewend, komen zelden of nimmer, noch de algemeene door aderlatingen, noch de plaatselijke door bloedzuigers en koppen te passe, uit hoofde van den cachectischen toestand, waarin de leprozen verkeeren. Indien er echter gevallen voorkomen, waarin de individuële gesteldheden der lijders of opkomende complicatiën met andere ontstekingen, stellig bloedontlastingen aanwijzen, dan stelle men dezelve met noodige omzigtigheid in het werk.

Door middel van eenen doelmatigen leefregel en gepaste voeding beure men de reproductive verrigtingen op, en verbetere de bloedmaking, om de menging der vochten tot den gezondmatigen toestand terug te voeren, gewijzigd naar aanleiding der specifieke geaardheden van de onderscheidene dyscrasiën, als oorzaken van den algemeenen ziekelijken toestand der bewerktuiging. De eigene middelen te-

tegen de *syphilis*, de klierziekte, de scheurbuik en de schurft kunnen derhalve tot de genezing gevorderd worden.

ROB. WILLAN, alhoewel meermalen den algemeenen ziektetoestand bij de *lepra* in twijfel trekkende, zegt intusschen: Dat de gewone middelen tegen de *lepra* in de *lepra nigricans* niets uitrigten, en dat deze, naast eenen goeden voedenden leefregel en matige ligchaamsbeweging, het gebruik der kina, der minerale zuren en der zeebaden vereischt. WILLAN erkent hiermede het bestaan eener algemeene ziektegesteldheid der bewerktuiging bij de *lepra*, en schijnt daarbij voornamelijk de scheurbuikige op het oog te hebben.

Specifieke Behandeling. Het gevoelen omhelzende, dat de *lepra* uit eene algemeene oorzaak, in de bewerktuiging gelegen, voortkomt, die wij echter in haar bestaan en wezen niet kunnen doorgronden; — dat zij, even als de scrophuleuze, venerische, kankerachtige en andere dyscrasiën, eene specifieke behandeling vordert, en door de redenerende toepassing der algemeene therapeutische regelen niet kan genezen worden; zoo houde ik het voor noodig, de voornaamste middelen aan te wijzen, welke waarschijnlijk met geneeskrachten tegen de *lepra* begaafd zijn, en nu eens met meer, dan met minder gevolg tegen deze ziekte gebruikt werden.

Het getal dezer middelen, zoowel der uit- als inwendige is zeer groot, men bediene zich van dezelve, wanneer noch door opruiming der oorzaken, noch door redenerende behandeling de genezing tot

stand

ſtand gebragt kon worden. De keuze is vaak moeijelijk, daar hierbij alles afhangt van de bijzondere beſchouwing der geneeskundigen, van hetgene de empirie geleerd heeft, en van den gunſtigen of ongunſtigen dunk, dien de handelende geneesheer vóór of tegen het eene of andere middel heeft opgevat. Er beſtaan geene vaste regelen, die ons hier tot leiddraad kunnen verſtrekken.

De oude geneeskundigen hebben de drastiſche lakſeermiddelen, vooral den zwarte en den witten nieswortel, aangeprezen. De calomel, de jalappe, de aloës en andere kunnen in derzelver plaats geſteld worden. Gewoonlijk verſchaffen de lakſeermiddelen eene kortſtondige verbetering maar zijn niet genoegzaam, om eene volkomene genezing te bewerken. Men gebruike dezelve zoo lang als ontledigingen van de darmbuis en eene krachtige afleiding van de huid naar het darmkanaal eenig voordeel beloven.

De ſpiesglasbereidingen en het ruwe ſpiesglas met zwavel en ſalpeter verbonden, vermogen, zoowel in vereeniging als afzonderlijk toegediend, weinig of niets tegen de *lepra*. De ſcabieuze en ſcrophuleuze complicatiën worden er door verbeterd en opgeruimd.

De kwikbereidingen, veelvuldig aangeraden en afgekeurd, genezen de *lepra* niet, al worden dezelve ook tot ſalivatie toe volgehouden. De roem, die zich de ſublimaat, in wijngeest opgelost, en als beſtanddeel van geheime middelen, tegen de *lepra* verworven heeft, ſchijnt alleen aan de ſyphilitiſche

complicatie te moeten worden toegeschreven. Waar, ten gevolge dezer complicatie, de kwikmiddelen zijn aangewezen, verbinde men dezelve met afkooksels der geneeskundige houten en met spiesglasbereidingen.

De delfstofzuren zijn almede tegen de *lepra* aanraden, en kunnen bij scorbutische dyscrasie der vochten van nut zijn. Als specifieke middelen hebben het salpeter en het zeezoutzuur zich geenszins kunnen staande houden.

Van de loogzouten, en wel boven andere bereidingen van de *liquor kali caustici*, heeft R. WILLAN meermalen eene gunstige uitwerking ondervonden. Men geeft dit middel driemaal daags van 10 tot 30 droppels.

De arsenik-tincturen van FOWLER en PEARSON worden door de Franschen tegen de hardnekkigste gevallen aangeraden. Deze, de calomel en de tinctura *cantharidum* zijn de middelen, waarvan men zich in het hospitaal *St. Louis* bij voorkeur en bijna uitsluitend bedient.

Het *anthrakokali* door POLYA's zoo ruimschoots tegen den *herpes* aangeraden, wordt in het volgende voorschrift bij *lepra* gegeven:

R. *Anthrakokali simplicis vel sulphurcti.* gr. II
sulphuris aurati. gr. *β. vel*
antimonii crudi. gr. III
magnesiae carbonicae vel
pulveris rad. liquiritiae. gr. III
m. f. pulvis dent. tales doses, No. 3
binnen 24 uren te gebruiken.

Met

Met dit middel wordt volgehouden zoo lang, tot dat er eene plaatſelijke en algemeene wederwerking tot ſtand is gebragt. Naar de leerſtelling des ſchrijvers vernietigt het *anthrakokali* de *herpetiſche* en het *antimonium* de *leproſe dyscraſie*, welke, vereenigd, de oorzaken der *lepra* zijn (*).

Veel-

(*) JOSEPH POLYA'S, *Beobachtungen über die Flechten und ihre Verbindungen*, *nebst einem specifischen Mittel zu derer Heilung, nämlich dem Anthrakokali.* Leipzig 1837. *Nach der lateinischen Handschrift des Verfassers übersetst von* Dr. K. L. SIGMUND.

Deze schrijver brengt alle slepende huidziekten onder *herpes;* verdeelt dezelve in eenvoudige en in zamengestelde; naar derzelver uitwendigen vorm in peukelachtige, blaasvormige, puistige, schubachtige, zwerende, enz. De eenvoudige *herpes* ontspringt uit eene eigene, diep in de bewerktuiging gewortelde en in de huid vegeterende *dyscrasie*. De zamengestelden ontstaan, wanneer andere *dyscrasiën* zich met de herpetische verbinden: zoo ontstaat de scabieuze, de venerische, de leproze, de roosaardige en de kankerachtige *herpes*.

De naaste oorzaak der herpes bestaat in eene eigene reactie, opgewekt door de eigene *dyscrasie*, die specifiek is; en derhalve, even als alle andere *dyscrasiën*, specifieke geneesmiddelen vordert. In het *anthrakokali* wil POLYA'S het specificum tegen de *herpes* gevonden hebben, en hetzelve tot een universeel geneesmiddel ook tegen alle complicatiën verheffen, mits hetzelve met de specifieke geneesmiddelen tegen de bijzondere aanwezige *dyscrasiën* verbonden worde: met de zwavel bij de scabieuze, met het kwik bij de syphilitische, met het spiesglas bij de leproze, met jodium tegen de carcinomateuze *dyscrasiën*, enz.

Het *anthrakokali* (kool en kali) bestaat uit eene oplossing van steenkool en bijtend kali: (men neemt de bruine en niet

 de

Veelvuldig hebben de oude Geneesheeren de adders tegen de *lepra* aangeraden, en ze op verschillende wijzen toegediend. Zij gaven het gedroogde vleesch in poeders, de versche adders tot bouillon gekookt of als

---

de zwarte steenkool, want deze is onoplosbaar). Tot de bereiding neemt men zeven oncen bijtend en versch bereid *kali* met vijf oncen zeer fijn steenkoolpoeder, en laat dezelve onder aanhoudend omroeren gloeijen. Van het vuur genomen, laat men het praeparaat in eenen warmen mortier fijn wrijven, tot dat men een fijn, gelijkmatig zacht poeder verkregen heeft. Men beware dit middel op eene drooge plaats in warmgemaakte goed geslotene fleschjes, die ééne once bevatten kunnen. Het gezwavelde *anthrakokali* (*anthrakokali sulphuretum*) wordt op dezelfde wijze, alleen met bijvoeging van eene halve once bloem van zwavel tot de bruinkool, bereid.

Het *anthrakokali* is een zwart, zacht afverwend poeder, met eenen scherpen loogzoutachtigen smaak; het verwekt een brandend gevoel op de tong en verbreidt eenen roetachtigen reuk; trekt vochtigheid uit den dampkring aan, maar wordt niet vloeibaar; in drooge lucht verliest het de vochtigheid, tegelijk met den loogzoutachtigen smaak.

In *alkohol* wordt er weinig van opgelost; in gedistilleerd water lost het zich gemakkelijk op. Goed bereid, is de oplossing een gelijkmatig zwart vocht, dat ook gefiltreerd zijne kleur behoudt: als het deze verliest, dan is het praeparaat niet goed bereid.

Werking. Aan een' gezond' persoon gaf men, bij een diëet tot drie soepen daags beperkt, 10 greinen *anthrakokali* in den tijd van 10 uren. Hierop volgde een sterke toevloed van vochten naar de huid met branding, verhaaste pols en loomheid der leden; — des nachts een ruim zweet; bij voortdurende uitwaseming des morgens twee zwarte buiksontlastingen. De huid bleef nog twee dagen vochtig.

Ge-

als soepen bereid, en door middel van jonge hoenders, die men gedurende eenigen tijd met addervleesch, gemengd onder hun gewoon voedsel, gevoed had. Thans is dit middel genoegzaam buiten gebruik.

De

Gebruik. Lijders, door slepende huidziekten aangetast, die eene goede spijsvertering hebben, geeft men:

R. *Anthrakokali* gr. II
pulv. rad. liquir. gr. v
m f. pulv. pro dosi.
drie tot vier giften daags.

Bij eenige lijders volgt reeds in den eersten nacht, na voorafgaande vliegende hitte, volle verhaaste pols, algemeen zweet en brandend gevoel in de huid. Bij andere lijders volgen deze verschijnselen eerst den 5den, 7den, 14den, 25sten — bij een klein getal den 30sten dag. Het zweet is meerendeels warm, zelden koud; het keert van tijd tot tijd, ten laatste iederen nacht terug, zonder te verzwakken; in tegendeel, het verbetert den algemeenen gezondheidstoestand der lijders.

Na het ophouden van het zweet, blijft er een plaatselijk koud of warm zweet terug, onbepaalder van duur. Meerendeels vindt men dit zweet op de plaatsen, die met uitslag bezet zijn, verder onder de okselen, aan de handen, de scheenen, den rug van den voet, de billen en de teeldeelen; het duurt dikwijls voort tot dat de ziektestof geheel vernietigd is.

Zelden is het zweet gelijktijdig algemeen en plaatselijk; beide zijn de gevolgen van de algemeene werkingen van het geneesmiddel. Zoodra het nachtzweet begint, worden de herpetische vlekken grooter, rooder van kleur, en de afscheiding der ziektestof wordt ruimer; met jeukte ontwikkelen zich nieuwe plekken, of de zieken worden door netelroos, bij scabieuze complicatie door scabieuze roos aangetast; bij andere

lij-

De ſpaanſche-vliegentinctuur heeft men tegen de *lepra* even als tegen de andere hardnekkige huidziekten ſterk aangeraden. WILLAN en FALCONER hebben dit middel zonder vrucht aangewend. BIETT, RAYER

---

lijders ontstaan peukels, die hevig jeuken en des morgens verdwijnen.

Gedurende den onbepaalden duur van deze plaatselijke wederwerking, wordt de jeukte des nachts minder, insgelijks de roodheid en de afscheiding der ziektestof. De eenvoudige *herpes* verbetert blijkbaar. Bij zeer sterke lieden grijpen bij volle maan recidiven plaats.

Deze algemeene en plaatselijke wederwerkingen zijn niet toereikend om de herpetische ziektestof te vernietigen, omdat zij zonder koorts blijven. De speciële of specifieke reactie wordt door koorts aangewezen. Om deze op te wekken, moet het *anthrakokali* langdurig, namelijk tot verzadiging van de bewerktuiging en doorgestaan zweeten, gegeven worden.

De eerste reactie is de algemeene werking van het geneesmiddel, gekenschetst door plaatselijk en algemeen zweet. De laatste is de speciële, aangewezen door de koorts, die het geneesmiddel verwekt heeft. Gedurende de koortsachtige wederwerking verergert de *herpes*, en alle hem eigene verschijnselen treden hoogst ontwikkeld te voorschijn. Nadat de koorts bedaard is, verbetert het voorkomen der lijders, en de genezing komt allengskens tot stand. (Deze plaatselijke en algemeene verslimmering heeft ook GREEN als een stellig bewijs beschouwd, dat de genezing tot stand komt).

Wanneer de algemeene reactie hevig is, moet het *anthrakokali* achterwege blijven, en geene door nitrum gematigd worden; — anders laat men het middel door gebruiken.

Alleen in het begin der opgewekte wederwerking lijdt de spijsvertering. De regelmatige pols geeft te kennen, dat de reactie haar eindperk bereikt heeft; — de verbetering en genezing der dijscrasie, dat dezelve wezentlijk heeft plaats gehad.

Het

RAYER en GREEN daarentegen noemen de ſpaanſche-vliegentinctuur als een der meest vermogende middelen tegen de *lepra;* zelfs in zeer verouderde gevallen volgde de genezing binnen vier tot zes weken. Men geeft dezelve van vier tot vijf droppels in een verzachtend vocht, opklimmende tot 10, 15 en 20 droppels. Van grootere giften en langdurig gebruik behoort men zich te onthouden; want dit middel bederft de ſpijsvertering en oefent eenen ſchadelijken invloed uit op de gelſeele bewerktuiging.

Uit het plantenrijk zijn vele middelen tegen de *lepra* in gebruik gebragt, namelijk, de *ſasſaparilla* (de *lobelia ſyphilitica*, de *angelica* en de *cochlearia*, de laatſte in de vooronderſtelling, dat de Romeinen reeds in *Vriesland* en *Engeland* van dit middel zich zouden bediend hebben), de *rhus radicans*, de de *cortex mezerei* en *ulmae campestris.* — In een door mij in de Jaarboeken van het Genootſchap *Arti ſalutiferae*, 3de deel, 3de ſtuk, pag. 198 me-

Het gezwavelde *anthrakokali* werkt sneller dan het eenvoudige, doch verdient het laatste menigwerf de voorkeur, omdat eene langzame werking eene duurzame — eene schielijke slechts eene schijnbare genezing tot stand brengt.

Ondersteunt door eenen goeden leefregel volgt de genezing bij jonge lieden onder gunstige omstandigheden ongeveer binnen zes maanden. Bij lieden, tusschen de 40 en 60 jaren oud, binnen een tot twee jaren. Deze langzame genezingen pleiten niet zeer voor dit middel, en verwekken het vermoeden, dat hetzelve, even als zoo vele andere, spoedig zal vergeten worden.

medegedeeld geval van *lepra Graecorum*, volgde de volkomene genezing onder het gebruik van den olmenbast inwendig in afkookfel van 1—2 oncen op 12 oncen, terwijl een tweede, fterk uitgeperst afkookfel van dezelfde basten tot waschmiddel der lijdende deelen gebruikt werd.

Ook de komkommers en augurken, versch en met azijn ingemaakt, vindt men aangeraden; zoo ook de afkookfels der vruchten en bladen van deze planten.

Van de zwarte en witte nieswortel-tinctuur heeft WILLAN in niet lakferende giften met goed gevolg gebruik gemaakt.

De *dulc-amara* is, volgens CHRICHTON, alleen in ftaat, de *lepra* te genezen. Men geeft het afkookfel van ééne once op één pond vocht in giften van twee oncen driemaal daags, opklimmende tot dat er één pond daags gebruikt wordt; uitwendig bezigt men een afkookfel tot wasfching. Eerst na verloop van acht dagen befpeurt men eenige werking. Bij zwakke, teedere, aandoenlijke lijders ontftaan fomwijlen hartkloppingen, misfelijkheid en duizelingen; door de giften te verminderen houden deze toevallen op; ook wordt dit middel beter verdragen, wanneer men tusfchen beiden eene aromatifche tinctuur laat gebruiken. Van een getal van 23 zieken, werden op deze wijze 21 genezen.

Uitwendige middelen. Van het groote aantal der uitwendig tegen de *lepra* gebruikte middelen, verdienen het meest in aanmerking te komen: de wasfchingen met afkookfels van den olmbast en de dullebes-ranken; de kwikbereidingen, als het

ung.

ung. neapol., al of niet met *flores zinci* verbonden; de *ſublimaat*-oplösſingen, het *unguentum nitratis hydrargyri*, het *unguentum jodureti ſulphuris*, XII—XV greinen op ééne once reuzel; de teerzalf, uit eene once teer en vier oncen reuzel (*pommade de Goudron*, L. FLEURY), waarmede de lijdende deelen des avonds worden ingewreven, en des morgens met warm zeepſop of met eene zwakke loog afgewasſchen; inwendig geeft men gelijktijdig een afkookſel van de veldviool (*viola arvenſis*) of limonade met zwavelzuur bereid. De korſten worden er door los, de huid ſmeedig en de jeukte laat na. De genezing volgt van twaalf tot honderd en negen dagen zonder ſchadelijke gevolgen. Somwijlen grijpt een ligt *erythema* plaats. Ook kan de teerzalf met kwikmiddelen en andere metaalbereidingen, naar gelang der omſtandigheden, verbonden worden.

Het gebruik der baden maakt een zeer wezentlijk deel der behandeling uit, zoowel om de huid te zuiveren, als om den uitſlag te genezen. Men beginne met warme waterbaden, wasſchingen, ſtovingen en dampbaden, wanneer de uitſlag tot eene kleine uitgeſtrektheid beperkt is, of andere omſtandigheden het gebruik der baden niet gedoogen. Daarna de natuurlijke of door kunst bereide zwavelbaden, de loog- en zeebaden, de laatſte eerst behoorlijk verwarmd, later in de opene zee. Dezelve dienen eenige zomers achtereenvolgend herhaald te worden, om inſtortingen te verhoeden. Het water te *Bath* ſchijnt uitnemende krachten tegen de *lepra*

te bezitten; men laat het drinken en als bad gebruiken. Van 83 lijders, op die wijze behandeld, wil men 52 genezen en 24 verbeterd uit de behandeling hebben ontslagen.

Tot de verdere vroeger en later aangeradene uitwendige middelen behooren: de aluin, de zwavel, de salpeter, de ongebluschte kalk, het vitriool, enz.; de drekstoffen van muizen, geiten en vossen, de urine van menschen, beerengal, enz.; de *helleborus*, het *collophonium*, de bollen der witte leliën, *ajuin*, *bryonia-alba*, stinkende gouwe (*chelidonium* de *ranunkel* en *anemone*. Intusschen heeft de ervaring geleerd, dat geen dezer middelen de *lepra* in alle gevallen vermag te genezen. De scherpste der genoemde en andere brand- en bijtmiddelen, noch de Spaansche-vliegenpleisters, die vernielend op de huid werken, brengen de genezing in alle tijdperken tot stand; zelfs zag men na de schijnbare, op die wijze bewerkte genezing, op de door de bijt- en brandmiddelen verwoeste huiddeelen, den uitslag op nieuw uitbotten en zijn gewoon beloop volgen.

Door reinheid, eenen goeden leefregel en doelmatige verpleging, met geduld en volharding in het werk gesteld, draagt men, naar mijne overtuiging, het meest bij om de *lepra* te genezen. Zelfs komt het mij waarschijnlijk voor, dat de meeste genezingen aan de natuur en de omstandigheden, die derzelver pogingen begunstigen, en niet aan de gebruikte geneesmiddelen zijn toe te schrijven.

b.) *Psoriasis*, *psora*, *scabies sicca*, *psora leprosa*. — *Dartre écailleuse*, *squameuse*, *lichénoïde*, *dartre squameuse sèche* (RAYER).
Droog kraauwsel, droog schubachtig huidmos, drooge schurft.

Met naauwkeurigheid te bepalen, welke ziekten de onderscheidene geneeskundige schrijvers, vooral die der oudheid, bedoelden met de verschillende benamingen aan schubachtige huidziekten gegeven, blijft een onoplosbaar vraagstuk. Dezelfde verwarring en onzekerheid, waarover men zich bij de meeste slepende huidziekten te beklagen heeft, heerscht ook ten deze. *Psora* wordt door de oude schrijvers veelal de *scabies* genoemd, maar tevens ook de drooge schubachtige huidziekten (*scabies sicca*) en de natrovige (*impetigo*). Het is buiten twijfel, dat eene wijziging van de melaatschheid der Joden tot de *Psoriasis*, in haren hoogsten trap van ontwikkeling, behoord heeft. R. WILLAN bestempelde met den naam *Psoriasis* eene soort der schubachtige huidziekten, en beschreef dezelve onder dien naam; — de latere schrijvers volgden algemeen dit voorbeeld. SAMUEL PLUMBE daarentegen wil de *Psoriasis* van de *lepra* niet onderscheiden, maar beide ziekte als eene en dezelfde ziekte beschouwd hebben. Naam.

Eene slepende ontsteking der huid, met ligt verhevene, in haar middelpunt niet ingedrukte, ruwe, gekorvene vlekken, onregelmatig van gedaante en van verschillende grootte, tot een enkel deel des ligchaams beperkt of over eene grootere oppervlakte verbreid, zelden de geheele oppervlakte des lig- Bepaling.

ligchaams gelijkmatig bedekkende. Dunne, witte, ſchilferende ſchubben, die aan de randen los zijn en in haar middelpunt vast zitten, worden ſpoedig op de vlekken ontwikkeld. Zij blijven van elkander afgezonderd ſtaan of vloeijen tot groote vlekken in een, met onregelmatig gevormde en weinig boven de gezonde huid verhevene randen.

Naar aanleiding der verſchillende vormen, waarin de *Psoriaſis* voorkomt, heeft men onderſcheidene ſoorten, grootendeels door R. WILLAN vastgeſteld, aangenomen; waarbij de gedaante des uitſlags, zijne uitgebreidheid, duur en de deelen, welke aangetast worden, tot onderſcheidings-kenmerken zijn gebezigd.

A.) Algemeene op alle deelen des ligchaams voorkomende *Psoriaſis.*

1.) *Psoriaſis guttata.* Het drupvormige drooge kraauwſel.
2.) ——— *diffuſa.* Het uitgebreide, afſpattende drooge kraauwſel.
3.) ——— *inveterata.* Het verouderde drooge kraauwſel.
4.) ——— *gyrata.* Het gekronkelde ſlangvormige drooge kraauwſel.

B.) De plaatſelijke *Psoriaſis.*

1.) *Psoriaſis pistoria.* Het drooge kraauwſel der bakkers.
2.) ——— *lotorum.* Het drooge kraauwſel der bleekers.

3.) *Pso-*

3.) *Psoriasis palmaria.* Het drooge kraauwsel der handpalmen.

4.) ——— *labiorum.* Het drooge kraauwsel der lippen.

5.) ——— *genitalium.* Het drooge kraauwsel der teeldeelen.

6.) ——— *ophthalmica.* Het drooge kraauwsel der oogleden.

7.) ——— *infantilis.* Het drooge kraauwsel der kinderen.

A. Algemeene *Psoriasis.*

1. *Psoriasis guttata.* Het drupvormige drooge kraauwsel.

Kleine, afgezonderd staande vlekken, met dunne schubvormige plaatjes van onregelmatige gedaante, niet ongelijk aan een' druppel zoutoplosing op de huid gestort en gekristalliseerd, van de grootte van een hennipzaadje tot die van een dubbeltje, zelden tot die van een' gulden, omgeven door eenen weinig of niet verheven' en ligt ontstoken rand. Bepaling.

De eerst opkomende, eenigzins roode vlekken, verheffen zich weinig boven de huid, missen de kringen en eironde gedaante der *lepra*, en hare hoekige, gekartelde randjes spatten met onregelmatige verlengsels. Tusschen de vlekken blijft de huid gezond; zij nemen gedurende eenige dagen in omtrek toe, en bedekken zich allengskens met dunne schilferende schubben, die door wrijven en wasschen ligtelijk weggenomen kunnen worden. De ontbloote vlekken zijn rood, glinsterend, gekorven, Beloop.

ven, ſomwijlen kleverig en vochtig. De *psoriaſis guttata* tast zonder onderſcheid van jaren, leefwijze, landſtreek en andere betrekkingen aan, doch menigvuldiger na, dan voor den twintigjarigen leeftijd, en meer mannen dan vrouwen. De nek, de buitenzijde der ledematen, de borst en de lenden zijn de deelen, welke zij bij voorkeur inneemt. Op deze volgen het aangezigt en het hoofd, het zij alleen tot een of meer dezer deelen bepaald, of, doch zelden, over al die deelen gelijkmatig uitgebreid. De eerſte uitbotting komt gewoonlijk op de buitenzijde der ledematen of in het aangezigt te voorſchijn, en breidt zich allengs over andere deelen uit, meerendeels voorafgegaan door pijnen in het hoofd, de maag en de ledematen. Bij kinderen grijpt ſomwijlen plotſeling eene algemeene uitbotting plaats; binnen weinige dagen wordt de geheele oppervlakte des ligchaams met vlekken overdekt, gepaard met ſtoornisſen in de verrigtingen der buiksingewanden en met een algemeen kwalijk bevinden. De *psoriaſis guttata* gaat dan eens met geringe, dan weder met hevige jeukte gepaard; verdwijnt in den zomer, en kan in dit ſaizoen door gepaste uitwendige middelen ligt verdreven worden; in den herfst en de lente komt zij terug om andermaal te verdwijnen. Deze wisſelingen kunnen jaren lang voortduren; ſomwijlen ſpringt zij één jaar over, om met eenen veel heviger aanval terug te keeren. De genezing begint in het middelpunt der vlekken, en gaat van daar naar de randen voort. Men kan dezelve verwachten: wanneer de ſchubben ge-

gelijktijdig verdroogen, los worden, en afgevallen zijnde, fteeds door dunnere en kleinere gevolgd worden; wanneer de vlekken glinsteren en zich als bepoederd voordoen. Allengskens bekomen de vlekken eene donkerroode blaauwachtige kleur. Er verloopen nog eenige maanden alvorens de huid hare natuurlijke kleur en gedaante terug erlangt.

2. *Psoriafis diffufa.* Het uitgebreide of fpattende drooge kraauwfel.

Grootere fpattende vlekken van eene onregelmatige gedaante, ruw op hare oppervlakte, door vele verhevene lijnen en voren van ééne tot twee lijnen diepte, in eene menigte kleine vakjes verdeeld, en met dunne fchilferende fchubben bedekt. Bepaling.

De ontwikkeling dezer ziekte begint gemeenlijk met eene menigte kleine, ruwe, peukelachtig verhevene vlekjes, beter door het gevoel dan door het gezigt waar te nemen. Binnen een kort tijdsverloop bedekken zich de vlekken met dunne fchubben met witte loslatende randen en een donkerkleurig vastzittend middelpunt. Door uitbreiding der vlekken wordt de opperhuid in derzelver omtrek allengskens ruw, en fcheurt; later vertoont zij zich rood, verheven en gerimpeld. De natuurlijke lijnen der huid veranderen in diepe kloven, binnen welke dunne, meermalen affchilferende fchubben ontwikkeld worden. Somwijlen wordt een grootere omtrek der huid, zonder dat andere aandoeningen vooraf gingen, droog, ruw, rood, en fcheurt Beloop.

zich

zich met fchubben overdekkende. Meerendeels zijn de vlekken onbepaald van gedaante en omtrek, klein als bij de *psoriasis guttata*, of grooter tot den omtrek eener handpalm. De zich fteeds uitbreidende vlekken vloeijen ten laatfte in elkander en bedekken gelijkmatig het geheel der lijdende deelen. Het menigvuldigst ziet men dezen uitflag op de wangen, de kin, de bovenfte oogleden, de wenkbraauwen, de flapen, het uitwendig oor, den nek, de buitenzijde der voorarmen, en de meest vleeschige deelen der onderfte ledematen. De rug der handen en der vingers zijn fomwijlen geheel met losfe, zamenhangende fchubben bedekt. Zeer zelden vestigt zich deze ziekte op het behaarde deel des hoofds; maar waar zulks plaats vindt, worden, volgens RAYER, de haarwortelen fomwijlen aangedaan, en de haren vallen uit. De nagels worden wanftaltig, fplijten en bladderen oppervlakkig af. Zelden is en blijft de uitflag tot een deel bepaald; meermalen breidt hij zich achtervolgens over alle deelen uit, in dier voege, dat hij op het eene deel op nieuw uitbot, wanneer hij op een ander verdwijnt, tot dat hij ten laatfte tot die deelen terug keert, welke hij het eerst verliet.

De *psoriafis diffufa* gaat met hitte en zeer lastig jeuken, vooral des nachts in het bed en bij hitte, gepaard. De kloven en fcheuren der huid, de meest kenfchetfende teekenen dezer ziekte, zijn zeer pijnlijk, en ontlasten eene witachtige, fpoedig verdroogende wei. Wanneer men de fchubben door wasfchen en fmeren met vette zelfftandigheden

weg-

wegneemt, dan vindt men de oppervlakte der vlekken week en glinsterend, met diepe voren gegroefd, die zich het eerst weder met zeer fijne, meelachtige schubbetjes bedekken. Wordt eenig deel met geweld van de nog vastzittende schubben ontdaan, dan ontlast zich eene dunne bloedige wei, die het linnengoed door opdrooging stijf maakt, en vlekken in hetzelve terug laat. Neemt de ziekte eenen gunstigen keer, dan verliest de huid hare ruwheid; in het middelpunt der vlekken verdwijnen de schubben; de eersten worden bleek, zijn minder boven de huid verheven, de kloven en scheuren minder diep, en er vormt zich eene nieuwe opperhuid; eerst rood, droog en gerimpeld, om na verloop van eenige weken tot haren natuurlijken toestand terug te keeren.

De uitbotting der *Psoriasis diffusa* wordt door hoofdpijn, bedorvene spijsvertering, drukking en pijn in de maagstreek, misselijkheid, koude en kramp in de ledematen, gevoel van zwakte en afgematheid, koorts en ontsteking voorafgegaan en vergezeld. Gedurende het beloop dezer ziekte nemen deze toevallen af, of houden geheel op; maar keeren telkens terug, zoo menigmaal nieuwe uitbottingen plaats grijpen.

De *Psoriasis diffusa* behoort tot de langdurigste en hardnekkigste ziekten. Zeer zelden komt zij met ééne uitbotting regelmatig ten einde, maar keert jaren achtervolgend, somwijlen gedurende het geheele leven terug, zamengesteld uit eene reeks van aanvallen, over jaren verdeeld. Iedere

aanval duurt zelden korter dan twee tot drie maanden; ook gebeurt het, dat dezelve zoo ſpoedig op elkander volgen, dat er meer remisſie dan intermisſie plaats heeft, en aan de huid de noodige tijd ontbreekt, om haar natuurlijk weefſel te herſtellen. — Het behoort tot de afwijkingen, als de uitſlag ſteeds tot een en hetzelfde huiddeel bepaald blijft, en altijd tot dezelfde plaats terug keert.

3. *Psoriasis inveterata, Psoriasis agria.* Het verouderde drooge kraauwſel.

Bepaling. De geheele oppervlakte des ligchaams is met ſchubben bedekt; de huid is droog, ruw, verdikt, en veelvoudig door kloven en ſcheuren doorſneden.

Beloop. In den vorm der *Psoriasis guttata* of *diffusa* komen eerst eenige vlekken op de ledematen te voorſchijn, die door telkens plaatsgrijpende uitbotting zeer talrijk worden, zich uitbreiden, ineenvloeijen en de geheele oppervlakte des ligchaams overdekken. De roode, drooge, in haar weefſel ontaarde huid kan moeijelijk of in het geheel niet in plooijen worden opgenomen, zij bemoeijelijkt de beweging der gewrichten, en ſcheurt op de plaatſen, waar zij geſpannen of uitgerekt wordt. De ontwikkeling en het afruijen der ſchubben heeft zoo ſpoedig plaats, dat men dezelve in het bed, dat de lijder beſlaapt, vindt opgehoopt; bij dag overdekken ze zijne kleederen en kan men

ze in menigte opvegen daar, waar hij gezeten heeft (*).

De *Psoriasis inveterata*, wegens hare hardnekkigheid en langen duur met dezen naam belegd, is dikwijls, maar niet altijd, eene aangeërfde ziekte; want zij ontwikkelt zich ook uit de andere voorafgegane wijzigingen der *Psoriasis*, of oorſpronkelijk uit de eigene dyscraſie, waarmede zij in alle gevallen verbonden is. Zij gaat met hevige jeukte en pijnen gepaard, en verwekt al die ontaardingen der huid, haren en nagels, doch in een' hoogeren trap, welke bij de *Psoriasis diffusa* voorkomen.

Op den onderbuik is de huid zeer rood, diep gekorven en droog. De half doorſchijnende witte ſchubben vallen met groote lappen af. Door de drukking der kleedingſtukken, het ſchuren om de jeukte te matigen, en de wrijving van elkander aanrakende deelen aan den balzak, tusschen de billen, in de liezen, enz., ontſtaan hoogst pijnlijke ontvellingen.

In de latere tijdperken dezer ziekte, als zij haren hoogſten trap bereikt heeft, wordt de opperhuid

(*) Hiermede schijnt overeen te komen de *Prurigo*, ruidigheid of kraauwte der Joden, van welke gezegd wordt: deze schurft wordt dus genoemd wegens hare brandende hitte en de droogte der schubben, veel gelijkende naar het aardrijk, dat door de hitte der zon gekorven of gespleten is.

huid in wijd uitgeſtrekte plekken vernield, en het weefſel der huid diep verwoest, zoodat al de ledematen, de rug, de billen, enz. gelijktijdig ontveld zijn, en er uitzien of ze gevild waren. Eene groote hoeveelheid kwalijk riekend, naar etter gelijkend vocht, wordt afgeſcheiden (*). Opdroogende vormt zich eene zekere drooge, ruwe, eeltachtige opperhuid, die ſchubsgewijs afvalt, en op dezelfde manier op nieuw gevormd wordt. Onder afwisſelende verbetering en verſlimmering duurt deze ziekte vaak het geheele leven voort; eenige lijders bereiken daarmede eenen hoogen ouderdom; andere bezwijken in den bloei hunner jaren door waterzucht, uittering of andere ziekten der ingewanden. Bij HENSLER vindt men eene belangrijke hiertoe behoorende waarneming. In een mij voorgekomen geval, ſtierf een meisje van in de twintig jaren oud, door de *Psoriasis inveterata* in den hoogſten graad aangetast, na een onbeſchrijfelijk lijden door uitputting der krachten en etterafſcheiding in de luchtpijp en longen.

De verbeteringen, welke in het beloop der *Psoriasis inveterata* voorkomen, misleiden menig-

wen

(*) In deze gedaante komt zij overeen met de ziekte, waardoor MIRJAM, de zuster van den Hoogepriester AÄRON was aangetast, voor welke hij bidt: »Ach, Heer! laat haar toch niet gelijk zijn een doode, van wiens vleesch, als hij uit zijns moeder ligchaam uitgaat, de helft wel verteerd is."

werf met de ſchijnbaar tot ſtand gebragte genezing; want in het eerstvolgende voor- of najaar komt de ziekte met vernieuwde kracht terug, ſtelt den lijder te leur, en beſchaamt den geneesheer in den lof aan eenig geneesmiddel toegezwaaid, wegens de genezing, die hij meende daarmede tot ſtand gebragt te hebben.

Jonge lieden worden zeldzamer dan bejaarde, de meeste in den middelbaren leeftijd aangetast. Met den toenemenden ouderdom verbetert menigwerf de algemeene gezondheidstoeſtand, zoowel als de uitſlag. Het leven wordt voor den lijder minder onaangenaam, en hij verliest allengs zijn afzigtelijk en walgelijk voorkomen.

4. *Psoriasis gyrata. Tyriasis. Ophiasis. Tyria. Serpigo.* Het gekronkelde, ſlangvormige, drooge kraauwſel.

Deze thans zeer zelden voorkomende huidziekte (BIËTT zag haar ſlechts vier of vijf maal onder een groot getal van huidziekten) was aan de oude geneeskundigen onder verſchillende benamingen, afgeleid van de gedaante des uitſlags bekend, en werd door hen als eene wijziging der *Elephantiasis* beſchouwd. Bepaling en beloop.

Bandvormige ſtrepen van een tot twee vingeren breed, ſlingeren zich in verſchillende rigting en uitbreiding over onderſcheidene deelen heen. Zij zijn regtlijnig, kringvormig, ſlangsgewijs, regelmatig of onregelmatig gevormd, weinig boven de huid verheven, hebben eene donkerroode of

bruinachtige kleur, door dwars loopende lijnen, als de bloedzuigers en regenwormen, gekorven, en meerendeels met fijne ſchilferende ſchubbetjes bepoederd. Deze kleine, dunne ſchubben gaan nimmer in dikke platen of korsten over. Merkwaardig zegt R. WILLAN is de gelijkmatige verdeeling dezer bandvormige ſtrepen. „Ik heb gezien, dat zich een groote kringvormige ſlinger „op beide zijden der borst boven de tepels bevond; twee of drie andere zag men lager op „beide de zijden der borst, ſlangvormig gekronkeld, regt tegenover elkander. De rug is ſomwijlen bont gevlekt of getijgerd, doordien de „ſtrepen op beide zijden gelijkmatig van gedaante „en rigting der kronkelingen hier en daar elkander aanraken en ineenvloeijen." De rug, de ledematen, de hals en het onderſte gedeelte des aangezigts zijn de gewone zitplaatſen dezer ziekte; echter kunnen ook alle andere deelen er door aangetast worden. Volgens BIËTT tast deze ziekte bij voorkeur jonge, blonde voorwerpen aan, die eene teedere, weeke en bleeke huid hebben. In het eenige voorbeeld, dat ik van deze ziekte gezien heb, was de lijder een man van ongeveer vijftig jaren, met zwart haar en van een grof, vast huidweefſel. De *Psoriasis gyrata* volgt hetzelfde beloop als de *diffusa*, verdwijnt, keert weder, is langdurig en moeijelijk te genezen. Somwijlen gaat zij met eene andere huidziekte gepaard, in dier voege, dat het deel, waarop zich de eene huidziekte genesteld heeft, van de andere verſchoond blijft.

B. De

B. De plaatselijke *Psoriasis.*

1. *Psoriasis pistoria.* Het drooge kraauwsel der bakkers.

Deze plaatselijke *psoriasis* heeft de gedaante der *diffusa*, somwijlen ook die der *guttata.* Zij blijft steeds tot den rug van eene of beide de handen bepaald, en komt het menigvuldigst bij bakkers voor, van waar zij dan ook haren naam bekomen heeft. Zij schijnt met het beroep dier lieden in een wezentlijk verband te staan, daar men dezelve zoowel in *Engeland*, als *Frankrijk*, *Duitschland* en ook bij ons bijna uitsluitend bij de bakkers waarneemt. Het verdient intusschen opmerking, dat deze ziekte geneest, zonder dat de lijders noodig hebben van beroep te veranderen; dat zij niet aan de leerjaren, maar aan den meer gevorderden ouderdom eigen is, en dat er bij dezelve, schoon de herstelden hun beroep voortzetten, voor zoo verre mijne ervaring reikt, hoogst zelden, bijna nimmer recidiven plaats grijpen. Behalve bij de bakkers, ziet men haar ook enkele malen, doch gewijzigd, bij andere lieden: zij wordt alsdan gewoonlijk voor een uitwerksel van galachtige ophooping in de eerste wegen beschouwd, en in de volkstaal gal genoemd.

Met eenige kleine, ligt verhevene vlekken, met witte schilfertjes bezet, die spoedig ineenvloeijen, en den rug der handen en vingers met schubben overdekken, begint en verloopt de *psoriasis pistoria.*

De huid verandert meer en meer van weeffel; waar de fchubben worden weggenomen, is zij rood, glad, met eene menigte kloven doortrokken, die eenigzins vochtig zijn. De nagels deelen in dit lijden, ontaarden, fchilferen en vallen af, om door andere niet minder ziekelijk gevormde vervangen te worden (*psoriafis unguum*) fomwijlen blijft deze alleen tot de vingertoppen en de nagels bepaald, terwijl alle andere deelen vrij zijn. De duur der *psoriafis pistoria* loopt van drie tot zes maanden, of zij volgt het beloop der *psoriafis diffufa*, verdwijnt in den zomer en winter, om in het voor en najaar weder te keeren; ook gebeurt het, dat zij in de *psoriafis inveterata* overgaat en levenslang voortduurt. Ik ken eenen heelmeester, thans 73 jaren oud, die van zijne jeugd af aan op den rug van beide de handen aan deze ziekte lijdt. Bijna jaarlijks, en wel in het voor en najaar, fomwijlen ook in het heetfte van den zomer, keert de uitflag, zonder belangrijke veranderingen ondergaan te hebben, terug. De gezondheid des lijders fchijnt minder voldoende te zijn, wanneer de uitflag achterwege blijft.

2. *Psoriafis lotorum.* Het drooge kraauwfel der bleekers.

Niet zelden ziet men op de handen, de armen, in het aangezigt en den nek, meermalen bij vrouwen dan bij mannen, eene plaatfelijke *psoriafis*, die het beloop der *guttata* of *diffufa* volgt. Bij den eigenen aanleg dezer ziekte, opgewekt door de werkzaamhe-

heden tot het beroep der bleekers en der wasch-vrouwen behoorende, ontſtaat deze ziekte; want door verandering van beroep komt de genezing allengs, zonder het gebruik van hulpmiddelen, tot ſtand, terwijl de ziekte, zoo lang de lijders hun beroep blijven uitoefenen, niet genezen wordt.

Psoriaſis palmaria. Het drooge kraauwſel der handpalmen.

Eene zeer hardnekkige plaatſelijke wijziging der *psoriaſis diffuſa*, tot de handpalmen bepaald, zelden deze grenzen overſchrijdend. Zij begint met eene enkele vlek aan de muis van den duim, en breidt zich van daar met hoekig voortloopende randen over de geheele handpalm uit; ſomwijlen ook over de binnenſte oppervlakte der vingers en der voorhand. Waar de ſchubben loslaten, is de huid ruw en vochtig; de handen zien er uit, alsof zij vuil waren door verzuim van de noodige reiniging door waſchen. De voren en kloven zijn diep, vooral op die plaatſen, waar, bij het holmaken der hand, plooijen ontſtaan; zij zijn zeer pijnlijk en ligt bloedend, bijzonder bij die bewegingen der handen en vingers, waarbij eenige krachtinſpanning wordt gevorderd. Zij volgt het beloop der *psoriaſis diffuſa*; haar duur is niet te bepalen. Schoonmaakſters, koper- en blikſlagers, zilverſmeden en andere werklieden, die metalen bearbeiden, worden er bij voorkeur door aangetast; in het algemeen meer vrouwen dan mannen: iets, waarvan het weekere huidweeſſel der eerſten wel de oorzaak zijn mag.

R. WILLAN zag dezelve bij vrouwen gedurende het kraambed; ook komt zij in verband met de jicht voor: beide ziekten wisselen alsdan met elkander af, en de eene vervangt de andere. Gelijktijdig met de handpalmen of bij afwisseling, worden somwijlen ook de voetzolen aangetast; beloop en toevallen zijn dezelfde. In dit laatste geval, gaat de *psoriasis* met voetzweet gepaard, wordt als een gevolg van dit gebrek beschouwd, en niet erkend voor datgene, wat zij wezentlijk is.

4. *Psoriasis labiorum.* Het drooge kraauwsel der lippen.

Deze plaatselijke, enkel en alleen tot de lippen beperkte *psoriasis*, die RAYER tot de *pityriasis* wil geteld hebben, kenschetst zich door dunne bruinachtige schubben, met talrijke regtstandige scheuren en kloven. De schubben zijn groot, aan de randen los, in haar middelpunt vastgehecht; een bruinkleurige, ligt schilferende rand omgeeft de lijdende deelen ter breedte van eenige lijnen. De onderste lip wordt meermalen en sterker dan de bovenste aangedaan; de bruine kring is derhalve rondom de eerste gewoonlijk het duidelijkste aanwezig. De afvallende schubben ontblooten eene teedere opperhuid, die spoedig uitdroogt en binnen weinige uren scheurt en afschilfert, om door eene andere vervangen te worden, waarmede telkens hetzelfde plaats vindt. Lieden met dikke, opgeworpene lippen worden er bij voorkeur door aangetast. Van de eenvoudig springende lippen, door koude en oostelijke winden veroorzaakt, onderscheidt zich de

pso-

psoriaſis labiorum door haar langdurig beloop, de talrijke afſchilferingen, de diepe kloven en den bruinen rand, die de lippen omgeeft zonder dat er veneriſche aandoeningen voorafgingen of aanwezig zijn. De duur der *psoriaſis labiorum* is onbepaald, gewoonlijk zeer lang, ſomwijlen jaren, getrouw aan het geſlacht, waartoe zij behoort, met afwisſelende verbetering en verſlimmering, gelijk mij onderſcheidene gevallen bekend zijn. Zacht, goed weder oefent eenen gunſtigen, koud en bar weder eenen ongunſtigen invloed op deze ziekte uit.

5. *Psoriaſis genitalium.* Het drooge kraauwſel der teeldeelen.

Bij mannen zijn de voorhuid en de balzak, het zij ieder dezer deelen alleen of gelijktijdig, — bij vrouwen de groote lippen menigwerf de zetel eener plaatſelijke *psoriaſis*, verbonden met de algemeene ſoorten dezer ziekte, of alleen op zich zelve beſtaande. Het drooge kraauwſel der voorhuid (*pſoriaſis praeputialis*) kenſchetst zich door in de lengte loopende, talrijke diepe kloven, eenen bruinachtigen rand, die gelijk bij de *psoriaſis labiorum* de voorhuid omgeeft. Het lijdende deel is pijnlijk gezwollen, met dunne, ſchilferende ſchubben bedekt, en ligt bloedend, zoo dikwijls er pogingen gedaan worden om de voorhuid terug te trekken, ten einde het roedehoofd te ontblooten. Menigmaal is er *phymoſis* aanwezig, die den bijſlaap moeijelijk of ondoenlijk maakt, en alleen door de beſnijdenis kan verholpen worden.

Bij de *psoriaſis ſcrotalis*, het drooge kraauwſel van

van den balzak, is dit deel ruw, met dunne ſchubben bedekt, gepaard met jeukte, ſpanning en roodheid; later wordt het huidweefsel dieper aangedaan; de huid verdikt, is hard en bar; pijnlijke kloven en ontvellingen komen te voorſchijn, die moeijelijk genezen. De kloven en ontvellingen geven een kleverig vocht van zich, dat ſpoedig opdroogt. Wanneer deze vochten etterachtig worden, zegt PLUMBE, dan heeft de ziekelijke reactie opgehouden en de genezing is begonnen. Wanneer zich de *psoriaſis diffuſa* over den balzak uitbreidt, dan levert dezelve geene belangrijke bijzonderheden op, maar volgt in alles het beloop aan die ziekte eigen. De zuiver plaatſelijke, daarentegen, geeft menigwerf aanleiding tot de ontwikkeling van knobbelachtige huidontaarding, die ligtelijk met de veneriſche knobbels aan den balzak voorkomende, kan verwisſeld worden. Ik heb thans nog eenen lijder onder behandeling, bij wien ſlechts twee *psoriaſis* vlekken, de grootſte van omtrek eener doorgeſnedene hazelnoot, de andere kleiner, aanwezig zijn, die reeds zes maanden geduurd en aan vele ter genezing aangewende pogingen tegenſtand geboden hebben. De geheele balzak is met een groot getal kleine beursgezweiletjes tot de grootte van eene erwt bezaaid; zij zijn boven de huid verheven, en zoo dun van huid, dat de witte papachtige, daarin bevatte ſtof doorſchijnt.

Het drooge kraauwſel der groote lippen (*psoriaſis labiorum majorum*) komt zeer zelden voor. Het heeft de gedaante der *guttata* of *diffuſa*, en volgt

volgt haar gewoon beloop. Het gaat veelal met witten vloed, vermeerderde uitwafeming in de liezen en pijnlijke ontvellingen door wrijving dier deelen tegen elkander, gepaard. De vergezellende jeukte maakt deze ziekte zeer lastig; zij is langdurig en moeijelijk te genezen.

Bij de onderfcheidene wijzigingen der *psoriafis genitalium* is het belangrijk, dat men dezelve niet voor venerisch befchouwe of met venerifche aandoeningen verwisfele.

6. *Psoriafis ophthalmica.* Het drooge kraauwfel der oogen.

Dit komt alleen op de deelen voor, welke het uitwendig oog zamenftellen, of gaat gepaard met fchubachtige vlekken in het aangezigt. De randen der oogleden en de buitenfte oppervlakte van het bovenfte ooglid, hebben het meest van dezen uitflag te lijden. Somwijlen wordt het bindvlies mede aangedaan en ontftoken. Na eene ligte fpanning en moeijelijkheid in de beweging, beginnen de oogleden fterk te jeuken, en worden fpoedig met dunne, witte, drooge fchubbetjes bedekt, die veelvuldig affchilferen. De huid houdt hare natuurlijke gedaante en kleur. Zoowel hierdoor, als door den korteren duur, die zelden langer dan zes weken bedraagt, en door den niet plaats vindenden terugkeer des uitflags, onderfcheidt zich deze fchilfering van de *psoriafis*, en fchijnt door RAYER met regt tot de *pityriafis* gebragt te worden.

7. *Pso-*

7. *Psoriasis infantilis.* Het drooge kraauwsel der kinderen.

Onder deze benaming beschrijft WILLAN eene wijziging der *Psoriasis diffusa*, die somwijlen bij kinderen van twee tot drie jaren, ook wel bij jongere voorwerpen gezien wordt. De vlekken hebben eene onregelmatige gedaante, verschillen in uitgebreidheid en komen meerendeels op de wangen, de kin, de borst, den rug, de dijen en de billen te voorschijn. De vlekken zijn ruw, ligt verheven, met groote en kleine schubben bedekt, die menigwerf in zamenhangende lappen van de grootte eener handpalm los worden en afvallen. De ontbloote plekken zijn zonder opperhuid, hier en daar met kloven en scheuren, maar worden spoedig weder met nieuwe schubben bedekt.

Bij al de wijzigingen, waarin de plaatselijke *Psoriasis* voorkomt, ontbreken de algemeene ziekteverschijnselen, of zijn onduidelijk ontwikkeld, zoodat de lijders schijnbaar eene goede gezondheid genieten; maar deze wordt gestoord, wanneer de uitslag spoedig verdwijnt, of de lijders door andere ziekten worden aangetast. Ontstekingen der vlekken, door toevallige oorzaken verwekt, geven aanleiding tot veretteringen; er komen hier en daar etterpuisten te voorschijn, die aanleiding kunnen geven, dat de ziekte miskend en met andere verwisseld wordt.

Tusschen de volkomen ontwikkelde vlekken der *Psoriasis* komen wel eens gladde, glinsterende ver-

verhevenheden met platte punten te voorſchijn, die eene ronde of eironde gedaante hebben. De huid behoudt hare natuurlijke kleur of wordt bruinachtig. Eenige vlekken blijven langdurig onveranderd ſtaan; andere worden met dunne ſchubbetjes gedeeltelijk bedekt. Het zijn onvolkomen ontwikkelde *Psoriasis*-vlekken, het zij wegens de geringere hevigheid der ziekte, hetzij dat aan de natuur de krachten ontbreken om dezelve tot volkomene rijpheid te brengen. Aan den anus en op de billen gaan dezelve menigwerf tot verettering over, en krijgen alsdan eene groote overeenkomst met de veneriſche knobbels: het ſcherpſte oog is vaak niet toereikend, om de eene van de andere te onderſcheiden. Alleen de alsdan niet voorafgegane veneriſche beſmettingen kunnen tot wegwijzer verſtrekken. Niet minder moeijelijk is het, de *Psoriasis* der kinderen van de ſchubbige vlekken te onderſcheiden, welke onder de gevolgen der geërfde *ſecundaire ſyphilis* voorkomen. De leefwijze en gezondheidstoeſtand der ouders, de jeugd des lijders, de gelijktijdige aandoening der keel en der mondhoeken, alsmede de heeſche ſtem bij de *ſecundaire ſyphilis*, die kort na de geboorte der kinderen zich doet hooren, ſtellen ons in ſtaat juist te oordeelen.

De *Psoriasis* gaat ſteeds met eenen algemeenen ziektetoeſtand der bewerktuiging gepaard, voortvloeijende uit eene ſpecifieke dyscraſie. Naar mate gene meer of min duidelijk is ontwikkeld, vertoont zij zich als aanleg van deze ziekte. Gewoonlijk noemt **Oorzaken.**

noemt men als oorzaken de gemengde temperamenten, vooral het sanguinisch-melancholifche; traagheid in de verrigtingen van het bloedaderlijke vaatftelfel en der affcheidingen; eene aandoenlijke huid, die door geringe oorzaken in hare verrigtingen wordt geftoord; de leeftijd tusfchen de twintig en veertig jaren, en, volgens WILLAN, het vrouwelijk geflacht, het kraambed en de bleekzucht, welke laatfte echter met de waarnemingen van anderen, noch met de mijnen overeenftemt. Ook vond WILLAN bevestigd, wat GALENUS beweert, namelijk, dat de *Psoriasis* met jicht en rheumatismus verbonden voorkomt. Meer waarfchijnlijk komt het mij voor, dat de pijnen, welke meermalen bij *Psoriasis*-lijders voorkomen, tot het wezen dezer ziekte behooren, en door geene andere aandoeningen der bewerktuiging ontftaan. Intusfchen behoort de beflisfing van dergelijke vraagftukken aan die geneesheeren te verblijven, welke door hunne plaatfing bij inrigtingen voor huidziekten over eenen grooteren fchat van ervaring kunnen befchikken, dan de geneesheer, die zijne kunst in den burgerftand uitoefent. Het zijn niet alleen de gewrichten en fpieren, maar ook het hoofd, de borst en de buik, benevens de daarin gelegene ingewanden, welke gedurende nieuwe opwellingen des uitflags door pijnen worden aangedaan.

Gelegenheid gevende en toevallige oorzaken.

Ten aanzien van deze zijn wij niet verder gevorderd, dan bij de *lepra* en andere huidziekten. Gewoonlijk worden gerookt en gezouten vleesch en

en visch, varkensvleesch, versche zeevisch, schelpdieren, melk, zure wijnen, slecht bereide bieren, zure vruchten, koude baden in ongeschikte jaargetijden, koude dranken bij een verhit ligchaam, spijzen uit veelsoortige zelfstandigheden zamengesteld, zedelijke invloeden, enz., als oorzaken der *psoriasis* genoemd. Ook voorafgegane huidziekten, de *prurigo senilis*, de *lichen* en het *eczema impetiginodes*, schijnen bij de ontwikkelde voorgeschiktheid der *psoriasis*, als gelegenheid gevende oorzaken, in aanmerking te komen. Maar noch deze, noch gene alleen kunnen eene *psoriasis* voortbrengen, waar de aanleg voor deze ziekte niet aanwezig is; hoe groot toch zoude anders hier te lande het getal der *psoriasis*-lijders moeten zijn!

De invloed der jaargetijden op het verheffen en aflaten der *psoriasis* is kennelijk en onwedersprekelijk, maar volgt echter geene algemeene onveranderlijke regelen, noch is op alle voorkomende ziektegevallen toepasselijk; want alhoewel de verheffingen in het voor- en najaar, het aflaten in den zomer en winter plaats vinden, komen dezelve toch ook in andere jaargetijden voor, en wel te dikwijls om als enkele uitzonderingen op den regel beschouwd te worden.

Dat behoeftige lieden, — zij, die met geringen kost gevoed worden, met zorg en kommer beladen zijn, en zwaren arbeid verrigten of voor den mensch schadelijke stoffen verwerken moeten, meer dan andere aangetast worden, is buiten twijfel; maar tevens is het ook waar, dat de hoogere,

in overvloed en weelde levende ſtanden niet altijd verſchoond blijven. Eenige ambachten en neringen begunſtigen de ontwikkeling van deze en gene wijziging der *psoriasis:* bakkers, bleekers, waschvrouwen, enz., leveren daarvoor de noodige bewijzen op. In geen geval is de *psoriaſis* beſmettend; maar even als de *lepra*, doch zeldzaam, erfelijk.

Naaste oorzaak. Gelijk bij de *lepra* en de meeste andere huidziekten, vindt men zich genoodzaakt, eene ſpecifieke oorzaak of eigene dyscraſie aan te nemen, waardoor er in het geheel der organiſche verrigtingen wijzigingen ontſtaan, welke de natuur bezigt om eene verhoogde en veranderde huidwerkdadigheid tot ſtand te brengen, met afſcheiding en verwijdering dier ſtoffen, welke in de vochten gevonden worden, en het zij door hoeveelheid of door hoedanigheid ſchadelijk zijn. Invloeden, welke deze tot inſtandhouding van het leven noodige werkdadigheid der huid plotſeling onderdrukken, geven aanleiding, dat de uitſlag plotſeling verdwijnt, en heete ontſtekingaardige of ſlepende ziekten der ingewanden geboren worden. Met het waargenomene door BIËTT, ſchijnt het geſtelde overeen te komen; want ook deze ſchrijver zag de *psoriaſis* met andere algemeene of plaatſelijke ziekten der ingewanden afwisſelen.

Onderscheidingsteekenen. Diagnostica. De *psoriaſis* kan alleen met de ſchubachtige huidziekten verwisſeld worden. De hoekige gedaante der vlekken, de dunne ſchilfers met bruine ſtippen in haar middelpunt, de verhevenheid der vlek-

vlekken met platte randen, de kloven en fcheuren, welke dezelve in alle rigtingen doorkruifen, de van tijd tot tijd verdwijnende en telkens wederkeerende uitflag, de hardnekkige langdurigheid, en de algemeene ziekelijke toeftand, met den uitflag verbonden, of plaats grijpende als deze verdwijnt, — geven de noodige kenteekenen aan de hand, om verwisfelingen met andere huidziekten te verhoeden.

De afwezigheid van venerifche verfchijnfelen bij de *pforiafis*, en de bruine kleur der fchilferende, kringronde vlekken der *fyphilis*, laten beide ziekten gemakkelijk van elkander onderfcheiden. Bij de *lepra* hebben de vlekken eene ronde gedaante; de fchubben hoopen zich tot roofachtige korsten op, en zijn in haar middelpunt ingedrukt.

De *psoriafis* behoort, wegens de hardnekkigheid en den langen duur derzelve, tot de zware ziekten. De tijd, dien de ziekte reeds geduurd heeft, de vorm der ziekte, de individuele gefteldheden der lijders, de betrekkingen, waarin zij leven, en de geäardheden der oorzaken leiden de voorzegging. De *psoriafis guttata* wordt doorgaans fpoediger dan de *diffufa* genezen; de *inveterata* is de hardnekkigfte van allen. Complicatiën met andere ziekten moeten volgens hare geäardheden beoordeeld worden. Voorzegging.

Verdwijnt van zelve door opdrooging en afruijing, waarna de huid hare natuurlijke geäardheid terug bekomt. De *guttata* en *diffufa* gaan in de *inveterata* over. Ziekten, die tusfchen het beloop der *psoriafis* invallen, doen haar verdwijnen, en Uitgangen.

 ge-

geven aanleiding tot verplaatſingen naar de ingewanden, die een doodelijk einde kunnen nemen. De genezing ſchijnt meer het werk der natuur dan der kunst; maar er komen ook gevallen voor, die voor beiden onverwinbaar blijven. Voortdurende verſlimmeringen met ſteeds toenemende ontaardingen der algemeene bekleedſelen worden door ſtoornisſen in alle verrigtingen gevolgd, die voortduren tot dat de dood een ellendig leven ten einde brengt.

Geneeskundige behandeling.

Wanneer de uitbotting der *psoriaſis* plotſeling plaats vindt, en met koorts of algemeene ontſtekingstoevallen gepaard gaat, dan beginne men de behandeling, naar gelang der toevallen, met een braakmiddel uit braakwortel, lakſeermiddelen met calomel, eene aderlating of bloedzuigers; daarna geve men de bloem van zwavel met antimonium, wijnſteen en magneſia, of de vaste loogzouten; wasſchingen met warme, verzachtende ſlijmachtige afkookſels, en warme baden; — men beperke den lijder tot eene ligtvoedende en ſchrale diëet, en verbiede alle onder de gelegenheid-gevende oorzaken genoemde ſpijzen en dranken. Ligte gevallen, bij gunstige individuele geſteldheid der lijders voorkomende, kunnen op deze wijze binnen den tijd van een tot twee maanden genezen worden.

In zware, reeds verouderde en verwaarloosde gevallen, wordt eene meer omſlagtige geneeswijze gevorderd. Men beproeve alsdan de ſpiesglasbereidingen in ruime giften, het *ſulphuretum hydrargyri nigrum* (*aethiops antimonialis*) en *ſulphuretum hydrargyri et ſtibii* (*aethiops mineralis*) de gewone

wone houtdranken, de afkookfels van den olmenbast, de *fasfaparilla*, de *dulc-amara*, de driekleurige violen, de zwavelhoudende minerale wateren om te drinken en als baden, en tot inwrijvingen het kwik en de zwavelhoudende zalven. Ook het afkookfei van den *cortex radicis mezerei* vindt men aangeraden. Dit middel wordt gezegd de zonderlinge uitwerking te hebben, dat onder deszelfs gebruik de genezing aan de randen begint en naar het middelpunt voortgaat; terwijl in alle andere gevallen de genezing in het middelpunt der vlekken begint en naar de randen voortgaat. De *psoriafis inveterata* willen WILLAN en BATEMAN op dezelfde wijze als de *lepra vulgaris* en *alphos* behandeld hebben. De laatfte verwerpt de vochtverbeterende en de kwikmiddelen in alle gevallen, en raadt tot het gebruik der anti-phlogistifche lakfeermiddelen, de gezwavelde loogzouten en het afkookfel van den koortsbast. Om de pijnen en de jeukte te lenigen, wordt de melk van bittere amandelen met *faccharum faturni* of *flores zinci* tot ftovingen met vrucht gebruikt. S. PLUMBE bezigt in ligte gevallen de verzachtende en bedarende geneeswijze, onderfteund door warme baden en kwikbereidingen; in hardnekkige gevallen de arfenik-bereidingen met damp- en zwavelbaden. Ook BIËTT is van meening, dat de behandeling der *psoriafis* van die der *lepra* niet verfchilt. In het *arfenicum* meent hij een zeker geneesmiddel gevonden te hebben. Een lijder, die federt 15 jaren ziek was, genas bij het gebruik van dit mid-

middel binnen 26 dagen. Hij geeft aan de Aziatische pillen de voorkeur boven de oplosfingen van FOWLER en PEARSON. Later wil hij zich met vrucht van de *arsenicas ammoniae* tegen de *psoriafis inveterata* bediend hebben. De nablijvende vlekken laat hij met eene zalf, uit vijftien greinen *protonitratis mercurii* op eene once reuzel inwrijven, in hardnekkige gevallen met *deuto-joduretum mercurii* bereid. Waar ook deze niet helpen mogten, maakt hij van de zalf van AUTENRIETH en fpaanfche-vliegenpleisters gebruik. JON. GREEN, die de arfenik-bereidingen de allervoortreffelijkfte middelen tegen de *psoriafis* noemt, fchijnt later tot inkeer te zijn gekomen; want de daarna door hem gevolgde behandeling, beftaat in aderlatingen, zacht lakferende dranken, de *liquor potassae* met afkookfel der *fasfaparilla*, uitwendig weekmakende middelen, warme water- en dampbaden, en ten laatfte zwaveldamp-berookingen.

De behandeling van RAYER bepaalt zich mede tot het gebruik van lakferende en verkoelende middelen, vochtverbeterende dranken, kwikbereidingen, algemeene plaatfelijke en dropbaden. Van de arfenik-bereidingen heeft hij geene of flechts eene tijdelijke verbetering verkregen, en hij zegt er van: „dat die verbetering niet kan opwegen „tegen het gevaar, met het gebruik van dat „middel verbonden."

Behalve de reeds genoemde, vindt men nog vele andere geneesmiddelen tegen de *psoriafis* aangeraden. In de eerfte plaats verdient de *graphit*, ver-

verbonden met bittere extracten, en uitwendig de zalf, met dat middel bereid, aanprijzing; met gunſtig gevolg heb ik mij meermalen van dit middel bediend. Volgens de ervaring van onderſcheidene Geneesheeren is het *anthrakokali* van POLYA's een heilzaam middel tegen deze ziekte. Ook het middel der Indianen, door GUTHRIE bekend gemaakt, verdient beproefd te worden. Het is van deze zamenſtelling:

R. *Hydrargyri* dr. I
flor. sulphuris unc. β.
Succi expressi foliorum ocymi sancti unc. II
Colophonii unc. β.
Boracis dr. I
Lactis caprae. dr. II
Exacte miſcis fiunt Boli magnit: nucis moſchati.

S.

Tot gebruik worden een of meer dezer brokken in wijnazijn opgelost, om de lijdende deelen driemaal daags mede in te wrijven. Men laat het middel opdroogen, en voor de volkomene genezing niet afwasſchen. De tinctuur der ſpaanſche vliegen, van het *jodium*, de teerzalf, het *protojoduretum mercurii*, het *proto-* en *deuto-Bromuretum mercurii*, welke laatſte ik echter niet geloof, dat eenige voorkeur boven de gewone kwikbereidingen verdienen, worden almede aangeraden.

De behandeling der plaatſelijke *psoriaſis* op dezelfde leest geſchoeid als die der algemeene, vor-

dert wijzigingen, waarvan ik hier de voornaamste laat volgen.

De *psoriasis palmaria* en *pistoria* heb ik met *aethiops antimonialis*, *resina guajaci* en *extract. dulcamarae* inwendig, uitwendig eerst met verzachtende stovingen, daarna met *unguentum neapolitanum* en *flores zinci* in de handpalmen ingewreven, of de sublimaat oplossingen tot wasschingen, steeds met een tamelijk goed gevolg behandeld, zoodat de genezing meermalen binnen een tot twee maanden tot stand werd gebragt. In de plaats van het *unguent. neapolitanum* met *flores zinci*, kunnen ook de zalven met *proto-* en *deutojoduretum mercurii* en het *joduretum sulphuris*, de loogbaden en een smeersel, uit *liquor potassae* unc. I *olei olivarum* unc. ß *aquae rosarum* unc. II gebruikt worden. In de hardnekkigste gevallen kan men de vlekken met *lapis infernalis* strijken, of den raad van R. W. HUL opvolgen en tweemaal in de week twintig elektrieke schokken door de lijdende deelen laten gaan.

De *psoriasis labialis* vordert gewoonlijk het inwendige gebruik der kwik- en spiesglasbereidingen; uitwendig eene zalf uit olie en was met eene geringe hoeveelheid witte *praecipitaat*, spiauterbloemen of loodwit verbonden.

De *psoriasis ophthalmica* vordert bloedzuigers wanneer het bindvlies ontstoken is; stovingen met melk van bittere amandelen met eene kleine hoeveelheid *acetis plumbi;* later de gewone kwikbereidingen in smeersels of waschwaters.

De

De *psoriasis genitalium* behandele men insgelijks met verkoelende lakfeermiddelen en verzachtende ftovingen, zoo lang tot dat de geprikkelde toeftand der lijdende deelen genoegzaam gematigd is; daarna de zwavel-, kwik- en fpiesglasbereidingen inwendig; uitwendig lood- en kwikzalven. Bij de *psoriasis scrotalis* berookingen met vermiljoen of zwavel.

De *psoriasis infantilis* vordert dezelfde behandeling, gewijzigd en toegediend naar aanleiding van den leeftijd en andere inviduele gefteldheden der jeugdige lijders.

Somwijlen ontftaan op de fcheenen, ten gevolge der *psoriasis inveterata*, langdurige en ligt bloedende zweren met gekartelde en uitgeknaagde randen, die hevig jeuken, en in plaats van etter eene kleine hoeveelheid kleverige wei affcheiden. De genezing is altijd moeijelijk en zelden duurzaam; de geringfte oorzaken doen de likteekens op nieuw openbreken. De behandeling is die der *psoriasis diffusa*, met opdroogende zalven plaatselijk.

Niettegenftaande het groote getal van geneesmiddelen tegen de *psoriasis* in gebruik gebragt, en den ophef, waarmede derzelver lof werd verkondigd, blijft dezelve toch veelmalen eene ongeneeslijke ziekte (*). De tot ftand gebragte ge-

ne-

(*) Daar het meer dan waarschijnlijk is, dat de *psoriasis* tot de melaatschheid der Joden behoorde, zoo wil ik hier

eene

nezingen laten het twijfelachtig, of men deze aan de natuur of aan de kunst moet dank wijten, en of de herstelling van eenen lijder, gedurende het gebruik van het eene of andere geneesmiddel, ook waarlijk aan dat middel mag toegeschreven worden. Want de intermissiën der *psoriasis*, die van tijd tot tijd plaats vinden, vertoonen eene genezing, die slechts schijnbaar en niet wezentlijk is. Gedurende deze, wordt de lijder, dien men waant hersteld te zijn, uit de behandeling ontslagen. Tot zijne betrekkingen terug gekeerd, wordt hij uit het oog verloren, en de plaatsgrijpende recidiven blijven onopgemerkt; te meer, daar het grootere deel dier lijders, afgeschrikt door vruchtelooze kuren, en de geneeskunst en de geneesheeren vlieden.

Ieder *psoriasis*-lijder geeft den geneesheer, die deze ziekte en haar beloop kent, de gelegenheid aan de hand, om een geliefkoosd geneesmiddel in naam te brengen, of zich zelven eenen naam te maken.

Se-

---

eene aanmerking maken, waaruit blijken moge, dat deze ziekte toen ter tijd even moeijelijk of niet te genezen was, als thans. De Joden hielden de melaatschheid voor eene straffe Gods, die door geene menschenhulp noch geneesmiddelen kon worden opgeheven. Daar dezelve onmiddellijk van God kwam, zoo kon God alleen dezelve wegnemen of verzachten; weshalve deze ziekte den priesteren alleen was aanbevolen, welke offeranden vorderden en plegtigheden in het werk stelden.

Sedert vijf en twintig jaren behandel ik eenen lijder met *psoriasis inveterata*, die het geheele ligchaam overdekt. Gedurende dit groote tijdsverloop kwamen de schijn-genezingen meermalen tot stand, zoo wel bij het gebruik der spiesglas en kwikbereidingen, het *decoct. lignorum*, zwavel en spiesglas, olmenbast, aderlatingen, kina met minerale zuren; kwik- en teerzalven, kwikwasschingen, afkooksels van den olmenbast, oplossingen van borax, enz., als door nietsbeduidende en dwaze huismiddelen: onder anderen, het dragen van eene gedroogde tong aan eenen levenden vos uitgesneden — en dit middel heeft zich roem verworven! — Maar telkens keerde de ziekte in het voor- en najaar terug. Thans is deze lijder 57 jaren oud, gezond, sterk en goed gevoed; maar nog vinden van tijd tot tijd ligte opwellingen des uitslags plaats. Het was bijzonder opmerkenswaardig, hoe spoedig de wanstaltige nagels, de vogelklaauwvormige kromming der vingers en de diepe kloven en scheuren, gedurende de tijdelijke verbeteringen, herstelden; maar wederkeerig ook bij verslimmeringen tot hunnen eersten toestand terug keerden. — De genezing van dezen lijder, alhoewel nog niet volkomen, is gewis meer het werk der natuur dan der kunst.

C.

Pityriasis Porrigo. J. P. FRANK. Zemeluitslag. Ruidigheid.

(*Dartre furfuracée volante*, *Ephelides hépatiques*, ALIBERTI).

Bepaling. Vlekken van onregelmatige gedaanten en verschillende grootte, uit vele kleine zamengesteld, algemeen over het geheele ligchaam verbreid of tot een enkel deel beperkt, door dunne, witte schubbetjes bedekt, die bij herhaling zemelachtig afruijen en weder ontwikkeld worden, nimmer tot roven en korsten op een pakken. Deze oppervlakkige aandoening der huid, met eene geringe slepende ontsteking verbonden, dringt niet diep in het weefsel der huid door, gaat met meer of minder jeukte en een kriewelend gevoel onder de huid gepaard, en is nimmer besmettend.

Verdeeling. Naar aanleiding van de deelen, waarop de *pityriasis* te voorschijn treedt, en de gedaanten, welke zij aanneemt, geeft zij tot de volgende rangschikking aanleiding, overeenstemmend met die van BATEMAN, GIBERT, GREEN en andere.

1. *Pityriasis capitis.* Zemeluitslag van het hoofd.
2. ——— *versicolor.* De met kleuren spelende zemeluitslag.
3. ——— *rubra.* De roode zemeluitslag.
4. ——— *nigra.* De zwarte zemeluitslag.

P. RAYER verdeelt de *pityriasis* in de algemeene, over het geheele ligchaam voorkomende, en in de plaatfelijke, die zich flechts op enkele deelen vertoont. Tot de plaatfelijke brengt hij onderfcheidene huïdaandoeningen, die door andere fchrijvers, ook in dit werk, tot de plaatfelijke *psoriafis* gebragt zijn. Hij verwerpt, even als BIËTT, de *pityriafis verficolor* en *nigra*. Beide fchrijvers brengen deze wijzigingen tot de vlekken en huidverkleuring.

Ik moet hierbij aanmerken, dat de befchrijving, die RAYER van de *pityriafis* geeft, mij toefchijnt, meer op *eczema chronicum* en *psoriafis* te pasfen. Die van de plaatfelijk op het hoofd voorkomende, geeft blijkbaar eene verwisfeling met de *porrigo favofa* en *furfuracea* te kennen. Strijdig met alle andere fchrijvers over deze huidziekte, welke R. WILLAN tot voorman gekozen hebben, befchouwt RAYER de *pityriafis* als eene hoogst belangrijke en gelukkig zeldzame huidziekte, die hij zelfs eenmaal met den dood zag eindigen.

Ook SAM. PLUMBE verwerpt de door mij met eenige wijziging gevolgde verdeeling, zeggende: „ over de variëteiten der *pityriafis rubra* en *ver-* „ *ficolor* heb ik niets te zeggen. Zij fchijnen alleen „ dienftig om de ftuderende jeugd te verwarren, „ en met eenen digten fluijer een onderwerp te „ omhullen, dat weinig te beteekenen heeft en ligt „ te bevatten is.

P. RAYER fpreekt ook nog van eene aandoening van het flijmvlies der mondholte, die meermalen, ook bij ons, echter niet zeer menigvuldig, voorkomt

komt. Op de *chronisch* ontſtokene binnenſte oppervlakte der wangen en der tong, vindt eene duurzame afſchilfering van het *epithelium* plaats. In eenige van de mij voorgekomene gevallen dezer aandoening, was de buitenſte oppervlakte der wangen, gelijktijdig door eene ſchubachtige huidſchilfering aangedaan, welke echter meer naar *lichen circumscriptum* en *psoriaſis diffuſa*, dan naar *pityriaſis* geleek. Ook kan dezelve van eene *ſyphilitische* geaardheid zijn. Met uitſluiting van RAYER's gezegde, weet ik mij niet te herinneren, ergens gewag van deze ziekte gemaakt te vinden.

1. *Pytiriaſis capitis.* Zemeluitſlag van het hoofd.

Aan het bovenſte gedeelte van het voorhoofd en aan de ſlapen, komt deze uitſlag, meerendeels bij kinderen, als eene weinig in het oog loopende, witte, drooge huidſchilfering voor, zonder roodheid noch kennelijke ontſteking. Het blijft tot die deelen bepaald, of breidt zich met plekken, die van elkander verwijderd ſtaan, en met grootere, half doorſchijnende ſchubben bedekt zijn, over het hoofd uit. Somwijlen wordt het geheele met haren begroeide hoofd, door aaneen liggende en elkander aanrakende ſchubben bedekt. Ook bij volwasſenen komt de *pityriaſis capitis* voor, meerendeels bij lieden, die eene donkerkleurige huid, bruin en zwart haar hebben, of van gemengde Indiaanſchen oorſprong zijn. De opperhuid ſchilfert in grootere

ſchub-

ſchubben dan bij kinderen en zeer talrijk af, zonder eenige andere verſcheidenheden op te leveren.

Wanneer het haar dun is of kort afgeſneden, dan laten zich de ſchilfers door borſtelen, wrijven en wasſchen met zeepſop, of door eene zwakke oplosſing van loogzout met weinig moeite wegnemen. Door verzuimde reiniging van het hoofd worden de ſchubben met opgehoopte onreinheden tot korſten verdikt, die, opeengepakt, met de haren zamenkleven, en het hoofd met digte, bruine ſchubben bedekken, welke bij jonge kinderen ligtelijk verwisſeld kunnen worden met die korſtige aangroeijingen op het hoofd, welke door het gemis eener zorgvuldige verpleging ontſtaan. Onder die korſtige ſchubben doen zich ligtelijk etterpuisten op, die een ſcherp vocht afſcheiden, dat de huid prikkelt, en eene complicatie met *porrigo favoſa* kan te weeg brengen.

De *pityriaſis capitis* behoort tot de geringſte, naauwelijks den naam van ziekte verdienende huidaandoening, die met geenen algemeenen ziektetoeſtand der bewerktuiging gepaard gaat, en die, behalve eene zelden hevige jeukte, geene ziekteverſchijnſelen oplevert. Maar de voortdurende ſchilfering der huid, die de bovenkleederen verontreinigt, en hare hardnekkige langdurigheid, vooral bij volwasſenen, maken haar tot eene onaangename en walgelijke ongeſteldheid. Meerendeels wordt zij bij kinderen door veelvuldige reinigingen van het hoofd overwonnen, of zij verdwijnt met de intredende manbaarwording.

Eene

Eene veranderde werkdadigheid, door zwakte in de vaten, welke de ſtof tot vorming der opperhuid afſcheiden, het zij aangeboren of verworven, ſchijnt de oorzaak dezer huidaandoening te zijn.

De behandeling vordert geene inwendige geneesmiddelen, ten ware dat er gelijktijdig algemeene ziekelijke aandoening der bewerktuiging mede gepaard gingen. Tot de uitwendige behandeling behoort in de eerſte plaats, dat men de haren zoo kort mogelijk laat afſnijden, of kan het zijn afscheren, en dat men het hoofd door borſtelen en wasſchingen met zeepſop of verdunde loog rein houde. Indien daarmede de genezing niet tot ſtand komt, bediene men zich van zacht zamentrekkende en prikkelende middelen, als:

R. *Acetis zinci*
aq. distillat.
alcohol â unc VI.
m. s. — Hoofdwasſching.

R. *Medullae osſium bovis* dr. X.
olei amygd. dulc. dr. II.
pulv. cort. per. rubri dr. I.
m.
om het hoofd mede in te wrijven.

Door verwisſeling der metaalbereiding en der ſpiritueuze bijmengſels, kunnen de wasſchingen op velerlei wijze veranderd en gewijzigd worden.

2. *Pityriasis versicolor*, *Chloasma rayeri.*
De met kleuren ſpelende zemeluitſlag.

De borst, de armen, de zijde en de buik, in het algemeen de met kleederen bedekte ligchaamsdeelen, worden er door aangetast. De geel- of bruingekleurde vlekken zijn onregelmatig over de huid verdeeld. In het aangezigt en op de handen komen zij zeldzaam, op de billen en onderſte ledematen meermalen, op de binnenzijde der bovenſte ledematen menigvuldiger voor; waar zij zich vestigen, geven zij aan de huid een eigenaardig geſpikkeld en bont aanzien. Bij de eerſte uitbotting zijn de vlekken klein, komen het eerst in den hartkuil, rondom de borst en in den omtrek der ſleutelbeenderen te voorſchijn. De trapsgewijze vereenigingen der kleine vlekken vormen grootere plekken van verſchillende gedaanten: nu eens breiden zij zich taksgewijs uit gelijk het geelgebladerde mos op de ſchors van boomen; dan weder zijn zij niet ongelijk aan eene landkaart, waarop landen, water en eilanden met verſchillende kleuren zijn afgezet. De oppervlakte der vlekken is ruw en met kleine zemelachtige ſchubbetjes bedekt, die ſpoedig afruijen, maar niet minder ſpoedig door andere worden vervangen. De natuurlijke lijnen der huid zijn op de vlekken iets dieper ingedrukt dan op de vrijgeblevene deelen. De vlekken zijn door geene verhevene, noch ontſtokene randen omgeven, maar verliezen zich door

eenen zachten overgang in de natuurlijke kleur der huid.

Zeer zelden wordt de geheele oppervlakte des ligchaams gelijkmatig door de *pityriasis versicolor* aangetast. Rondom den navel, aan de borsten en in de zijde van den romp zijn de vlekken het slechtst gekleurd, minder op den rug, het minst boven het borstbeen. De ongekleurde huiddeelen, die tusschen de vlekken inliggen en met eenige ligt ingedrukte schubbetjes bedekt zijn, ziet men het meest en met den grootsten omvang op het onderste gedeelte van den rug en den onderbuik.

De *pityriasis versicolor* is eigentlijk geene ziekte der opperhuid, zegt R. WILLAN; want wanneer men deze van eene der vlekken wegneemt, blijft de tegennatuurlijke kleur in de huid of in het slijmweefsel terug. BATEMAN daarentegen heeft in twee gevallen het tegendeel waargenomen, nadat men de gekleurde opperhuid had weggenomen, herstelde zich eene nieuwe rood doorschijnende opperhuid, zoo als overal plaats vindt.

Deze zonderlinge huidaandoening gaat met geene algemeene ziekteverschijnselen, noch met eenig verontrustend toeval gepaard. Ook in den hoogsten trap van ontwikkeling blijft dezelve eene weinig beteekenende huidziekte. Ook de vergezellende jeukte is niet bovenmatig, maar wordt heviger, wanneer zich de lijders naar bed begeven, of na zware ligchaamsinspanning en na het gebruik van warme prikkelende en geestrijke dranken.

Er

Er komen gevallen voor, waarin tusschen de vlekken der *pityriasis versicolor* een ſpoedig verloopende uitſlag of een voorbijgaand *lichen pilaris* gezien worden, welke echter op het beloop en de oorſpronkelijke gedaante der eerſte ziekte geenen invloed uitoefenen. De *pityriasis versicolor* is altijd langdurig; er kunnen jaren verloopen, zonder dat de genezing tot ſtand komt. Zij komt bij beide geſlachten, in alle leeftijden en in alle gewesten voor. Omtrent hare oorzaken heerscht almede onzekerheid. Men heeft dezelve als een gevolg van deze of gene ſpijzen, voornamelijk van vruchten en champignons willen beſchouwd hebben; andere beſchuldigen plotſelinge verwisſeling van hitte en koude, ſterke bewegingen, uitputtende krachtinſpanningen, het dragen van flenel op de bloote huid, het verblijf in de gewesten tusſchen de keerkringen als voortbrengende oorzaken, en als ſchadelijkheden, die dezelve onderhouden en verſlimmeren, waar zij reeds aanwezig is.

Van de levervlekken en andere huidverkleuringen, waarmede de *pityriasis versicolor* verwisſeld wordt, onderſcheidt zich dezelve daardoor, dat zij gewoonlijk op de met kleederen bedekte deelen, zelden op de ontbloote voorkomt, en met eene ſchubachtige ſchilfering gepaard gaat; terwijl de *ephelides* het meest op de onbedekte huiddeelen voorkomen, niet ſchilferen, en ten hoogſte in zeldzame gevallen als met eene fijne ſtof bepoederd zijn. Van de veneriſche vlekken onderſcheiden zich die der *pityriasis versicolor* door de ko-

perkleur en de regelmatige ronde gedaante der eerste, verbonden met andere venerische verschijnselen en de voorafgegane leefwijze der lijders.

Behandeling. Veelal ligt de *pityriasis versicolor* buiten de grenzen van het gebied der werkdadige geneeskunst; zij wederstaat jaren lang alle zoowel in- als uitwendig tegen haar gebruikte middelen. Zuren, loogzouten, kwik- en spiesglasbereidingen, houtdranken, baden in alle gedaanten, enz. worden menigmaal te vergeefs gebezigd. Willan bragt in een geval de genezing tot stand door het gebruik van warme zeewaterbaden, die later met baden in de opene zee verwisseld werden. Bateman meent aan het *acidum muriaticum oxygenatum* geneeskrachten in deze ziekte te mogen toekennen. In hardnekkige gevallen geeft hij pikpillen inwendig, en bezigt uitwendig prikkelende waschmiddelen, zamengesteld uit gelijke deelen zoutzuur en wijngeest, twee of drie drachmen op eene flesch water, of eene drachma bijtende loog op dezelfde hoeveelheid water. Waschingen met de melk van bittere amandelen met *acetis plumbi liquidae* of *flores zinci*, of eene zalf met *magisterum bismuthi*, ééne drachma op ééne once ongezouten boter, hebben almede goede diensten bewezen.

3. *Pityriasis rubra.* De roode zemeluitslag.

Deze komt het menigvuldigst bij volwassenen, zelden bij kinderen voor. De chronische ontsteking is bij de *pityriasis rubra* meer ontwikkeld, en

de vlekken zijn rood gekleurd, alvorens zich met ſchubben te bedekken; het is misſchien uit dien hoofde, dat zij den naam van roode verkregen heeft. Ten gevolge dezer ontſteking heeft zij eenige gelijkenis met de *psoriasis guttata* en *diffuſa*, en kan in hare hoogſte trappen van ontwikkeling met deze verwisſeld worden.

De kleine roode vlekken, die de grootte hebben van een doorgeſneden hennipzaadje, zijn bij hare opkomst alleen ruw van oppervlakte, bekomen ſpoedig een bepoederd aanzien, om zich daarna met dunne, witte, doorſchijnende, aan de randen losſe ſchubbetjes te bedekken, zamengeſteld uit verſchillende los op elkander liggende dunne plaatjes, die men een voor een met de nagels kan opkrabben. Aan zich zelven overgelaten, grijpen menigvuldige afſchilferingen plaats. De ontbloote vlekken blijven rood, zoo lang de ziekte duurt, en bedekken zich na iedere afruijing op nieuw met telkens grooter wordende ſchubben.

De ontwikkeling der *pityriasis rubra*, alhoewel eene weinig beteekenende ziekte, gaat gewoonlijk met ligte ſtoornisſen in de ſpijsverteringswerktuigen, onrust, lusteloosheid en loomheid der ledematen gepaard. De huid blijft droog, en de uitwaſeming ſchijnt op de meest aangedane deelen geheel onderdrukt te zijn. De ledematen en de borst waren de deelen, welke in de gevallen, die mij voorgekomen zijn, het meest met vlekken bezet waren.

De *pityriasis rubra* behoort tot de geneesbare,

echter in de meeste gevallen tot de langdurige en hardnekkige, ligt wederkeerende huidaandoeningen, lastig door de hevige jeukte, krieuweling en veelvuldige affchilferingen.

Bij jonge lieden volgt de genezing meermalen fpoedig; bij bejaarde na een lang tijdsverloop. De genezing mag als naderend befchouwd worden, wanneer de vlekken ophouden te fchilferen, beginnen te verbleeken, eerst eene vuile gele kleur aannemen, die zich allengskens in de natuurlijke kleur der huid verliest.

Betrekkelijk de oorzaken, geldt hetzelfde, wat reeds ten aanzien van de andere wijzigingen der *pityriasis* gezegd is. Vrouwen en kinderen, en voorwerpen, welke eene teedere huid hebben, lieden, die veelvuldig aan groote hitte blootftaan, of door hevige gemoedsaandoeningen gefchokt worden, ftaan er meer dan andere voor bloot. Of de fcheede, waarmede de opperhuid de wortels der haren omkleedt, de oorfpronkelijk en wezentlijk lijdende deelen in deze ziekte zijn, komt mij niet onwaarfchijnlijk voor; aangezien de eerfte ontwikkeling der vederen bij jonge vogels met eene huidfchilfering gepaard gaat, waarmede de *pityriasis* bij den mensch de grootfte overeenkomst heeft.

Behandeling. Deze vordert het gebruik van zwavel, magnefia, fpiesglas en houtdranken, met lakfeermiddelen verbonden, wanneer de buiksontlastingen ontoereikend zijn. Daarna bittere afkookfels met eene halve once *sulphatis sodae* of een tot twee drachma

kali

kali carbonicum acidulum op XXIV oncen, ondersteund door eene niet prikkelende diëet en verbonden met warme waterbaden. Wanneer de huid zeer prikkelbaar is, en de schubben meer dan gewoon dik zijn, verbonden met hevige jeukte, dan moet de behandeling der *psoriasis* gevolgd worden; want beide ziekten hebben alsdan veel met elkander gemeen.

In zeer hardnekkige gevallen roemt BATEMAN de *tinctura veratri albi* in kleine giften. Uitwendig bezige men verzachtende omslagen, zoo lang de huid in eenen geprikkelden toestand verkeert. Later zijn de zacht zamentrekkende waschmiddelen met metaalbereidingen en wijngeest, de oplossingen van borax, aluin, loogzouten, zee- en zwavelbaden naar omstandigheden te beproeven. De zwavelberookingen worden ook door GREEN in zijnen, naar het mij toeschijnt, overdrevenen ijver voor dat middel, met warmte aanbevolen, en als een onfeilbaar middel tegen deze ziekte gewaardeerd.

Bij de aandoening der mondholte volge men inwendig dezelfde behandeling en bezige de aangeradene waschmiddelen, nog meer verdund als mondspoelingen. Zijn de wangen of de kin op hare buitenste oppervlakte aangedaan, dan bediene zich de lijder van geene scheermessen om den baard af te nemen, maar make gebruik van eene schaar.

Volgens GIBERT wordt *pityriasis* ligt en gemakkelijk genezen door zure dranken, lakseermiddelen en eenen gepasten leefregel. Bij sterke lieden en

 aan-

aanwezige ontſtekingstoevallen kunnen zonder zwarigheid bloedontlastingen in het werk worden geſteld. Zeer zelden zijn volgens dezen ſchrijver de middelen noodig, welke door de Engelſche Geneesheeren zijn aanbevolen, namelijk de *chlore*, de zweetmiddelen, de kwikbereidingen, de zeebaden, de waſſchingen met *chlor*-water, de loog, de oploſſingen en zalven met borax, aluin, loodbereidingen, enz.

4. *Pityriasis nigra*, *Melasma Rayeri.*
De zwarte zemeluitſlag.

De *pityriasis nigra*, waarvan R. WILLAN gewag maakt, die BATEMAN echter nimmer gezien heeft, en welker beſtaan ten minſte twijfelachtig is, komt bij kinderen voor, die in *Indië* geboren zijn en naar *Europa* worden overgebragt. Zij begint ſchijnbaar met *eczema*-blaasjes, en eindigt met eene donkere huidverkleuring en zemelachtige afſchilfering. Somwijlen wordt ſlechts de helft van een der ledematen er mede bezet.

De *pityriasis nigra* van BIETT, die in 1828 en 1829 te *Parijs* epidemisch geheerscht heeft, kenſchetſte zich even als de andere wijzigingen der ziekte, door eene zemelachtige vervelling; maar deze ſchilfering had hier op eene zwarte, ſomwijlen van eene zeer donkerzwarte oppervlakte plaats. Deze *pityriasis* kwam in twee onderſcheidene gedaanten voor. In de eene was de opperhuid zelve gekleurd, en weggenomen zijnde, kwam eene roode oppervlakte bloot. In de andere wijziging daar-

daarentegen was de opperhuid doorſchijnend en de daaronder gelegene laag van weeffel was de zetel der zwarte kleurverandering. Men volgde dezelfde behandeling als bij de *pityriasis rubra*. De baden en de plaatſelijke berookingen hebben dikwijls gunstige uitkomſten opgeleverd.

d.) *Ichthyosis*. Viſchſchubbige uitſlag.

Eene ruwe, drooge, ſchubbige ontaarding der opperhuid, niet ongelijk aan de ſchubben van viſſchen en aan die, welke de pooten der hoenderaardige vogels bedekken. Zij hebben de dikte van ééne tot vier lijnen, en zijn in haar weefſel gelijk aan de eeltachtige verdikking der opperhuid, opklimmende tot de vastheid van eene hoornachtige zelfſtandigheid. De huid geeft geene of niet merkbare teekenen van ontſteking. De uitſlag blijft tot een deel des ligchaams bepaald (*Ichthyosis localis*), of breidt zich meer algemeen over hetzelve uit (*Ichthyosis universalis*); is dikwijls aangeboren, ſomwijlen verworven, meerendeels ongeneesbaar, zonder verbonden te zijn met inwendige ziektegeſteldheden, noch met algemeene ziekteverſchijnſelen. **Bepaling.**

Niet algemeen hebben de ſchrijvers over de huidziekten de *Ichthyosis* tot de ſchubachtige, maar gelijk RAYER en andere tot de ziekelijke gedaanteverwisſelingen der opperhuid gebragt.

De verſcheidenheden, welke de gedaante, de dikte en de kleur van de ziekelijke voortbrengſels der huid, bij de *Ichthyosis* opleveren, hebben

aanleiding gegeven, eenige foorten aan te nemen. De rangfchikking tot de twee volgende fchijnt mij toe het meest met de natuur overeen te ftemmen.

1. *Ichthyosis simplex.* De eenvoudige visch-fchubachtige huidziekte.

2. * *Ichthyosis cornea.* De hoornaardige visch-fchubachtige huidziekte.

Eene andere ziekte, waarbij de opperhuid op eene zeer zonderlinge wijze ontaard en met hoornachtige uitwasfen van verfchillende gedaanten en lengten in eenen grooteren of kleineren omvang bedekt is, vindt men veelal als eene wijziging der *Ichthyosis cornea*, ook door ALIBERT, befchreven. Ik heb gemeend dezelve, in navolging van andere fchrijvers, daarvan te moeten afzonderen, en te brengen onder de *ftekelvarkenaardige* en hoornachtige ontaardingen en uitwasfen der huid. (*Hystricismus*, *cerostrosis*, *hystrix*).

1. *Ichthyosis simplex.* De eenvoudige vischfchubaardige huidziekte.

Bepaling. Deze is aangeboren of verworven, en ontwikkelt zich eerst eenige jaren na de geboorte. Zij is algemeen over een groot deel des ligchaams verbreid of flechts tot een enkel deel beperkt. De vischfchubachtige gedaante der ziekelijke voortbrengfels, welke als een buitengewoon omkleedfel de lijdende deelen bedekt, heeft aan deze ziekte haren naam gegeven. De fchubben zijn op eene geheel eigendommelijke wijze geplaatst en verbreid;

breidt; zij zijn het talrijkst, waar de opperhuid dik en ruw is; in den omtrek der gewrichten van den elleboog, de knie en aan de buitenzijde der bovenſte en onderſte ledematen. Aan de dij en op de ſcheen zijn de ſchubben kleiner en minder dik. Op deelen, die eene fijne en dunne opperhuid hebben, aan de voorhuid, op de oogleden, onder de okſelen en in de liezen ontbreken de ſchubben geheel. Ook op de middellijn van den rug, langs den loop der wervelkolom, op de heupen, aan de muis van den duim, onder de voetzolen, aan de binnenſte oppervlakte van de dij en van het elleboogggewricht, komen de ſchubben zelden, en ook dan eerst in het verdere beloop der ziekte, na eenigen tijd geduurd te hebben, te voorſchijn. Zeer zelden worden kinderen met de reeds ontwikkelde ziekte geboren, en men ontdekt nergens bij hen ſchubachtige ontaardingen der opperhuid, niettegenſtaande de ziekte, die zich later ontwikkelt, voor aangeboren moet beſchouwd worden. De huid van dusdanige kinderen mist de fijnheid en molligheid, aan dit levenstijdperk eigen; zij is daarentegen droog en ruw. Eerst na verloop van twee tot drie maanden, begint de huid te ſchilferen, bedekt zich allengs met kleine, ongelijkvormige, grijze ſchubbetjes, en bekomt het aanzien der drooge huid van hoogbejaarde lieden, gepaard met eene ruwheid, die weêrſtand biedt aan de daarover heenſtrijkende hand. In dezen ligten en eerſten trap van ontwikkeling, kan de *Ichthyosis* levenslang ſtil blijven ſtaan, of eerst in

een meer gevorderd levenstijdperk tot eenen hoogeren trap van ontwikkeling opklimmen. Echter kan zij ook vroeger, reeds weinige maanden na de geboorte, in hare volkomene gedaante te voorſchijn treden. De ſchubben, welke de huid bedekken, liggen menigwerf niet op, maar naast elkander, gelijk aan die, welke bij hoenderaardige vogelen de pooten bedekken. ALIBERT vergelijkt dezelve met de ſchubben der ſlangen, en geeft aan de ziekte in deze gedaante den naam van *Ichthyosis nitida ſerpentina*. Zijn de ſchubben daarentegen grooter en dakpanvormig over elkander gelegen, gelijk de ſchubben op den rug der visſchen, dan beſtaat die wijziging, welke ALIBERT met den naam van *Ichthyosis nitida cyprinea* beſtempelt. In de eerſte wijziging zijn de ſchubben gewoonlijk kleiner dan in de laatſte; bedekken eene groote of meer beperkte vlakte, of zitten geheel afgezonderd van elkander verwijderd, hetwelk echter zeldzaam plaats vindt. Meermalen ziet men de geſchubde plekken met lijnen doorſneden, welke ten gevolge eener zeer fijne afſchilfering een bepoederd aanzien hebben. De ſchubben hebben gewoonlijk eene grijze kleur; ſomwijlen zijn zij wit en glinſteren. Zonder pijn te verwekken, kan men dezelve opligten en wegnemen, mits men de grootſte, die gewoonlijk vaster zitten, onaangeroerd laat; want deze, opgeligt wordende, verwekken eene onaangename gewaarwording. De weggenomene ſchubben worden ſpoedig door andere vervangen.

Op

Op de deelen, welke van den uitflag bevrijd blijven, is de huid perkamentachtig droog, en de huiduitwafeming, vooral ook op de plaatfen, die met fchubben bedekt zijn, onderdrukt, of zoo gering, dat zij niet wordt waargenomen. Op de voetzolen en in de handpalmen is de opperhuid eeltachtig, bar en met pijnlijke kloven doortrokken. Somwijlen komen ook verftrooide etterpuisten en zeer pijnlijke etterbuilen op verfchillende deelen des ligchaams te voorfchijn.

Het afbladderen der opperhuid in lappen van verfchillende dikte en grootte, die op elkander kleven en langdurig zitten blijven, zoo als aan de beenen van kwaadfappige en waterzuchtige lieden meermalen plaats vindt, wordt door aanhoudende of telkens wederkeerende roosachtige ontftekingen dier deelen veroorzaakt, en kan bij eene oppervlakkige befchouwing voor eene gewijzigde *Ichthyosis* worden gehouden. De wijziging, door WILLAN onder de benaming van *Ichthyosis cruris* afgebeeld, ftelt dit voortbrengfel eener roosaardige ontfteking voor. De eerst blaasvormige opheffing der opperhuid met de daarin bevatte wei, die vervolgens met de opperhuid tot perkamentaardige lappen verdroogt, kenfchetfen het eigendommelijke der huidontaarding, waarvan wij gefproken hebben. Ook de fchubachtige vereeltheden, waarvan RAYER fpreekt onder de benaming van plaatfelijke *Ichthyosis* op het voorfte onderfte gedeelte der dij bij fchoenmakers, ter plaatfe, waar de fpanriem zijn rustpunt heeft; in den omtrek der gewrichten van hand-

handwerkslieden, bij welke de uitoefening van hun beroep eene ſterke drukking op die deelen uitoefent; ik mag er bijvoegen: de ſchubachtige verdikking der opperhuid op de kniën van Roomsch Katholijke geestelijken en andere perſonen, die veel knielen, behooren, evenmin als de ziekelijk vergroote tepeltjes der tong, tot de *Ichthyosis*. Het zijn niet anders dan veranderingen in het weeffel der opperhuid, door werktuigelijke, uitwendige oorzaken voortgebragt, geheel en al van deze afhankelijk. Zij verliezen zich allengskens, zoodra de voortbrengende oorzaken hebben opgehouden te beſtaan.

2. *Ichthyosis cornea.* De hoornachtige, viſchſchubaardige huidziekte.

Bepaling. Het ziekelijke voortbrengſel der lijdende deelen beſtaat in eene laag hoornachtige zelfſtandigheid, ter dikte van ééne tot vier lijnen, van eene donkerbruine of zwarte kleur. Eene menigte, zich in alle rigtingen ſnijdende fijne lijnen verdeelen dit korstaardige omkleedſel in vele kleine drie- en vierhoekige ſtukjes, waarvan eenige, die meer of minder vooruitſpringen, een wrataardig aanzien bekomen, terwijl andere, die zich tepelvormig boven de oppervlakte verheffen, breede, onregelmatig gevormde punten hebben. Nergens zijn dezelve ingedrukt, en liggen dakpanvormig niet op maar naast elkander. De verdeeling in kleine ſtukjes en de zich hier en daar verheffende gedeelten, geven aan het geheel eene groote ruwheid,

heid, die, als men er de vlakke hand overheenſtrijkt, eene gewaarwording verwekt, gelijk aan die eener vijl, zeer ruw ſagrijn, of den rug van een' visch, tegen den loop der ſchubben geſtreken. Meerendeels tast de hoornachtige *Ichthyosis* de buitenzijde der ledematen aan, en overdekt dezelve, gelijk de ſchors eens booms. PLUMBE vindt, dat dezelve meer gelijkenis heeft met de huid des olifants, des rhinoceros, en andere met weinig haar begroeide dieren.

Niet alleen echter op de ledematen vindt men de *Ichthyosis cornea;* zij komt ook op andere deelen des ligchaams voor; ſomwijlen ſlechts op eene enkele plek van geringen omvang. BATEMAN heeft dezelve in het aangezigt, op eene der wangen waargenomen, en onder den naam van *Ichthyosis faciei* beſchreven en afgebeeld.

Men kan deze hoornachtige aangroeiſels gemakkelijk wegnemen, wanneer men dezelve, terwijl de lijder een warm bad neemt, ſtuksgewijze met de nagels voorzigtig opligt. De aldus weggenomene korsten worden wel niet terſtond, maar later weder door andere vervangen. De ontbloote opperhuid blijft hard en droog, zonder haar natuurlijk weefſel en hare molligheid terug te bekomen. Volgens R. WILLAN kan door herhaalde warme baden, met wrijvingen verbonden, de vorming van nieuwe korsten verhoed worden.

Even als de *Ichthyosis simplex*, kan ook de *cornea* algemeen en plaatſelijk zijn, aangeboren en verworven voorkomen. R. WILLAN meent, dat

de

de laatste door overerving niet wordt voortgeplant; volgens zijne ervaring, wordt nooit meer dan één voorwerp van dezelfde ouders geboren aangetast. Aangeboren zijnde, ontwikkelt zich de *Ichthyosis* van twee tot drie maanden na de geboorte, somwijlen eerst in den ouderdom van twee jaren, of komt nadat de lijders de kinderpokken hebben doorgestaan, en duurt alsdan van zes tot zeven jaren onveranderd voort.

In *Engeland* en *Frankrijk* schijnt de *Ichthyosis* niet zeer zeldzaam te zijn. ALIBERT althans zegt, dezelve dikwijls genoeg in het hospitaal *St. Louis* gezien te hebben. BIETT maakt van vijftig gevallen, in dat hospitaal voorgekomen, gewag, met de opmerking, dat op twintig gevallen slechts ééne vrouw voorkomt. RAYER zegt: „de *Ichthy-* „*osis* is geene zeer zeldzame ziekte in *Frankrijk*; „ik heb er meer dan veertig voorbeelden van gezien." Bij ons en in *Duitschland* daarentegen, behoort de *Ichthyosis* in beide hare gedaanten tot de zeer zelden voorkomende ziekten. De weinige gevallen, welke men hier en daar vermeld vindt, zijn niet altijd beslissend, en laten het twijfelachtig, of de beschrevene ziekten wezentlijk tot de *Ichthyosis*, dan wel tot de *psoriasis* of tot eene andere huidziekte behoord hebben. Eenmaal zag ik de *Ichthyosis simplex*, in haren hoogsten trap van ontwikkeling bijna over het geheele ligchaam uitgebreid, bij eenen krijgsgevangenen Russischen korporaal in het jaar 1799, in het hospitaal te *Honscholnerdijk*. De man was overigens gezond

en

en vertrok met zijne kameraden naar het depôt voor de krijgsgevangenen te *Bergen op Zoom*. Eene vrouw, aan den omtrek van het linkerbeenvoetgewricht door *Ichthyosis cornea* aangetast, hier ter ſtede woonachtig, bevindt zich thans nog onder mijn toezigt; want na vergeefs onderſcheidene middelen beproefd te hebben, wordt alleen eene zalf gebruikt, zamengeſteld uit gelijke deelen *unguentum neapolitanum* en *althea*; de korſten worden daarmede lenig gehouden, en de beweging van het gewricht gemakkelijk gemaakt. Gedurende de hitte des zomers wordt de huid ſomwijlen van haar ziekelijk omkleedſel bevrijd, maar met den naderenden herfst met een nieuw voorzien. Ook in andere jaargetijden, maar zeldzaam, komen zoodanige afruijingen voor. De huid van alle aangroeiſels gezuiverd, geeſt geene blijken van ontſteking, onverſchillig of men de korsten door baden en andere uitwendige hulpmiddelen heeft weggenomen, of dat zij van zelven zijn afgevallen. De kleur der huid is natuurlijk, met uitzondering van de kleine verhevenheden, die men òp hare oppervlakte waarneemt, en die meer ontwikkeld zijn dan in den gezonden toeſtand. De uitwaſeming en de afſcheiding der ſmeerkliertjes blijven onderdrukt of zijn niet waar te nemen.

De *Ichthyoſis* beveiligt niet tegen andere ziekten: hare lijders kunnen door de pokken en andere heete huidziekten, zoowel als door inwendige ziekten worden aangetast. Gedurende derzelver beloop wordt de huid

van haar ziekelijk bekleedſel ontdaan, of de korſten worden dunner, de huid verliest gedeeltelijk hare dikte en ruwheid; maar alles keert tot het oude terug, zoodra de genezing der bijgekomene ziekte is tot stand gekomen.

Zonder complicatiën met andere ziekten, levert de *Ichthyoſis* geene ziekte-verſchijnſelen op. Zij verloopt zonder jeukte en pijn; alleen de bewegingen der aangedane ledematen worden er door bemoeijelijkt. Ook ſchijnt zij, niettegenſtaande hare langdurigheid, geene ſchadelijke invloeden op de bewerktuiging uit te oefenen. RAYER is van meening, dat eene vermeerderde afſcheiding in de longen en in de nieren, zoowel als de overvloedige uitwaſeming der handpalmen en der voetzolen, de onderdrukte huiduitwaſeming vervangen, en daardoor de gezondheid en de ſtand wordt gehouden.

Het ziekelijk omkleedſel, waarmede de *ichthyoſis* de oppervlakte des ligchaams bedekt, ſchijnt niet anders te zijn dan eene overtollige ontwikkeling der opperhuid in eene bijzondere gedaante, door afwijkingen in de vormende kracht. Want noch de maceratie, noch de ſcheikundige ontleding van dezelve, levert andere uitkomſten dan die der gezonde opperhuid. Voor het overige rusten alle verklaringen van de ontwikkeling des uitſlags, en van de veranderingen, welke het huidweefſel ondergaat, meer op gisſingen dan op daadzaken, en datgene, wat men meent gezien en gevonden te hebben, is meer uitwerkſel dan oorzaak der ziekte.

Be-

Behalve dat deze ziekte aangeboren en erfelijk zijn kan, van geslacht tot geslacht voortgaande, weten wij met zekerheid zoo goed als niets omtrent de oorzaken, welke haar voortbrengen. Men heeft dezelve in den zedelijken invloed der zwangere vrouwen op de vrucht gezocht, en verviel daardoor tot geene geringe dwaasheden. Ook heeft men beweerd, dat de *ichthyosis* in *Paraguai* en eenige der Zuidzee-eilanden epidemisch heerscht, maar het tegendeel wordt door geloofwaardige reizigers bewezen. Anderen willen, dat zij in de nabijheid der zee en van vischrijke rivieren het menigvuldigst zou voorkomen, en aan de voeding met visch haar bestaan zou te danken hebben. De zeldzaamheid dezer ziekte bij ons, waar al die vooronderstelde schadelijkheden als opgehoopt zijn, is een alles afdoend bewijs voor de onschuld derzelve. Oorzaken.

Dat de naaste oorzaak in eene veranderde stemming der vaateinden, welke de bestanddeelen der opperhuid afscheiden, en der levende en doode krachten, welke de opperhuid vormen, bestaat, kan wel niet in twijfel worden getrokken; geenszins echter is het bewijsbaar, of zij als een ontstekingstoestand dier vaten te beschouwen is, of aan den invloed der zenuwen moet worden toegeschreven.

Na al hetgeen over het beloop en de eigenaardigheden der *ichthyosis* gezegd is, kan het niet moeijelijk vallen, dezelve in hare verschillende wijzigingen te herkennen en van andere ziekten te onderscheiden. Het zij derhalve genoeg, hier alleen te herhalen, dat de geheel eigendommelijke gedaante Onderscheidingsteekenen. Diagnosis.

des uitſlags, deszelfs gelijkmatige, niet roofachtige dikte, zijne droogte en ruwheid, de afwezigheid van ontſteking, jeukte en pijn, en het ſtandvastig ſtaan blijven van het vreemdaardige huidbekleedſel zonder afwijking, kenteekenen genoeg zijn, om verwisſelingen met andere huidziekten te verhoeden,

Voorzegging. Prognosis. De *ichthyoſis* is geene gevaarlijke ziekte. Zij is geheel en alleen plaatſelijk, en gaat met geene verſchijnſelen gepaard, welke eenen algemeenen ziektetoeſtand en ſtoornisſen in de bewerktuiging en van hare verrigtingen aanwijzen. Maar zij is eene onaangename, afzigtelijke en langdurige ziekte. De geërfde en aangeborene is ongeneesbaar en alleen voor eene onderhoudende (*palliative*) behandeling vatbaar. Ook de verworvene en de plaatſelijke zijn zeer hardnekkig, en worden zelden, — in de gedaante der hoornachtige bijna nimmer, genezen.

Geneeswijze. De aangeborene behandele men alleen met uitwendige middelen, bezige verzachtende omſlagen, warme water- en dampbaden plaatſelijk, en inwrijvingen met vette oliën, om de korſten lenig te houden en te verhinderen, dat zij de bewegingen der gewrichten zoo min mogelijk bemoeijelijken, maar integendeel het lijden verzacht en dragelijk worde gemaakt.

Tegen de verworvene of toevallig ontſtane *ichthyoſis* vindt men onderſcheidene geneeswijzen en geneesmiddelen aangeraden, die echter meerendeels te vergeefs, hoogst zelden met goed gevolg worden aangewend. WILLAN en BATEMAN raden het ge-

gebruik aan van warme water- en zwavelbaden, verbonden met het inwendig gebruik der teerpillen, in klimmende giften tot ééne halve once daags. Biett echter verzekert, het teer in het hospitaal *St. Louis* zonder vrucht te hebben gebruikt, er bijvoegende, dat alleen uitwendige middelen iets tegen deze ziekte vermogen.

Door drukking met ſluitende hechtpleisters, door zwachtelen onderſteund en met koude omſlagen verbonden, langdurig volgehouden, worden de korsten los, zoodat zij gemakkelijk kunnen worden weggenomen, en komt, volgens plumbe de genezing tot ſtand.

Anderen hebben vliegenpleisters, prikkelende oplegſels, plaatſelijke baden en zwavelberookingen aangeraden. Coulson bezigt eerst dagelijks twee wasſchingen met eene oplosſing van ſublimaat, en daarna eene zalf met ééne halve once *unguentum citrinum* en ééne once olijfolie. Een kind werd op deze wijze volkomen genezen.

Bateman genas eene jeugdige perſoon door arſenik-bereiding.

Elliotson herſtelde éénen van twee broeders, door de *ichthyoſis* aangetast, door warme baden, olieachtige ſmeerſels, en inwendig teerpillen.

Turner bezigt inwendig kwik- en ſpiesglasbereidingen. Thomson den *rumex aquaticus*.

Rayer verklaart, nimmer geſlaagd te zijn in het genezen der *ichthyoſis*.

Naar het mij toeſchijnt, handelt men het doelmatigst, alleen de verzachtende uitwendige, en

geene inwendige middelen toe te dienen, ten einde geen kwaad te doen, waar men, op het gezag der ervarenste en beroemdste mannen, mag aannemen, geen goed te kunnen doen.

7e. Orde.

Tubercula. Knobbels.

Bepaling. Kleine, harde, blijvende gezwellen, deels boven de huid verheven, deels in haar weeffel verborgen; waar het laatste plaats heeft, meer voel- dan zigtbaar, van verschillende grootte en begrensden omtrek, die zich, met of zonder ontsteking, in het daaronder gelegen celweeffel ontwikkelen; genegen tot hardnekkige en vernielende verzweringen, verbonden met openbare of vermomde ziekelijke aandoeningen der bewerktuiging. De knobbels, welke tot de huidziekte behooren, hebben een bewerktuigd weeffel, het zijn pseudo-organisatiën, ontstaan door wijzigingen der reproductie van eenig huiddeel. Zij onderscheiden zich alzoo kennelijk van die knobbels, welke ten gevolge der *scrophulosis* of *tuberculosis* in onderscheidene ligchaamsdeelen voorkomen, en uit eene afgescheidene, niet bewerktuigde massa bestaan. De knobbelachtige huidziekten en de *tuberculosis* (knobbelziekte) zijn diensvolgens twee geheel en al van elkander verschillende ziekten.

De huidziekten, welke onder de knobbelachtige geplaatst worden, leveren, in haar uitwendig voorkomen, in haar beloop, geäardheid en uitgangen, groote verscheidenheden op. Het zijn deze verschei-

ſcheidenheden, welke aanleiding geven om nu eens deze, dan weder geene knobbelachtige huidaandoening daaronder op te nemen of te verwerpen. Nu eens wil men alleen die knobbelachtige huidveranderingen hebben opgenomen, welke zonder kennelijke ontſteking verloopen; dan weder ook diegenen, welke met ontſteking gepaard gaan, onverſchillig of deze tot de haastig of ſlepend verloopende behoort. Gewijzigd, heb ik de rangſchikking van WILLAN, BATEMAN, BIËTT en GREEN gevolgd, alhoewel ik zeer wel inzie, dat dezelve niet minder dan andere zamenſtellingen van ziekten, tot deze orde gebragt, op gewigtige gronden kan tegengeſproken en verworpen worden; want er zijn ziekten onder opgenomen, die ſlechts onder zeer beperkte bepalingen daarbij te huis behooren, als liggende zij evenzeer binnen het gebied der heel-, als in dat der geneeskunst.

a. *Elephantiaſis Graecorum.* Griekſche olifantsziekte.

b. *Molusca.* Uitwasſen.

c. *Framboeſia.* Pokken der Goudkust.

d. *Lupus.* De wolf.

e. *Cancer.* Kanker of kreeftgezwel.

f. *Furunculus.* Bloedzweer.

g. *Anthrax.* Pestkool.

h. *Puſtula maligna.* Zwarte blaar.

De *elephantaſis*, de *framboeſia*, de *lupus* en de *cancer* behooren tot de zwaarſte, langdurigſte ziekten, die het menſchelijke ligchaam op eene afſchuwelijke wijze ontſtellen, hare verwoestingen, in de be-

werktuiging aangerigt, meerendeels tot den dood toe voortzetten, daar er zelden en moeijelijk genezingen worden tot ſtand gebragt. De *elephantiaſis* en *framboesia* zijn afſchuwelijk maar in *Europa* zeldzaam. De *molusca* zijn zonder gevaar; de kanker is doodelijk, de wolf vernielend; bij de bloedzweer is de ontſteking hevig en pijnlijk; de pestkool is kritisch; de zwarte blaar ontſtaat door beſmetting en vernielt de bewerktuiging door verſterving.

De gedaante, de omvang, het getal, de kleur, en al wat tot het uitwendige voorkomen der knobbels behoort, leveren vele verſcheidenheden op, zoowel ten aanzien van hunne eerſte ontwikkeling als van hun verder beloop en hunne uitgangen. De onderſcheidings-kenmerken der ſoorten rusten op deze verſcheidenheden en op de veranderingen, welke het weefſel der huid en dat der knobbels zelven ondergaat, en het aandeel, dat de nabijliggende deelen daarin nemen.

Algemeene, aan alle knobbelachtige huidziekten toekomende en deze kenſchetſende verſchijnſelen en toevallen ontbreken; met uitzondering van de harde zwelling, die ten minſte in een der tijdperken voorkomt, en de ziekelijke toeſtand der bewerktuiging, die bij alle, als aanwezig, te vooronderſtellen is, hetzij als eene ſlepende dyscraſie, hetzij als eene ſpoedig verloopende verandering van menging en gedaante, door ſmetſtoffen, dierlijke vergiften of andere ſchadelijkheden ontſtaan, welke den regelmatigen gang der krachten, die de bewerktuiging onderhouden, ſtoren, en

be-

belangrijke veranderingen en wijzigingen in de reproductieve verrigtingen te weeg brengen.

De knobbelachtige huidziekten zijn in al hare tijdperken, — zoowel in het eerfte, waarin zij zich als kleine, harde beperkte en duurzame gezwelletjes openbaren, als in het tweede, waarin zij tot verwoestende verzweringen zijn overgegaan, en ook in het laatfte, waarin zij den hoogften trap van vernieling bereikt hebben, — van dien algemeenen ziekelijken toeftand der bewerktuiging afhankelijk, blijkens de foortgelijke aandoeningen der ingewanden, waarmede zij verbonden voorkomen, waarmede zij zich gelijktijdig ontwikkelen, of waarin zij bij de plaats vindende ftoornisfen overgaan.

De oorzaken der knobbelachtige huidziekten liggen met zoo vele andere in het duister, te meer, daar de zoo zeer van elkander afwijkende geäardheden der knobbelachtige huidziekten met grond tot de vooronderftelling leiden, dat de eenheid niet minder in de oorzaken, dan in de uitwerkfelen ontbreekt.

a.) *Elephantiafis Graecorum*, *Lepra*, *Elephantiafis Tuberculofa*, *Leontiafis*, *Leonia*, *Satyriafis*. (*Lèpre Tuberculeufe Leontine*, ALIBERTI.) De Griekfche oliefantsziekte, de knobbelachte melaatschheid, de *Boafie* van *Suriname*.

Deze ziekte ontleent haren naam: Griekfche olifantsziekte, van de naauwkeurige befchrijvingen, die ARETEUS en andere Griekfche fchrijvers van haar gegeven hebben; maar niet, omdat zij bij

voorkeur onder de Grieken geheerscht heeft; — den naam van *lepra tuberculosa*, van de knobbelachtige geäardheid des uitslags; — dien van *leontiasis*, van de vreeswekkende dierlijke wanstaltigheid van het aangezigt, naar dat van eenen leeuw gelijkende; — dien van *satyriasis*, van de hevige, het zedelijke gevoel overweldigende teeldrift, met eene dierlijke physionomie verbonden.

Alibert en andere schrijvers, zijne volgelingen, hebben onder de benaming *lèpre tuberculeuse*, twee verschillende ziekten, als wijzigingen van eene en dezelfde opgenomen en beschreven: namelijk, de ware *elephantiasis Graecorum* en de *elephantiasis Arabum*. De wezenlijke verscheidenheden, waardoor zich beide ziekten kenschetsen, maken het verkieslijk, dezelve, in overeenstemming met de meeste schrijvers, afgescheiden van de eerste, volgens de uitwendige kenmerken des uitslags, op hare plaats te behandelen.

Bepaling. Niet zeer harde, boven de huid verhevene knobbels van verschillende grootte en onregelmatige gedaante, voorafgegaan door verschillend gekleurde vlekken. De eerst ligt roode knobbels worden later loodverwig, blaauw, donkerrood, geel of bruin; in den beginne met verhoogd algemeen gevoel en pijn bij het aanraken verbonden, later ongevoelig. De knobbels ontwikkelen zich uit het weefsel der huid; maar het daaronder gelegen celweefsel wordt mede aangedaan, zwelt, verhardt, vloeit met de knobbels ineen en vermeerdert derzelver omtrek en diepte. Gewoonlijk gaan de

ge-

gezwellen tot verettering over. Het aangezigt, voornamelijk de neus, de ooren en de wenkbraauwen, en de onderste ledematen worden niet alleen het hevigst, maar ook het menigvuldigst aangetast; zeldzaam vindt men de knobbels over het geheele ligchaam verbreid. Hetgetal derzelve kan klein, maar ook zeer groot zijn; tot een klein gedeelte van de oppervlakte des ligchaams beperkt, of over een grooter deel verbreid; enkel staande of talrijk opgehoopt.

Ontwikkeling, toevallen en beloop.

Voorboden. Deze bestaan gewoonlijk in loomheid, lusteloosheid en pijn in de kuiten; eenigen tijd daarna neemt de adem eenen onaangenamen reuk aan; de uitwaseming neemt af en wordt geheel onderdrukt. De Neger verliest den hem eigenen boksreuk, maar bekomt eenen anderen, die nog veel walgelijker is. De stem verandert en wordt schor. Hier en daar komen kleine gevoellooze vlekken te voorschijn, die, wanneer zij eene witte kleur hebben, *morphea alba*, bij eene donkerbruine, *morphea nigra*, en bij eene roode, *le mal rouge de Cayenne* genoemd worden. Deze vlekken zijn nu eens meer, dan minder talrijk, zelden algemeen over het ligchaam verbreid, meerendeels tot enkele deelen beperkt. Volgens HASSELAAR blijven de handen en het aangezigt meermalen verschoond. Bij de Blanken zijn de vlekken bleeker en geel, bij de Kleurlingen donkerder, en bij den Neger zwarter dan zijne natuurlijke kleur. De gevoelloosheid dezer vlekken, ook dan, wanneer men eene naald diep in steekt, en eene ongeneesbare zweer onder den grooten teen, houdt men in de *West-*

Indiën

Indiën voor zekere kenteekenen der zich ontwikkelende Olifantsziekte. Bij eenige lijders worden de handen dor, de vingers ſtijf en krom. In dezen toeſtand kunnen de lijders eenen geruimen tijd verkeeren, alvorens de ziekte en hare ontwikkeling voortgaat.

Eerſte tijdperk. De ſpeekſelklieren zwellen, de neusvleugels worden breed, de neusgaten verwijd, de punt van den neus plat en ingedrukt, de ſtem heesch en onduidelijk; de adem heeft eenen hoogst walgelijken reuk, de ooren zwellen, wijken verder van het hoofd af; in den mond en de keelholte ontſtaan onreine zweren. De vlekken worden donkerder van kleur, zwellen, worden hard en ontaarden in knobbels van de grootte eener erwt tot die eener okkernoot. In den omtrek der knobbels wordt de huid dikker en menigwerf zeer gevoelig, zoodat de geringſte aanraking eene eigenaardige, onaangename, verdoovende pijn verwekt. Door de ſteeds toenemende zwelling en ontaarding der huid en des celweefſels gaan de afzonderlijke knobbels tot groote zamenhangende gezwellen over, door diepe voren en kloven verdeeld, welke de lijdende deelen op eene afzigtelijke wijze ontſtellen.

De duur van dit eerſte tijdperk is onbepaald: de ziekte kan langen tijd ſtilſtaan. Wanneer de lijder voor de eerſte maal is aangetast, met een niet groot aantal knobbels bezet is, en hij de keerkringslanden met de gematigde en koudere gewesten kan verwisſelen, dan kan de genezing tot ſtand komen. Ik heb eenen vriend gehad, die eene reeks van

jaren de geneeskunst in onze *Oost-Indische* bezittingen heeft uitgeoefend. Wegens de bij hem beginnende ontwikkeling van vlekken en knobbels der *Elephantiasis*, bespoedigde hij den terugkeer naar het Vaderland. Op den neus, de wangen, de opperarmen en de dijen, waren onpijnlijke, bijna gevoelloze blaauwe knobbels aanwezig. Onveranderd bleven dezelve tot aan zijnen dood staan, die eerst na verloop van verscheidene jaren, in eenen ruim 60 jarigen ouderdom door koortsen plaats had.

Tweede tijdperk. Meerendeels, vooral in de keerkringgewesten, het tegenwoordige Vaderland der Grieksche Olifantsziekte, gaat dezelve met snelle schreden op eene vreesselijke wijze in hare ontwikkeling voort. Het geheele aangezigt, vooral de neus, de ooren, de wangen en de wenkbraauwen raken bezet met bultige, wankleurige knobbels, met een net van spataardig uitgezette bloedaderen doorweven en door diepe kloven verdeeld. Het aangezigt bekomt eene vreesaanjagende gedaante, de neusgaten worden nog meer verwijd, doordien de neuspunt invalt en platter wordt, de lippen zwellen, krullen om en verliezen hare natuurlijke gedaante. De spleten tusschen de oogleden bekomen, in plaats van hare langwerpige, eene meer ronde gedaante, en de oogen glinsteren. De haren der wenkbraauwen, der oogleden en des baards worden eerst wolachtig en vallen daarna uit. Bij lijders, welke vóór de manbaarwording zijn aangetast, groeit in het geheel geen

geen baard. De huid der aangedane deelen bekomt eene bruine bronskleur, die zich tot over de slijmvliezen, waar zij met de huid zamenhangen, uitbreidt; de nagels ontaarden, worden dik, bultig, krommen zich over de vingertoppen, splijten, vallen van tijd tot tijd af, en worden door andere ziekelijk gevormde vervangen. De in omvang toenemende knobbels der andere ligchaamsdeelen hebben eene oneffene oppervlakte met platte of spitse punten, door diepe voren van elkander afgescheiden, en omringd door spataderen. De huid wordt vet, smerig en glinsterend; het celweefsel zwelt, verhardt en verwekt eene onmatige, zeer wanstaltige zwelling, meerendeels van een, zelden van beide de beenen; in dezen toestand draagt de ziekte den naam van olifantsvoet (*Elephanthiasis artuum* : eene wijziging der Griekfche olifantsziekte, die bij ons, alhoewel zeldzaam, van tijd tot tijd voorkomt en tot een der beenen beperkt blijft). Eenige dezer knobbels breken open en ontlasten zeer stinkende weivochten. Waar vroeger verhoogde gevoeligheid bestaan heeft, grijpt gevoelloosheid plaats; de zinwerktuigen verzwakken, en kunnen alleen door sterke prikkels opgewekt worden. De aldus verkregene gewaarwordingen zijn verkeerd en misleidend. Ook de geestvermogens nemen af; de lijders worden mismoedig en onaangenaam in den omgang met anderen, of vervallen tot den hoogsten trap van onverschilligheid, zonder zich over iets te bezwaren; zonder eene klagt te uiten, verdragen zij alle ligchamelijke smarten en morele kwellin-

lingen. De ſtem wordt hoe langer hoe ruwer, heescher en onverſtaanbaarder. De geheele bewerktuiging neemt in de ziekte deel, en toch blijft de eetlust, de ſpijsvertering en de ſlaap goed, en de pols verraadt naauwelijks eenigerlei aandoening van het vaatſtelſel. De toppen der vingeren en der teenen verſterven en vallen in het eerſte lid af, zonder wonden na te laten; want de huid trekt zich over den ſtomp van het overgeblevene lid zamen, en blijft in dien toeſtand, tot dat er wederom een volgend lid afvalt.

De onverzadelijke teeldrift, eigendommelijk aan de *Elephantiaſis*, die gedurende de middeleeuwen *Europa* teisterde, en nog heden ten dage in de keerkringslanden woedt, ſchijnt de lijders, welke naar *Europa* overgebragt worden, niet te kwellen; althans SCHEDEL en CAZENAVE verzekeren, dat zij bij het kleine getal van lijders, in het hospitaal *St. Louis* verpleegd, niet is waargenomen.

Derde tijdperk. De overgang in het derde tijdperk heeft plaats, wanneer al de toevallen ſpoedig voortgaande, eenen nog hoogeren trap bereiken. De bultachtige knobbels, die het aangezigt misvormen, bovenal den neus en de ooren wanſtaltig maken, ontſteken en gaan tot kwaadaardige verzweringen over; deze breiden zich over de neusholte uit en vernietigen de neusbeenderen door verſterving. De zweren ontlasten eene groote hoeveelheid van zeer ſtinkenden weiachtigen etter, die zoo ſcherp is, dat hij alle deelen, langs welke hij afvloeit, of waarmede hij in aanraking komt,

ont-

ontvelt; ook verdroogt dezelve hier en daar tot zamenhangende, dikke, vastklevende korsten. De verſtervingen blijven niet meer tot de uiteinden der ledematen beperkt, maar geheele ledematen vallen af, zoodat het niet zeldzaam is, lijders aan te treffen, die beide armen of beenen verloren hebben. Een of beide de oogen gaan door de zwarte ſtaar verloren.

Bij den Blanken is de huid afſchuwelijker dan bij den Neger, zij wordt bruin, als door de zon verbrand, paars en blaauw (*Elephantiasis Tyria*, blaauwe melaatschheid) als met lakmoes geverwd; de wangen, de neus en de ooren zijn als met rood blanketſel of met ſap van roodekool beſtreken (*Lepra alopecia*, de roode melaatschheid). Ook tot deze hoogte geklommen zijnde, op welke de lijders door de algemeene verbreiding der ziekte over het ligchaam het afſchuwelijkſte beeld van menſchelijke ellende ten toon ſtellen, blijven eetlust en ſlaap vaak goed, en de pols ondergaat naauwelijks eenige verandering; ook de dierlijke driften duren voort en nemen zelfs toe; de honger is onverzadelijk, de teeldrift niet te bevredigen; niet zelden brengen zij nog weinige uren voor hunnen dood aan den wellust hun offer.

De ziekelijke verandering der bewerktuiging, in de lijken van de ſlagtoffers dezer ziekte gevonden, verſchillen naar mate dezelve lang geduurd heeft of hevig geweest is. De knobbels, waarmede de huid bezet is, hebben zich of uit het weeffel der huid zelve, of uit het celweeffel, door ont-

ſte-

ſteking ontaard, ontwikkeld. De huid, die de knobbels bedekt, is dun en flets; bij het doorſnijden bieden de knobbels tegenſtand, hun weefſel is vast en wit van kleur. De lippen en het bindvlies der oogen zijn gezwollen en vreemdaardig gekleurd. Het ſlijmvlies der tong is verdikt en gekloofd, dat van het zachte verhemelte, van de lel en van het ſtrottenhoofd groepswijze met knobbels bezet, die eene etterende punt hebben; de bekervormige kraakbeenderen zijn door bederf aangedaan, en de ſtemkoorden zijn vernield. Het ſlijmvlies van de maag en van de darmbuis zijn met zweertjes bezet, welke gedeeltelijk op de aanwezige knobbels, gedeeltelijk in de kliertjes van PEYER gezeteld zijn.

Ook de longen, de lever en alle andere ingewanden zijn ziekelijk aangedaan, en vaak met harde en onrijpe, of met etterende knobbels bezet. Noch de beenderen, noch eenig ander deel der bewerktuiging, ontgaat aan den vernielenden invloed der *Elephantiaſis*, wanneer zij zich in den hoogſten trap heeft ontwikkeld. De beenderen zijn zonder merg en broos; de zamenhang der zachte deelen is zoodanig verzwakt en los, dat een gering geweld toereikend is, om geheele ledematen af te ſtooten.

De Griekſche Olifantsziekte, in de middeleeuwen zoo algemeen over *Europa* verbreid, dat men genoodzaakt was, een groot aantal inrigtingen, onder den naam van Leprozen- of Lazarus-huizen daar te ſtellen, is thans als oorſpronkelijke ziekte in *Europa* eene zeldzaamheid geworden; met uitzondering van die weinige gevallen, waarin zij Oorzaken.

zich als plaatfelijke ziekte, onder den naam van Olifantsvoet ontwikkeld, of uit de Keerkringslanden naar *Europa* is overgebragt.

Beide geflachten, volwasfenen en kinderen, de laatfte zeldzamer, zijn in de heete gewesten van *Afrika*, *Azië* en *Amerika*, vooral op de *West-Indifche* eilanden, aan de Griekfche Olifantsziekte onderhevig. Zij erft van de ouders op de kinderen over. Somwijlen een geflacht overfpringende, komt zij bij de kleinkinderen, van fchijnbaar gezonde ouders geboren, tevoorfchijn. Zij ontwikkelt zich alsdan binnen de twee eerfte jaren na de geboorte; fomwijlen brengen de kinderen de teekenen dezer ziekte mede ter wereld, en bezwijken in de vroegfte jeugd. In *Europa* en de gematigde ftreken der aarde, is zij niet befmettend; in de heete gewesten, haar tegenwoordig vaderland, daarentegen, wordt zij, even als de *fyphilis*, door den bijflaap, door het zogen en iedere andere onmiddellijke en innige aanraking medegedeeld en verbreid. Men heeft hierin aanleiding gevonden, beide ziekten voor eenzelvig te befchouwen: eene ftelling, die de ervaring weêrfpreekt.

Omtrent de oorzaken, welke in ftaat zijn de Griekfche Olifantsziekte oorfpronkelijk te verwekken, heerscht groote onzekerheid en veel verfchil. Over het algemeen befchuldigt men vochtigheid, onreinheid, nabijzijnde moerasfen, flecht ingerigte woningen, veelvuldig gebruik van gezouten of bedorvene dierlijke voedfels, zware tot gisting genegene

negene planten en hare voortbrengſels; maar vooral het varkensvleesch en onrijpe bananen.

Europeanen, die in de keerkringsgewesten zeer onregelmatig leven, en op iedere wijze, bij alle voorkomende gelegenheden, hunne driſten bevredigen; de Negerſlaven, die zich bijna uitſluitend met gezoutene en bedorvene visſchen, ſchelpdieren en onrijpe bananen voeden, worden zeer menigvuldig de offers dezer ziekte. De Joden worden in eene gelijke verhouding met de Negers, de Franſchen en Portugezen zeldzamer, nog veel minder menigvuldig de Hollanders en de Duitſchers, de Engelſchen bijna in het geheel niet, en de Amerikaanſche Indianen nimmer aangetast. De leefwijze en de verſchillende betrekkingen ſchijnen ten deze eenen beſlisſenden invloed uit te oefenen. De Indianen vreezen de ziekte en vlieden de kranken; zij eten alleen verſche ſpijzen, geene gezouten noch bedorvene dierlijke voedſels, geene onrijpe bananen, maar veel casſavebrood. Ten aanzien van het een en ander omtrent de oorzaken aangehaald, mag men, mijns bedunkens, voor waarſchijnlijk aannemen, dat een toevallige zamenloop van verſchillende omſtandigheden met gelijktijdige ſtoornisſen in de natuurmatige afſcheidingen en ontlastingen eene eigenaardige dyscraſie verwekken, waardoor de vatbaarheid voor de beſmetting niet alleen verhoogd, maar tevens ook de oorſpronkelijke ontwikkeling der Olifantsziekte, zonder beſmetting en zonder overerving tot ſtand wordt gebragt. Voorts, dat landeigene en in de verſchillende leefwijzen der vol-

ken gegronde invloeden den vorm der Olifants-ziekte verschillend kunnen wijzigen: de *spedalskhed* of *Radesyge* van *Noorwegen* en *Zweden*, de *Lijflandsche* en *Holsteinsche* melaatschheid, de ziekte van de *Krim* en de roos van *Asturië* leveren de noodige bewijzen. Dat echter eene of eenige weinige algemeen werkende schadelijkheden zouden toereiken, om deze vernielende ziekte voort te brengen, behoort, mijns bedunkens, tot het pathologische bijgeloof.

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis.

Hoe ligt het ook zijn moge, de Olifantsziekte, voor hem, die ze eenmaal gezien heeft, te onderkennen en met geene andere ziekten te verwisselen, zoo is het toch blijkbaar, dat dezelve in de schriften der Geneeskundigen meermalen met de *lepra Graecorum* en de *elephantiasis Arabum* verwisseld is. Van de eerste onderscheidt zich dezelve door de haar kenschetsende wankleurige en zwerende knobbels, verbonden met wanstaltige zwelling der lijdende deelen en ontaardingen van de huid en het celweefsel; terwijl bij de *lepra* harde, drooge, uit schubben zamengestelde korsten, zonder belangrijke veranderingen van het huidweefsel aanwezig zijn.

Bij de *elephantiasis Arabum* vindt men geene knobbels, maar eene gelijkmatige en buitengewone zwelling van eenig deel, voornamelijk van een der onderste ledematen, met verharding en ontaarding der huid en het celweefsel.

Niet ligt zal men gevaar loopen, de venerische knobbels der Olifantsziekte te verwisselen, wanneer men

men de voorafgegane venerifche befmetting, de koperkleur der knobbels, hare geringere uitgebreidheid en de gelijktijdig aanwezige toevallen der algemeene *fyphilis* behoorlijk op prijs weet te ftellen.

De Griekfche Olifantsziekte is in al hare gedaanten en wijzigingen eene zeer zware, hoogst zelden geneesbare ziekte. Door de lijders uit de keerkringsgewesten naar de koude en gematigde te verplaatfen, wordt de voortgang der ziekte vaak vertraagd of opgehouden en het leven verlengd. Echter bereikt men niet altijd dit doel, en het ontbreekt aan geene voorbeelden, dat lieden in de *Indiën* met deze ziekte befmet, in *Europa* wedergekeerd, even fpoedig als daar, waar zij zich de ziekte op den hals hebben gehaald, ten grave daalden. Voorzegging. Prognosis.

Wanneer flechts weinige knobbels aanwezig zijn, dan kan in dezelve eene kritifche reäctie door toevallig ontftane ontftekingen worden opgewekt, met het gevolg, dat de knobbels allengskens afnemen en ten laatfte door opflorping geheel verdwijnen; of dat zij, tot verzwering overgaande, zich met korsten bedekken, die lang blijven zitten, en onder welke de veretterende knobbels met vaste, maar blijvende likteekens genezen.

Gewoonlijk is het beloop der Griekfche Olifantsziekte hoogst onaangenaam, en het einde treurig. De lijders verzwakken meer en meer; hunne geestvermogens verdooven; verftoken van alle genoegens des levens, worden zij eene prooi van kwade

 luim,

luim, kleinmoedigheid en wanhoop of van gevoelłooze onverſchilligheid, tot dat bijkomende hectiſche koortſen en uitputtende ontlastingen hun lijden met den dood doen eindigen.

Geneeskundige behandeling.

De hoogst zeldzame genezingen der *elephantiaſis Graecorum* bewijzen genoeg, dat de Geneeskunde luttel, welligt niets tegen deze ziekte vermag; dat ons hare geneesmiddelen even onbekend zijn als hare oorzaken, en beiden waarſchijnlijk in eenen zamenloop van gunstige of ongunstige omſtandigheden gelegen zijn.

Aangenomen, dat de *elephantiaſis Graecorum* tot de beſmettende ziekten behoort, zoo kan het niet anders dan raadzaam zijn, de voorbehoedende geneeskundige hulpmiddelen, tegen de verbreiding van andere beſmettende ziekten met vrucht in het werk geſteld, ook tegen deze te bezigen. Men ſcheide derhalve de gezonden van de zieken af, en verplege de laatſten op afgezonderde plaatſen, buiten alle gemeenſchap geſteld. In *Suriname* zendt men de zieken naar de Boaſiegronden, waar zij, buiten gemeenſchap, verpleegd worden, en alleen in geval van volkomene genezing naar de kolonie mogen terug keeren.

Volgens HASSELAAR is men op *Curacao* de ziekte geheel te boven gekomen, door de beſmette perſonen buiten alle aanraking te ſtellen. Ook wil men, alhoewel het door HASSELAAR in twijfel wordt getrokken, dat deze ziekte vroeger in de kolonie van *Suriname* niet bekend is geweest, maar zich daar heeft verbreid, ſedert de Engelſche

eigenaars

eigenaars van plantaadjen negers van *Barbados* aanvoerden. Lieden, bij welke zich de eerste teekenen der ziekte openbaren, is het geraden, het land, waar zij de ziekte opdeden, te verlaten, en eene gunstiger landstreek tot woning te kiezen; zich tot ligt verteerbaren, voedenden kost te bepalen, met uitsluiting van alle gezouten, gerookte en sterk gekruide spijzen, van zamengestelde en kunstmatig door gisting bereide dranken, en tot lessching van den dorst alleen goed, zuiver water te gebruiken; — veel beweging in de vrije lucht te maken, en wekelijks eenige keeren eerst warme, vervolgens leuke, en daarna koude baden te gebruiken. Men geve geene inwendige geneesmiddelen, dan in gevallen, waarbij complicatiën en duidelijke aanwijzingen voor het eene of andere geneesplan, volgens de regelen en voorschriften der algemeene ziektekunde aanwezig zijn.

In het begin der ziekte, en zoo lang er alleen vlekken met onpijnlijke zwelling aanwezig zijn, worden drooge wrijvingen, vlugge prikkelende smeersels en kwikzalven aangeraden, met oogmerk om de kwijnende levenswerkdadigheid in de lijdende deelen op te wekken, in eene andere stemming te brengen, en langs dien weg de genezing te bewerken. Biett genas, van deze stelling uitgaande, eenen jeugdigen lijder, door het gebruik van spaansche vliegenpleisters, afwisselend en bij herhaling op de lijdende deelen gelegd.

De reeds meer ontwikkelde, maar nog steeds tot een enkel deel beperkte ziekte, heeft men in het

 hos

hospitaal *St Louis* door inwrijvingen met eene zalf, zamengesteld uit een scrupel *kali hydrojodium* en ééne once vet, met goed gevolg behandeld. Ook de plaatselijke dampbaden, gedurende 15 à 20 minuten op de lijdende deelen geleid, onder aanhoudend kneden der knobbels zijn met vrucht gebezigd. Bij eene meer algemeene verbreiding der knobbels over alle of vele deelen des ligchaams, zijn de warme water- en loogbaden te beproeven.

Is de ziekte het tweede tijdperk ingetreden, of heeft zij reeds het derde bereikt, dan bezige men uitwendig prikkelende wasschingen, warme loog- of zwavelbaden, bezige zweetmiddelen en afkooksels van de geneeskrachtige houten, wortels en basten. Het *guajac-* en *sassafrashout* de *sassaparilla* en hare bijsoorten, de bast van de *daphne mezereum*, en de *asclepia gigantea* worden bijzonder geroemd. Ook de arsenik-bereidingen inwendig, en het middel van COSMUS uitwendig op de knobbels gelegd, en de spaansche vliegentinctuur worden aangeraden, zonder echter door welgeslaagde genezingen dezen raad te kunnen aandringen. De spaansche vliegentinctuur schijnt bij de vrouwen gunstiger te werken dan bij de mannen. Bij beide geslachten is het noodig, wanneer men van dit middel gebruik wil maken, de urin-afscheidende werktuigen en de teeldeelen niet uit het oog te verliezen: zoo lang dezelve in eenen geprikkelden toestand verkeeren, mogen de spaansche vliegen niet worden aangewend. De veelmalen aanwezige geprikkelde toestand der slijmvliezen van de ingewanden,

den, die vaak zoo groot is, dat dezelve verzachtende middelen en *opiata* vordert, verbiedt, zelſs volgens de vrienden van het *arſenicum*, het gebruik van dit middel.

Van inwrijvingen met een tiende tot een vierde grein *murias auri et ſodae*, maanden lang onder de tong volgehouden, wil men gunſtige uitkomſten gezien hebben.

De geneeswijze van HEBERDEN, alhoewel door hem en anderen in ſlechts weinige gevallen met vrucht aangewend, ſchijnt mij toe de doelmatigſte te zijn; zij heeft het voorregt, in de gevolgen geen kwaad te doen. Zij beſtaat in de twee volgende voorſchriften:

R. *Pulv. Cort. Per. Opt.*
——— *Ligni ſasſaf. â unc* I
Syr. ſimp. q. s.
ut f. Elect.

van twee tot viermalen daags eenen paplepel.

R. *Spirit. vini* unc VIII
Lixivae potassae unc I
Spirit. ſal. ammon dr. II.
m. s.

om de lijdende deelen mede in te wrijven.

Tevens wordt eene ſpaanſche-vliegenpleister tusſchen de ſchouderbladen gelegd en lang opengehouden.

b) *Molusca.* Uitwasſen.

Eruptio Fungoides. Pian Fongoïde ALBERTI
Élevures Folliculeuse RAYERI.

Ik heb den naam van uitwasſen gekozen, omdat de- Benaming.

dezelve mij toeschijnt de geaardheid der ziekelijke voortbrengels beter aan te duiden, dan die van sponsgezwellen; te meer daar men bij ons gewoon is, aan het woord sponsgezwel eene geheel andere beteekenis te geven, en het weefsel der *molusca* in geenen deele met gene overeenkomt.

Geschiedenis. WILLAN en BATEMAN waren de eerste, die de *molusca* als eenen bijzonderen ziektevorm beschreven, en dezelve eene plaats in de orde der knobbels aangewezen hebben. Met uitsluiting van RAYER hebben de latere schrijvers dit voorbeeld gevolgd. Echter moeten de *molusca* geenszins als eene nieuwe ziekte beschouwd worden; zij was onder verschillende benamingen en rangschikkingen bekend en beschreven, waarvan de afbeeldingen door CH. F. LUDWIG ten bewijze strekken.

Bepaling. Niet zeer harde, knobbelachtige gezwellen van een meer of minder vast vezelachtig weefsel, somwijlen met eene kleine holligheid voorzien, die een melkachtig vet bevat. Zij ontwikkelen zich uit het weefsel der huid zeer langzaam, het talrijkst en bij voorkeur in het aangezigt en aan den hals. Bedekt door de algemeene bekleedselen behouden zij de natuurlijke huidkleur. Somwijlen wordt deze echter van eene donkere tint, ja hoogbruin. Zij zijn zeer langdurig, vaak blijvend gedurende het geheele leven. Hunne grootte is van den omtrek eener erwt tot die eener hazelnoot of van een duivenei; de gedaante is rond, heel of half kogelvormig, plat, eirond of peervormig lang, door eene breede platte grondvlakte met de huid vereenigd, of gesteeld en afhangend

(*mo-*

(*moluscum pendulum*). Gewoonlijk, in een groot aantal aanwezig zijnde, vindt men dezelve gelijktijdig bij een en hetzelfde voorwerp in alle gedaanten en grootte. Zij zijn over het geheele ligchaam verbreid; tot één of eenige deelen beperkt.

Twee verfcheidenheden der *molusca* worden gewoonlijk aangenomen; het zijn deze:

1. *Molusca vulgaria.* De gewone uitwasfen.
2. ——— *contagiofa.* De besmettende uitwasfen.

1. *Molusca vulgaria.* De gewone uitwasfen.

Onpijnlijke, boven de huid verhevene gezwellen van een vezelachtig weefsel, in een groot aantal over de geheele of gedeeltelijke oppervlakte des ligchaams verbreid, door eene breede grondvlakte of door eenen fteel met de huid vereenigd, van verfchillende grootte en gedaante. De ontwikkeling der knobbels wordt door eenen ziekelijken toeftand der bewerktuiging voorafgegaan. Het is eene langdurige, moeijelijk geneesbare, maar zeer zelden voorkomende ziekte. Men heeft dezelve bij beide geflachten, bij kinderen en bij volwasfenen waargenomen. Somwijlen komt zij met andere huidziekten verbonden voor. In het hospitaal *St. Louis* heeft men haar, met *prurigo fenilis* verbonden, waargenomen. Bepaling, geaardheid en beloop.

Biëtt maakt nog gewag van eene wijziging der *molusca*, die bij jonge vrouwen in het kraambed voor-

voorkomt. De gezwelletjes zijn plat, klein, met onregelmatig gefpletene punten; zij hebben eene bruine of roodgele kleur, zijn onpijnlijk en zeer talrijk aan den hals. Ook op de handen heb ik dezelve bij kraamvrouwen meermalen en in grooten getale gezien. Zij worden in deze gevallen gewoonlijk voor wratten befchouwd en aan de natuur overgelaten; na verloop van tijd worden ze droog en vallen af.

2. *Molusca contagiofa.* De befmettende uitwasfen.

Bepaling, geaardheid en beloop. Harde, gladde, kegel- of langwerpige gezwellen, van de grootte eener erwt tot die eener hazelnoot; talrijk over het geheele ligchaam verbreid, met de huid door eene breede grondvlakte of door eenen fteel vereenigd en afhangend. Eenige behouden de natuurlijke kleur der huid, andere zijn bruin, andere wit glinfterend en half doorfchijnend; een melkachtig vocht bevattende, dat door drukking uit eene kleine aan de punt aanwezige opening kan ontlast worden, en het voermiddel van eene ergere fmetftof fchijnt te zijn. Ook in deze gedaante zijn de *molusca* zeer langdurig en blijven jaren lang onveranderd ftaan, verbonden met eenen algemeen ziekelijken toeftand, koortsachtige aandoeningen, zwelling der halsklieren en vermagering. Ontftekingen, door in- of uitwendige oorzaken verwekt, brengen de knobbels tot verzwering en de genezing volgt met een likteeken.

Bateman, die het eesrt de befmettende geäardheid

heid van deze wijziging der *molusca* heeft aangenomen, deelt de geschiedenis mede van het geval eener jonge vrouw, het origineel der door hem geleverde afbeelding. Zij had den uitslag van haren zuigeling gekregen, die op de wang eenen grooten knobbel had. Dit kind was vroeger door eene andere minne besmet geworden, wier aangezigt met dezelfde soort van knobbels bezet was, en die aan nog twee kinderen uit dezelfde familie den uitslag had medegedeeld. In een ander geval, door BATEMAN waargenomen, werd een jong kind door een ander, dat ouder was en het eerste had opgepast, besmet. Ook CARSWEL deelt een geval mede, dat de besmetting buiten twijfel schijnt te stellen.

De besmettende *molusca* schijnt nog zeldzamer dan de gewone te zijn; buiten de gevallen van BATEMAN en CARSWEL vindt men geene beschreven; RAYER zegt, dezelve nooit gezien te hebben. Intusschen moet ik hierbij aanmerken, dat mij meermalen kinderen en jonge lieden zijn voorgekomen, bij welke eene groote menigte *molusca* in het aangezigt en aan den hals aanwezig waren, die zich door de fijne opening aan de punt, de witte kleur en de melkachtige ontlasting, als zij gedrukt werden, als de besmettende kenschetste, zonder dat zij zich immer aan andere personen hebben medegedeeld.

Uitgezonderd de besmetting, indien deze voor bewezen mag gehouden worden, weet men niets met eenige zekerheid omtrent de voortbrengende oorzaken der *molusca*. In de mij voorgekomene ge- Oorzaken.

gevallen, die ik meen tot deze ziekte te mogen brengen, waren steeds de algemeene kenteekenen der *scrophulosis* aanwezig; ik hield dezelve voor gewrochten dezer ziekte, en behandelde dezelve diensvolgens.

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis. De vorm, de gedaante, de kleur en het geheele beloop vereenigd, maken het geenszins moeijelijk de *molusca* van de *elephantiasis*, de *framboesia* en de venerische knobbels te onderscheiden. Eerder zoude het mogelijk zijn, dezelve met die kleine pap- en honiggezwellen te verwisselen, welke somwijlen in verschillende getallen en grootte op eenig ligchaamsdeel voorkomen.

Voorzegging. Prognosis. Wat het gevaar betreft, is de voorzegging bij de *molusca* gunstig. Betrekkelijk den duur is het anders gelegen: deze is onbepaald, vaak levenslang. Bij de besmettende *molusca* is de voorzegging min gunstig, want deze is even hardnekkig en langdurig als de vorige, maar tevens, door den dieper gekrenkten toestand der geheele bewerktuiging, de gezondheid verwoestend en het leven in gevaar brengend.

Behandeling. Het kleine getal van waarnemingen, als een gevolg der zeldzaamheid van deze ziekte, maakt het moeijelijk een vast geneesplan te ontwerpen. Biëtt heeft vele geneesmiddelen tegen deze ziekte beproefd, maar slaagde er nimmer in eene genezing tot stand te brengen. Mijne behandeling had tot doel, de gezwellen weg te nemen, het zij door afsnijden, afbinden, of, en wel voornamelijk, door het bestrijken met zeezoutzuur. Gelijktijdig werden in-

inwendig kwik- en spiesglasmiddelen gegeven; later, waar het de algemeene gesteldheid der lijders vorderde, afkooksels van den kina-bast en *sassaparilla*, met bijvoeging van een loogzout bij kinderen, toegediend. De uitkomst in de dus behandelde gevallen, die, wel is waar, niet de hoogte van de door LUDWIG en BATEMAN afgebeelde bereikt hadden, was van dien aard, dat ik mijne behandeling mag aanbevelen.

Bij de besmettende *molusca* heeft BIËTT, door prikkelende, zamentrekkende waschingen, verbetering, en bij eene jonge vrouw de genezing tot stand gebragt door waschingen, die dagelijks eenige keeren herhaald werden, met eene oplossing van blaauwe vitriool. BATEMAN schijnt door het gebruik der arsenic-tinctuur van FOWLER eene gunstige werking verkregen te hebben.

c.) *Framboesia. Framboesia batoïdes.* Pokken van de Goudkust. Frambozen-uitslag.

De gelijkenis van deze huidziekte op aardbeziën en frambozen hebben haar den naam van frambozen-uitslag doen geven. Het waarschijnlijke vaderland van deze ziekte is *Afrika*, vooral een gedeelte der kust van *Guinea*, van waar zij haren naam van pokken der Goudkust ontleent. Naam.

De frambozen-uitslag is thans niet meer tot Afrika bepaald, maar tot eene *endemische* ziekte der keerkringslanden van *Azië* en *Amerika* geworden, zoo ver zich de handel der Christenen in negerslaven heeft uit- Geschiedenis

uitgebreid. In *Europa* komt zij nimmer als oorſpronkelijk ontwikkelde ziekte in den vorm des keerkrings frambozen-uitſlags voor, maar alleen als eene ziekte hier ingevoerd door de uit die landen komende beſmette perſonen. Intusſchen beſtaan er twee ziekten in *Europa*, eigen aan bijzondere gewesten, welke tot den frambozen-uitſlag ſchijnen te behooren, namelijk, de *Sibbens* in *Schotland* en de *Scerlievo* in *Illyrië*. Daar het moeijelijk is aan beide deze ziekten hare regte plaats aan te wijzen, en zij met de *Framboeſia* der keerkringen de meeste overeenkomst hebben, zoo komt het mij niet ondoelmatig voor, dezelve hier ter plaatſe als Europeſche wijzigingen des frambozen-uitſlags (*Framboeſia Europea*) te behandelen.

Reeds aan de Arabieren waren de *Framboeſia*, volgens K. SPRENGEL, onder den naam van *Safath* bekend. In de middeleeuwen vindt men dezelve *variola magna* (groote pokken) genoemd, ter onderſcheiding van de gewone kleine of kinder-pokken, waarmede zij, behalve haar ſlepend en langdurig beloop, groote overeenkomst hebben. Bij de oudere ſchrijvers, die het eerst van de *Framboeſia* gewag maken, vindt men ze in verband gebragt met *elephantiaſis* en melaatschheid. WILLAN en BATEMAN hebben haar eene plaats onder de knobbelachtige huidziekten aangewezen.

Bepaling. Korrelachtige, aan de breedere grondvlakte zamenhangende, aan de punten geſpletene en verdeelde zwerende ſponsachtige uitwasſen van verſchillende grootte, gelijkende naar beziën, welke de Joden

op

op hare oppervlakte dragen, of naar kleine bloemkooltjes, waarvan de bloemknopjes nog niet ontwikkeld zijn. De *framboesia* wordt ſteeds door algemeene ziekte-verſchijnſelen voorafgegaan en vergezeld. De uitbotting, die eerst in peukels beſtaat, welke vervolgens in puisten overgaan, alvorens zich de ſponsachtige uitwasſen ontwikkelen, ſchijnt de *criſis* eener algemeene ziekte te zijn; want met eene volledige uitbotting laten de algemeene ziekte-verſchijnſelen na, en keeren met grootere hevigheid terug, wanneer gene in haar beloop geſtoord of onderdrukt worden.

Waarſchijnlijk ſtaat de *framboesia* onder den invloed der betrekkingen, waarin de mensch leven moet, van het klimaat, de voedingswijze en van andere toevalligheden. Alhoewel de genoemde omſtandigheden alleen de ziekte niet kunnen voortbrengen, noch geheel van gedaante veranderen, zoo hebben zij toch ten gevolge, dat zich de *framboeſia* in de keerkringslanden in twee wijzigingen voordoet, namelijk, in die der *Yams* en die der *Pians*. Naar aanleiding der beſchrijving van beide ziekten, door verſchillende Geneeskundigen gegeven, welke dezelve in haar Vaderland, zoo wel in de verſchillende tijdperken van haar beloop, als in haren hoogſten trap van ontwikkeling, hebben gadegeſlagen, ſchijnt er zulk eene groote overeenkomst tusſchen beiden te beſtaan, dat men ze niet anders dan voor ééne ziekte houden kan; terwijl intusſchen de verſcheidenheden, in de toevallen en het beloop voorkomende, ten volle regt geven, om de *Yams*,

Algemeene eigenaardigheden.

zoo als die door de Engelſche Geneesheeren in *Afrika* en *Amerika* zijn waargenomen en beſchreven, en de *Pians*, die de Franſche Geneesheeren, zoo als zij die te *St. Domingo*, *Guadeloupe*, *Brazilië* en *Jamaica* waarnamen, hebben doen kennen, als twee verſchillende wijzigingen van dezelfde ziekte aan te nemen.

Men heeft de *framboeſia* der keerkringen als eene gewijzigde *ſyphilis* willen beſchouwen. Haar geheel beloop, echter, hare genezing door de natuur en de ſchadelijkheid der kwikmiddelen, zijn toereikende bewijzen om het tegendeel aan te nemen. Meer gronden van waarſchijnlijkheid pleiten voor het gevoelen van BLASIUS en anderen: dat de melaatschheid en de *framboeſia* na-verwante ziekten zijn, aangezien de *Yams* onder ongunſtige omſtandigheden in de *lepra Graecorum*, en de *pians* in de *elephantiaſis* ontaarden.

I.

Sycoſis Indica, *anthracia tubula*. *Yams*.

Deze, in *Afrika*, *Oost-* en *West-Indiën* endemisch en menigvuldig voorkomende huidziekte, wordt door voorboden vooraf gegaan, welke de nadering der uitbotting kenbaar maken. Gewoonlijk beſtaan de eerſte voorteekenen in een ruim zweet, groote afgematheid, onrustigen, door hevige beenpijnen en benaauwde droomen afgebrokenen ſlaap en buitengewone neêrſlagtigheid. Daarna volgen onregelmatige koortsaanvallen; de eetlust gaat verloren, of is buitengemeen groot en met vreemde lusten verbonden, dien de lijders met krijt, kolen,

aar-

aarde, enz. trachten te bevredigen. Nadat deze verſchijnſelen van eenige dagen tot eenige weken geduurd hebben, volgt eene eerſte uitbotting van allengskens grooter wordende peukelachtige knobbeltjes, niet ongelijk aan die der kinderpokken. Wanneer zij in het aangezigt zeer talrijk zijn, dan zwelt het geheele hoofd ſterk op. De hals, vooral in den omtrek van het ſtrottenhoofd de okselholte, de omtrek van den aars en de ſchaamſtreek, zijn het meest met uitſlag bezet; echter worden ook alle andere deelen er door aangedaan. Het getal der knobbeltjes en derzelver grootte ſtaan doorgaans in eene omgekeerde verhouding tot elkander. Gedurende eenige maanden volgen nieuwe uitbottingen, die het getal der peukels vermeerderen en meer algemeen over het ligchaam verbreiden. De eerst opgekomene knobbeltjes zijn bij de latere uitbottingen gedeeltelijk reeds verdroogd, gedeeltelijk in etterpuisten overgegaan. Zoodra er geene nieuwe uitbottingen meer volgen, nemen de algemeene ziekte-verſchijnſelen af, om vervolgens geheel na te laten, met uitſluiting der beenpijnen, die gemeenlijk blijven voortduren. De eerst harde knobbeltjes hebben bij de blanken eene paarſche, bij de Negers eene aschgraauwe kleur, maar kunnen ook alle ſchakeringen tusſchen rood en blaauw aannemen. Somwijlen zijn de knobbeltjes met een roodachtig ſlijm bedekt. In den beginne zijn dezelve niet grooter dan eene gierstkorrel of een hennipzaadje, maar worden allengskens grooter en bereiken den omtrek eener framboos tot die eener hazelnoot. Zij hebben eene breede grondvlakte,

vloeijen, waar zij gedrongen ſtaan, tot eene maſſa te zamen. De punt wordt geelachtig wit, en langzaam voortgaande neemt de geheele knobbel deze kleur aan, en verandert in eene etterpuist, die op de etterende kinderpokken gelijkt, eenen dikken, witten, taaijen, ſcherpen etter bevat, openbreekt, en zich met eene dikke, vuile roof bedekt. Deze roven weggenomen zijnde, vindt men zweren, met dikke, aanmerkelijk boven de huid verhevene en zemelachtig bepoederde randen. In den hoogſten trap van ontwikkeling ontaarden deze zweren in roode spons- en korrelachtige uitwasſen, welke op frambozen gelijken en zoo groot als, of grooter zijn dan deze. Andere zweren worden grooter, knagen de nabij gelegen zachte deelen weg, openen de aanwezige ſpataderen, gevolgd door belangrijke bloedſtortingen; in den omtrek worden de haren wit (door THOMSON wordt dit tegengeſproken); in de neus- en mondholte gelijken de zweren op die der *ſyphilis*. Gewoonlijk ontſtaat er op ééne plaats, en wel in den omtrek der gewrichten, door verettering van zamengevloeide knobbels en puisten, eene grootere zweer, die dieper in het huidweefſel indringt, eene vuile korstachtige oppervlakte heeft, en eenen dunnen, vuilen etter afſcheidt, die zoo ſcherp is, dat de nabijgelegene deelen, langs welke hij afvloeit, ontveld worden. Deze van alle andere door haren omvang onderſcheiden zweer wordt door de Negers *mama yams* genoemd; want zij houden deze voor het brandpunt der ontwikkeling en uitbreiding des uitſlags, en als een zuiverings-werktuig,

waar-

waarvan de natuur zich ter genezing bedient; ook mag dezelve, blijkens de ervaring, niet vroegtijdig opgedroogd worden. Naar mate de knobbels tot verettering overgaan, nemen de pijnen en de ontfteking af, en verwekken dan alleen pijn, wanneer zij gedrukt of op eene onzachte wijze aangeraakt worden; vooral vindt dit aan de voetzolen bij het gaan plaats. Meermalen nemen de zweren aan deze deelen eene zeer flechte geäardheid aan; door fponsachtige vleeschgroeijing bedekt en door harde randen omgeven, ontftaat er eenige gelijkenis met de voeten der krabben, en zoowel deswege, als uit hoofde van den moeijelijken gang der lijders worden zij *crabbe yams* genoemd. Wanneer in den omtrek der zweren de huid zeer dik is, door fpataardige bloedaderen omgeven, als de randen fchilferen en de zweren met een droog, lederaardig, wit vleesch bezet zijn, noemt men ze drooge krabbe (*crabae ficcae*), en als zij eene vleeschkleur hebben, *crabae virides*. Ook gebeurt het, dat er maar ééne *yams*-zweer aanwezig is, zonder door algemeene uitbotting gevolgd te worden, mits men dezelve ongemoeid late; want, ontijdig genezende, volgen er algemeene uitbottingen, die zich door kwaadaardigheid en hardnekkigheid onderfcheiden.

Voor kinderen zijn de *yams* eene minder hevige ziekte dan voor volwasfenen: bij de eerften verloopen zij fpoediger, binnen den tijd van zes tot negen maanden, terwijl zij bij de laatften zelden korter dan een jaar, vaak van twee tot drie jaren duren.

Bij lieden van het lymphatiſche temperament gaat de ontwikkeling en uitbreiding der *yams* ſchielijker voort. Ook bij dikke goedgevoede Negers bereiken de ſponsachtige knobbels ſpoediger hun toppunt, en worden grooter dan bij magere.

Wanneer geene nieuwe uitbottingen meer plaats grijpen, en de aanwezige knobbels niet grooter worden, dan heeft de ziekte haar toppunt bereikt; gewoonlijk geſchiedt zulks in den tijd van eenige weken tot eenige maanden; de knobbels blijven alsdan gedurende langen tijd onveranderd ſtaan, en de lijders genieten daarbij eene tamelijke gezondheid. Mogen zij daarbij zich in eene goede verpleging en doelmatige geneeskundige behandeling verheugen, dan droogen de zwerende knobbels allengs op, en worden zonder likteekens na te laten genezen. Verkeeren de lijders daarentegen in ongunstige omſtandigheden, dan nemen de zweren ſteeds in omvang toe, het verlies van vochten put de krachten uit, er ontwikkelt zich eene hectiſche koorts met zenuwtoevallen; verlammingen van enkele deelen komen daarbij, de ſtem gaat verloren, het geheugen verzwakt, er ontſtaat menigwerf watervrees; zuchtige zwellingen, etterachtige ſlijmlozing, kwalijk riekende adem en beenbederf grijpen achtervolgens plaats, en maken, in verband met uitputtende ontlastingen, een einde aan het leven.

II.

Pians, *Thymosis Indica.* *Pians ruboïde* ALIBERTI.

De westkust van *Afrika* is het vaderland der *pians*. In het koningrijk *Sanguin* heerschen zij endemisch, en het is van daar, dat zij door de Negerslaven naar *West-Indië* en *Brazilië* zijn óvergebragt. De *pians* zijn minder algemeen verbreid dan de *yams*, en tasten zeldzamer dan deze de blanken aan. De uitslag der *pians* heeft een meer herpetisch voorkomen en beloop dan de *yams*, maar wordt, even als deze, door koorts, beenpijnen, lusteloosheid en neêrslagtigheid voorafgegaan, welke toevallen nalaten, zoodra de uitbotting heeft plaats gehad, en de uitslag in haar beloop niet gestoord wordt. De Fransche Geneesheeren onderscheiden drie soorten van *pians*, namelijk: de groote of witte, de kleine en de roode. Het zijn toevallige wijzigingen, die alleen in grootte en kleur van elkander verschillen, zonder wezentlijke verscheidenheden te bezitten. Onmiddellijk aan de uitbotting van den herpetisch afschilferenden, zeer pijnlijken uitslag, gaat een knagend en brandend gevoel in de huid vooraf; de teeldeelen, de liezen, de okselholten en de omtrek van toevallig ontstane zweren en wonden worden het eerst en het menigvuldigst aangedaan. Spoedig na deze uitbotting ontwikkelen zich kleine ronde knobbeltjes, ter grootte van eene gierstkorrel; later krijgen zij eene witte kleur, breken door, ont-

ontlasten een geel weivocht, maar geen' wezentlijken etter, en gaan tot zweren over, die den omtrek van een' daalder bereiken, en op hare oppervlakte in ſponsachtige uitwasſen ontaarden. Deze zijn of wit van kleur en korrelachtig als de bloemkool (witte *pians*), of rood gekleurd (roode *pians*), welke laatſten voor belangrijker en gevaarlijker dan de eerſte beſchouwd worden. Aan zich zelven overgelaten, worden de zweren grooter en kwaadaardig, en gaan gelijk de *yams* in andere gevaarlijke ziekten over. De nachtelijke beenpijnen treden in de latere tijdperken der *pians* nog meer op den voorgrond, en gaan met zwelling en weekworden der beenderen gepaard, welke echter niet, gelijk bij de *yams*, door beenbederf gevolgd worden. Vooral grijpen deze toevallen plaats, wanneer de uitslag ontijdig van de huid verdreven wordt. Complicatiën met de *ſyphilis*, met den ſcheurbuik en de *elephantiaſis Graecorum* en *Arabum* maken de *pians* zeer hardnekkig, gevaarlijk en vaak doodelijk. Hevige pijnen met een' herpetiſchen uitslag, verſtijving der vingerleden en der teenen, pijnlijke zweren rondom de nagels, met verdikking der huid van de handpalmen en de voetzolen, ſtellen nog eene andere, menigwerf voorkomende wijziging daar. Door ineenvloeijing van kleinere zweren ontſtaat hier of daar eene groote zweer (*mama pians*), die in de diepte en in den omtrek de zachte deelen wegknaagt. Roode ſponsachtige uitwassen, door diepe kloven verdeeld, ontwikkelen zich op hare oppervlakte, en ontlasten eene

groo-

groote hoeveelheid scherpe vochten; de randen zijn dik, verheven en schilferend.

In de lijken der aan de *yams* en aan de *pians* overledenen vindt men de huid verdikt, lederaardig of spekachtig en gespleten; in het celweefsel talkachtige klompjes vet, kaasachtige en kleine onregelmatige ophoopingen van knobbelstof en schijnvliesaardige weefsels; altemaal verschijnselen, welke eenen vooraf gegane ontstekingstoestand van het celweefsel kenbaar maken. De watervaatklieren zijn vergroot en ontaard of gedeeltelijk verdwenen; somwijlen zijn geheele ingewanden in eene witte scirrheuse of kaasachtige masa veranderd.

De aanleg en de gelegenheidgevende oorzaken, welke het ontstaan der *yams* en der *pians* begunstigen, hebben buiten twijfel haren grond in de leefwijze, in het klimaat, in de landeigene omstandigheden en in de eigendommelijkheden der menschenrassen en der volksstammen. Maar waarin dezelve eigentlijk bestaan, en op welke wijze de bewerktuiging door dezelve aangedaan wordt, blijven voor alsnog raadsels. Dat de *yams* en de *pians* door besmetting worden medegedeeld, is niet te betwijfelen; evenmin dat de smetstof in de zweren wordt toebereid, en dat de daardoor afgescheidene vochten de voermiddelen van de smetstof zijn. Oorzaken.

Door middel van inenting heeft THOMSON de *yams* voortgebragt. Door gemeenschappelijk verkeer breidt zich de besmetting onder de Negers uit; insgelijks wordt dezelve medegedeeld door andere

 in-

innige aanraking, vooral van deelen, die eene dunne opperhuid hebben of daarvan ontbloot zijn: door den bijſlaap, door het zuigen, kusſen, enz. Ook door inſekten kan de ſmetſtof worden medegedeeld, te eer bij den Neger, die zijnen arbeid met ontbloot bovenlijf en onbedekte ledematen verrigt, en daarenboven vaak door zwaren arbeid en zweepſlagen met verſche wonden en zweren bedekt is, welke de inſecten tot zich lokken. Of het alleen aan deze omſtandigheden moet worden toegeſchreven, dat de Negers en Kleurlingen meer dan de Blanken aan de *yams* en de *pians* onderhevig zijn; of dat, ten gevolge van de verſcheidenheden der rasſen, de vatbaarheid om beſmet te worden bij den eenen meer ontwikkeld is dan bij den anderen, is nog onbeſlist. Dat echter iets van dien aard beſtaat, is hoogst waarſchijnlijk, aangezien anders de Blanken, wegens hunne veelvuldige vleeſchelijke vermengingen met Negerinnen, Mulattinnen en andere Kleurlingen, meermalen moesten aangetast worden.

De eenmaal doorgeſtane *yams* en *pians* beveiligen tegen volgende beſmettingen, mits de ziekte haren loop geregeld heeft ten einde gebragt. De weinige daartegen ingebragte gevallen schijnen alleen te bewijzen: dat de ſmetſtof der *yams* en der *pians* even als die der kinderen- en koepokken na die ziekten eenmaal gehad te hebben, door hare ſcherpte eene plaatſelijke, ſpoedig voorbijgaande reäctie verwekken.

De tijd, die tusſchen de beſmetting en de uitbot-

botting verloopt, is onbepaald van duur: eene dame werd eerst tien maanden, nadat zij de *West-Indiën* verlaten had, op *Madera* door de *yams* aangetast; — THOMSON deelt het geval mede van gezonde Negers, die met hunne kinderen naar eene ſuiker-plantaadje werden overgebragt, en het middagmaal hielden met de tot dezelve behoorende Negers, die door de *yams* waren aangetast. Na verloop van zeven weken werden drie der aangekomenen door de voorboden en daarna door eene uitbotting van *yams* aangetast; drie weken later werden het al de overigen: allen genazen in eèn tijdsverloop van acht maanden. Ook entte THOMSON een kind in met etter, uit eene *yams*-zweer genomen, die hij te voren van hare roof ontdaan had. Drie der vijf inëntings-wondjes genazen; de andere geleken, drie weken daarna, op eene kras. Vervolgens ontſtonden kleine zweertjes, die ten laatſte een gangreneus voorkomen kregen; zeven weken daarna kwamen peukels in het aangezigt en over het geheele ligchaam te voorſchijn. Sponsachtige uitwasſen ontwikkelden zich; er greep eene talrijke uitbotting plaats, die negen maanden duurde. Ook heeft THOMSON een kind ingeënt met kinderpokſtof, genomen van eene jonge Negerin, die tevens met *yams* bezet was. Het kind kreeg goedaardige pokken, maar werd na de genezing door de *yams* aangetast. Inëntingen met het bloed van eenen aan *yams* lijdenden Neger, bij vier kinderen op verſchillende plaatſen, bleven zonder werking.

Zelden worden de *yams* en de *pians* doodelijk; maar Voorzegging.

maar

maar gewoonlijk zijn het langdurige ziekten. De eerſten worden veelmalen door de natuur of door eene doelmatige verpleging genezen; alleen in de zwaarſte gevallen ſchijnt geneeskundige hulp noodig te zijn. De *moeder-yams* kan, door diep in te zweren, in de nabijheid der gewrichten verſtijving van dezelve en andere belemmeringen in de beweging terug laten. Onder ongunstige omſtandigheden en complicatiën met ſcheurbuik en *ſyphilis* kunnen de *yams* gevaarlijk voor het leven worden.

De *pians* daarentegen worden niet door de natuur genezen en vorderen eene krachtige geneeskundige behandeling. Bij de Blanken zijn beide ziekten, de *yams* en de *pians*, minder gevaarlijk en belangrijk dan bij den Neger.

Behandeling. De geneeskundige behandeling der *yams* en der *pians* is dezelfde; alleen met dit onderſcheid, dat de laatſte eene meer werkdadige, en de eerſte eene meer afwachtende geneeswijze vorderen. Bij beiden moet zorg worden gedragen, dat zij niet ontijdig onderdrukt worden; want alhoewel dezelve tot de ſlepende huidziekten behooren, volgen zij toch, gelijk de heete huidziekten, een aan regelen en tijd gebonden beloop, hetwelk de natuur zich niet ongeſtraft laat betwisten. De groote verſcheidenheden, die men in de behandelingen ontwaart, aangeraden door Geneesheeren, die in de gelegenheid waren de ziekte zelve gade te ſlaan, bewijzen, dat er nog geene geneeswijze der *yams* en der *pians* beſtaat, welke op vaste grondſlagen rust.

Betrekkelijk de verpleging der zieken, trachte men

men alle ſchadelijkheden te vermijden, en door eenen goeden, niet prikkelenden leefregel, reinheid, doelmatige woning en menſchelijke behandeling der lijdende ſlaven, der natuur te gemoet te komen, den tijd afwachtende, dat de ziekte haar toppunt bereikt heeft, en geene nieuwe uitbottingen meer plaats grijpen. Eerst dan, en niet vroeger, geve men de uitwaſemingbevorderende middelen, de *ſasſaparilla*, het *guajac*-hout, de zwavel- en de ſpiesglasbereidingen. Bij de *pians* voege men de kwikbereidingen tot genoemde middelen, maar drage zorg, dat er geen ſpeekſelvloed ontſta. Bij de *yams* in het algemeen, en bij de *pians* te vroeg gegeven, heeft de ervaring de kwikmiddelen als ſchadelijk leeren kennen. Dezelve bewerken wel eene kortſtondige verbetering, maar daarna wordt de ziekte hardnekkiger en kwaadaardiger. Ook vindt men de *proto-* en *deuto-jodureta hydrargyri* en de *arſenik*-bereidingen aangeraden.

Wanneer *cachexiën* en *hectiſche* koortſen plaats grijpen, moet de leefregel voedend en opwekkend, de geneeswijze verſterkend en vochtverbeterend zijn.

Voor de plaatſelijke behandeling vindt men verſterkende en zamentrekkende afkookſels, algemeene en plaatſelijke warme water- en dampbaden aangeraden. De *mama-yams* en *mama-pians* vorderen krachtiger plaats-middelen en oplosſing van wit vitriool, terwijl de krabbe-*yams* de bijtmiddelen, het ſalpeterzure zilver, het poeder van COSMUS en het gloeijende ijzer vereiſchen.

III.

III.

Framboesia Illyrica Falcaldina. Illyrische Frambozen-uitslag. De ziekte van *Scherlievo.*

Naam. De meest bekende naam van den *Illyrischen* frambozenuitslag is: ziekte van *scherlievo* of *scarlievo*, naar het dorp van dien naam in de nabijheid van *Fiume*. Naar het gewest *Illyrië* en *Croatië* en naar bijzondere plaatsen, als *Fiume*, *Brens*, *Falca* en *Grobaich*, draagt zij de namen van *morbus croaticus*, *fiumensis*, *framboesia falcaldina* enz., uit hoofde dezelve het eerst in eene dezer plaatsen of in alle te gelijk is waargenomen. Ziekte van *Margaritzza* wordt zij genoemd naar een openbaar vrouwspersoon, die den naam van *Margaritha* voerde en gehouden werd de uitbreiding der ziekte bevorderd te hebben. Daar men in den beginne de *scherlievo* voor eene wijziging der venusziekte hield, ontving zij den naam van *morbus syphiliticus ulcerosus*, en dien van *morbus contagiosus scabioso-venereus*, en *scabies venerea contagiosa* wegens de onderstelde oorzaak, gegrond in de vereeniging der *syphilitische* en *scabieuse* smetstoffen. Naar de gedaante des uitslags en het gewest harer geboorte, heet zij *framboesia illyrica*.

Geschiedenis. De *scherlievo* is thans op de kust van *Illyrië*, van *Ragusa* tot *Triëst* en *Fiume* eene endemische ziekte voor zoo verre dezelve door den *Slavonischen* volksstam bewoond wordt. Zij is eene nieuwe ziekte, die eerst na het einde van den *Turkschen* oor-

oorlog in het jaar 1790 bekend werd. Althans het is verre af van waarſchijnlijk te zijn, dat de ziekte, die in het jaar 1577 te *Brun* in *Moravië* heerschte en weder verdween zonder ſporen na te laten; na ruim twee eeuwen op nieuw, en wel in een van daar ver verwijderd gewest, te voorſchijn zoude gekomen zijn. Geſchiedkundige bewijzen pleiten voor de meening, dat deze ziekte genoegzaam gelijktijdig door *Oostenrijkſche* zeeſoldaten te *Scherlievo* en door de manſchappen van eenen *Franſchen* kaper te *Breno* is ingevoerd en verbreid, zonder diep landwaarts in te dringen. Binnen eenen korten tijd werden vele kustbewoners uit den behoeftigen volksſtand, zonder onderſcheid van geſlacht en ouderdom aangetast. In het jaar 1800 heerschte de ziekte epidemisch, en men telde behalve de zieken te *Breno* 2600 lijders, van welke het grootſte gedeelte binnen 16 maanden genas, en de hospitalen, door de *Oostenrijkſche* regering te *Fiume* opgerigt, konden opgeheven worden. In het jaar 1805 heerschte zij andermaal epidemisch, en op eene bevolking van 38000 zielen, had men niet minder dan 13000 zieken. In de epidemie van 1818 werden 4000 perſonen aangetast. De *Oostenrijkſche* regering ſtelde met de groorſte zorg alle mogelijke pogingen in het werk om de ziekte uit te roeijen; echter te vergeefs, want men heeft dezelve niet geheel kunnen beteugelen, noch beletten, dat zij eene endemiſche ziekte is geworden.

De *ſcherlievo* is eene ziekte der beenderen, der ſlijmvliezen en der huid; eene eigene ſmetſtof tot Bepaling.

oor-

oorzaak hebbende, die niet dan door onmiddellijke aanraking wordt medegedeeld. De ziekte begint met pijn in de beenderen, gevolgd door zweren in den raak koperkleurige vlekken en uitſlag van verſchillende gedaanten op de huid. Het beenweefſel wordt op eene eigendommelijke wijze aangetast, en de huid door zweren afſchuwelijk misvormd. Haar beloop is zeer langzaam en langdurig.

Voorboden. Meerendeels beſtaan de voorloopers in rheumatiſche pijnen, somwijlen zoo gering, dat zij door de lijders naauwelijks opgemerkt worden; meerendeels echter hevig en kwaadaardig. Later ontſtaan pijnen in den rug, in de gewrichten en in de lange of pijpbeenderen, die dag en nacht met gelijke hevigheid aanhouden, waardoor zij zich van de veneriſche beenpijnen onderſcheiden. Het is de ſpecifieke werking der ſmetſtof op de vezelachtige- en ſlijmvliezen der beenderen en gewrichten, welke deze pijnen veroorzaakt.

Ontwikkeling toevallen en beloop. De ontwikkeling der ziekte neemt haren aanvang of in het ſtelſel der beenderen, in de ſlijmvliezen, of in de huid. Wanneer de slijmvliezen het eerst worden aangedaan, dan vindt zulks in den raak plaats. De geheele keelholte met de daartoe behoorende deelen nemen eene hoogroode kleur aan, zijn oppervlakkig ontſtoken en als met fijne bloeddroppeltjes gesprikkeld. De ſtem wordt heesch, ſchor en onduidelijk, het slikken moeijelijk, en de reeds als voorboden aanwezige pijnen worden heviger. Later ontſtaan aan de lippen, in den mond en in de keelholte witte ſtrepen, die na verloop

van

van eenigen tijd in vuile, gele spekachtige zweren, met roode verhevene randen overgaan. Deze verbreiden zich wijd en zijd over de zachte en harde deelen van het verhemelte, vernielen het ſtrottenhoofd, tasten de luchtpijp aan, en geven tot keel- en luchtpijptering aanleiding. Het slijmvlies van den neus en van deszelfs beenderen worden verwoest; de oogen worden mede in dit lijden betrokken, en er grijpen ontſtekingen der oogleden en der oogbollen plaats; niet zelden wordt het geheele gelaat als met éêne zweer overdekt. Ontwikkelt zich de ziekte bij voorkeur in het beenſtelſel, dan zijn de aandoeningen der ſlijmvliezen gering en verdwijnen, naar mate het lijden der beenderen toeneemt. De beenpijnen duren dag en nacht met de grootſte hevigheid voort. De beeneinden zwellen en verweeken; de lange beenderen, vooral de ſcheenbeenderen, verliezen hunne natuurlijke gedaante en worden wanſtaltig. Niet zelden gaan dezelve tot eeltachtige, een ſcherp rotvocht afſcheidende beenzweren en beenbederf over. Zijn de algemeene bekleedſelen de voornaamſte zetel der ziekte, dan verdwijnen insgelijks de eerst aanwezige aandoeningen der ſlijmvliezen, en er ontſtaat een huiduitſlag, die op alle mogelijke wijzen van gedaante verwisſelt en zeer lang van duur wordt. Bij de eerſte verſchijning vertoont zich de uitſlag als vlekken, die tot peukels, puisten, knobbels en zweertjes overgaan, van de grootte eens mosterdzaadjes tot wijduitſpattende, geheele ligchaamsdeelen bedekkende vlekken en zweren.

De vlekken, waarmede de uitſlag eenen aanvang neemt, zijn klein, niet grooter dan een ſpeldeknop; vele gaan ſpoedig in peukels, puisten en knobbeltjes over, die óf opdroogen en afſchilferen, óf tot verzwering overgaan. Geëvenredigd aan de verſchillende individuele geſteldheden der lijders en de aanwezige ſchadelijkheden, leveren de zweren groote verſcheidenheden op; zij zijn daarbij oppervlakkig of diep in de huid invretend. De kleur der vlekken is koperkleurig, ros, blaauw, enz. Zij zijn over het geheele ligchaam verbreid, of tot een enkel deel bepaald; ligt afſchilferend, met lijnen doorſneden, en door weinig verhevene randen omgeven. Deze vlekken hebben de grootte eener linze tot die eener handpalm. De paarsblaauwe vlekken daarentegen zijn gewoonlijk veel grooter en bedekken beide de ſchouderbladen, ſomwijlen den geheelen rug; hare oppervlakte is fluweelachtig, glinſterend als met olie beſtreken. De knobbeltjes, ter grootte van gierstkorrels en boven de huid verheven, verdroogen of gaan tot verettering over. Enkel ſtaande verdroogende peukels heeft men *ſcherlievo psora*, digt bij elkander ſtaande, bepoederde en zemelachtig afſchilferende, *psora leproidea* en *herpes farinoſus* genoemd.

Aan drooge, gekleurde vlekken en peukels, die overvloedig afſchilferen, gaf men den naam van *lepra ſicca*. Bij al deze drooge uitbottingen, welke alleen trapsgewijze naar den langeren of korteren duur der ziekte en de individuele geſteldheden der lijders verſchillen, blijft de huid ruw en ongelijk,

zon-

zonder jeukte noch hitte, met behoud van hare natuurlijke gevoeligheid. Enkele veretterende puisten veranderen in zweren, die met witte likteekens genezen en nog eenigen tijd door roestkleurige randen blijven omgeven. Digt bij elkander ſtaande puisten vloeijen door verettering in een, en geven het aanzijn aan groote, vlakke zweren, welke menigwerf geheele ledematen, den rug, de borst of andere deelen bedekken. De etter dezer zweren beſtaat in een kwalijk riekend *ichor*, die hier en daar tot vuile roven, bruine ſchubben en korſten verdroogt. Deze in het slijmnet en de buitenſte huid-oppervlakte gezetelde zweren dringen zelden dieper in het huidweefſel door. Zij genezen met likteekens, die ſneeuwwit en eenigzins verheven zijn, en geven door hunne uitgebreidheid tot velerlei wanſtaltigheden aanleiding. Ook wil men hebben opgemerkt, dat de weiachtige etter in deze ziekte de bijzondere eigenſchap bezit, van natuurlijk geſcheidene deelen, b. v. de oogleden en de lippen, zamen te kleven en met elkander te doen vergroeijen.

De knobbels zijn zeer hard en ontaarden tot ware uitwasſen van de grootte eener erwt tot die eener framboos van eene donkerroode of blaauwe kleur, terwijl de huid hare natuurlijke kleur behoudt, of eene rozenroode of ligtpaarſche aanneemt, zonder onderſcheid der deelen, welke aan de knobbels tot zitplaats verſtrekken. In het aangezigt echter gelijken dezelve op de knobbels der *eliphantasis Graecorum*.

Op de punten der knobbels ontſtaan, zoo lang dezelve droog blijven, witte ſchubben, die meer-

malen afvallen, maar telkens door andere vervangen worden. Jaren lang kunnen zij in dezen ſtaat verblijven, alvorens tot zweren over te gaan. Wanneer dit plaats grijpt, dan ontſtaat er op de punt een geelwit vliesje, dat aan de randen vochtig, in het middelpunt ingedrukt is; allengskens wordt deze deuk dieper, en er ontstaat een zweertje. Waar vele knobbels digt bij elkander ſtaan, daar vloeijen deze zweertjes tot groote, vuile, eeltachtige, meer ſlijm- dan etterachtige, ſponsachtige zweren te zamen, die diep invreten of oppervlakkig blijven, en dan *vitiligo ulceroſa ſuperficialis* genoemd worden. Beide ſoorten van zweren zijn vaak gelijktijdig aanwezig, en de eene vrijwaart niet tegen de andere. Somwijlen genezen deze zweren van zelve, maar komen op andere plaatsen weder te voorſchijn. De genezing begint in het middelpunt en gaat naar de randen voort.

Complicatiën met de *ſyphilis*, de *ſcabies*, de *tinea capitis*, de *lepra*, de *elephantiaſis*, de *rachitis*, de broosheid der beenderen en de ſcheurbuik komen niet zelden voor, en veranderen het beeld van de *ſcherlievo* op velerlei wijzen.

Hoe belangrijk de veranderingen, die het beenderenſtelſel en het weefſel van de ſlijmvliezen en de huid in de onderhavige ziekte ook zijn moge, zoo blijven de lijders toch ſchijnbaar gezond; de reproductieve verrigtingen lijden zoo weinig, dat men naauwelijks eene ziekte vermoeden zoude; ook de geestvermogens blijven ongeſtoord. Alleen bij zwakke voorwerpen en waar de ziekte haren

boog-

hoogſten trap bereikt heeft, valt het algemeen lijden meer in het oog. Bij kinderen, welke aangetast waren, wil men hebben opgemerkt, dat hunne ligchamelijke ontwikkeling achterlijk blijft, en dat zij levenslang een teeder en zwak ligchaam omdragen.

De aanleg van de *scherlievo* ſchijnt bij den ſlavoniſchen volksſtam meer dan bij andere volken ontwikkeld te zijn, en door armoede, onreinheid, door kleederen van onbereide wol vervaardigd, en door al die ſchadelijkheden, waaraan zeekust-bewoners blootſtaan, begunſtigd te worden; — vooral ook door *ſcabieuse* en *rheumatiſche* aandoeningen. Geſlacht en leeftijd ſchijnen zonder invloed te zijn, want men vindt mannen en vrouwen, zuigelingen en grijsaards onder de lijders. De voortbrengende oorzaak kan alleen in eene eigene ſmetſtof gezocht worden, van buiten ingevoerd, zonder te weten van waar, en welker wezen ons ten eenemaal onbekend is. Gissender wijze heeft men dezelve in eene wijziging der *ſyphilitiſche*, *ſcabieuse* en *lepreuse* ſmetſtoffen, of in eene toevallige verbinding van eenige derzelven gezocht. Oorzaken.

Van de *ſyphilis*, waarmede de *ſcherlievo* dikwijls verwisſeld, of waarvan zij als eene wijziging beſchouwd wordt, onderſcheidt zich dezelve daardoor, dat zij bijna nimmer door den bijſlaap, maar wel door onmiddellijke aanraking der lijdende en met etter beſmette deelen, en door gemeenſchappelijk gebruik van kleederen, meubelen en gereedſchappen, die bij het eten, drinken en rooken door *ſcherlievo*- Onderſcheidings-teekenen. Diagnosis.

 lij-

lijders en door gezonden gebruikt worden; — ten andere daardoor, dat de teeldeelen nimmer de eerst aangedane deelen zijn, en het klierſtelſel weinig of geen deel aan de ziekte neemt. Wijders dat alleen de pijpbeenderen, dikwijls alleen hunne uiteinden, aangedaan worden; en eindelijk, dat van de beginnende ontwikkeling der ziekte af aan, de beenderen, de ſlijmvliezen en de huid de lijdende deelen zijn, en de uitſlag niet in eene, maar in alle gedaanten van vlekken, peukels, knobbels, zweren en ſponsachtige uitwasſen voorkomt. — Door zijn geheel eigenaardig beloop onderſcheidt de *ſcherlievo* zich van de *lepra* en *elephantiaſis*, met welke men ze echter wel verwisſeld heeft.

Voorzegging. Prognosis. De *ſcherlievo* is meerendeels eene gevaarlooze, maar ſlepende ziekte, die tot haar zeer langzaam beloop maanden en jaren, ja zelfs tot 20 en meer jaren noodig heeft. In haar ontwikkelingstijdperk wordt zij ſomtijds door de kunst, maar ook door de natuur genezen. De gevolgen der verzweringen en aandoeningen der beenderen, de likteekens, de verſtijvingen der gewrichten, de aaneengroeijing der lippen en der oogleden, de ſlepende ontſtekingen van het uitwendige oog en van den oogbol, blijven levenslang terug. Zoowel door de talrijkheid der zweren, als door de deelen, die er mede belast zijn, en de genoemde complicatiën met andere ziekten kan de dood door tering, waterzucht, uitputtende ontlastingen en hectiſche koortsen volgen.

Geneeskundige behandeling. Ook in deze ziekte neme men de voorſchriften en regelen der voorbehoedende geneeskunde in acht,

acht, om de dreigende befmetting af te weren. Men drage zorg voor reinheid in het algemeen, maar vooral voor de noodige zuiveringen des ligchaams door wasfchingen, baden en veelmalige verwisfeling der kleederen. Den armen kome men door eene goede verzorging en opruiming zijner behoeften ten goede; want het zijn deze, welke door hunnen ftand en hunne betrekkingen in de maatfchappij meer dan anderen voor de befmetting bloot ftaan. Na het gebruik van een warm bad, late men het ligchaam met warme olijfolie inwrijven. Maar vooral drage men zorg, dat de zieken van de gezonden verwijderd gehouden worden, en er geene kleedingftukken, bedden- of linnengoed gebruikt wordt, met fmetftof van vroegere bezitters beladen. In het tijdperk der voorboden wil men de antirheumatifche geneeswijze, de fpiesglasbereidingen en den zwavel met vrucht hebben gebezigd. De geneeswijze der volkomen ontwikkelde ziekte is veel moeijelijker vast te ftellen, daar de meeningen der Geneeskundigen aangaande de oorzaken en de behandeling zeer verfchillend zijn. De Oostenrijkfche en Franfche geneesheeren zijn doorgaans voor het gebruik der kwikmiddelen; onder deze vindt men ook den *mercurius praecipitatus ruber* van $\frac{1}{4}$ grein opklimmende tot één grein *pro dosi* aangeraden. Maar niet altijd flaagt men in de genezing door kwikmiddelen, want niettegenftaande het gebruik derzelve, blijft de ziekte vaak onverminderd in hare verwoestingen voortgaan, of er grijpen na fchijnbare genezingen recedieven plaats.

Andere Geneeskundigen beloven zich eene meer voldoende uitwerking door de kwikmiddelen met *opium* te verbinden, en de ſpiesglasbereidingen verbonden met zwavel, de *reſina guajaci*, het *extractum dulc-amarae*, *cicutae*, etc. toe te dienen. Door afkookſels en aftrekſels van de *radix lapathi acuti*, de *radix ſasſaparilla*, de *ſlipites dulc-amarae*, de *herba ledi palustrae*, het *lignum ſasſafras* en *guajaci*, welke als volks- en huismiddelen in gebruik zijn, onderſteune men de genezing.

Uitwendig bezige men warme baden gedurende het geheele beloop der ziekte, inwrijvingen met olijfolie, wasſchingen met chloor-water, met oplosſing van ſublimaat, of een ſmeerſel met roode kwik-*praecipitaat*. In hardnekkige gevallen beproeve men het blaauwe vitriool in oplosſing of tot drooge beſtrijking der zweren: een middel, waarvan men goede uitwerkingen wil gehad hebben. Den eetregel beperke men tot zachte, voedende ſpijzen, met uitſluiting van alle, die ſcherp en verhittend zijn. De warmtegraad der ziekenverblijven moet meer warm dan koud zijn, en de lijders moeten aangehouden worden, zich dagelijks in de vrije lucht te bewegen. De nablijvende wanſtaltigheden, aaneengroeijingen van bijzondere deelen, enz. leert de heelkunde behandelen en herſtellen.

III.

Framboesia scotica. F. Cromwelliana. De Schotsche frambozen-uitslag. De *sibbens, sivvins, sivvens.*

Deze in het westen van *Schotland* endemische ziekte wil men, dat aldaar in het jaar 1650 door de soldaten van CROMWEL en in het jaar 1718 door Engelsche soldaten is aangebragt en verbreid, en dat het dezelfde ziekte is, die in *Canada* heerscht, waarvan de naam *mal de la baie de St. Paul* gegeven, en die door Engelsche soldaten in de jaren van 1780—1790 is ingevoerd. Ook hebben de *sibbens* eene groote gelijkenis op de *yams* en de *scherlievo.*

De *sibbens* beginnen, even als de *scherlievo*, met aandoeningen der slijmvliezen of der huid. Worden de slijmvliezen het eerst aangedaan, dan ontstaan er oppervlakkige zweren in de holte van den mond en van den raak, die, zich al verder uitbreidende, eerst de zachte deelen verwoesten, en vervolgens de beenderen van het verhemelte, de bovenkaak en den neus vernielen, gepaard met doffe pijnen in de lijdende deelen, die met stekende pijnen afwisselen of daarin overgaan. Wordt de ziekte in haren voortgang niet opgehouden, dan wordt het geheele aangezigt in eene afschuwwekkende zwerende oppervlakte veranderd. De geel-witte zweren hebben een fluweelachtig aanzien, dat zij behouden tot dat de genezing tot stand komt. Wanneer de huid het eerst wordt aangedaan, dan ontstaan op verschil-

lende deelen des ligchaams koperkleurige vlekken, het talrijkst echter in het aangezigt, die ſpoedig zemelachtig afſchilferen, en vervolgens óf in zweren, óf in harde, wrataardige, pijnlijke knobbels overgaan, met afſcheiding van eene taaije ſtinkende vloeiſtof. Op alle deelen des ligchaams, waar een vlekje, eene ontvelling of een zweertje door toevallige oorzaken ontſtaat, onverſchillig van welken aard deze ook zijn mogen, groeijen ſponsachtige uitwasſen van de grootte en gedaante der frambozen. Somwijlen ziet men ſoortgelijke uitwasſen ook in de mondholte, zelden aan de teeldeelen, maar nimmer als eerſte aandoening. Ook gebeurt het, dat de ziekte zich gelijktijdig in de ſlijmvliezen van de mondholte en in de huid ontwikkelt. Zij is alsdan zeer kwaadaardig, en veroorzaakt niet zelden den dood.

De reproductieve verrigtingen blijven meerendeels ongeſtoord, en het algemeen lijden is gering. Eerst wanneer de *ſibbens* haren hoogſten trap bereiken, zeer lang geduurd hebben, door de lijders verwaarloosd of ondoelmatig behandeld worden, treedt het algemeen lijden meer ontwikkeld te voorſchijn.

Oorzaken. Dezelfde onzekerheid, die ten aanzien van *ſcherlievo* en in het algemeen omtrent den frambozenuitſlag heerscht, beſtaat ook ten aanzien der *ſibbens*. Waarſchijnlijk beſtaan er landeigene invloeden en volkseigendommelijkheden, welke deze ziekte tot den uitſluitenden eigendom van het Schotsche Hoogland gemaakt hebben, en ook wederom kunnen wijzigen, naarmate zij zelven door verande-

deringen in de leefwijze, de gewoonten des volks en andere omſtandigheden gewijzigd worden. Voor de waarheid dezer ſtelling pleit, dat de *ſibbens* tegenwoordig in de gewesten van *Airshire* en *Galloway*, waar zij voorheen zeer algemeen waren, zelden meer en alleen bij de armſte en onreinſte menſchen voorkomen.

Men heeft de *ſibbens* eerst als eene wijziging der *ſyphilis*, van de druiper-ſmetſtof en van de ſchurft beſchouwd; later hare ſcrophuleuſe geaardheid aangenomen en verdedigd. Maar hoe het daarmede ook zijn moge, dit is buiten kijf: dat de *ſibbens* door eene eigene ſmetſtof medegedeeld en verbreid wordt, die tot de vaste behoort; zelden of nimmer door den bijſlaap, maar door huisraad, kleedingſtukken, beddegoed en gereedſchappen tot eten, drinken en rooken in gebruik, medegedeeld wordt.

Dat ook complicatiën met andere ziekten, vooral met de *ſyphilis*, de ſchurft, de *ſcrophula* en de ſcheurbuik voorkomen, kan niet wel in twijfel getrokken worden, ten aanzien van een land, waarin de genoemde ziekten algemeen zijn. Het geheele beloop, de voorzegging, de onderſcheidingsteekenen der *ſibbens*, komen in het algemeen zoo nabij aan die der *ſcherlievo*, dat het niet noodig is, ons daarmede onledig te houden, daar het eene herhaling van het reeds gezegde zijn zoude.

Ten aanzien van deze, is het voor de lijders noodig, dat zij eenen goeden eet- en leefregel volgen, en de hoogstmogelijke reinheid in hunne woningen, hun beddegoed en hunne kleeding in acht ne- Behandeling.

nemen. Geneeskundig handelt men even als tegen de *ſcherlievo*. Ook in deze ziekte brengt men door het gebruik der kwikbereidingen eene kortſtondige, maar geene duurzame genezing tot ſtand.

Het eigendommelijke der *ſibbens* en van al de wijzigingen der *framboeſiae*, namelijk door de kwikmiddelen eene verbetering te ondergaan, en dikwijls alleen door de natuur genezen te worden, heeft in de eerſte plaats tot het dwaalbegrip aanleiding gegeven, van aan de kwikmiddelen voldoende krachten ter genezing der *sibbens* toe te ſchrijven; en ten andere, tot de nog verderfelijker, van de Schotſche artſen uitgegane ſtelling: dat de *ſyphilis* zonder kwik kan genezen worden, verleid.

d. *Lupus, herpes exedens, herpes esthiomenes, herpes phagadaenicus ſ. ferus ſ. depaſcens; formica corroſiva; noli me tangere; lupus vorax ſ. herpeticus. Dartre rongeante* ALIBERTI. De Wolf.

Tegen de onderſcheidene namen, aan de ziekte, waarvan wij nu ſpreken, gegeven, kunnen gewigtige bedenkingen in het midden worden gebragt, daar dezelve geenszins de eigendommelijke geäardheid der ziekte aanwijzen, en daarenboven ligtelijk tot misvattingen aanleiding kunnen geven. *Herpes* is de naam eener orde van huidziekten, welke met den *lupus* hoegenaamd niets gemeens hebben, en de toegevoegde woorden zijn op vele andere ziekten toepasſelijk. De benaming van *noli me tangere* behoort aan den huid- en aan den geſlotenen kanker.

ker. De schrijvers over de huidziekten van lateren tijd hebben algemeen den naam van *lupus* aangenomen.

Bepaling. Eene slepende ontsteking, die de zachte deelen, voornamelijk de huid en de onmiddellijk onder dezelve gelegene kraakbeenderen vernielt; voorafgegaan door harde, onpijnlijke, groepsgewijs vereenigd of enkel staande knobbels van verschillende grootte, die tot verzwering overgaan; — eerst tot eenen kleinen omtrek beperkt, later door knagende randen wijd uitspattend, die zweren vormen, met donkerkleurige vastzittende korsten bedekt zijn, zeer langdurig worden, moeijelijk genezen en wanstaltigheden van de lijdende deelen teruglaten.

Geaardheid. Of de *lupus* in al de gedaanten, waarin hij voorkomt, al dan niet tot de knobbelachtige huidziekten behoort, is ten minste twijfelachtig. Mannen, beroemd in de kunst, koesteren althans verschillende meeningen.

Het begin, de ontwikkeling en het beloop van den *lupus* leveren vele en zoo verre van elkander afwijkende verschijnselen op, dat het moeijelijk is, algemeene en overal passende kenteekenen te vinden. Hij is dan eens tot een enkel deel of slechts tot een gedeelte van eenig deel beperkt, terwijl hij in andere gevallen op meer deelen te gelijk voorkomt. Ook zijne ontwikkeling grijpt op verschillende wijzen plaats; met schilferende vlekken van eene lichtroode tot paarsche kleur en met geringe zwelling; — met onpijnlijke harde knobbels of met etterpuisten. De vlekken, zoowel als de

knob-

knobbels en de puisten gaan tot volkomene of onvolkomene verzweringen over, die met paarſche randen omgeven zijn, en door vernieling der zachte deelen, velerlei wanſtaltigheden veroorzaken.

Toevallen en beloop.

De *lupus* komt het menigvuldigst in het aangezigt, zeldzamer op de andere deelen des ligchaams voor. Gewoonlijk tast hij één deel alleen aan, en zijne gelijktijdige ontwikkeling op meer dan eene plaats, behoort tot de afwijkingen van zijn gewoon beloop.

De *lupus* vertoont zich niet altijd in eene dezelfde gedaante, maar neemt verſchillende vormen aan, zoowel in zijne ontwikkeling als in zijn verder beloop. Naar aanleiding van deze verſcheidenheden en de vooronderſtelde oorzaken, neemt ALIBERT drie ſoorten aan, namelijk: den idiopatiſchen, den ſyphilitiſchen en den ſcorphuleusen. RAYER onderſcheidt ſlechts twee wijzigingen: den *lupus exedens* (den knagenden) en den *lupus non exedens* (den niet knagenden). De verdeeling van BLASIUS, die hier gevolgd wordt, neemt drie wijzigingen aan: namelijk: den oppervlakkigen, *lupus exfolians*, den zwerenden, *lupus ulceroſus*, en den met vergrooting der aangedane deelen gepaarden, *lupus hypertrophicus*.

De *lupus* begint met knobbels, puisten of vlekken, meermalen in dier voege, dat eerst vlekken, vervolgens knobbels en ten laatſte puisten zich vertoonen, die tot verzwering overgaan.

Het menigvuldigst begint de *lupus* met knobbels, en het is uit dien hoofde, dat dezelve tot

de

de knobbelachtige huidziekten gebragt wordt. Één of meer blaauwroode, verhevene, harde, niet zeer groote en onpijnlijke knobbels komen te voorſchijn, en blijven gedurende eenigen tijd weinig of niet veranderd ſtaan. Langzaam of haastig, vaak zonder bekende oorzaken, worden de knobbels grooter, en vloeijen, waar meerdere aanwezig zijn tot wrataardige verhevene plekken van eene blaauwachtige of loodverwige kleur ineen, ſchilferen gedurende eenigen tijd met witte of bruine ſchubben af, en gaan vervolgens tot eene puistachtige verettering over.

De ontwikkeling van den *lupus* uit puisten is mede niet zeldzaam. Deze puisten zijn verſchillend in gedaante en grootte, ſtaan enkel en afgezonderd, of in groepen vereenigd en zamenvloeijend. Gewoonlijk worden dezelve door donkerkleurige vlekken voorafgegaan. De puisten berſten ſpoedig, en raken met gele en bruine vastzittende roven bedekt, onder welke eene diepindringende zweer verborgen ligt, die ſteeds verder voortknaagt en telkens door nieuwe roven bedekt wordt, zoo dikwijls dezelve worden afgeſtooten of weggenomen. De omtrek der puisten heeft eene eigene paarsroode kleur; de huid is ligt gezwollen, en menigwerf ontwikkelen zich, gelijktijdig met de puisten, knobbels, welke mede tot verzwering overgaan. In het aangezigt, vooral aan de punt en aan den vleugel van den neus, altijd op ééne zijde alleen, begint de *lupus* met eene rood- en paarsgeſchakeerde vlek, die onregelmatig afſchilfert en met weinig zwe-

zwelling gepaard gaat. Onder de ſchilfers ontſtaan kleine peukelachtige knobbeltjes, welke achtereenvolgend verzweren, in elkander vloeijen en tot eene oppervlakkige zweer overgaan, die zich aanhoudend zoowel in omtrek als diepte uitbreidt en met donkergele en bruine korstachtige roven bedekt wordt; deze blijven lang vastzitten en worden door anderen vervangen, wanneer zij afvallen of weggenomen worden. Somwijlen wordt de ontwikkeling van den *lupus* aan den neus voorafgegaan door eene ontſtekingaardige aandoening van het ſlijmvlies tot dit deel behoorende. De punt van den neus is alsdan lichtrood van kleur en eenigzins gezwollen; deszelfs vleugels en middelſchot deelen in de zwelling, ontvellen, ſchilferen, verzweren oppervlakkig en worden met dunne roven bedekt.

1. De zwerende wolf. *Lupus ulceroſus.*

In deze gedaante komt de *lupus* het menigvuldigst voor, en ontwikkelt zich uit etterpuisten of uit verzwerende knobbels en vlekken. De zwerende wolf is oppervlakkig of diep invretend.

a) De oppervlakkige breidt zich over eene grootere of kleinere oppervlakte uit, blijft in het eene geval tot een enkel deel van het aangezigt beperkt, terwijl hij zich in een ander over het geheele aangezigt uitbreidt. De zweer heeft eene onregelmatige gedaante; harde, ligtverhevene, ruwe, met knobbeltjes en puisten bezette randen, welke mede tot verzwering overgaan, en den omtrek van het gebrek vergrooten. Gedurende het

lan-

lange tijdsverloop, wanneer dit plaats heeft, ziet men meermalen de eerst aangedane deelen genezen met witte, eenigzins verhevene, onregelmatige likteekens, niet ongelijk aan die, welke na huidverbranding terug blijven. In hardnekkige gevallen worden de aldus genezene gedeelten andermaal aangetast, en dieper dan te voren vernield.

De oppervlakkige zwerende wolf tast den neus zeldzamer dan de andere gedeelten des aangezigts aan; maar breidt zich in zijn verder beloop ook over dit deel uit en verwoest hetzelve. Ook op den tronk en de ledematen wil men, dat dezelve voorkomt. Na de genezing blijven likteekens van verſchillende gedaante, dikte en kleur terug.

b.) De dieper indringende zwerende wolf. (*Lupus exedens.*)

Deze neemt bij voorkeur en bijna uitſluitend aan de punt en eenen der vluegels van den neus zijne zitplaats; zelden ziet men hem aan de lippen, waar hij groote verwoestingen aanrigt, en nimmer, naar mijne op ervaring gegronde meening, aan eenig ander ligchaamsdeel. Met eene kleine, oppervlakkige, weinig etter gevende zweer, die zich ſpoedig met eerst dunne, later dikke bruine roven bedekt, neemt de knagende wolf (die ook den naam van waren wolf, tot onderſcheiding van alle andere wijzigingen, waarin hij voorkomt, verdient) aan de punt of aan eenen der vleugels van den neus zijnen aanvang. De met geringe verettering ſteeds dieper doordringende, en met dikker wor-

dende roven van eene donkere kleur bedekte zweer, is zonder pijn en flechts door eene matige jeukte vergezeld. De huid en het celweeffel vernield hebbende, tast hij ook de kraakbeenderen van den neus aan en verwoest deze, maar verfchoont de beenderen, althans had dit plaats in alle der door mij geziene gevallen, waaronder zeer zware en belangrijke. Biëtt, blasius en anderen nemen aan, dat de beenderen wel zeldzaam aangedaan worden, maar niet in alle gevallen vrijblijven. Door telkens aan de randen en in de nabijheid van de zweer opkomende knobbels en peukels, welke tot verzwering overgaan, breidt zich de *lupus* meer en meer over de nabijgelegene deelen uit, met meer of minder fnelheid en zonder bekende oorzaken. De vernielde deelen, de huid, het celweeffel en de kraakbeenderen worden bij de genezing door de natuur niet herfteld: levenslang blijven wanftaltigheden terug. De likteekens zijn eerst rood en ligt ontftoken, worden allengskens bleek, laatftelijk wit, glinsterend, ingedrukt en gefpannen. Meermalen grijpt er een minder gunstig beloop plaats: de likteekens in den omtrek der genezene zweer zijn hier en daar met kleine, harde knobbeltjes bezet, welke later en altijd in knagende zweren overgaan, zeer lang van duur zijn, en de reeds aanwezige wanftaltigheden vergrooten.

2. De

2. De oppervlakkige, schilferende, niet zwerende wolf. *Lupus exfolians.*

Deze tast alle deelen des aangezigts aan, en breidt zich in zijn beloop, onverschillig op welk deel van hetzelve hij zijn begin nam, over de geheele oppervlakte des aangezigts uit. Ook komt hij, hoewel zeldzamer, aan den hals, de bovenste ledematen en op andere ligchaamsdeelen voor. De niet zwerende wolf begint met kleine, rood gekleurde, peukel- of knobbelachtige vlekken, op welke de opperhuid los wordt, en met glinsterende, witte plaatjes loslaat en afschilfert. De afgeschilferde vlekken hebben eene roode, blaauwachtige oppervlakte, die onpijnlijk, glad en glinsterend is. De herstelde ziekelijke opperhuid wordt telkens weder los en valt met plaatjes af. De huid krimpt en verteert benevens het daaronder liggende celweefsel zonder dat er zweren aanwezig zijn.

Nadat het gebrek eenigen tijd geduurd heeft, wordt de huid dunner, en ligt vast in rimpels zamengetrokken op de deelen, die zij omgeeft. Zij neemt de gedaante aan van likteekens met gespannen naden, die zich in alle rigtingen kruisen. Zoodra de afschilfering der opperhuid geheel heeft opgehouden, worden deze schijnlikteekens (*pseudo-cicatrices*) harder dan de nabijliggende huiddeelen, bekomen eene witte kleur en glinsteren sterk. Wordt de neus aangetast, dan schijnen de kraakbeenderen in te krimpen, waardoor de neus korter en stomper wordt, de neusvleugels naderen elkan-

 der,

der, en de neusgaten worden kleiner. Op den rug van den neus is de huid gespannen. Somwijlen blijft de *lupus* in deze gedaante jaren lang tot een enkel en klein gedeelte des aangezigts beperkt; meerendeels echter grijpt er uitbreiding naar alle zijden plaats: naar boven over de oogleden, die dunner worden, uitteren en omkrullen, over het voorhoofd en de slapen tot waar de haren beginnen; — naar beneden over de onderkaak en den hals tot op de sleutelbeenderen en den bovenrand van het borstbeen.

3. De wolf met vergrooting der lijdende deelen.
Lupus hypertrophicus.

Deze komt meerendeels in het aangezigt voor, en ontwikkelt zich uit knobbeltjes, die vaak zeer talrijk over het geheele aangezigt verbreid zijn. Zij zijn hard, klein en hebben eene roode kleur, gaan zelden, en dan nog maar alleen aan de punt, tot eene oppervlakkige verzwering over, en worden door dunne, vastzittende roven bedekt. Aan de grondvlakte nemen de knobbels in omtrek toe, en vloeijen met zwelling der huid en het daaronder gelegene celweefsel zonder pijn noch ontsteking in een. Vaak bereikt deze zwelling eene groote uitgebreidheid en dikte, bekomt eene donkerroode of paarsche kleur, is veerkrachtiger, harder en meer gespannen dan de gezonde huid; er grijpt eene ware hypertrophie van de huid en van het celweefsel plaats; de afschilfering der opperhuid is gering en onvolkomen; hier en daar ziet men roode, verhe-

vene, knobbelachtige punten, en na verloop van tijd tusſchen dezelve witte vlekken en ſtrepen; deze zijn de litteekens van knobbeltjes, die niet door verzwering zijn vernietigd, maar door opſlorping opgeruimd. Deze wijziging van den *lupus* misvormt in haren hoogſten trap van ontwikkeling het geheele aangezigt; de hypertrophie breidt zich over al deszelfs deelen uit. Maar, naar mate deze afneemt, grijpt er atrophie plaats: de eerst uitgezette deelen ſlinken weg, krimpen in een en worden kleiner dan in den gezonden toeſtand; de natuurlijke openingen, vooral de neusgaten, worden naauwer. Menigmaal paart zich de hypertrophiſche *lupus* met den zwerenden, tast de punt en de vleugels van den neus met verwoesting aan, terwijl de andere deelen nog aan hypertrophie lijden. Somwijlen wordt het ſlijmvlies van den neus het eerst aangetast, en eerst na een lang voorafgegaan lijden en nadat het kraakbeenig middelſchot van den neus doorboord is, openbaart zich de *lupus* op de oppervlakte van denzelven.

Vaak gaat de *lupus* met eene groote voorgeſchiktheid tot de aangezigtsroos gepaard, en menigwerf treedt deze met den hypertrophiſchen *lupus* te voorſchijn; gewoonlijk oefent zij eenen gunstigen invloed uit en bevordert de oplosſing der gezwollene deelen en de genezing.

Zelden gaan er algemeene ziekteverſchijnſelen met den *lupus* gepaard, en de lijders genieten — het plaatſelijk lijden uitgezonderd — eene goede gezondheid. Eene meer dan gewone uitbreiding des ge-

gebreks en gelijktijdig aanwezige complicatiën met andere ziekten, kunnen tot algemeene ziekten aanleiding geven, en deze, zoowel door verlies van vochten, als door uitputting der krachten, ten gevolge der langdurigheid van het plaatselijk lijden, uitterende koortsen en andere slepende ziekten veroorzaken.

Onder een groot aantal *lupus*-lijders, die ik gelegenheid vond waar te nemen, zijn er geene voorgekomen, door algemeene ziekteverschijnselen aangetast, zoo lang er namelijk geene complicatiën met andere ziekten plaats grepen.

Oorzaken. De aanleg tot *lupus* is het meest ontwikkeld bij meisjes tusschen 12 en 18 jaren oud, gedurende het tijdperk der intredende maandstonden; bij jongelingen tusschen het 15de en 20ste levensjaar. Bij jongere voorwerpen komt hij hoogst zelden voor. Blasius zag hem nimmer bij kinderen beneden de vier jaren oud; mijne jongste lijders hadden den onderdom van twaalf jaren bereikt. Met den toenemenden ouderdom neemt de voorgeschiktheid weder af. Reeds in den vijf en twintigjarigen leeftijd ontwikkelt zich de *lupus* zelden, hoogst zelden bij lieden, die dertig jaren bereikt hebben, en waarschijnlijk tast hij nimmer lieden aan, die meer dan veertig jaren oud zijn. Volgens biett en anderen wordt het mannelijke en vrouwelijke geslacht in gelijken getale, — volgens blasius en mijne ervaring veel meer het laatste, dan het eerste aangetast. Dat de *lupus* menigvuldiger op het platte land dan in de steden voorkomt, moge in *Frankrijk* waar zijn, bij ons echter heeft dit geene

plaats.

plaats. Hier ter ſtede behoort de *lupus* tot de niet zeer zeldzame ziekten. Armoede en onreinheid ſchijnen den aanleg niet bijzonder te begunſtigen, noch deszelfs ontwikkeling te bevorderen; althans, alle mij bekende lijders, met zeldzame uitzonderingen, behoorden wel niet tot de meest gegoede en in overvloed levende ſtanden der maatſchappij, maar toch tot den minderen middelſtand. Ook ten platten lande heeft, voor zoo ver mijne naſporingen reiken, hetzelfde plaats.

Gelegenheid-gevende oorzaken.

Eene eigene dyscraſie en de oorzaken, welke deze voortbrengen en onderhouden, zijn zonder twijfel de ſchadelijkheden, welke de toevallige oorzaken van den *lupus* omvatten. Maar, waarin de eene zoowel als de andere beſtaan, is tot nog toe onbekend. Bij ſcrophuleuſe voorwerpen komt de *lupus* wel het menigvuldigst voor; maar duizenden, in den hoogſten graad aan ſcrophuleuſe verzweringen lijdenden blijven van den *lupus* verſchoond. De eigene dyscraſie ſchijnt derhalve zoowel in hare ontwikkeling als in de voortbrenging van den *lupus* door de *ſcrophulae* wel begunstigd te worden, terwijl beide, de ſcrophuleuſe en de *lupus*-dyscraſiën onvermengd en ieder voor zich blijven beſtaan; want de *lupus* duurt voort, nog lang nadat alle ſcrophuleuſe verſchijnſelen verdwenen zijn, en de genezing tot ſtand gekomen is. Hetzelfde geldt ook ten aanzien der *ſyphilis*. De *lupus*-dyscraſie heeft met alle andere plaatſelijke ziekten voortbrengende dyscraſiën dit gemeen, dat zij met hare voortbrengſels langen

 tijd

tijd kunnen bestaan, zonder dat er ziekteverschijnselen te voorschijn treden, welke een algemeen lijden der bewerktuiging bewijzen. Dat wij niet weten, aan welke schadelijkheden en uitwendige invloeden de eigene dyscrasie van den *lupus* en hij zelf is toe te schrijven, is reeds gezegd. Men mag er bij voegen: er heeft alzoo ten aanzien van de oorzaken dezer ziekte hetzelfde plaats, wat er ten aanzien van de meeste andere huidziekten niet kan worden tegengesproken. Wanneer ik in aanmerking neem, dat hier in *Gouda* gewoonlijk vier of vijf *lupus*-lijders gevonden worden, en dat op eene bevolking van ongeveer 14000 zielen, alzoo één op drie duizend; — dat ik nog nimmer twee lijders in eene familie heb gezien, terwijl velen toch tot talrijke huisgezinnen behoorden, dan wil ik liever onwetendheid erkennen, dan deze of gene spijzen en dranken, woonplaats, dampkring, belemmerde afscheidingen en ontlastingen, deze of gene scherpte, overerving en besmetting als oorzaken van den *lupus* te beschuldigen. Nog heb ik eene *lupus*-lijderes onder het oog, sedert jaren met dit gebrek behebt. Zij heeft twee onechte zoons, beide schoone jonge mannen in militaire dienst, en toch valt hun geboortetijd binnen het tijdperk, dat de moeder reeds lijdende was. Ten gevolge van oogontsteking lijdt de eene thans aan beginnende *amaurosis*.

Naaste oorzaak.

De huid in de geheele uitgestrektheid van haar weefsel en het daaronder gelegene celweefsel zijn de zitplaats van den wolf. Het uitwerksel der naaste

oor-

oorzaak: een veranderd leven van de huid, waaruit eene verweeking derzelve en opſlorping der verweekte deelen voorkomt. Allengskens, nu eens ſpoedig, dan eens langzaam, worden de nabijgelegene deelen in deze ziekelijke bewerking opgenomen en vernield. Deze huidverweeking grijpt plaats, zonder dat er eene wezenlijke ontſteking vooraf ging of daarmede gepaard is. Bij den zoogenaamden zwerenden *lupus* beſtaat geene ware verzwering: het zijn de verweekte huiddeelen, welke door den uitwendigen invloed van lucht en warmte tot korstachtige roven verdroogen, terwijl onder dezelve de verweeking in omtrek en diepte grooter in omvang wordt. Het veroorzaakte verlies van zelfſtandigheid heeft ten gevolge: dat ongeneesbare wanſtaltigheden en likteekens terug blijven, en de verwoeste deelen nimmer door de natuur herſteld worden.

De *lupus* is eene door zijne eigene verſchijnſelen zeer duidelijk gekenmerkte ziekte, ligt te erkennen en van andere ziekten te onderſcheiden. Diegene, met welke hij door mingeoefenden zoude kunnen verwisſeld worden, zijn de ſyphilitiſche puisten en knobbels des aangezigts, de *gutta roſacea*, de *acne indurata* en de huidkanker van het aangezigt (*noli me tangere*). Diagnosis.

Bij de ſyphilitiſche knobbels en puisten zijn veneriſche beſmettingen voorafgegaan; er zijn nachtelijke beenpijnen aanwezig, koperkleurige vlekken en aandoening der neusbeenderen; de veneriſche verwoestingen beginnen van binnen en gaan naar

buiten; de zweren ſcheiden eenen overvloedigen en zeer ſtinkenden etter af. De *lupus* verloopt zonder pijn, de zweren geven weinig en niet riekenden etter; hij verwoest de kraakbeenderen, maar tast nimmer de beenderen aan.

De *gutta roſacea*, over den neus en de huid, die de jukbeenderen bedekt, verbreid, heeft eene donkerroode kleur en wordt door opgezette ſpataderen omgeven, of is daarmede netvormig doorweefd. De huid lijdt oppervlakkig; volkomene verettering grijpt niet plaats, maar wel oppervlakkige ontvellingen door ligte afſchilferingen gevolgd; er ontſtaan gene korstachtige roven, en nimmer grijpt er verlies van zelfſtandigheid gelijk bij den *lupus* plaats.

De *acne indurata* onderſcheidt zich door hare afgezonderd ſtaande knobbels, die langzaam tot verettering overgegaan, gevolgd door ſpoedig afvallende roofjes; er ontſtaan geene korstachtige roven, geene likteekens blijven terug en er heeft geen verlies van zelfstandigheid plaats.

De huidkanker (*noli me tangere*) van het aangezigt zoude nog het eerst met *lupus* kunnen verwisſeld worden, wanneer men alleen op de verwoestingen, die hij aanrigt, en de hardnekkigheid, waarmede hij aan iedere genees- en heelkundige behandeling weerſtand biedt, acht geeft. Hij ontwikkelt zich uit harde knobbeltjes, die eerst de natuurlijke kleur der huid behouden, en later eene donkerroode of bruine aannemen; zij bedekken zich met een dun plaatje van afgeſchilferde opperhuid; zij hebben eene gekorvene oppervlakte en bloeden lig-

ligtelijk. Er is meerendeels flechts één dusdanige knobbel aanwezig, die zich fpoedig tot eenen grooteren omvang ontwikkelt, fpoedig gevolgd door andere, welke met het eerfte eenen bepaalden omtrek en eene ruwe, wratachtige oppervlakte hebben. Deze toeftand gaat met hevig ftekende pijnen gepaard, die den lijder vaak alle rust bij nacht en bij dag ontnemen. De zich ontwikkelende zweer heeft opgezette randen met kleine knobbeltjes bezet, die tot verzwering overgaan, en met voortduring der ftekende pijnen, den omtrek en de diepte des gebreks vergrooten. De zweer geeft ichoreusen etter, heeft een fponsachtig aanzien, met wratachtige, vaak aanmerkelijk boven de opperhuid verhevene vleeschgroeijing. Somwijlen ook heeft de zweer eene roode, gladde oppervlakte, die zich met loszittende drooge, gele en groene roven bedekt. Gewoonlijk verwoest de huidkanker de aangetaste deelen meer in diepte dan in omtrek, noch kraakbeenderen noch beenderen verfchoonende. De rug van den neus, deszelfs zijdeelen, de wangen en de ooghoeken, de rug der handen en voeten zijn de gewone zetels van dit gebrek. De aan den *lupus* eigene aandoening van het flijmvlies van den neus ontbreekt, insgelijks de eigenaardige, met roven bedekte, de huid, het celweeffel en de kraakbeenderen vernielende zweer; als ook de bijzonder gevormde litteekens en vernaauwingen der natuurlijke openingen van de lijdende deelen.

De *lupus* is wel geene gevaarlijke, maar eene zeer langdurige, hardnekkige en hoogst moeijelijk Voorzegging. Prognosis.

te

te genezene ziekte. De genezing is intusschen niet onmogelijk, en wordt zoowel door de kunst als door de natuur verkregen. Na de genezing grijpen menigwerf instortingen plaats, niet minder hardnekkig dan de eerste ziekte. Men heeft instortingen te vreezen, zoo lang de likteekens gekleurd blijven en hier en daar op derzelver verhevene randen nog knobbeltjes aanwezig zijn. Door verlies van zelfstandigheid blijven er wanstaltige likteekens na de genezing terug; het kraakbeenige gedeelte van den neus gaat menigwerf onherstelbaar verloren; de neusgaten blijven vernaauwd; de oogleden gedeeltelijk zamengegroeid en derzelver randen rood en omgekruld.

Geneeskundige behandeling.

De langdurige hardnekkigheid van den *lupus*, de onbekendheid met zijne oorzaken, en het onvoldoende van alle tot hiertoe tegen deze ziekte in gebruik gebragte middelen, maken de geneeskundige behandeling van dit gebrek moeijelijk, onaangenaam en weifelend; want de geneeswijze, welke in het eene of andere geval met goed gevolg in werking scheen gebragt te zijn, wordt bij andere daaraan gelijkende gevallen te leur gesteld; bewijzende, dat er geene rationele en evenmin eene steeds doeltreffende empirische handelwijze bestaat.

De behandeling van den *lupus* splitst zich in de *inwendige* en de *uitwendige*.

Inwendige behandeling.

De inwendige stelt zich in de eerste plaats tot doel, die invloeden uit den weg te ruimen, welke met eenigen grond beschouwd mogen worden, als hebbende de ontwikkeling van den *lupus* begunstigd en daarna onderhouden; ten andere, be-

staan-

ſtaande complicatiën uit den weg te ruimen; en ten laatſte, die middelen toe te dienen, welke de ervaring der geneeskundigen in hun voordeel hebben.

a.) Men drage zorg, dat de lijder eene goede, in al zijne behoeften doeltreffende verpleging geniete; geene ſcherpe, gezouten en gerookte ſpijzen en geene gegiste geestrijke dranken gebruike; dat zijn verblijf droog, luchtig zij, en eenen gematigden warmtegraad hebbe, en dat de reinheid van ligchaam en kleeding ſtreng worde gehandhaafd. Meermalen toch worden lijders, die langdurig aan *lupus* geleden hebben, door de natuur genezen, indien zij in alle deelen aan eenen doelmatigen leef- en eetregel onderworpen worden. Bij zeer volbloedige lieden, bij welke de ontwikkeling van den *lupus* met eene zeer opgewekte wederwerking van het vaatſtelſel gepaard gaat, waar dezelve algemeen is, eene aderlating noodig zijn. Is dezelve plaatſelijk, zoo wende men ſlechts plaatſelijke bloedontlastingen, door bloedzuigers, aan.

b.) Men beperke den leefregel des lijders tot zachte, niet al te voedende ſpijzen, met terzijdeſtelling van prikkelende, ſcherpe en geestrijke voedingsmiddelen; geve van tijd tot tijd een lakseermiddel uit *antimonium*, zwavel en *rhabarber*, en late daarnevens een afkookſel van de *ſasſáfras*, *guajac* en *ſasſaparilla* drinken.

c.) Zijn de maandſtonden nog niet geregeld, of aanwezig geweest en onderdrukt, dan geve men, in plaats der andere lakſeermiddelen, de *aloës* en de *hb. ſabina* in plaats der houtdranken.

Na

Na deze voorbereidende behandeling gedurende veertien dagen, of zoo lang het noodig geacht wordt, te hebben volgehouden, gaat men tot de behandeling der aanwezige complicatiën over. Deze zijn gewoonlijk de *ſcrophuleuse*, de *ſyphilitiſche* en de *ſcorbutiſche*.

a.) De *ſcrophuleuse* complicatie komt het menigvuldigst voor, te meer daar *ſcorphuleuse* lijders eene grootere voorgeſchiktheid bezitten om door den *lupus* aangetast te worden dan andere voorwerpen. De gewone en algemeen bekende *anti-ſcrophuloſa* zijn alsdan aangewezen en voor velerlei zamenſtelling vatbaar. De *mercurius dulcis* met *ſulphur auratum*, de *aethiops antimonialis* en *mineralis*, vooral de eerſte in verband met de *ſpongia usta*, wanneer verharde klieren aanwezig zijn; verbonden met de *hb. violarum tricolaris*, wanneer de lijders voorheen aan den dauwworm of het hoofdzeer geleden hebben; verbonden met *hb. ſabinae* bij trage of onderdrukte maandzuivering. Het *hydro-chloruretum calcis*, ééne drachma op een pond water, driemaal daags een' lepelvol, opklimmende tot twaalf lepels toe, de *terra ponderoſa ſalita ſoluta*, de *tincturu jodii* en de andere bereidingen van het *jodium* met kwik, het *extractum cicutae*, *etc.*, kan men achtervolgens aanwenden. Men houde daarmede op, wanneer de *ſcrophuleuſe* verſchijnſelen geweken zijn, de lijders beter uitzien, de wasdom en de ontwikkeling des ligchaams met den leeftijd der lijders overeenſtemt en door een meer krachtig ligchaamsgeſtel, de ge-

zond-

zondheidmatige toeſtand der reproductive verrigtingen kenbaar wordt. Door warme baden, reinheid, goeden leef- en eetregel, beweging in de opene lucht, enz. onderſteune men de behandeling.

b.) De *ſyphilitiſche* complicatie trachtte men door eene krachtige toediening der kwikmiddelen, in giften, die toereiken om ſpoedig eenen ligten trap van kwijling te verwekken, uit den weg te ruimen. Naar mijne meening verdient het zoete kwik of de ſmeerkuur de voorkeur. Echter kan men den raad van anderen opvolgen, en van het bijtende kwik, de roode *praecipitaat* of van iedere andere kwikbereiding gebruik maken. Tot onderſteuning dezer behandeling volge men dezelfde algemeene voorſchriften bij de *ſcrophuleuſe complicatie* gegeven.

c.) Waar de *ſcorbutiſche complicatie* aanwezig is, zijn de kwikmiddelen ſchadelijk. Men moet zich geheel van dezelve onthouden, en door delfſtofzuren de vochtverbastering tot de gezondheidmatige menging terug brengen; en bij groote zwakte en werkeloosheid der vaste deelen moet men de bittere verſterkende middelen toevoegen, om de verlorene veerkracht te herſtellen.

De complicatiën door doeltreffende pogingen opgeruimd hebbende, zoo heeft men den *lupus* tot eene eenvoudige ziekte terug gebragt, die zoo lang voortduurt, tot dat men geſlaagd is om de eigene *discraſie* op te ruimen. Tot dit einde moeten wij den empiriſchen weg bewandelen, en die middelen aanwenden, welke met meer of minder goed gevolg tegen den *lupus* gebruikt zijn.

Bij

Bij het langdurig gebruik van de ſublimaat in giften van een achtſte grein, met één grein *extractum cicutae* en afkookſels van de geneeskrachtige houten, de *ſasſaparilla* en de driekleurige violen, gepaard aan behoorlijk ingerigte uitwendige behandeling heb ik in eenige gevallen de genezing zien tot ſtand komen. Anderen hebben zich met gunſtig gevolg van de roode *praecipitaat* in klimmende giften, van de *proto-* en *deutojodureta hydrargyri*, van het afkookſel van ZITTMAN en van FELS bediend.

Het *oleum animale Dippelii*, te beginnen met vijf droppels *pro doſi*, twee of driemaal daags, en opklimmende tot twintig droppels; de ſpaanſche vliegentinctuur in gelijke giften; de arſenic-tinctuur van FOWLER en PEARSON; het *ferrum carbonicum* drie giften ieder van één *ſcrupel* daags vindt men aangeraden. Ook het *anthrakokali* van POLYA's zoude men kunnen beproeven.

Uitwendige of plaatſelijke behandeling.

Bijna nimmer ſlaagt men in de genezing van den *lupus* door inwendige middelen alleen: het zijn de uitwendige, waarvan men het meest te verwachten heeft. De verzachtende, de opwekkende en de vernietigende geneeswijze worden beurtelings door de tijdperken en de geäardheden van den *lupus* aangewezen.

a.) De verzachtende geneeswijze is op hare plaats, zoo lang de lijdende deelen zich in eenen toeſtand van verhoogde werkdadigheid of wezenlijke ontſteking bevinden. Omſlagen van koud water, van *aqua Goulardi* met of zonder *aqua lauro-ceraſi*,

van

van ſterk gezwavelde witten wijn; ſtovingen met afkookſel van de *hb. cicutae*, *hyosciami* en *malvae*; pappen van broodkruim met *aqua goulardi* bereid, en inwrijvingen met eene zalf uit eene drachma *magisterium bismuthi* of *flores zinci* op ééne once reuzel, of amandelolie, het laatſte om bij ontvellingen der neusgaten en aandoeningen van het ſlijmvlies der neusholte als ſmeerſel gebezigd te worden, voldoen aan het doel der eerſte aanwijzing, namelijk, om den geprikkelden toeſtand der lijdende deelen te matigen, dezelve zuiver te houden en de roven en korſten weg te nemen.

b.) De prikkelende geneeswijze heeft ten doel: de kwijnende wederwerking in de lijdende deelen op te beuren, en door eene veranderde ſtemming van het leven der huid hare verweeking tegen te houden, de ziekelijke vegetatie te onderdrukken en de aanwezige knobbels op te losſen.

De oplosſing van één grein *ſublimaat* in ééne once gedistilleerd water, om de lijdende deelen eenige keeren daags te bevochtigen, heeft mij van alle aangewende middelen het best voldaan. Andere Geneeskundigen hebben zich van het *chloruretum ſodii* bij het gelijktijdig inwendig gebruik van het *ferrum carbonatum* van de volgende zalf bediend.

R. *ung. mercuriale* dr. 1 ß
camphor. dr. 1
ſpirit terebinth. dr. 1 ß
axungiae porci unc 1
m. ſ. ung.

Om de lijdende deelen mede in te wrijven.

Het bestrijken met *oleum animale Dippelii*, en met *oleum cajeputi* worden mede aangeraden. Door BLASIUS werd het laatste bij een dreigende instorting met vrucht gebruikt. Grootere geneeskrachten worden aan de zwavel- en kwik-*jodureta*, door BIETT hoog geprezen, toegeschreven. Van het *proto-joduretum hydrargyri* en van het *proto-joduretum sulphuris* worden twaalf greinen tot eene halve drachma, en van het *deuto-joduretum hydrargyri* van zes tot vijftien greinen met eene once vet gemengd, en daarmede de lijdende deelen een of tweemalen daags zacht ingewreven. De daardoor opgewekte ontsteking en verettering is veelal van een goed gevolg, paal en perk stellende aan de verdere uitbreiding des gebreks. Ook de andere *jodium*- en kwikbereidingen kunnen beproefd worden. De houtazijn, het *creosoot* en de *murias ferri liquida* zijn middelen, welke tot verdere proefnemingen mogen aanbevolen worden.

Bijtmiddelen. Wanneer na het gebruik der prikkelende middelen, gelijk meerendeels plaats heeft, de *lupus* noch genezen, noch in zijnen voortgang kan beteugeld worden, dan zijn de bijtmiddelen, welke de geheele oppervlakte van het gebrek niet alleen, maar ook den grond van hetzelve vernietigen, aangewezen. Zij kunnen derhalve aangewend worden, wanneer de *lupus* eenen bepaalden omtrek heeft en zich niet over het geheele aangezigt of eenig ander deel uitgebreid heeft. Wanneer men het bijtmiddel gebruiken wil, dan is het in de eerste plaats noodig, door weekmakende middelen de kor-

korſten los te maken, daarna weg te nemen en de oppervlakte zuiver bloot te leggen; ten andere, wanneer de zwerende oppervlakte niet zeer groot is, beſtrijke men dezelve in haren geheelen omtrek; daarentegen, groot zijnde, bij gedeelten, om niet onnoodiger wijze eene al te groote prikkeling te verwekken. Vooral op de randen, welke met kleine knobbeltjes bezet zijn, moeten de bijtmiddelen krachtig gebezigd worden; want waar dit niet geſchiedt, geneest de zweer wel in het middelpunt, maar de randen gaan voort bij gedeelten te verzweren en den omtrek des gebreks te vergrooten. Ook moet zorg gedragen worden, dat men de zachte deelen niet dieper door het bijtmiddel vernietigt dan noodig is, vooral op plaatſen, waar de huid bijna onmiddellijk over de beenderen heen ligt. De roven door het bijtmiddel voortgebragt, blijven gewoonlijk langdurig vastzitten. Wanneer men ziet, dat de *lupus* onder de roof beperkt blijft en niet buiten hare randen uitſpat, is het raadzaam, dezelve zóó lang onaangeroerd te laten, tot zij van zelve afvalt; — heeft het tegendeel plaats, dan zuivert men het gebrek door weekmakende pappen, en wendt daarna andermaal het bijtmiddel aan. Men houde daarbij in het oog, dat de genezing van den *lupus* bijna nimmer door eenmalig gebruik van bijtmiddelen genezen wordt, maar dat dezelve bij herhaling en meermalen gebruikt moeten worden.

Tot de meermalen nu eens met, dan weder zonder vrucht gebruikte bijtmiddelen behooren: het

acidum muriaticum, waarmede ik eenmaal eenen zeer hardnekkigen en wijd verbreiden *lupus* in het aangezigt tot genezing bragt. De *lapis infernalis* en de *lapis causticus*, het *butyrum antimonii*, de *liquor hydrargyri nitricus*, de bijtende zalf van GRAEFE, zamengesteld uit twee drachmen *sublimaat*, een scrupel water en arabische gom. Van al de bijtmiddelen zijn er geene, waarvan men meer te verwachten heeft, dan van die, welke arsenik bevatten; inderdaad, hoe zeer ik anders tegen het arsenik als geneesmiddel wezen moge, kan ik deszelfs goede werking in den *lupus*, uitwendig gebruikt, niet tegenspreken. Men gebruike eerst het poeder van DUPUYTREN, bestaande uit 98 deelen zoet kwik en twee deelen *arsenicum album* of in grootere hoeveelheid, als de omstandigheden het vorderen om de gezuiverde oppervlakte geheel of gedeeltelijk te bestrooijen. Het sterker werkende poeder van COSMUS wordt met water tot een deeg gemengd, en deze ter dikte van eene lijn op de zweer gebragt. Ook dit middel moet na het afvallen of wegnemen der korsten en roven om de veertien of een en twintig dagen herhaald worden. Volgens het oorspronkelijke voorschrift van frère COSME of BERNHARD, later op verschillende wijze veranderd, is het volgende:

R. *Cinnabaris* dr. II
cinerum soleae ustae gr. VIII
sanguin. dracon. gr. XII
arsenici albi gr. XL
m. f. pulvis.

Het

Het gloeijende ijzer tegen den *lupus* aangeraden, heeft niets boven de andere bijtmiddelen vooruit, en voldeed in de gevallen, waarin het werd aangewend, geenszins aan de daarvan opgevatte verwachtingen.

E.

Cancer ſuperficialis, *Noli me tagere*. *Cancer vulgaire*, *Ulcère cancreux*. De huidkanker, de kankerzweer.

Een of meer digt bij elkander geplaatſte knobbeltjes, welke zich in het weefſel der huid ontwikkelen, met weinig ontſteking, maar met hevig ſtekende ſcheuten, die telkens wederkeeren, verbonden. Zij gaan nimmer tot eene goedaardige verettering over, en worden zelden genezen. **Bepaling.**

ALIBERT, RAYER, GREEN en anderen hebben den huidkanker onder de huidziekten opgenomen, omdat hij zich uit het huidweefſel ontwikkelt, in hetzelve zijnen zetel gevestigd houdt, en zelden of nimmer andere deelen, die onder de huid gelegen zijn, verwoest.

Gewoonlijk wordt de huidkanker als een heelkundig gebrek beſchouwd, en tegelijk met den klierkanker en andere wijzigingen van dit gebrek behandeld. De verdeeling, door RAYER aangenomen, gaat buiten het gebied der huidziekten, en behoort tot dat der heelkunde.

De huidkanker behoort tot de menigwerf voorkomende ziekten. Hij ontwikkelt zich zelden voor

 het

het veertigſte, veelmalen eerst na het vijſtigſte levensjaar, en tast meer mannen dan vrouwen aan. De rug en de zijdedeelen van den neus, de wangen, de lippen en de rug der handen zijn de deelen, op welke de huidkanker bij beide geſlachten gezien wordt. Bij mannen zijn het bovendien de roede, het roedehoofd, de balzak en de *anus*; — bij vrouwen de borsten ter zijde van den tepel, de liezen en de uitwendige teeldeelen, welke het meest voor dit gebrek blootſtaan. Echter kunnen ook alle andere huiddeelen erdoor aangetast worden.

Beloop en toevallen. De huidkanker neemt zijn begin met een' eenigen of met meer digt bij elkander ſtaande knobbels. Dezelve zijn ſteenhard, en kunnen van de grootte eens hennipzaadjes tot op die eens guldens zijn. De huid, die de knobbeltjes bedekt, behoudt eerst hare natuurlijke kleur, wordt later loodverwig, blaauw of bruin, omgeven door eenen rooden ontſtoken kring. De knobbeltjes worden ſpoedig of langzaam grooter en vloeijen ineen, wanneer er meerdere aanwezig zijn. De ſtekende pijnlijke ſcheuten worden heviger, en keeren binnen kortere tusſchentijden terug. De punten der knobbels worden ſchilferachtig en gaan in eenen kleinen omtrek tot eene onvolkomene verzwering over; deze puisterige zweertjes breken open, en ontlasten een dun, weiachtig, zeer ſcherp, etterachtig vocht, dat de deelen, langs welke het afvloeit, ontvelt, en eenen eigenaardigen, muſſtinkenden reuk verbreidt. De zweer, uit het veretterde knobbeltje ontwikkeld, neemt in omtrek toe, en paart met de ſteeds

voort-

voortdurende ſtekende pijnen eene hoogst onaangename, knagende gewaarwording. De gedaantewisſelingen, die de huidkanker verder ondergaat, zijn verſchillend: nu eens vernietigt de zich uitbreidende zweer het weefſel der huid niet alleen, maar ook het daaronder gelegene celweefſel geheel en al, zoodat de ſpiervezelen, van alle omgevende deelen ontbloot, er uitzien, alsof zij voor eene ontleedkundige demonſtratie waren toebereid; — dan weder worden, gedurende de onvolkomene verzwering, de knobbels talrijker, grooter, en verheffen zich wrataardig eenige lijnen boven de oppervlakte, worden blaauwachtig van kleur, en zijn door eenen deels ſchilferenden, deels vochtig ontvellenden, rooden, ontſtokenen kring omzoomd. Ook gebeurt het, dat de zweren eenen harden, verhevenen, eenigzins omgekrulden rand hebben, terwijl hare oppervlakte met bleeke ſpongieuſe vleeschvezeltjes bedekt wordt, die geenen etter, maar een geheel kwalijk riekend vocht afſcheiden, dat zeer ſcherp is, en de uitbreiding der zweer over de nabijliggende deelen bevordert, zoodat dezelve vaak eene groote uitgebreidheid erlangt. Algemeene ziekteverſchijnſels vergezellen den huidkanker niet. Eerst, wanneer hij lang geduurd heeft, en hij door pijn en verlies van vochten de krachten uitput, krijgt de lijder een kwaadſappig voorkomen, vermagert en bezwijkt ten laatſte aan toevallen van eene hectiſche koorts of aan *marasmus*.

Zoowel de aanleg als de voorbeſchikkende oorzaken van den huidkanker ſchijnen in eene eigene **Oorzaak.**

dyscrasie, die somwijlen erfelijk is, gelegen te zijn. Want geringe uitwendige oorzaken, die bij de meeste menschen slechts eene naauwelijks merkbare reactie verwekken, geven bij de personen, tot den huidkanker voorgeschikt, aanleiding tot zijne ontwikkeling. Veelmalen ontbreken dezelve geheel en al; het eerste knobbeltje, de geheele reeks van toevallen en gedaanteverwisselingen volgen standvastig een geregeld beloop, de natuur en de kunst trotserende, tot dat de dood volgt: ten bewijze, dat ook deze huidaandoening van eenen gewijzigden toestand der geheele bewerktuiging afhangt.

Onderscheidings-teekenen. Diagnosis. De ziekten, waarmede de huidkanker kan verwisseld worden, zijn de Grieksche olifantsziekte, de *lupus* en de syphilitische knobbels. Van de gegenoemde ziekte onderscheidt zich de huidkanker door zijnen zetel in het weefsel der huid, door de hevige stekende pijnen, het wratachtig aanzien der knobbels, door de vernieling der algemeene bekleedselen, zonder andere deelen aan te tasten en door de afwezigheid van roven en korsten op de zwerende oppervlakte. De groote en talrijke knobbels, welke het geheele aangezigt op eene schrikbarende wijs ontstellen, kenschetsen de Grieksche olifantsziekte; de onpijnlijkheid, de tot de kraakbeenderen doordringende verzwering, en de roven en korsten, die deze bedekken, den *lupus*; voorafgegane venerische besmetting, de verbreiding der knobbels over het geheele ligchaam, hunne koperkleur, en de nachtelijke beenpijnen, de venerische knobbels. Met den waren kanker kan de huidkanker

ker niet ligt verwisfeld worden, want deze wordt fteeds door fcirrhus voorafgegaan, en ontwikkelt zich alleen in klierachtige deelen, zoowel op de oppervlakte des ligchaams als in de ingewanden; zijn omvang is grooter; hij ontwikkelt zich uit de dieper gelegene deelen naar de oppervlakte, en de verwoestingen, die hij aanrigt, zijn van eenen grooteren omvang.

Deze voorzegging is fteeds ongunstig; want de huidkanker wordt door de natuur waarfchijnlijk nimmer, en door de kunst zelden genezen. Aan zich zelven overgelaten, gaat hij gemeenlijk langzaam voort, zoodat niet zelden lijders gezien worden, welke eene lange reeks van jaren dit gebrek met zich ronddragen en eenen hoogen ouderdom bereiken; terwijl de pogingen, tot genezing in het werk gefteld, wanneer zij de lijdende deelen niet in eens en geheel en al wegnemen of vernietigen, eene ongunstige uitkomst hebben, en zoowel tot de grootere kwaadaardigheid, als tot fpoedig toenemende verwoestingen aanleiding geven. Van daar de naam *noli me tangere* (roer mij niet aan). Voorzegging. Prognosis.

Er zijn tot hiertoe geene geneesmiddelen bekend, welke, alleen inwendig toegediend, in ftaat zijn den huidkanker te genezen. Het zijn ijdele pogingen, om met het tallooze heir geneesmiddelen, welke tot inwendig gebruik zijn aangeraden, op nieuw proeven te nemen en de lijders te kwellen. Alleen die gevallen, welke met bekende oorzaken gecompliceerd zijn, vorderen die inwendige hulpmiddelen, welke het vermogen bezitten, deze uit den Geneeswijze.

 weg

weg te ruimen. De uitwendige behandeling alleen vermag het heil der lijders te bevorderen. De bijtmiddelen en het mes, doelmatig aangewend, zoodat het geheele gebrek vernietigd of weggenomen wordt, kunnen den huidkanker genezen, en wel met meer zekerheid, dan zij het den klierkanker doen; de eerste toch, in zijn geheel weggenomen of vernietigd zijnde, keert zeer zelden weder, terwijl de laatste daarentegen, bijna nimmer nalaat, na korter' of langer' tijd terug te komen, hetzij in het deel, waaruit dezelve is weggenomen, hetzij in andere klierachtige werktuigen.

Het mes bezige men, volgens de voorschriften der heelkunde, in al die gevallen, waar de lijdende deelen het mogelijk maken, om den huidkanker in zijne geheele uitgestrektheid, zonder dat het geringste der ontaarde deelen terug blijft, en zonder wanstaltige likteekens na te laten, weg te nemen. De bijtmiddelen zijn aangewezen, waar de lijdende deelen het niet toelaten den huidkanker uit te snijden, dezelve eene groote uitgestrektheid bereikt heeft en wanstaltige likteekens te vreezen zijn. Van al de bijtmiddelen is er geen, dat zoo aanbevelenswaardig is, dan het middel van COSMUS; want, doelmatig aangewend, faalt het minder dan alle andere middelen de genezing tot stand te brengen. Na het afvallen der roven, door het bijtmiddel verwekt, heeft men eene eenvoudige, goedaardige zweer, die door opdroogende en de vleeschgroeijing bevorderende uitwendige middelen geneest. Is de kankerzweer groot, dan wende

men

men het bijtmiddel bij gedeelten aan, en herhale hetzelve, wanneer na de eerste toediening verdachte plaatsen in de randen of op de oppervlakte van de zweer terug blijven. Bewerkt het middel eene buitengewoon hevige ontsteking, dan moet deze door verzachtende pappen en omslagen gematigd worden. Deelt zich de arsenikaal prikkeling aan het vaatstelsel en het darmkanale mede, dan zijn plaatselijke en algemeene bloedontlastingen, en inwendig verzachtende en bedarende geneesmiddelen noodig.

F.

Furunculus. Bloedvin, Bloedzweer.

Eene zeer harde, ontstokene, donkerroode, verhevene zwelling op eenig ligchaamsdeel, van de grootte eener erwt tot die van een hoenderei, die zeer pijnlijk is, bijna nimmer tot oplossing kan gebragt worden, maar tot verettering overgaat, voor de ontlasting van eenen witten prop of kern niet geneest, en een likteeken terug laat. Bepaling.

Op een klein, lichtrood vlekje ontwaart men een hard, diep in de huid gelegen peukeltje, gepaard met brandende jeukte, dat zich vaak tot eene kleine etterpuist verheft, die zich opent, en na ontlasting der geringe hoeveelheid etter, met een geelachtig bruin roofje bedekt; maar in plaats van de verwachte genezing, volgen er stekende en borende pijnen in de diepte; het knobbeltje in de huid wordt spoedig grooter, en gaat tot eene harde, Beloop en toevallen.

de, min of meer uitgebreide zwelling over, afgeperkt door eenen harden, rooden, ontstokenen kring. De steeds toenemende pijnen worden zeer hevig kloppend, en roven den lijder rust en slaap. De eerst alleen plaatselijke prikkeling van het lijdende deel, breidt zich alsnu over het geheele vaatstelsel uit, en verwekt eene ontstekingkoorts, gepaard met meer of min duidelijk ontwikkelde gastrische verschijnselen; de tong is wit beslagen, de dorst groot; de eetlust ontbreekt; bij zeer gevoelige lijders treden somwijlen krampachtige aandoeningen, ijlhoofdigheid, en bij kinderen stuipen te voorschijn. Binnen een tijdsverloop van vier tot zes dagen verheft zich de zwelling met eene weeke, puistaardig gevormde punt, van geelachtige of witte kleur. Terwijl de omtrek nog hard blijft, ontwaart men in het midden der zwelling geringe, onduidelijke vochtgolving; vervolgens doorbrekende, ontlast eerst bloedige etter, later eene waterachtige, geelkleurige vloeistof, ten laatste eene vezelachtige, witte prop, de zoogenaamde pit of kern, waarna de pijnen verminderen, de harde en roode omtrek verwelkt en verbleekt; de kleine, door ontlasting van den kern ontstane holte, vult zich met vleeschheuveltjes; in den omtrek schilfert de opperhuid af. De genezing komt spoedig tot stand, maar er blijft nog gedurende eenigen tijd eene donkerroode of paarsche vlek terug, die allengskens verbleekt en tot een klein blijvend gepunteerd likteeken inkrimpt. Wanneer de ontsteking afneemt, alvorens de verettering

ring tot ſtand komt, dan gaat de bloedzweer tot verharding over (*Furunculus induratus*, *scirrhodes*). De nablijvende verharding, van de grootte eener erwt tot die eener hazelnoot, biedt gewoonlijk aan alle oplosſende middelen tegenſtand, en wordt alleen door eene nieuwe ontſteking en volkomene verettering opgeruimd. Wanneer de ontſteking zeer hevig is, de lijders aan kwaadſappigheid lijden, de oorzaken voortduren, de bloedzweer op deelen voorkomt, waar de huid min rekbaar en geſpannen is, of wanneer zij verwaarloosd of ondoelmatig behandeld wordt, kan heetvurige verſterving plaats grijpen.

Op alle deelen des ligchaams kunnen bloedzweren voorkomen; het menigvuldigst echter ziet men ze op die deelen, waar het celweefſel onder de huid zeer ruim is, veel vet bevat en veelmalen aan uitwendige drukking blootſtaat, zoo als op den rug, de billen, de dijen, enz. Het getal der bloedzweren is verſchillend: er beſtaat ſlechts ééne enkele zweer, er zijn eenige weinige of er is een grooter getal zweren gelijktijdig aanwezig, of ook zij volgen gedurende eenigen tijd elkander op.

Omtrent den eigenlijken zetel van de bloedzweer heerſchen verſchillende meeningen: men heeft denzelven gezocht in de huidkliertjes, in de ſmeerbeursjes, in de haarvaten der huid, in het celweefſel en in de vezelachtige verlengſelen, de grensſcheiding van de binnenſte huidoppervlakte en het daaronder gelegene celweefſel.

Men vindt de bloedzweer het menigvuldigst bij kwaad-

kwaadſappige perſonen, bij lieden, welke van zamenvloeijende pokken en andere heete huidziekten herſtellen, na rot- en andere kwaadaardige koortſen; bij ſyphilitiſche lieden en bij hen, die veel en langdurig kwikmiddelen, voornamelijk ſublimaat gebruikt hebben; bij deze laatſten meerendeels in eene gewijzigde gedaante. De ontſtekingstoevallen zijn minder hevig; de verettering grijpt langzaam plaats, en de genezing behoeft veel tijds (*Furunculus chronicus*). Meermalen komen gelijktijdig vele van deze ſlepende bloedzweren te voorſchijn, en haar harde ontſtokene omtrek is met een' ſchilferenden uitſlag bedekt.

Oorzaken. Meerendeels ontſtaat de bloedzweer alleen door uitwendige oorzaken, te gering om het welbevinden der lijders te ſtoren; echter kunnen zij ook door inwendige ſchadelijkheden ontſtaan. De voorgeſchiktheid om er door aangetast te worden, is bij den eenen mensch veel meer dan bij den anderen ontwikkeld. Het laatſte vindt vooral plaats bij jonge volbloedige lieden; bij hen, die de reinheid der huid verwaarloozen; die eene zeer aandoenlijke huid hebben, en veelmalen aan belemmering der uitwaſeming onderhevig zijn; die dikwijls met gastriſche ophoopingen en ſtoornisſen in de afſcheiding der vochten van de ſpijsvertering worſtelen; met onregelmatigen ſtondenvloed, aanbeijen en andere belemmeringen van de afſcheidingen en ontlastingen te kampen hebben. Tot de uitwendige oorzaken behooren: het paardrijden; kneuzingen; de invloed der ſaizoenen, vooral van het voorjaar;

ver-

verhitting door geestrijke dranken en ligchamelijke inspanningen. Ook bedient zich de natuur van de bloedzweer als *crisis* van algemeene en van plaatselijke ziekten: de lijders bevinden zich dan behagelijker en genieten eene betere gezondheid; van hier dan ook het zeggen: bloedzweren zijn gezond. Een mijner genees- en heelkundige vrienden, met den zeer kennelijk ontwikkelden aanleg voor *phthisis pulmonalis*, genoot voortdurend, betrekkelijk zijne teedere bewerktuiging, eene goede gezondheid, zoo lang hij jaarlijks meermalen door een groot aantal bloedzweren werd aangetast. Eindelijk bleven dezelve achterwege, en er volgden hevige maagkrampen en bloedspuwingen, en binnen den tijd van een jaar bezweek de lijder aan de etterende longtering.

Besmettend, gelijk eenigen gewild hebben, is de bloedzweer niet, en zonder regtstreeks epidemisch te zijn, komt zij toch den eenen tijd veelvuldiger dan den anderen voor. Er ontstaat dan eene groote, die spoedig door vele kleinere gevolgd wordt, met afschilfering der opperhuid van den geheelen lijdenden omtrek. Het mag wel hoofdzakelijk wegens dit beloop zijn, dat men de bloedzweer onder de huidziekten heeft opgenomen.

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis.

Het ontstekingachtige beloop, de verettering, de afscheiding en ontlasting van den kern en het nablijvende likteeken, dat alleen met dat der koepokken kan verwisseld worden, onderscheiden de bloedzweer van alle andere ziekten der algemeene bekleedselen.

Deze

Voorzegging. Prognosis. De voorzegging is ſteeds gunſtig, want de genezing komt binnen een en twintig dagen tot ſtand. Zeer groote bloedzweren op hoogst gevoelige deelen en bij aandoenlijke lijders, gaan ſomwijlen met eenige hevige koortsaanvallen en ijlhoofdigheid gepaard, zonder gevaar aan te wijzen. Het eigendommelijke der bloedzweer van meermalen terug te komen, maakt de voorzegging onaangenaam. Wijd uitgebreide verzweringen en verſtervingen, met koortſen van een ongunſtig karakter verbonden, behooren niet meer tot de bloedzweren, maar tot den *anthrax* en de zwarte blaar.

Geneeswijze. De inwendige of algemeene behandeling is noodig, wanneer de bloedzweren in groote getallen voorkomen en dikwijls terug keeren. Bij jonge volbloedige lieden zijn bloedzuigers, bloedige koppen en zelfs aderlatingen aangewezen, om de congestiën naar de huid te matigen. Trage en verſtopte buikontlastingen vorderen lakſeermiddelen; onreinheid der huid en onderdrukte uitwaſeming, warme waſchingen en baden en het inwendige gebruik van zwavel, *antimonium*, *magneſia* en *cremor tartari; aloes*, *jalappe* of *rhabarber* bij grootere traagheid der verrigtingen van de buiksingewanden en belemmering van den bloedsomloop in het ſtelſel der poortader. De aanwezigheid der veneriſche, scrophuleuſe of scabieuſe dyscraſiën worden door kwik-, ſpiesglas- en zwavelbereidingen beſtreden, onderſteund door afkookſels der geneeskundige houten. Eene fontanel, op den arm langdurig opengehouden, voorkomt de bloedzweer

bij

bij daartoe genegene perſonen, en verhindert, dat dezelve, achterwege blijvende, tot andere meer belangrijke ziekten aanleiding geeft.

Uitwendige behandeling.

Door bloedzuigers te zetten op het eerst te voorſchijn komende puistje, wil men, dat de bloedzweer kan voorgekomen worden. Met beter gevolg heb ik mij van de graauwe kwikzalf bediend; edoch men ſlaagt zelden in de poging tot oplosſing, en de verettering grijpt bijna altijd plaats. Het is derhalve veelal beter, terſtond weekmakende, verzachtende pappen en omſlagen te gebruiken, dan de lijders met vruchtelooze pogingen te kwellen en den tijd te verliezen. De gewone pappen van haver-gort, van lijnkoeken-meel of kruim van wittebrood met melk verdienen, boven alle andere middelen de voorkeur: zij matigen de ontſteking, verzachten de pijn en beſpoedigen de verettering, terwijl de meer prikkelende oplegſels, ook als huismiddelen veelvuldig in gebruik, juist het tegendeel bewerken. De prikkelende pleisters en zalven, de gebradene uijen, het koekdeeg, het zuurdeeg en de pikpleisters zijn meer ſchadelijk dan nuttig. In die gevallen, waarin de chroniſche bloedzweer hard blijft en niet behoorlijk tot verettering komt, zijn de prikkelende oplegſels, pleisters en ſmeerſels noodig, om de kwijnende ontſteking tot de veretterende op te wekken. De verettering tot ſtand gekomen zijnde, late men de opening aan de natuur over; de aangeradene kunstmatige opening met het mes vertraagt de genezing meer, dan dat zij dezelve beſpoedigt, en veroorzaakt den lijder onnoodige

pijnen. De geopende zweer verbinde men met *unguentum basilicum*, en houde met het pappen vol, zoo lang tot dat de kern ontlast is; daarna verbinde men, droog of nat, met eene opdroogende zalf, tot dat de genezing tot stand is gekomen, hetwelk binnen weinige dagen geschiedt.

G.

Anthrax, *Carbunculus*, *Anthracophlyctus*, *Carbo Furunculus gangraenosus*, *Furunculus malignus*, *Pruna*. *Pestkool*, *Karbonkel*.

Bepaling. De harde, eenigzins vlakke zwelling van verschillende grootte, ontwikkelt zich op dezelfde wijze als de bloedzweer, van binnen naar buiten. De pijn is in den beginne verdoovend, later hevig stekend; de kleur loodverwig of donker blaauwachtig, en in het middelpunt is eene kleine blaar aanwezig, gevuld met bloedige wei. Zeer zelden volgt de genezing door oplossing, maar er grijpt eene kwaadaardige, vernielende verettering met versterving plaats.

Men onderscheidt den *anthrax* in den *sporadischen* en den *contagieusen*: de eerste komt maar zelden bij enkele personen te allen tijde voor; de laatste heerscht gewoonlijk *epidemisch* (*bubo pestilentialis*), gaat met de pest en andere kwaadaardige koortsziekten gepaard en is veelmalen *critisch*.

Beloop en toevallen. Het knobbeltje, waarmede de *anthrax* begint, is eerst klein, niet grooter dan eene erwt, wordt spoedig grooter, en bereikt, vaak binnen weinige uren,

uren, den omtrek van eenige duimen middellijn. Gedurende het eerste tijdperk is de zwelling hard, weinig verheven, diep onder de huid gelegen en vastzittend, de loodkleur van het middelpunt wijkt voor geene drukking, terwijl de roosachtig roode omtrek onder den drukkenden vinger voor eenige oogenblikken zijne kleur verliest en bleek wordt. De vergezellende pijnen worden zeer scherp en snijdend; zelden blijven dezelve stomp, drukkend en verdoovend. In omtrek grooter wordende, gaat de *anthrax* binnen drie tot vijf dagen in het tweede tijdperk over. Het middelpunt wordt nu week, deegachtig en bevat eene bloedige etterachtige stof met vlokken van half opgelost, en verteerd celweefsel. De loodkleur, die zich uit het middelpunt verder naar den omtrek uitbreidt, gaat tot heetvurige versterving over en wordt zwart; de opperhuid laat los, en het ontbindende huidweefsel breekt door; na de uitvloeijing van eene kleine hoeveelheid bloedigen slechten etter, komt het inwendige, door versterving aangedane weefsel bloot. Door de voortgaande versterving wordt de opening hoe langer hoe grooter, en de geheele oppervlakte van het verstorvene gezwel, ontdaan van alle omliggende deelen (*abscesfus gangraenosus*) verspreidt eenen bedorvenen reuk, minder walgelijk echter dan bij andere versterving plaats heeft. Allengskens worden de verstorvene weefsels in den omtrek en grond los, en de huid, ontdaan van hare verstorvene gedeelten, heeft een gekorven aanzien en is in lappen verdeeld. De stoffen, die ont-

ontlast worden, bekomen een beter, meer etterachtig aanzien; de gezwollene omtrek wordt zacht en neemt af; de pijnen verminderen; de algemeene ziekte-verſchijnſelen ruimen meer en meer op; de huid herneemt hare natuurlijke kleur; de losſe huidlappen hechten zich vast; de holte der zweer vult zich door nieuwe vleeschgroeijing. Na de genezing blijft er een tamelijk diep ingedrukt donkerkleurig likteeken terug, dat eerst na een ruim tijdsverloop bleek en wit wordt. Meermalen komt het voor, dat de *anthrax* eene zeer groote uitgebreidheid erlangt, en zoowel door verettering als door verſterving wijd uitgebreide verwoestingen, met gevaar voor het leven, in de nabijgelegene deelen aanrigt.

Alhoewel niet altijd duidelijk ontwikkelde algemeene ziekte-verſchijnſelen den *anthrax* voorafgaan, zich gedurende zijn beloop ontwikkelen of eerst later volgen, zoo mag toch als hoogst waarſchijnlijk worden aangenomen, dat eene algemeene ziekte-geſteldheid aanwezig is, ſlaande in een oorzakelijk verband met den *anthrax*. Meerendeels daarentegen overtreft de algemeene ziekte-toeſtand in belangrijkheid ver het plaatſelijk lijden; de vergezellende koorts neemt het rot- of zenuwachtig karakter aan; alle daaraan eigene toevallen treden te voorſchijn, het leven des lijders verkeert in gevaar, en niet zelden, vooral bij mannen boven den vijftigjarigen leeftijd gevorderd, volgt de dood door ontbinding des bloeds en uitputting der krachten.

De

De *anthrax* heeft zijnen zetel in het celweeſſel onder de huid, zijn begin nemende met gedeeltelijke verharding van dat weeſſel, gepaard met ontſteking, die ſpoedig tot heetvurige verſterving overgaat, door inwendige oorzaken ontſtaan.

De *anthrax* behoort tot de zelden bij ons voorkomende ziekten, die volwasſene en bejaarde, zelden jeugdige perſonen en bijna nimmer kinderen aantasten. Hij ſchijnt aan het mannelijke geſlacht vijandiger te zijn dan het vrouwelijke. Gewoonlijk heeft hij in den nek, tusſchen de ſchouderbladen, den rug en de zijdedeelen van de borst en van den onderbuik zijnen zetel, zelden aan de ledematen of aan andere deelen. De zitplaats, de uitgebreidheid, de ſpoedig plaatsgrijpende verſterving en de belangrijkheid der algemeene ziekte-toevallen onderſcheiden den *anthrax* van de bloedzweer en van alle andere huidziekten.

De *anthrax* is ſteeds en in alle voorkomende gevallen eene belangrijke, meerendeels eene gevaarlijke en veelmalen eene doodelijke ziekte, vooral bij bejaarde lieden met gevaar verbonden. Der natuur ontbreken de noodige krachten om een perk te ſtellen aan de zich wijd en zijd uitbreidende verſterving, terwijl de ontoereikende wederwerking van het vaatſtelſel de krachten nog meer uitput en het bloed in de ontmenging deel geeft. Aan de borst en den buik kunnen de zamenſtellende deelen verwoest en derzelver holligheden geopend worden. Voorafgegaan door de geheele reeks van verſchijnſelen en toevallen, met de doorboring dier hollig- Voorzegging. Prognosis.

heden verbonden, maakt de dood een einde aan de folterende kwellingen des lijders.

Behandeling. Bij ſterke volbloedige lieden kunnen zoowel plaatſelijke als algemeene bloedontlastingen, gedurende de begonnene ontwikkeling van den *anthrax*, zoo lang het vaatſtelſel in eene actieve ontſtekingsreäctie verkeert, met vrucht worden aangewend, mits de voorzigtigheid de ſpaarzame hand des geneesheers beſtiere. Een braak- of lakſeermiddel, het laatſte zamengeſteld uit jalappe en zoet kwik zijn in het begin der ziekte door de gastriſche verſchijnſelen en trage buiksontlasting aangewezen. Zij oefenen gewoonlijk eenen verbeterende invloed uit op den algemeenen ziekte-toeſtand, waardoor de voortgang van het plaatſelijk lijden beperkt wordt. De ontlastingsmiddelen kunnen zoo het noodig is, herhaald worden. Vervolgens trachte men, de krachten raadplegende, door kina, minerale zuren, kamfer, arnica, ſerpentaria enz. de natuur te onderſteunen, de verſterving te beperken, en de verettering te bevorderen en te verbeteren. De vergezellende koortſen moeten volgens hare geäardheden behandeld worden.

Plaatselijke behandeling. Men beginne de behandeling van den *anthrax* gedurende het tijdperk van zijne ontwikkeling, waar i c h daartoe gelegenheid aanbiedt, met weekmakende en verzachtende pappen. Zoodra echter de ontwikkeling zoo verre is voortgegaan, dat zij het beſtaan van den *anthrax* ſtellig aanwijst, en deszelfs loodkleurig middelpunt de beginnende heetvurige verſterving kenbaar maakt, dan is het tijdperk ge-

gekomen, waarin eene meer doortastende behandeling gevorderd wordt. Het gezwel niet zeer uitgebreid zijnde, doorklieve men hetzelve met eene kruisſnede, die eenige lijnen over de randen heen loopt en den *anthrax* tot op den grond verdeelt. Een grootere omvang des gebreks vordert meerdere en zoo vele inſnijdingen, als er noodig zijn om hetzelve geheel bloot te leggen, en de ſpanning weg te nemen. Men verbinde vervolgens met balſemachtige, ettermakende zalven, en bedekke den geheelen omtrek van het lijdende deel met eene pap uit havergort en rooden wijn of wijnmoer bereid, of zamengeſteld uit andere opwekkende en bederfwerende zelfſtandigheden. Om den voortgang der verſterving te beperken, vindt men het houtskoolpoeder, den kamfer, de myrrhe, het *oleum terebinthinae*, het houtzuur, de oplosſing van den chloorkalk, van het chloorzuur en zelfs het gloeijende ijzer aangeraden. De kina, de kamfer, en de arnica, in afkookſels, oplosſingen en aftrekſels of in poeder gemengd en eenige lijnen dik op het lijdende deel geſtrooid, hebben mij ontheven van het gebruik van andere middelen, daar de gunſtige uitſlag niets beters te wenſchen overig liet. Naar mate de verſtorvene deelen los worden, neemt men dezelve met eene ſcherpe ſchaar of bistouri weg, om de genezing te beſpoedigen. Van alle bedorvene deelen ontdaan, verkrijgt men eene zuivere zweer, die men met opdroogende middelen tot ſluiting brengt. De nablijvende zwakte vordert kina, en eenen verſterkend voedenden leefregel.

H.

Pustula maligna, carbunculus contagiosus, carbunculus septentrionalis, pustula gangraenosa. De zwarte blaar.

Bepaling. Eene rood- of blaauwkleurige blaar van verschillende grootte, gevuld met bloedige wei, eenen harden knobbel tot grondslag hebbende, die sterk toeneemt, met eenen hoogrood roosachtig gekleurden omtrek, die spoedig tot versterving overgaat.

Toevallen en beloop. In het aangezigt, aan den hals, op de handen of eenig ander ligchaamsdeel, van kleederen ontbloot, ontstaat een knobbeltje of blaartje, ter grootte van eenen gierstkorrel, zonder algemeene ziekte-verschijnselen en pijn, maar gepaard met prikkeling en jeukte; gewoonlijk is slechts één zoodanig puistje aanwezig, zelden meer. Opengekrabd ontlast zich eene gele of bloederige wei, de omtrek wordt hard en zwelt, en is later door eenen rooskleurigen kring omgeven. Ongeopend blijvende, neemt het blaartje aanhoudend in omvang toe, en krijgt eene blaauwe of zwarte kleur. De zich meer en meer uitbreidende harde en gezwollene omtrek, wordt achtervolgend door loslating der opperhuid bedekt met blaren van verschillende grootte, welke bersten, en eene groote hoeveelheid bloedige, kwalijk riekende wei ontlasten. De blootkomende huid is droog, hard en zwart als leder; deze mumiënaardige korsten krimpen ineen, blijven op de onderliggende deelen vastzitten, en eene ver uitgebreide zwelling omgeeft dezelve kring-

vormig.

vormig. Met weinig pijn en verſchillende kleurwisſelingen, verheffen zich blaren, welke, hetzelfde beloop als de eerſte volgende, vaak geheele ligchaamsdeelen en menigmaal het grootſte deel van de oppervlakte des ligchaams bedekken. De ſpoedig volgende overgang in verſterving der aangedane deelen heeft niet alleen in den oppervlakkigen omtrek plaats, maar dringt ook in de diepte door, en gaat zoo lang voort, tot dat eene opgewekte actieve ontſteking daaraan grenzen ſtelt en eene goede verettering tot ſtand brengt; of, waar dit geene plaats vindt, door verdere uitbreiding den dood veroorzaakt.

Dit gewone beloop der zwarte blaar kan veelvuldige wijzigingen opleveren, afhankelijk van de individuele geſteldheid des lijders, van zijne betrekkingen en leefwijze, van de geneeskundige behandeling, van eigendommelijke wijzigingen der ſmetſtof, van lucht- en landſtreek en van andere *atmosphaeriſche* invloeden.

Gedurende het beloop van het plaatſelijk lijden, breidt zich de ontſteking langs den loop der watervaten als roode ſtrepen uit, en verwekt pijnlijke zwelling in de daartoe behoorende klieren. Gelijktijdig treden algemeene zickteverſchijnſelen op den voorgrond, wanneer zij niet vroeger aanwezig waren. Somwijlen worden de lijders reeds gedurende den eerſten nacht, die op het ontſtaan van het knobbeltje of blaartje volgt, onrustig, en klagen den volgenden dag over afgematheid en trekkingen door de leden, eene prikkelende ont-

waarwording in den omtrek der blaar; zij worden verdrietig, kwaadgeluimd, en al de verschijnselen, welke het ontwikkelings-tijdperk van koortsen vergezellen, treden te voorschijn. Binnen den tijd van eenige dagen verheffen de toevallen tegen den avond en bereiken eene verontrustende hoogte; de nachten zijn slapeloos; de tong is met een wit beslag bedekt, verbonden met misselijkheid, walging en neiging tot braken. Duizeling, doffe hoofdpijn, benaauwdheden en flaauwten grijpen achtereenvolgend plaats. De huid wordt droog en heet, de pols rasch en klein of langzaam en groot, gespannen, hard, onregelmatig en tusschenpoozend; de ademhaling kort, hijgend en afgebroken; de afscheidingen ondergaan, zoowel in hoedanigheid als hoeveelheid veranderingen: behoudende pogingen der natuur, welke meermalen eene volkomene of onvolkomene *crisis* tot stand brengen. De *urin*-afscheiding is spaarzaam, ende buiksontlasting traag of onderdrukt, de dorst neemt toe, en de lijders verlangen naar koude en zure dranken. Naar mate de plaatselijke verstoring toeneemt, verzwaren de algemeene ziekte-toevallen; de koorts verheft en ontwikkelt een bepaald karakter, opklimmende van het gastrische tot het rot- en zenuwachtige. De flaauwten worden menigvuldiger; de verstandelijke vermogens stomp; de voorstellingen, verward zijnde, verwekken ijlhoofdigheid; slaapzucht en snik verkondigen den naderenden dood. Reeds in de eerste dagen der ziekte sterven de lijders, somwijlen onverwacht, of de worsteling duurt langer, en het leven wordt tot den zevenden

dag

dag gerekt. Geëvenredigd aan de meerdere of mindere ontwikkeling der gevaardreigende verſchijnſelen, is de zwarte blaar met grooter of geringer gevaar verbonden. Het langzamer verloop der ligtere gevallen verſchaft aan de kunst gelegenheid en aan de natuur tijd om de ziekte te beſtrijden, te overwinnen en aan den dood zijne prooi te ontrukken.

De algemeen aangenomene oorzaak der zwarte blaar is een dierlijk gif, dat in de ligchamen van dieren ontwikkeld wordt, welke door het miltvuur zijn aangetast. Oorzaken.

De zwarte blaar komt hoogst waarſchijnlijk alleen dan voor, wanneer het miltvuur onder het vee heerscht, en wel bij lieden, die zieke dieren hebben behandeld en gepleegd, of de huidharen, wol, enz., van dezelve herkomſtig, hebben verwerkt; ook worden bijna uitſluitend die ligchaamsdeelen aangetast, welke door geene kleederen bedekt zijn, en derhalve voor de onmiddellijke beſmetting het meest blootſtaan. Het geheele plaatſelijke en kleine begin des gebreks, en de van buiten naar binnen doordringende verſterving, pleiten almede voor de plaatſelijke beſmetting, zoowel door onmiddellijke aanraking van en inenting met de ſmetſtof door ſtekende inſekten. Of het vleesch, het bloed, de melk, enz. van miltvuur-zieke of van daaraan geſtorvene dieren, tot ſpijs en drank gebruikt, de zwarte blaar veroorzaken, is ten minſte twijfelachtig, te meer daar het miltvuur-gif, in de maag gebragt zijnde, even als het gif van ſlangen, en andere dieren, ontleed en onſchadelijk wordt. De oor-

oorſpronkelijke ontwikkeling der zwarte blaar bij den mensch, uit algemeene ſchadelijkheden en *miasmata*, en de regeneratie der ſmetſtof in de zieke ligchamen der menſchen, in dier voege, dat dezelve op gezonde overgebragt, de zwarte blaar door beſmetting voortbrengt, zijn onbeſliste vraagſtukken, daar het aan geenen bewijze voor en tegen ontbreekt.

Bij ons, althans in de provincie *Zuid-Holland*, komt het miltvuur onder het rundvee, vooral in heete en drooge zomers veelmalen voor, zoodat ieder veehouder en landbouwer daarmede bekend is. Dat menigmaal het vleesch, het vet en de melk van miltvuur-zieke beesten tot voeding gebruikt, de huid, het haar en andere deelen verwerkt worden, is niet te betwijfelen, en toch komt de zwarte blaar zeer zelden voor. Ruim twee jaren geleden, tijdens het miltvuur meermalen voorkwam, werden achtervolgens drie mannen, zijnde twee boeren uit dezen omtrek en een ſchuitenjager hier ter ſtede door de zwarte blaar aangetast. De twee eerſten hadden zich bij het afhuiden van beesten, door het miltvuur omgekomen, aan de handen gewond; de derde insgelijks, maar deze had tevens van het vleesch gegeten en een gedeelte van hetzelve tot verder gebruik gezouten. De twee eerſten herſtelden, de laatſte bezweek binnen weinige dagen, nadat bijna het geheele ligchaam met verſtervende blaren bedekt was; maar de herſtelden waren, matig levende lieden; de overledene was een dronkaard; — ook hadden nog andere perſonen van het vleesch gegeten en allen bleven gezond.

De

De zwarte blaar ſchijnt, gelijk andere beſmettende huidziekten, het eigendommelijke te bezitten van den mensch niet meer dan eenmaal in het leven aan te tasten, en door de plaats gehad hebbende beſmetting de vatbaarheid tot latere te vernietigen.

Plaatſelijke omſtandigheden ſchijnen eenen gewigtigen, alhoewel onbekenden invloed op de ontwikkeling van het miltvuur bij het rundvee en op de zwarte blaar bij den mensch uit te oefenen; het laat zich anders niet verklaren, waarom beide ziekten in het veerijke *Nederland*, en nog meer in *Engeland*, waar de zwarte blaar volgens JONATHAN GREEN bijna nooit gezien wordt, veel zeldzamer dan in *Polen*, *Silezië*, *Pruisſen*, *Duitschland* en *Frankrijk* voorkomt.

Het eigendommelijke beloop en de volgreeks der eigene toevallen onderſcheidt de zwarte blaar van alle andere huidziekten; van den *anthrax*, waarmede zij bij hare ontwikkeling en haar beloop zoude kunnen verwisſeld worden, onderſcheidt zij zich door haar oppervlakkig begin en uitbreiding naar de dieper liggende deelen, door de met bloedige wei gevulde blaar, het groot getal blaren, dat achtereenvolgend ontſtaat en de ras voortgaande verſterving. Kenteekenen. Diagnosis.

In al de gedaanten, waarin de zwarte blaar voorkomt, is zij eene gevaarlijke, vaak doodelijke ziekte. De uitgang is gewoonlijk ongunſtig, wanneer het aangezigt en de hals de deelen zijn, waarop zij zich ontwikkelt, wanneer de geheel verſche miltvuur-ſmetſtof onmiddellijk in eene nog bloeden- Voorzegging. Prognosis.

dende wonde gebragt wordt; wanneer eerst in de gevorderde tijdperken geneeskundige hulp wordt ingeroepen, en de koorts reeds het rot- of zenuwachtig karakter heeft aangenomen. Minder ongunſtig is de voorzegging, wanneer de zwarte blaar op de ledematen voorkomt en geene der voornoemde ongunſtige omſtandigheden aanwezig zijn. De genezing is waarſchijnlijk, wanneer de lijder den zevenden dag overleeft, geene nieuwe blaren opkomen, de verſterving ſtil ſtaat en eene etterende afſcheidingslijn tusſchen het doode en levende gezien wordt, terwijl de zwelling afneemt, de vergezellende koorts, na voorafgegane kritiſche verſchijnſelen nalaat, en alle andere toevallen verminderen.

Geneeskundige behandeling.

In de eerſte plaats trachte men zoo veel mogelijk de beſmetting voor te komen, door, tijdens het heerſchen van het miltvuur, tegen alle aanraking van zieke dieren, tegen het openen en afhuiden der geſtorvene, tegen de behandeling en bearbeiding van vet, huiden, haren en wol, herkomſtig van vee, door het miltvuur aangetast of aan hetzelve gestorven, te waarſchuwen; de noodige vertoogen te doen, en door tusſchenkomst der beſturen, de afzondering van het zieke en gezonde vee te bewerken; te verhinderen, dat geen ziek vee geſlagt, niets van hetzelve tot voedſel voor menſchen gebruikt, en het geſtorvene vee terſtond in diepe kuilen begraven worde.

Waar de beſmetting reeds plaats gehad heeft en de ziekte het ontwikkelingstijdperk is ingetreden, lei-

leide en bestiere men de behandeling naar de volgende aanwijzigingen.

1. Men wende middelen aan, om de nog in het besmette deel aanwezige smetstof te vernietigen, vóór dat zij door de opslurpende vaten is opgenomen en eene algemeene wederwerking verwekt heeft. Zoowel werktuigelijke als scheikundige middelen vindt men tot dit einde aangeraden. Tot de eerste behooren het uitsnijden van den geheelen omtrek van en met het besmette deel, zoodat niets van hetzelve terug blijft; insnijdingen en daarna uitwasschingen der ingekorvene deelen met warm water, (waarmede azijn, zout, oplossingen van chloor-kalk en chloor-water, naar omstandigheden kunnen verbonden worden); drooge koppen en zuigpompen. De ervaring heeft echter geleerd, dat men door deze middelen zelden slaagt, het doel te bereiken, en dat derzelver nuttigheid zich alleenlijk beperkt tot het tijdstip, dat onmiddellijk op datgene volgt, waarin de besmetting heeft plaats gehad.

Scheikundig tracht men de smetstof te vernietigen, door het lijdende deel met eene laag poeder van houtskool te bedekken; door bevochtiging met houtazijn, wasschingen met oplossingen van chloorbereidingen en berookingen met chloor-dampen. Het gloeijende ijzer, gewis het krachtigste middel om de besmetting geheel te vernietigen, is alleen op die plaatsen aanwendbaar, waar de lijdende deelen in genoegzamen omvang en diepte, zonder andere nadeelige gevolgen, kunnen vernietigd worden.

den. Ook de bijtmiddelen, de hellefteen, de bijtfteen, de fpiesglasboter en de delfftofzuren verdienen aanbeveling.

2. Waar de befmetting reeds de geheele bewerktuiging in haren werkkring betrokken heeft, onderfteune men de natuur, om den voortgang der verfterving op te houden, en het reeds verftorvene van het gezonde af te fcheiden. Men opene de aanwezige blaren, en beftrijke de van hunne opperhuid ontdane deelen met fpiesglasboter, of bevochtige dezelve met bijtende loog, na vooraf gemaakte inkervingen, waar de verfterving dieper is doorgedrongen. Insgelijks zijn de bederfwerende middelen heilzaam ter bereiking van het voorgeftelde doel. De oplosfing van kamfer in wijnazijn, de aftrekfels der *arnica*wortel, de afkookfels der kina met kamfergeest, en de ftrooipoeders uit kina, kamfer, *arnica* en *myrrhe*, heb ik in de mij voorgekomene gevallen met vrucht gebruikt. De doode, door de natuur of door de bijtmiddelen gemaakte korst beftrijke men, na toereikende inkervingen met terpentijnolie, en verbinde met eene prikkelende, ettermakende en bederfwerende zalf, ten einde een' ligten graad van actieve ontfteking op te wekken, waardoor de natuur de verettering en de affcheiding der verftorvene deelen bewerkt. De nablijvende zuivere zweer wordt door opdroogende middelen genezen.

Inwendige behandeling. Zijn de algemeene ziekteverfchijnfelen van weinig belang; is de koorts gering, zonder bepaald karakter, dan geve men de minerale zuren in ruime gif-

giften, en toereikend verdund tot drank. De jeugdige leeftijd des lijders, groote volbloedigheid en duidelijk ontwikkelde ontſtekingstoevallen, kunnen plaatſelijke en algemeene bloedontlastingen, in het begin der ziekte met omzigtigheid in het werk geſteld, noodig maken. Gelijktijdig zijn alsdan verkoelende lakſeermiddelen en het ſalpeter aangewezen. Waar gastriſche verſchijnſelen aanwezig zijn, of de vergezellende koorts de gastriſche geaardheid heeft, dan is een krachtig werkend braakmiddel, gevolgd door lakſeermiddelen, aangewezen. De rot- en zenuwachtige geäardheden der koorts, vorderen de tegen deze aangewezene geneeswijze. In de meer gevorderde tijdperken der ziekte, trachte men de kwijnende geneeskrachten der natuur op te beuren en te onderſteunen door een ruim gebruik van kina, minerale zuren, *ſerpentaria*, *arnica*, wijn, kamfer, enz.

8ſte Orde.

Maculae, vlekken. *Dyschroa*, huidverkleuring. *Achroa*, huidontkleuring.

Tot deze orde der huidziekten behooren de blijvende kleurveranderingen van de geheele oppervlakte of van enkele gedeelten des ligchaams, ten gevolge van de vermeerderde of verminderde afſcheiding der kleurſtof, zonder ontſteking en zonder uitvating van bloed, met geene eigene, noch plaatſelijke, noch algemeene ziekteverſchijnſelen verbonden.

Men onderſcheidt derhalve twee ſoorten van vlekken, namelijk:

a) Verhoogde en veranderde kleur der kleurſtof (*Dyschroa*, *Ephelis*, *Naevus*) met uitſluiting van die algemeene of plaatſelijke kleurveranderingen der huid, ontſtaan ten gevolge van algemeene ziekten of van het gebruik van zekere geneesmiddelen, namelijk: de donkerblaauwe of zwarte kleur, *parachroma melanoſis;* de geelzucht, *icterus;* de bleekzucht, *chlorosis;* de brons en zwarte kleur door ſalpeterzuurzilver en kwikbereidingen, *parachroma lapidis infernalis et hydrargyri.*

b) Ontbrekende of verminderde kleurſtof, algemeen of plaatſelijk (*Achroa*). 1 *Albinismus.* 2 *Vitiligo.*

a. 1. *Ephelis*, *Lentigo.* Sproeten.

(Zie pag. 300.)

Bepaling. Kleine gele of bruine vlekken, die ſtaan blijven, voor drukking niet wijken, van elkander afgezonderd zijn, of door uitbreiding tot grootere vlekken zamenvloeijen, die den omtrek van eenen cent tot die van eene en meer handpalmen bereiken.

Beloop. De ſproeten verloopen zonder ontſteking en koorts. Geene algemeene ziekteverſchijnſelen gaan er mede gepaard; zelden grijpt er met weinig jeukte eene geringe huidafſchilfering plaats. Op die deelen, welke aan den invloed der zonneſtralen bloot ſtaan; in het aangezigt, aan den hals, op de borst en de handen komen dezelve het menigvuldigst voor,

en

en dragen dan den naam van zomer- of zonnesproeten (*Ephilis solaris*). Op bedekte deelen voorkomende, en minder afhankelijk van den invloed der zonnestralen op de huid, noemt men ze linzenvlekken (*Lentigo*). In beide deze gedaanten zijn de vlekken klein, niet boven de huid verheven, geel of bruin van kleur. De grootere vlekken, door ineenvloeijing van vele kleine ontstaan, hebben eene onregelmatige, hoekige gedaante, door huidstrepen, die hare natuurlijke kleur behouden hebben, onvolkomen en onregelmatig verdeeld.

Vrouwen en jonge lieden met eene fijne, teedere huid, rood of blond haar en blaauwe oogen, blootgesteld aan den invloed des weders en de brandende stralen der zon, worden het menigvuldigst er door aangetast; echter komen zij ook bij lieden met een vast donkerkleurig huidweefsel, zwarte of bruine haren en oogen gansch niet zelden voor. Bij roodharigen en blonden hebben de sproeten eene goudgele, bij donkerkleurigen eene bruingele kleur. Zij zijn even als de kleur der haren erfelijk, aan geheele familiën van de vroegste jeugd tot den hoogsten ouderdom eigen, terwijl zij in andere familiën zelden of nimmer voorkomen. Gewoonlijk verminderen of verdwijnen de sproeten in den herfst en winter, maar keeren in de lente en den zomer terug. Lieden, met een groot getal sproeten bedekt, zweeten ligt en veel, maar de vlekken zelven blijven droog en wasemen niet uit. De sproeten zijn een ligt, weinig be-

dend, de schoonheid benadeelend gebrek, maar geene wezenlijke ziekte der huid. Hare ontwikkeling wordt bijzonder begunstigd door de opvoeding, die de kinderen te veel aan de inwerking der vrije lucht ontwent, en daardoor het weefsel der huid te week en te teeder latende, de gevoeligheid en aandoenlijkheid verhoogt. De inwerking der zonnestralen in het voorjaar en in den zomer op de bloote en naakte huid van zoodanige lieden, hebben bijna onmisbaar het ontstaan der sproeten ten gevolge. Of zulks, gelijk VON HUMBOLD wil, door de ontleding van het water door de zonnestralen geschiedt, of, volgens P. FRANK veroorzaakt wordt, doordien een kleine droppel water of zweet de zonnestralen gelijk een brandglas verzamelt en eene geringe verbranding bewerkt; of wel, dat eene kleine hoeveelheid wei, onder de opperhuid uitgestort, verdroogt en eene vlek terug laat, is onbeslist. Volgens C. HOME verwekt de zonnehitte eene ligte ontsteking der opperhuid, die telkens hernieuwd wordt, gepaard met eene ruime afscheiding der kleurstof, naar DAVY overeenkomende met die van het adervlies des oogbals.

Nog bestaat er eene soort van vlekken, die gewoonlijk tot de sproeten gebragt worden. Zij zijn groot, geelbruin en gevlamd, aanwezig op de scheenen, aan de kuiten en op de binnenzijde der dijen, veroorzaakt door de hitte van vuur. Men vindt ze gewoonlijk bij de vrouwen uit den geringen volksstand, ten gevolge van het gebruik van

van zeer heete ſtoven, en bij oude mannen, die digt bij opene vuren warmte zoeken. Uit hoofde der oorzaken, worden zij vuurſproeten (*Ephelis Ignalis*) genoemd. Eenmaal aanwezig, blijven zij gewoonlijk levenslang beſtaan. Met de vlekken, welke na ſpaanſche-vliegpleisters terug blijven, hebben zij de meeste overeenkomst.

Groote ſproetaardige huidverkleuringen aan den hals, op den rug, den buik en andere bedekte deelen voorkomende, weinig jeuken, en ten gevolge van het wrijven en krabben meelachtig afſchilferen, worden levervlekken (*Ephelis hepatica*) genoemd. Zij dragen den naam van blijvende (*Ephelis hepatica persistens*), wanneer zij door lengte van tijd geene verandering ondergaan; dien van vliegende (*Ephelis hepatica fugitiva*) wanneer zij van plaats veranderen of van tijd tot tijd verdwijnen. Zij komen het meest voor bij menſchen, welke bij eene zittende leefwijze hunne geestvermogens ſterk inſpannen. De vlekken hebben eene onregelmatige gedaante, en verliezen zich aan de randen als eene ſchaduw in de huid (*Ephelis hepatica umbrosa*). Menigwerf zijn de vliegende levervlekken een teeken van zwangerheid, en wijzen zoo men wil eene vrouwelijke vrucht aan (*Ephelis s. Cloasma gravidarum*). Somwijlen ſtaan zij ook met de maandſtonden in verband (*Ephelis s. Cloasma amenorrhoicum*). Bij mannen, die aan aanbeijen lijden, en bij welke zij veelmalen voorkomen (*Ephelis s. Cloasma haemorrhoidum*).

RAYER zegt: „de ſproeten zijn voor geene ge- Geneeswijze

 nees-

neeskundige handelwijze vatbaar," en haalt daarbij het gezegde van CELSUS aan: „*Pene ineptiae* „*sunt, curare varos et lenticulas et ephelides.*" De ervaring ſtaaft deze ſtelling in zoo verre, dat in vele gevallen de genezing vruchteloos beproefd wordt, en in vele andere het gebrek te gering is, om de genezing te beproeven; doch zij leert tevens, dat de ontwikkeling der ſproeten door doelmatig gekozene behoedmiddelen kan verhinderd, aanwezig zijnde, door gepaste geneesmiddelen ſomwijlen kunnen verdreven worden.

Lieden, vooral vrouwen uit de hoogere ſtanden, welke er belang in ſtellen van ſproeten verſchoond te blijven, is het geraden, het aangezigt en den hals met eenen witten ſluijer te bedekken en handſchoenen te dragen; zonneſchijn en eene ſcherpe drooge lucht te mijden; zich na het wasſchen goed af te droogen, en zich alvorens noch aan de lucht noch aan de zon bloot te ſtellen. Buitendien beſtrijke men de genoemde deelen met ſlijm van kweepitten, gom of met wit van eijeren, om dezelve als het ware met een vernis te bedekken.

De reeds aanwezige ſproeten vorderen in de eerſte plaats, de noodige reinheid der huid door wasſchingen en baden te onderhouden. Gelijktijdig tracht men de uitwaſeming op de vlekken te herſtellen, hetwelk reeds door de warme baden geſchiedt, en onderſteund wordt door ſtovingen met zoete wei, zoete melk, vlierwater met eene kleine hoeveelheid vlug loogzout of *spiritus mindereri.* Hiermede het doel niet bereikende, bezi-

zige men het volgende veelvuldig aanbevolen middel:

R. *Amygdal. amarum.* unc. IX.
Semin. Pinarum. unc. III.
Terentur in pollinem subtiliorem cui adde,
Vitell. ovorum. n°. sex.
m. s.

De huiddeelen, welke met ſproeten bezet zijn, worden er dagelijks mede tweemaal ingewreven, om ze daarna met zachte doeken weder af te wrijven. Waſchingen met water en wijnazijn, den *ſpiritus mindereri* met water verdund, azijn op mieriks-wortel getrokken, of met *kamfer* bedeeld, eene oplosſing van *borax*, van ſublimaat een grein op eene once gedistilleerd water, de natuurlijke en de kunstmatig bereide zwavelwateren, alsmede het waschwater van HUFELAND, vindt men beurtelings aangeraden. Het laatſte heeft deze zamenſtelling:

R. *Furfur. amygd.* dr. I:
aq. roſar.
— *flor. naphae á* unc VIII
terent. ut fiat emuls. adde
Tinct. Benzoes dr. II
boracis dr. I
m. d. s.

Met niets van dit alles ſlagende, kunnen de vlek-ken door vernietiging der opperhuid, met de daar-onder liggende kleurſtof, met bijtmiddelen worden

weggenomen. De minerale zuren, en van deze het zeezoutzuur voldoen het best, maar er blijven oppervlakkige witte likteekens terug, voor de lijders welligt onaangenamer dan de ſproeten.

Algemeene ziekte-verſchijnſelen, ongeregeldheden in den ſtondenvloed, en gebreken der ſpeenaderen, vorderen de middelen, welke derzelver geäardheden aanwijzen; — de laatſte bij voorkeur de zwavelbereidingen.

b.

Naevus maternus. Macula materna.
Moedervlekken.

Bepaling. Aangeborene gebreken der huid met kleurverandering, zonder ontſteking en zonder ontaarding, afhankelijk van wijzingen in het natuurlijk weefſel der huid.

Verdeeling. Wanneer deze aangeborene vlekken niet boven de huid verheven zijn, en veroorzaakt worden door verandering der kleurſtof onder de opperhuid, dan dragen zij den naam van gekleurde moedervlekken (*naevus pigmenti* of *ſpilus*); zijn zij daarentegen boven de huid verheven, verbonden met veranderingen van het weefſel der huid, en het daaronder liggende celweefſel, of wel met verwijde en talrijke takverdeeling der bloedvaten, dan worden zij vaatachtige moedervlekken (*naevus vasicularis*) genoemd.

1°. *Naevus pigmenti* of *ſpilus* komen op alle deelen des ligchaams voor; menigvuldiger echter in

in het aangezigt, aan den hals en op de borst, dan op andere deelen. De kleur dezer moedervlekken verschilt van ligtrood tot blaauw, bruin en zwart. Zij zijn klein, niet grooter dan een speldeknop, of grooter, somwijlen zoo groot, dat zij de geheele oppervlakte van eenig ligchaamsdeel geheel bedekken. Hare oppervlakte is glad, onbehaard, met wol of met stevige borstels bezet. De veelvuldige verscheidenheden, welke hare gedaanten opleveren, en wezenlijke of gezochte gelijkenissen met deze of gene voorwerpen der natuur, hebben tot velerlei benamingen aanleiding gegeven. Men noemt ze wijn- en vuurvlekken, wanneer de lijdende deelen er uitzien, alsof zij met wijn overgoten waren, naar de randen toe pleksgewijs verbleeken en zich gevlamd vertoonen (*naevus flammans*). Spinnen, wanneer uit het middelpunt straalsgewijze lijnen naar den omtrek loopen (*naevus araeneus*). Bladvormig, wanneer de scherp begrensde vlekken, gelijk boombladeren, in de lengte en breedte met lijnen doortrokken zijn (*naevus foliaceus*). Kersen, aalbeziën en druiven, wanneer zij, met eene gladde oppervlakte, de kleur en gedaante der genoemde vruchten nabootsen. Muizen en ratten, wanneer hare oppervlakte met vaal, ros of bruin haar begroeid is. Gewoonlijk blijven de *naevi pigmentarii*, klein zijnde, levenslang onveranderd, of worden alleen in zoo verre grooter, als de deelen, welke zij innemen, door den natuurlijken groei in omvang toenemen. Het voorjaar en de zomer oefenen meerendeels eenigen invloed op de-

zelve uit, en wel in dier voege, dat zij, even als na opwekkende hartstogten, het gebruik van wijn, van geestrijke vochten, en na het gebruik van sterk gekruide ſpijzen, eene hooger roode kleur aannemen.

De oorzaken der *naevi pigmentarii* zijn nog niet opgeſpoord, en gelijk die van andere aangeborene wanſtaltigheden waarſchijnlijk gegrond in omſtandigheden, welke wijzigend op de vormdrift inwerken. Betrekkelijk de oorzaak, door het algemeen aangenomen, herhale ik met BATEMAN: „Het zoude eene beleediging voor den Lezer zijn, indien ook één woord gebezigd wierd, ter wederlegging van de volksmeening, dat de moedervlekken door gemoedsaandoeningen der zwangeren vrouwen ontstaan; eene meening toch, die met de aangenomene grondbeginſelen der phyſiologie, met de bewijsbare hoedanigheden van het verband tusſchen vrucht en moeder, en met juiste beoordeeling der waarnemingen onbeſtaanbaar is.

Behandeling. De moedervlekken zijn voor geene inwendige geneeskundige behandeling vatbaar. Alleen door uitwendige middelen kunnen dezelve opgeruimd worden. Men kan ze uitſnijden op al die plaatſen, waar men geene likteekens behoeft te ſchroomen, en deze geene grootere wanſtaltigheden nalaten, dan de vlekken zelven zijn; — of door bijtmiddelen wegnemen, waar zij niet diep in het weefſel der huid en het daaronder liggend celweefſel doordringen; want waar dit plaats vindt, blijven diepe en witte likteekens terug. Kort na de geboorte,

be-

bedien ik mij met het beste gevolg van het zeezoutzuur. De vlekken worden dagelijks of om den anderen dag daarmede ingewreven, tot dat er vervelling en affchilfering volgt. De nablijvende likteekens zijn oppervlakkig en vergroeijen met de jaren, zoodat witte, naauwelijks zigtbare, geen' misftand veroorzakende vlekken terug blijven.

2e. *Naevi vafculares*, de vaatachtige of verhevene moedervlekken. Deze meer of min boven de huid verhevene aangeborene gebreken hebben in de meeste gevallen eene hoogroode kleur, en ontleenen haar beftaan uit afwijkingen van het natuurlijke weeffel der huid en der vaten, zoowel van de flag- als bloedaderen. Door de korrelachtige, of gladde verhevene oppervlakte gelijken dezelve naar kerfen (*naevus cerafus*); naar moerbeziën (*naevus morus*); naar frambozen (*naevus rubus fragarius*), enz. Niet verheven zijnde, maar als een zegel in de huid ingedrukt, noemt men ze *figillum*. *Moles* worden ze genoemd, wanneer zij eene bruine kleur hebben, en met eene breede grondvlakte met de huid vereenigd zijn; gefteelde, wanneer de grondvlakte kleiner is dan het breedere hangende gebrek (*naevus dependens*, *s. tuberculofus*). Het weeffel van dezelve is vast vleeschachtig of los, en van binnen met holligheden en talrijke vaatverbindingen voorzien (*naevus cavernofus*), voor opzwelling en uitzetting vatbaar, vooral bij gemoedsaandoeningen en prikkels, welke het geheele vaatftelfel tot verhoogde reäctie opwekken (*Tumo-*

rec

res erectiles, *aneurisma per anastomosin*, *Telangiectasis*, *Tumeurs érectiles*).

De vaatachtige en verhevene moedervlekken kunnen op alle deelen van het ligchaam voorkomen; waarschijnlijk blijven ook de inwendige deelen er niet van verschoond. Eene uitgebreide, aan opzwelling onderhevige moerbeziënvlek zag ik eenmaal over het geheele zachte verhemelte en den wortel der tong uitgebreid, met verstikking dreigend. Ook op de tong en in het oog heb ik ze meermalen gezien.

Bij de geboorte zijn deze gebreken of enkel aanwezig, of men vindt ze op onderscheidene deelen des ligchaams verdeeld. Ten aanzien van het weefsel en beloop der gelijktijdig aanwezige moedervlekken, bestaan geene verscheidenheden; maar betrekkelijk hunne grootte en gedaante vinden vele afwijkingen plaats.

Bij de geboorte zijn dezelve somwijlen niet grooter dan een speldeknop; maar spoedig nemen zij in omvang toe, en bereiken, nu eens spoediger, dan langzamer, eene met lastige bezwaarnissen gepaarde uitbreiding. Meermalen blijven dezelve levenslang onveranderd, ook gebeurt het, dat zij eerst in eenen vergevorderden ouderdom grooter worden, hetzij door onbekende oorzaken, hetzij door uitwendige beleedigingen, in welk laatste geval gewoonlijk een ongunstige uitgang volgt.

Wanneer het weefsel dezer gebreken, door de grootte en talrijkheid der vaten, tot zwelling en op-

opzetting zeer genegen is, een korrelachtig aanzien eene hoogroode kleur heeft en door eene dunne huid bedekt is, dan kunnen geringe uitwendige oorzaken, belangrijke bloedſtortingen verwekken. Vooral zijn deze te vreezen bij kleine, bloedroode, wrataardige, boven de huid verhevene, aangeborene gezwelletjes, die doorgaans weinig geteld worden, en welke mingeoefenden vaak door afbinden trachten op te ruimen, om te laat hunne onbezonnenheid te beklagen. De verhevene bruinkleurige moedervlekken (*moles*) hebben een vast vleeschachtig weeffel, en kunnen met de wennen en beursgezwellen verwisfeld worden. Somwijlen gaan de moedervlekken tot ontſteking en verettering over, en worden er door vernietigd; maar dikwijls geeft de verettering tot langdurige zweren aanleiding, die tot in het celweeffel doordringen en ontſierende likteekens terug laten.

De moedervlekken oefenen geenen de gezondheid ſtorenden invloed op de bewerktuiging uit. Zij zijn van alle andere huidgebreken gemakkelijk te onderſcheiden, doordien zij reeds bij de geboorte aanwezig zijn, dikwijls genoeg voorkomen en algemeen bekend zijn. Met gevaar gaan dezelve dan alleen gepaard, wanneer zij zeer groot zijn en ligt bloeden, of op deelen voorkomen, welker belangrijke verrigtingen er door belemmerd worden.

Men kan dezelve afbinden, wanneer zij eene ſmalle grondvlakte, eenen hals of ſteel hebben; met het mes wegnemen, wanneer men geene likteekens behoeft te vermijden; of door bijtmiddelen **Geneeswijze.**

ver-

vernietigen. De laatste aangewezen zijnde, heb ik mij steeds met het beste gevolg van het zeezoutzuur bediend. Ook andere bijtmiddelen kunnen met vrucht worden aangewend, als het bijtmiddel van RUST uit zwavelzuur met saffraan, de spiesglasboter, het bijtende kwik, de ongebluschte kalk met groene zeep en andere, naar verkiezing des handelenden geneesheers.

De ligt bloedende moedervlekken kunnen door het mes, door het gloeijende ijzer en door onderbinding der voornaamste slagadertakken, waaruit zij hare twijgen ontvangen, weggenomen worden.

Bij *naevi*, die niet groot zijn, die met geene bloedvloeijingen dreigen, die zich in de nabijheid van deelen bevinden, welker verrigtingen, door ze weg te nemen, zouden lijden; die zich op deelen bevinden, op welke de nablijvende likteekens onaangenamer dan het gebrek zouden zijn, handelt men het doelmatigst, door dezelve onaangeroerd te laten, en alle kunsthulp af te raden.

B.

Achroa. Huidontkleuring.

1. *Albinismus, Leucopathia.* Witte huid.

Bepaling. Eene aangeborene of later ontstane ontkleuring der huid en haren door gebrek aan kleurstof.

Geaardheid, beloop, enz. De huid over de geheele oppervlakte des ligchaams heeft reeds bij de geboorte eene melkwitte, bij de Negers lichtgrijze kleur, of bekomt dezelve eerst in de volgende tijdperken des levens. De haren, niet alleen des hoofds, maar ook die van

alle

alle andere deelen des ligchaams zijn wit, en hebben het voorkomen van gebleekt vlas of zijde; zijn glad, gelokt of gekruld gelijk bij den Neger; de regenboog heeft eene lichtblaauwe of rozenroode kleur, de oogappel eene hoogroode, door gebrek aan kleurſtof van het druiven- en adervlies des oogbals.

Het ligchaamsgeſtel der Albinoos is zwak, teeder, tegen geene duurzame krachtinſpanning beſtand. Hunne geſtalte is middelmatig, en hunne verſtandelijke vermogens zijn beperkt; men wil echter, dat ten deze uitzonderingen beſtaan. Zij kunnen het daglicht niet verdragen (*Nyctalopia*). Zonneſtralen, die onverwacht hunne oogen treffen, verwekken onaangename gewaarwordingen. Op plaatſen, waar het licht getemperd is, bij eene betrokkene lucht en in de avondſchemering, zien zij even goed als andere lieden, en kunnen de voorwerpen duidelijk onderſcheiden. Zij knipoogen aanhoudend, hunne oogen tranen, en de oogappel is in eene bevende beweging.

Men vindt Albinoos in alle gewesten der aarde; niet alleen bij Negers en kleurlingen, onder welke zij meer in het oog vallen, maar ook bij de blankſte volkeren van *Europa*. Onder de Denen en Zweden worden er gevonden, minder talrijk echter dan onder de Afrikaanſche volksſtammen.

Behalve dat er Albinoos geboren worden, weten wij niets van de oorzaken dezer verbastering van het menſchelijk geſlacht. Of de achterwege blijvende afſcheiding der kleurſtof van de huid aan

al-

algemeene of plaatſelijke zwakte en werkeloosheid der afſcheidende vaten moet worden toegeſchreven, kan eene gegronde ſtelling zijn; bewijsbaar is dezelve echter niet. De vereeniging van perſonen, die eene gezonde kleur hebben, met Albinoos brengt zoowel gezond gekleurde als Albinoos voort.

Genezing. De geboren Albinoos kunnen geene voorwerpen van de geneeskundige behandeling zijn, want zij zijn ongeneesbaar. Bij de ontkleuring na de geboorte ontſtaan, handele men naar de voorſchriften der algemeene ziektekunde, verwijdere bekende oorzaken, herſtelle de geſtoorde verrigtingen en onderſteune en regele de ontoereikende of afwijkend werkende krachten der natuur.

2. *Vitiligo.* Gevlekte huid.

Bepaling. Eene pleksgewijze of gedeeltelijke ontkleuring der huid, terwijl de overige deelen de hun natuurlijk eigene kleur behouden.

Beloop, geaardheid, enz. De *Vitiligo*-vlekken hebben, even als de huid van den Albino, eene melkwitte of vuilwitte kleur. De haren op de vlekken worden wit en zacht als zijde; de lijders hebben het aanzien van bont- of veelverwig gevlekte dieren.

De *Vitiligo* is gewoonlijk eene ziekte der Negers en kleurlingen, ſlechts zelden komt zij bij blanken voor. In de middeleeuwen werden de *Vitiligo*-vlekken als voorteekenen der melaatschheid, en, waar ſlechts enkele aanwezig waren, voor het zegel des duivels gehouden, waarmede hij de ligcha-

chamen der met hem in verbond getredene zielen teekende.

Op den buik bij vrouwen, die gekraamd hebben, en bij mannen aan den balzak, vindt men langwerpig geſtreepte witte vlekken, door vernietiging der kleurſtof ontſtaan, en derhalve tot de *vitiligo* behoorende.

De witgevlekte huid kan aangeboren of later ontſtaan zijn. Omtrent de oorzaken, welke tot de gedeeltelijke afwezigheid, of tot de vernietiging der kleurſtof van de huid aanleiding geven, bevinden wij ons op hetzelfde ſtandpunt als bij het *albinismus*.

De *vitiligo* oefent geenen nadeeligen invloed op de gezondheid der daaraan lijdenden uit. Pogingen tot genezing zijn vruchteloos en behooren achterwege te blijven, met uitzondering van na de geboorte ontſtane gevallen. Bij deze kan de raad van RAYER gevolgd worden, namelijk: om door ſpaanſche-vliegpleisters de vlekken te vernietigen, en vlugge prikkelende ſmeerſels aan te wenden, om de kwijnende verrigtingen der huidvaten op te wekken en in eene andere ſtemming te brengen.

9e. Orde.

Ziekten der huidaanhangſels. *Epidermoſes, Trichoſes, Onychoſes.*

Tot de aanhangſels der huid behooren: de opperhuid, de haren en de nagels. De oorſpronkelijke ziekelijke veranderingen, waaraan dezelve onder-

hevig zijn, behooren tot deze orde. De veranderingen in kleur en gedaante, die de opperhuid, als algemeen bekleedfel van het geheele ligchaam, ten gevolge van in de huid gezetelde ziekten, ondergaat, worden niet onder hare ziekten opgenomen. Er beftaat flechts eene ziekte, gegrond in eene eigene en oorfpronkelijke verandering van het weeffel der opperhuid, en die haar, als aanhangfel der huid, uitfluitend toebehoort, namelijk: de ftekelvarken-uitflag (*hyftricismus*). JONATH. GREEN heeft ten onregte ook de *Ichthyofis* daarbij opgenomen.

a.

Hyftricismus, *Ceroftrofis*, *Hystrix*. Stekelvarken-uitflag. Stekelvarken-menfchen. (*The procupine men*, *les hommes porc-épics*).

Bepaling. Eene tallooze menigte opfpringende aanhangfels der opperhuid, van eenige lijnen tot een' halven duim lengte.

Benaming. De ziekte, aan welke de naam van ftekelvarkenuitflag gegeven is, vindt men bij de meeste fchrijvers als eene wijziging van den hoornachtigen, vischfchubachtigen uitflag befchreven, waarvan hij zich echter, zoowel door gedaante als beloop te duidelijk onderfcheidt, om daarbij opgenomen te worden.

Aan geene landftreek en aan geene betrekkingen gebonden, komt hij over het geheel zelden voor; doch, zoo het fchijnt, meermalen in *Engeland* en *Frankrijk* dan in andere landen. Als erfziekte heeft

heeft zij zich in de Engelsche familie LAMBERT eene zekere vermaardheid in *Europa* verworven; zij zijn ook bij ons te zien geweest, en onder de benaming van stekelvarken-menschen beschreven en algemeen bekend geworden. Bij den eersten der LAMBERTS ontstond deze vreemde huidontaarding zonder bekende oorzaken, en erfde van den vader op den zoon, nu reeds in het vierde lid, terwijl al de dochters bevrijd bleven. Hieruit mag echter niet afgeleid worden, dat het vrouwelijk geslacht altijd en in alle omstandigheden onvatbaar zijn zoude, om deze ziekte te ontwikkelen, aangezien er waarnemingen bestaan, waarin personen van het vrouwelijk geslacht de lijders waren.

Toevallen, beloop, enz.

Deze slepende, zeldzame, somwijlen erfelijke ontaarding der opperhuid begint gewoonlijk eenige weken na de geboorte. De huid wordt eerst geel, daarna donker van kleur, vervolgens schilferende, en hierna begint de uitslag met wrataardige drooge verhevenheden, die zich allengskens tot wanstaltige huidaanhangsels verlengen. Het geheele ligchaam, alleen het aangezigt, de handpalmen en voetzolen uitgezonderd, worden er mede overdekt. Men heeft dit ziekelijke voortbrengsel der opperhuid van eene hoornachtige zelfstandigheid met de schors van boomen, met de huid van den olifant, met die van den rhinoceros, met wrataardige tepeltjes, met haren borstels en de stekels van den egel en het stekelvarken vergeleken. Het bestaat niet uit eene zamenhangende masa, maar uit zeer vele tot op de huid doordringende inkervingen, verdeeld

in geheel van elkander afgefcheidene ftukjes van eenige lijnen diameter, zoodat zij zelfs aan hare grondvlakte niet zamenhangen. Van buiten hebben dezelve eene donkere kleur; van binnen zijn zij wit. Men kan ze uittrekken zonder pijn te veroorzaken, maar er volgt uitzijpeling van een bloedig vocht; ook vallen zij van tijd tot tijd van zelven af. De ontbloote opperhuid is ruw, en wordt fpoedig weder door nieuwe aanhangfels bedekt. Bij de bewegingen des ligchaams en wanneer men met de vlakke hand er overheen ftrijkt, hoort men een eigenaardig geruisch. De huiduitwafeming ondergaat geene verandering en de lijders genieten voortdurend eene goede gezondheid.

Oorzaken. Omtrent de voorgefchiktheid en de opwekkende oorzaken, laat zich niets met zekerheid zeggen. Dat de ziekte erfelijk kan zijn, bewijst de gefchiedenis der familie LAMBERT. Het uitwerkfel der naaste oorzaak is eene vermeerderde en veranderde affcheiding der ftof, die in den gezonden toeftand de opperhuid vormt.

Kenteekenen. Diagnosis. De kenteekenen der onderhavige ziekte zijn gegrond op de eigenaardige gedaante en lengte der huid-aanhangfels, welke het wezen van dezen uitflag daarftellen, en zoo duidelijk gekenfchetst zijn, dat verwisfelingen met andere ziekten niet wel kunnen plaats grijpen.

Voorzegging. Prognosis. Gevaar fluit deze ziekte niet in. Zij ftoort noch de gezondheid, noch verkort het leven. De lijders kunnen eenen hoogen ouderdom bereiken; maar de kwaal is ongeneeslijk; noch uit- noch inwendige mid-

middelen vermogen iets tegen dezelve, zoodat zij geheel en al buiten het gebied der geneeskunst ligt.

b.

Trichoſes. Ziekten der haren.

Het viltachtig zamenpakken, het bederf van de wortels, de ſcheede en de bolletjes der haren bij de onderſcheidene ſoorten van hoofdzeer, *lepra*, enz., het uitvallen en verkleuren van dezelve, de gevolgen en uitwerkſelen van oorſpronkelijke ziekten der huid behooren niet tot de eigenlijke ziekten der haren, en kunnen onder de *Trichoſes* geene plaats beſlaan. Er is ſlechts eene ziekte, die daartoe behoort, namelijk de Poolſche vlecht.

Plica Polonica, *Trichoma*, *Lues Sarmatica*, *Coma Caeſarea.* Poolſche vlecht.

Eene ſtrengsgewijze of viltachtige verwarring en zamenkleving der haren van het hoofd en van alle andere deelen des ligchaams, ontſtaan door ziekelijke afſcheiding van een kleverig weivocht, zoowel door de haarbolletjes en de huid, als door de haren zelven. Deze ziekte draagt den naam van Poolſche en Weichſelvlecht, omdat zij het meest algemeen in *Polen* en wel aan de oevers der *Weichſel* voorkomt. Bepaling.

Men wil, dat de Poolſche vlecht ongeveer in de dertiende eeuw voor het eerst in *Polen* verſchenen is, aangebragt door de Mongolen en Tartaren, die in 1285 dat land overheerden. Volgens CLEDOWSKI heeft de vlecht ongeveer in 1500 in de lan- Geschiedenis.

landen, welke aan *Polen* grenzen, iets later als eene van oudsher bekende ziekte in *Duitschland*, en eerst in 1564 in *Polen* geheerscht. Volgens WEESE zoude de vlecht niet voor 1583 in *Podolië* bekend zijn geweest. Over het geheel ligt de oorſprong der ziekte in het duiſter. Hare meer algemeene verbreiding in de zestiende eeuw ſchijnt toen eerst de oplettendheid der geneeskundigen getrokken te hebben, en de oorzaak te zijn, dat men haar begin in die eeuw ſtelt, en hare vroegere geboorte en beſtaan buiten het bereik der geſchiedkundige naſporingen gebragt heeft.

Algemeene geaardheid.

De vlecht is eene beſmettende ziekte; in *Rusland*, *Tartarije* en *Polen*, voornamelijk aan de oevers der *Weichſel* endemisch; en wel zóó algemeen, dat, volgens CHROMY, in den omtrek van tien vierkante mijlen jaarlijks niet minder dan dertig tot vijftig menſchen het leven er door verliezen. Sporadisch vindt men de vlecht in *Hongarije*, *Croatië*, *Dalmatië*, *Duitſchland* en *Frankrijk*. Volgens JON. GREEN is zij in *Engeland* nog nimmer voorgekomen. Het ſchijnt mij toe, dat van *Noord-Nederland* hetzelfde kan gezegd worden; althans heb ik geene waarnemingen bij Nederlandſche ſchrijvers gevonden.

Verdeeling.

Naar aanleiding van de verſchillende gedaanten, die de verwarde en zamenklevende haren aannemen, en naar de wijze, waarop zich de vlecht ontwikkelt, heeft men aan dezelve verſchillende benamingen gegeven. Zijn de haren tot ééne lange ſtreng of eenen ſtaart vereenigd, dan wordt deze *Plica longicorda*, *cir-*

cirrhosa, (*Plique à queue ou solidaire* ALIBERTI) genoemd. Zijn de haren tot meer dan ééne streng of eenen staart zamen verbonden, dan draagt zij den naam van *Plica multiformis*, *Plica caput medusae* (*Plique multiforme* ALIBERTI). In beide deze gedaanten komt de vlecht alleen bij mannen op het hoofd, de borst en de teeldeelen voor, en wordt deswegens ook de mannelijke vlecht (*Plica masculina*) genoemd. De verwarring der haren, eene viltachtige masfa daarstellende, die het geheele behaarde deel gelijkmatig bedekt, noemt men *Plica villosa*, *mitralis*, *Cespita* (*Plique en masse* ALIBERTI); ook de vrouwelijke vlecht, omdat zij in deze gedaante meer algemeen bij de vrouwen en zelden bij mannen voorkomt.

Ook onderscheidt men de oorspronkelijke vlecht (*Plica primaria*) van de toevallige of afgeleide (*Plica secundaria*, *symptomatica*). Men houdt de vlecht voor oorspronkelijk, wanneer zonder voorafgaande voorboden de ontwikkeling der vlecht binnen een kort tijdsbestek plaats vindt, door besmetting ontstaat, geene algemeene toevallen verwekt, na een regelmatig beloop los wordt en afvalt, en alleen door bijkomende schadelijkheden en verwaarloozing in den *secundairen* overgaat. De vlecht gaat aan de dyscrasie vooraf, en deze ontwikkelt zich eerst, wanneer gene door langdurigheid en belemmeringen in haar beloop verhinderd wordt. Bij de secundaire vlecht vindt het tegendeel plaats; de dyscrasie gaat aan de vlecht vooraf, en de toevallen, welke het algemeen lijden der bewerktui-

 ging

ging kenſchetſen, zijn maanden en jaren lang voor de ontwikkeling der vlecht aanwezig.

Voorboden, Geaardheid en Beloop.

De eerst voorkomende verſchijnſelen, die als voorteekenen te beſchouwen zijn, beſtaan in lusteloosheid, loomheid, pijn in het hoofd en de ledematen, verhoogde gevoeligheid der algemeene bekleedſelen van het hoofd of van andere behaarde deelen; aandoeningen der oogen en der ooren, krampachtige aangezigtspijn, en pijn onder de nagels der handen en voeten. De verrigtingen der buiksingewanden zijn op verſchillende wijzen geſtoord; de eetlust ontbreekt en de ſpijsvertering is bedorven. De aanbeijen en de ſtondenvloed zijn onregelmatig; gewone voedſels en aangename reukwerken walgen en mishagen, terwijl onweerſtaanbare lusten naar oneetbare zelfſtandigheden en geestrijke dranken aanwezig zijn. Zenuwtoevallen, aan hypochondristen en hysteriſche vrouwen eigen, kramptrekkingen, watervrees, begoochelingen en misleidingen der uitwendige zinnen, gevolgd door blindheid, doofheid, vallende ziekte, beroerte en krankzinnigheid treden te voorſchijn. De huiduitwaſeming gaat in een kleverig zweet over; de urin-afſcheiding wijkt in hoeveelheid en hoedanigheid van den gezondheidstoeſtand af. De adem heeft eenen onaangenamen reuk, en vrouwen worden door den witten vloed aangetast. Gedurende de voortgaande ontwikkeling der genoemde toevallen, krijgen de lijders een cachectisch aanzien; de klieren zwellen, de onderſte ledematen zijn met ſpataderen bezet; puisten, zweren en uitwasſen ko-

komen op de huid te voorſchijn. De voorſte leden der vingers verliezen hunne natuurlijke gedaante en worden dik en breed. De beenderen worden bros en door bederf aangetast. Somwijlen komen ook ontſtekingaardige huidziekten en ontſtekingen der ingewanden onder de voorboden voor, en meerendeels koortſen, zoowel tusſchenpoozende als aanhoudende, van een bepaald karakter en verſchillend gewijzigd, verbonden met een ſtinkend kleverig zweet, hevige hoofdpijnen, ſlaperigheid en ſlaapzucht. Deze belangrijke ziekteverſchijnſelen gaan van maanden tot jaren aan de vlecht vooraf; zeldzaam zijn dezelve geheel en al afwezig, maar veelvuldig gewijzigd door de verſchillende invloeden, waaraan de lijders blootſtaan, en de betrekkingen, waarin zij leven.

Met een gevoel van jeukte en krieweling in de huid, zwellen de haarbolletjes en ſcheiden een kleverig vocht af, dat later ook uit de haren zweet, en deze eerst aan de wortels en allengskens in hunne geheele lengte zamenkleeft. De afſcheiding der kleverige wei duurt voort, en de ziekelijk geſtelde haren blijven groeijen, ook dan wanneer de vlecht volkomen gevormd is. Maanden en jaren kan dit voortduren, en de vlecht bereikt vaak eene buitengewone lengte.

De ontwikkelde vlecht is, wanneer zij niet door beſmetting ontſtond, de criſis der eigene dyscraſie. Deze criſis is volkomen, wanneer de natuur de noodige krachten heeft, door eene ruime afſcheiding van de kleverige wei, de vlecht ſpoedig te ont-

ontwikkelen, mits hare pogingen door geene ondoelmatige verpleging, noch door het affnijden of kammen der haren wordt belemmerd, en de algemeene ziekteverfchijnfelen allengskens afnemen en geheel verdwijnen. Ontbreken aan de natuur de noodige krachten, of worden hare pogingen belemmerd, dan blijft de crifis onvolkomen, de toevallen verzwaren, verzweringen en fmeltende ontlastingen putten de krachten uit, waterzucht en tering volgen, — hectifche koortfen eindigen het lijden en leven der lijders.

De gevoeligheid der huid van het deel, waarop de vlecht aanwezig is, neemt bij eenen gunstigen keer der ziekte af, en onder de vlecht groeijen gezonde haren, waardoor zij los en van de huid verwijderd wordt en afvalt. Valt de los en droog gewordene vlecht niet van zelve af, en veroorzaakt zij, door hare zwaarte, pijn en andere ongemakken, dan kan dezelve door eene fchaar worden weggenomen. Staan de lijders na de genezing op nieuw aan de opwekkende fchadelijkheden bloot, dan grijpen er inftortingen plaats, die binnen kortere of langere tusfchenruimte meermalen kunnen plaats vinden. Ook gebeurt het, dat terftond, nadat de vlecht door de natuur of de kunst is opgeruimd, de toevallen terug keeren en door eene nieuwe fpoedig gevormde vlecht (*Plica chronica*) bedaren. Blijft de vlecht achterwege (*Plica larvata*), dan duren de toevallen voort, tot dat de natuur of de kunst flaagt, dezelve tot ontwikkeling te brengen.

Me-

Menigmaal is de dyscrafie der vlecht met die der fyphilis, der fcrophulofis, der jicht, der fcheurbuik, de fmetftof der fchurft en van andere huidziekten verbonden, waaruit belangrijke wijzigingen voor de Geneeskundige behandeling voortkomen.

De kleverige ftof, die de haren verbindt, fchijnt van eene weiaardige, flijmachtige gefteldheid te zijn. Wordt de vlecht voor het droog worden en afgroeijen door- of afgefneden, dan ontlast zich eene groote hoeveelheid van die ftof. Somwijlen is zij gekleurd, en dit heeft aanleiding gegeven, haar voor bloed aan te zien.

De zelfftandigheid der haren tot ééne vlecht vereenigd fchijnt, geene verandering te ondergaan, althans door ze met water te koken en daardoor van aanhangende verdroogde vochten te zuiveren, herkrijgen dezelve hunne gewone gedaante. Scheikundige ontledingen hebben naauwelijks merkbare verfcheidenheden, vergeleken met die van gezonde haren, opgeleverd.

Van het tijdftip af aan, dat het weeffel onder en in den omtrek der nagels van de vingeren en teenen pijnlijk wordt, worden dezelve door een kleverig vocht overtrokken, veranderen van kleur en gedaante door ophooping van hoornachtige plaatjes, gevormd uit de ftof, waaruit de nagels gevormd worden, ziekelijk en in groote hoeveelheid afgefcheiden.

In de lijken der aan de vlecht overledenen vindt men de haarbolletjes vergroot, met een dun vocht

ge-

gevuld. Volgens J. FRANK is de lever ziekelijk vergroot, verweekt en met knobbels bezet.

Oorzaken. Voorgeschiktheid. Causa praedisponens.

De Sarmatiſche volksſtam ſchijnt met eenen meer ontwikkelden aanleg voor de vlecht begaafd te zijn, dan andere volksſtammen. De ſcrophuloſis, de ſyphilis, de ſcabies, de ſcheurbuik, enz. begunstigen die ontwikkeling. De aanleg komt ook door overerving aangeboren voor, en het is niet zelden, in familiën, waarin zulks plaats heeft, kinderen met de vlecht ter wereld te zien komen. Ook het mannelijke geſlacht en zwartharige lieden zijn meer dan de vrouwen en de blonden voorgeſchikt.

Opwekkende oorzaken. Causa occasionalis.

Het ruwe, koude klimaat, de leefwijze, de voeding, kleeding en woning, de koude vochtigheid des dampkrings door uitgebreide bosſchen en moerasſen veroorzaakt, de verregaande onreinheid, het misbruik van ſterken drank en andere landeigene ſchadelijkheden, waaraan de van vrijheid droomende Poolſche ſlaaf onderworpen is, omvatten toereikende oorzaken, om de dyscraſie van de vlecht oorſpronkelijk te ontwikkelen. De arme, in ellende levende Poolſche landlieden, de Joden en de bedelaars worden het menigvuldigst door de vlecht aangetast, aanduidende, dat de genoemde ſchadelijkheden den hun toegekenden invloed wezenlijk uitoefenen. Meer ſtellig wordt zulks bewezen door de ervaring; want daar, waar die ſchadelijke invloeden verminderen en de menſchen onder meer gunstige omſtandigheden leven dan voorheen, gelijk met Oostenrijksch Polen plaats heeft, neemt de vlecht af; terwijl zij daar, waar de

de voornoemde ſchadelijkheden eene grootere uitgebreidheid en ſterkte erlangd hebben, naar evenredigheid toeneemt. In de grootst mogelijke uitgebreidheid oefent zij zelfs op de dieren haren verderfelijken invloed uit, de langharigen, de paarden, het hoornvee, de ſchapen, honden, vosſen en wolven worden door vlechtaardige verwarringen der haren aangedaan. Door beſmetting ontſtaat de vlecht zonder onderſcheid van jaren, ſtand en geſlacht, bij de inboorlingen en bij de vreemdelingen. Gemoedsaandoeningen, koortſen en koortſige huidziekten begunstigen de beſmetting. De ziekelijk afgeſcheidene, kleverige wei, het product der ziekte, is het voermiddel der ſmetſtof, die tot de vaste (*contagia fixa*) behoort, en zoowel door inenting als onmiddellijke aanraking van kleedingſtukken, beddegoed, huisraad, kammen en borſtels, alvorens bij vlechtlijders in gebruik, medegedeeld wordt.

Naaste oorzaak. Causa proxima.

Eene eigene dyscraſie, hetzij door algemeen werkende ſchadelijkheden, hetzij door eene ſmetſtof ontſtaan, gevolgd door de critiſche reäctie met ziekelijke afſcheiding op die gedeelten der huid, welke met haren begroeid zijn, is de naaste oorzaak der vlecht, en maakt deze ſteeds — het tijdperk der onmiddellijke beſmetting welligt alleen uitgezonderd — tot eene algemeene ziekte, die nimmer als geheel en alleen plaatſelijk mag beſchouwd worden.

Of de dyscraſie der vlecht eenzelvig met andere dyscraſiën of daarmede verwant is, blijft twijfelachtig, theoretisch verklaarbaar, doch practisch niet te bewijzen.

De

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis.

De vlecht kan alleen met de zoogenaamde valsche vlecht (*Plica spuria*) verwisseld worden. Zij onderscheidt zich van deze kennelijk. De valsche vlecht ontstaat zonder voorboden; er zijn geene teekenen der eigene dyscrasie aanwezig; hoofdzeer of andere uitslag is voorafgegaan; de verwarde haren missen de eigene kenteekenen der ware vlecht; onreinheid en verwaarloozing der haren baanden den weg; luizen zijn met een talloos heer aanwezig, terwijl zij bij de ware vlecht zelden, en dan nog slechts enkel gezien worden.

Voorzegging. Prognosis.

De vlecht is door geene bekende middelen in alle voorkomende gevallen geneesbaar, zoodat de kunst met uitzondering van de gevallen, door besmetting ontstaan, een zeer gering vermogen tegen deze ziekte bezit. De voorzegging is uit dien hoofde reeds ongunstig, maar wordt het nog te meer, doordien het doorgaans buiten het bereik der kunst gesteld is, de voortbrengende schadelijkheden uit den weg te ruimen, of de lijders aan derzelver invloed te onttrekken. Langdurige voorboden, gepaard met aandoeningen van het zenuwstelsel en der zinwerktuigen, voorspellen steeds een ongunstig einde. Eene spoedige en volkomene ontwikkeling der vlecht en van de aandoeningen der nagels, gepaard met ruime ontlasting van troebele *urin*, aanhoudend ruim zweet, vloeijende aanbeijen en van tijd tot tijd wederkeerende roos, geven hoop op een gunstig einde.

Geneeskundigebehandeling.

De geneeswijze der vlecht is weifelend en onzeker; want wat de eene geneeskundige aanprijst, verwerpt

de

de andere, alhoewel beide de ziekte in haar vaderland hebben waargenomen en behandeld. In het tijdperk der voorboden, bevordere men de affcheidingen en ontlastingen in het algemeen, naar aanleiding der voorafgegane fchadelijkheden, der bijzondere toevallen en der vergezellende koorts. Voornamelijk echter dient de huiduitwafeming eerst door *fpiritus mindereri*, *vinum ftibiatum*, het poeder van DOWER, later door *antimonium*, zwavel, kamfer, *guajac* en *fasfaparilla* bevorderd te worden; de *liquor cornu cervi fuccinatus* en *aether fulphuricus* geve men bij aanwezige zenuwtoevallen, en ruime giften opium bij krampachtige aandoeningen. Na een toereikend gebruik dezer middelen worden de *fulphureta hydragryri et ftibii* aangeraden, maar tevens tegen het gebruik der onvermengde kwikbereidingen gewaarfchuwd, want de ondervinding heeft deze als fchadelijk leeren kennen. Is het noodig, den aanbeijenvloed te bevorderen, dan zijn de *aloës*, de rhabarber en de zwavel aangewezen. J. FRANK geeft het *extractum hellebori* of *cicutae* in giften van drie greinen, met zes greinen rhabarber en zwavel. Onder de volks- of huismiddelen hebben het *lycopodium clavatum*, de *vinca per vinca* en het *fymphytum officinale* zich eenigen roem verworven.

De aangewezene algemeene behandeling verbinde men met warm-water- en dampbaden, en plaatfe eene prikkelende pleister tusfchen de fchouderbladen, zamengefteld uit twee drachma *emplastrum cicutae* en *asfae foetidae* met zes drachma *emplastrum*

trum vesicatorii. Het hoofd houde men warm, vermijde togt en iedere gelegenheid tot vatten van koude. De haren en de nagels late men onaangeroerd, om de natuur in de ontwikkeling der vlecht en crisis niet te storen, noch te belemmeren. Liever trachte men dezelve te ondersteunen door stovingen van het hoofd met afkooksels van het *lycopodium clavatum*, de *vinca per vinca* of *uva ursi.* Gaat de ontwikkeling der vlecht eenen regelmatigen gang, en verminderen gelijktijdig de algemeene ziekteverschijnselen, dan beperke men de uitwendige behandeling tot warmhouden van het hoofd. Congestiën en active ontstekingaardige reäctie vorderen salpeter en verkoelende lakseermiddelen; om afleiding te maken, voetbaden en mosterdpappen. Hevige plaatselijke pijnen van de behaarde deelen vorderen verzachtende stovingen en pappen. Zijn de algemeene ziekte-verschijnselen zeer hevig en gevaar dreigend, terwijl der natuur de noodige krachten ontbreken, om de vlecht te ontwikkelen, dan zijn inwendig de kamfer, de vlug-loogzout bevattende middelen, de spiesglasbereidingen en het opium aangewezen. Gelijktijdig bedekke men de lijdende deelen met afkooksel van mosterdzaad of van de *bryonia*, met inwrijvingen van spaansche-vliegentinctuur en prikkelende smeersels af te wisselen.

De vlecht volkomen ontwikkeld zijnde, houde men het hoofd voortdurend warm, beveilige hetzelve tegen het vatten van koude, en snijde de vlecht niet af, voordat zij door gezonde haargroeijing geheel los is, de toevallen, plaatselijke en al-

algemeene geheel geweken zijn, en de lijders allezins eene goede gezondheid genieten. Bedekken de verwarde en zamengekleefde haren het lijdende deel met ééne massa, dan is het raadzaam, de loswordende gedeelten van tijd tot tijd weg te nemen, en hetzelve zóó lang warm te houden, tot dat het toereikend met gezonde haren begroeid is.

Is de natuur, onberadener wijze, door te vroege opruiming der vlecht in haar beloop gestoord, en keeren de gewekene toevallen terug, dan trachte men de behoudende pogingen der natuur door sterk zweetdrijvende voorschriften van spiesglasbereidingen en kamfer, door het gebruik van warme dampbaden en prikkelende inwrijvingen en oplegsels op te wekken en te ondersteunen. Daarmede niet slagende, moet de inënting beproefd worden. Zweren en andere uitwendige gebreken, in de gevolgen der vlecht voorkomende, moeten met pleisters en zalven, met scheerling bereid, behandeld worden. Complicatiën met andere dyscrasiën, vorderen die geneesmiddelen, welke aan hare geäardheden beantwoorden. Algemeene zwakte en cachexiën vereischen de vochtverbeterende en versterkende geneeswijze, ondersteund door den daaraan beantwoordenden leef- en eetregel.

C.

Onychoses, *Onychia*. Ziekten der nagels.

De veranderingen, welke het weefsel en de gedaante der nagels ondergaan, ten gevolge van schei-

kundige inwerkingen bij de uitoefening van onderscheidene beroepen en bedrijven. Derzelver wanstaltigheden, door onderscheidene huidziekten veroorzaakt, en de dikke omgekrulde nagels met verbreeding der voorste vingerleden bij de tering en de ziekten van het hart, behooren niet tot de *onychia*, maar tot de verschijnselen en toevallen der genoemde ziekten.

Bepaling. De *onychia* of ziekte der nagels bestaat in eene idiopatische ontsteking van het vaatweefsel (*matrix*), dat de stof afscheidt, waaruit de nagels gevormd worden. Men onderscheidt de navolgende wijzigingen.

1. De ontsteking der *matrix*, door uitwendige oorzaken ontstaan, is vaak belangrijk genoeg, om hevige pijnen en symptomatische koortsen te verwekken. Deze ontsteking eindigt bijna altijd met verettering, waardoor de nagel los wordt. De etter baant zich tusschen den nagel en het daaronder liggende vaatweefsel eenen weg naar buiten; de losse nagel valt vervolgens af, om door eenen nieuwen en gezonden vervangen te worden. In deze gedaante wordt de *onychia* ook *panaritium sub ungue*, de nagelvijt, genoemd. De behandeling vordert eerst ontstekingwerende, later verzachtende en vervolgens de verettering bevorderende middelen; na het afvallen van den nagel, droog pluksel en beveiliging van het lijdende deel tegen uitwendige beleedigingen.

2. De *onychia*, veroorzaakt door het groeijen van den nagel in het vleesch (*incarnatio unguis*), ver-

verwekt mechanifche prikkeling, hevige pijnen en meermalen ontfteking der *matrix* en der deelen, welke den nagel omgeven. De groote teen is de gewone zetel van dit gebrek, en veelmalen is hetzelve een gevolg van naauwe fchoenen. In den beginne gemakkelijk te verhelpen en op te ruimen door verzachtende plaatfelijke middelen, rust en een gefchikt verband om de nabijliggende deelen tegen de drukking des nagels te befchermen. Zijne harde en fcherpe randen neme men door mes of fchaar weg, en fchuive een ftukje hechtpleister, theelood of eenige draden plukfel tusfchen den nagel en de zachte deelen, en houde zoo lang er mede vol, tot dat de opgeligte nagel over het vleesch is heengegroeid. Of men volge de behandeling van DUPUYTREN, hierin beftaande: dat men van eene fcherpe en fijn gepunte fchaar het eene blad in het midden onder den nagel van de punt naar den wortel invoere, en denzelven op die wijze doorfnijde. De eene helft neme men vervolgens met een tangetje weg; de andere blijft terug tot befchutting der lijdende deelen. De mechanifche prikkeling aldus uit den weg geruimd zijnde, volgt de genezing fpoedig, en is door de vorming van eenen nieuwen nagel voldongen.

3. De ontfteking en verzwering der *matrix* van den nagel met bederf en verlies van denzelven, wordt van de andere nagelgebreken door de benaming van kwaadaardige nagelzweer (*onychia maligna*) onderfcheiden. Zoowel uitwendige oorzaken, mechanifche en chemifche, als inwendige

 kun-

kunnen de kwaadaardige nagelzweer voortbrengen. Zij blijft tot éénen teen of éénen vinger bepaald, of tast achtereenvolgend alle aan, vooral wanneer eene ſyphilitiſche oorzaak of complicatie aanwezig is. Ook de *ſcrophuloſis* kan eenen gewigtigen invloed op het ontſtaan en beloop van het onderhavige gebrek uitoefenen. In een der mij voorgekomene gevallen, waar het eenen ſcrophuleuſen lijder betrof, die ſedert eenige jaren aan *onychia maligna* lijdend was, waartegen alle pogingen, tot genezing langen tijd in het werk geſteld, zonder gevolg waren gebleven, genas de kwaal ten laatſte als het ware van zelve, maar ſpoedig daarna volgde hoest met etterachtige en bloedige fluimlozing, en binnen weinige maanden bezweek de lijder aan de tering.

Jonge lieden worden meermalen dan bejaarde, en menigvuldiger aan de teenen dan aan de vingeren door de kwaadaardige nagelzweer bezocht. De groote teen en de duim zijn hare gewone, de andere teenen en vingers hare zeldzame zetels.

De *onychia maligna* begint met pijn onder en rondom den nagel. Na verloop van eenigen tijd beginnen de pijnlijke deelen te zwellen en eene ichoreuſe ſtof af te ſcheiden, waarna ſpoedig aan den wortel en de zijdedeelen van den nagel eene kwaadaardige zweer volgt, die eenen ſtinkenden, kwalijk bereiden etter afſcheidt. De zwelling breidt zich over het geheele eerſte lid van teen of duim, ſomwijlen nog verder uit, en bekomt eene roode kleur. De omtrek der lijdende deelen bereikt menig-

nigmaal eenen omvang, die den gezondheidmatigen drie- en meermalen overtreft. De nagel wordt dan wanſtaltig, groeit niet meer, krimpt, wordt korter en ſmaller en er blijft ten laatſte niets dan een hoornachtig brokſtuk van denzelven overig. De pogingen, die de natuur aanwendt, om eenen nieuwen nagel voort te brengen, mislukken, en vermogen niet meer dan dunne vormlooze hoornachtige plaatjes daar te ſtellen, die tot niets nut zijn, maar vaak door prikkeling der zweer nieuwe toevallen verwekken. De weivaten nemen alsdan deel in de ontſteking, en vertoonen zich als roode tot in de liezen of okſelholte voortloopende ſtrepen. De zweer en derzelver omtrek ontaarden in eene ſponsachtige vleeschgroeijing, waardoor het overgeblevene nagelgedeelte bedekt wordt; de pijnen nemen in hevigheid toe; de geringſte aanraking der zweer verwekt bloeding, en het wordt voor den lijder ondoenlijk, de lijdende deelen te gebruiken.

De *onychia maligna* is een hoogst pijnlijk, hardnekkig gebrek, dat jaren lang kan duren. Door inwendige oorzaken ontſtaan of onderhouden, geeft zij tot belangrijke ontaardingen en beenbederf aanleiding, met verlies der lijdende deelen. De toeſtand der lijders wordt gevaar dreigend, bijkomende hectiſche koortſen brengen zijn leven in gevaar, en kunnen zelfs den dood veroorzaken.

4. De *onychia* komt ſomwijlen nog in eene andere wijziging voor, en tast gewoonlijk de vingeren, hoogst zelden de teenen aan. De ontſte-

king begint aan den wortel der nagels en onder dezelve in de *matrix*, is niet zeer hevig en verwekt ſchilfering der opperhuid en afbladering des nagels; deze wordt dik en wanſtallig, valt af en wordt door eenen anderen vervangen, niet minder gebrekkig dan de vorige; dit vindt meermalen plaats. De eerst oppervlakkige verzwering dringt dieper door, tast het beenvlies aan; de kootjes ſterven af, en de voorſte leden der vingeren gaan verloren, zonder dat de pijn hevig, noch de verettering belangrijk is. Gewoonlijk worden achtervolgend, eerst aan de eene en dan aan de andere hand, alle nagels aangedaan en de vingeren verminkt; de ſtompen, na het verlies der eerſte kootjes, hebben veel tijds noodig om te genezen. Bij gedeeltelijke behouding der kootjes worden dezelve door wanſtaltige, klaauwvormig gekromde nagels onvolkomen gedekt.

Geneeswijze. In de eerſte plaats zijn de algemeene oorzaken op te ruimen; daarna zijn de kwikbereidingen, die boven alle andere geneesmiddelen de voorkeur verdienen, aangewezen, zonder daarom met RUST, WARDROP en anderen de veneriſche geaardheid des gebreks in beſcherming te nemen, of die met LELUT te weêrſpreken. Volgens den raad van RUST geve men de roode kwikpraecipitaat of andere kwikbereidingen volgens WARDROP, zoo lang tot dat er ſalivatie volgt. De *mercurius dulcis*, zoowel als de ſublimaat met *extractum cicutae*, heb ik ſteeds met een gewenscht gevolg gebruikt, waar de kwikbereidingen waren aangewezen. De uit-

wen-

wendige behandeling regele men naar de tijdperken des gebreks en den toestand der lijdende deelen. Heeft de ontsteking in het eerste tijdperk eene active geaardheid, dan vordert zij bloedzuigers, verzachtende pappen, omslagen en stovingen, rust van het lijdende deel, vermijdende iedere poging om te gaan of te staan. Bij geringe irritatie en ontsteking, alsmede in het verdere beloop der *onychia*, wanneer de ontsteking geweken en zij slepend geworden is, bezige men inwrijvingen van kwikzalf, zoo ver zich de zwelling uitstrekt, en verbinde de zweer met de *aqua phagadaenica nigra*, zijnde eene oplossing van eene halve tot eene heele drachma zoet kwik in kalkwater, verbonden met het inwendige gebruik van calomel met opium en een afkooksel van de sassaparilla, volgens COOPER. Met deze behandeling niet slagende, beproeve men de oplossing van de sublimaat, bestrijkingen der zweer met salpeterzuurzilver, blaauw vitriool of bijtsteen, of wel men bezige strooipoeders uit rood praecipitaat één deel, en twee deelen *pulveris herbae sabinae*, om de verettering te bevorderen, te verbeteren, de voorhanden gedeelten der nagels los te maken, het sponsachtige vleesch weg te nemen en deszelfs aangroei te verhinderen. De slechts gedeeltelijk losgewordene, gedeeltelijk nog vastzittende nagel neemt men met eene tang of pincet weg, en verbindt daarna met verzachtende en bedarende middelen. Alle pogingen, tot genezing aangewend, vruchteloos zijnde, zoo blijft er niets over dan den raad

 van

van COOPER en DUPUYTREN te volgen, namelijk, den nagel met de *matrix* en den geheelen ziekelijken omtrek met het mes weg te nemen.

Huidziekten, welke tot geene der voorgaande orden gebragt en als grondvormen voor nieuwe orden aangenomen kunnen worden.

10de Orde.

Pellagra, Dermatagria, Erysipelas periodicus, Nervosus, Chronicus, Scorbutus alpinus. Lombardysche pokken. Scheurbuik der Alpen.

Bepaling. De *pellagra* openbaart haar bestaan eerst door huidaandoeningen, nadat algemeene ziekteverschijnselen langdurig zijn voorafgegaan. Vroeg in het voorjaar komen kleine roosaardige vlekken op die deelen des ligchaams te voorschijn, welke van kleeding ontbloot blijven. Gedurende den zomer worden deze vlekken grooter; in den herfst en winter verdwijnen dezelve, om telkens in de lente met grooter hevigheid weder te keeren. De vlekken beginnen te schilferen, en ontaardingen der huid, met wrongelachtige verdikking, kloven en korstachtige roven grijpen achtervolgend plaats. De algemeene ziekteverschijnselen, welke den uitslag voorafgingen, duren voort en verzwaren ieder voorjaar, zonder gedurende den herfst en winter af te laten.

Naam en geschiedenis. De Italianen hebben aan deze ziekte den naam van *pellarsis* gegeven, waarschijnlijk afgeleid van het

het woord *pellarsi*, vervellen. De roosaardige gedaante der vlekken, waarmede de *pellagra* begint, gaven aanleiding haar *roos van Lombardye* te noemen. De later zich ontwikkelende korsten, gaven haar den naam van *melaatschheid van Lombardye;* de verschijnselen der scheurbuik dien van scheurbuik der Alpen; de tijdelijke terugkeer des uitslags, de zenuwtoevallen en het slepende beloop, deden er de woorden *periodicus*, *nervosus* en *chronicus* bijvoegen. ALIBERT bragt haar tot de schubben, met de benaming van *Ichthyose pellagre.*

De *pellagra* behoort tot die ziekten, welke eerst in latere tijden door den zamenloop van ondoorgronde, schadelijke invloeden haar aanzijn verkregen. Niet langer dan eene eeuw geleden, heeft men de *pellagra* voor het eerst waargenomen; de vroegere sporen, die men meende gevonden te hebben, zijn geschiedkundig niet bewijsbaar.

Algemeene geaardheid.

Lombardyë is de wieg en bakermat van de *pellagra;* dáár is haar vaderland, dáár vindt men de plaatsen, waar zij ook nu nog, oorspronkelijk ontwikkeld, endemisch heerscht, en van waar zij uitging, om zich over geheel *Opper-Italië* te verbreiden. In het gebergte van middelbare hoogte en langs de oevers der *Ticino*, in de dalen, door gene omgeven en door deze besproeid, worden de landlieden, bewoners van kleine dorpen en gehuchten, het menigvuldigst aangetast; maar de bevolking van het hooge gebergte, van steden en groote dorpen, en van plaatsen, waar de tusschenpoo-

zende koortſen endemisch heerſchen, blijven meerendeels verſchoond. De landeigene geſteldheden, aan welke de *pellagra* haar beſtaan is verſchuldigd, blijven vaak binnen zeer naauwe grenzen beperkt, zoodat, terwijl de inwoners van de eene plaats er veel door te lijden hebben, die van eene andere op eenen korten afſtand verwijderd, verſchoond blijven, en aan den voortgang der ziekte paal en perk wordt geſteld, wanneer hare lijders in den beginne hunne woning van de eene naar de andere plaats kunnen overbrengen.

Toevallen en beloop.

Lang voordat de uitslag op de huid verſchijnt, zijn algemeene ziekteverſchijnſelen aanwezig. Klagende over lusteloosheid, zwakte en loomheid, gaat de eetlust verloren, de maagſtreek wordt pijnlijk en de gemoedsgeſteldheid droefgeestig. Drukkende, doffe pijn in het hoofd en den rug, verdoofde gevoeligheid der onderſte ledematen, ruiſching in de ooren en een kleine langzame pols vergezellen dien toeſtand. Gelijktijdig neemt de huiduitwaſeming eenen eigenen reuk aan, niet ongelijk aan dien van beſchimmeld brood. De urin wordt dik en troebel; de maandſtonden zijn onregelmatig of onderdrukt, door witten vloed gevolgd. Met toenemende maagaandoening, buikpijn en talrijken ſtoelgang treden de eerſte verſchijnſelen der huidziekte te voorſchijn. Naar mate de zomer nadert, verzwaren de aanwezige toevallen; de hoofdpijn wordt hevig ſtekend; een krieuwelend gevoel in de ruggegraat met vliegende pijn door de ledematen, zenuwtoevallen, gezigtsverduistering, dubbelzien en

en buikloop vergezellen de voortgaande ontwikkeling des uitslags. Roosaardig ontstokene vlekken zijn op den rug der handen, op de beenen, den hals, de borst en, bij mannen, op den rug, zoo verre zij dien bij den arbeid ontblooten, aanwezig; eenigen tijd voorafgegaan door knobbeltjes, die hunne eerst witte kleur met eene ligtroode, tot donkerrood klimmende, verwisselen. De aanwezige vlekken groeijen tot grootere plekken ineen, bekomen eene glinsterende roode kleur, donkerder dan die der roos, gepaard met spanning en hevige jeukte. Binnen een korter of langer tijdsverloop, dat eenige weken, maar ook maanden duren kan, ontstaan op de ineengevloeide vlekken blazen van verschillende grootte, gevuld met eene heldere vloeistof; of de huid wordt droog, wankleurig, ruw, en er grijpt eene ligte afschilfering der opperhuid plaats. De schilferende vlekken zijn glad, gevoelig en rooskleurig. Op al deze aandoeningen, die de huid ondergaat, heeft de inwerking der zonnestralen eenen gewigtigen invloed; want dezelve kunnen, zoo niet geheel verhoed, echter aanmerkelijk verzacht worden, door de lijdende deelen gedekt te houden en de zonnestralen af te weren.

De hevigheid der algemeene ziektetoevallen staat met het plaatselijk lijden in geene evenredigheid: de eerste kunnen eenen zeer hoogen trap bereiken, terwijl de laatste gering schijnen; zelfs kunnen zij geheel achterwege blijven, of eerst na verloop van jaren te voorschijn komen (*Pellagra larvata*).

De

De huidaandoeningen, die na den eersten aanval van de *pellagra* met den intredenden herfst verminderen en des winters geheel verdwenen zijn, gaan met aflaten der algemeene toevallen gepaard, zoodat de lijders schijnbaar eene vrij goede gezondheid genieten. Maar in de volgende lente keeren de algemeene en plaatselijke toevallen met grootere hevigheid terug, en bewijzen onwederlegbaar het bestaan der *pellagra*, daar bij geringe toevallen gedurende den eersten aanval het aanwezen dezer ziekte in twijfel zoude kunnen getrokken worden. Na den eersten of tweeden terugkeer der *pellagra* zijn hare aanvallen zwaarder en duren voort door alle jaargetijden henen, zonder af te laten. Somwijlen, echter zelden, gebeurt het, dat tusschen den eersten en den tweeden aanval een vrije tusschentijd van eenige jaren verloopt.

Naar mate de kwaal langer geduurd heeft, bereiken de toevallen eenen hoogeren trap, steeds verslimmerd in hare ontwikkeling voortgaande. De buikloop neemt de verschijnselen des rooden loops aan; het tandvleesch, de mondholte en de tong zwellen, bedekt met zweertjes, door inkervingen gekloofd en niet zelden met speekselvloed verbonden. De slaap is onrustig, afgebroken door krampen stuiptrekkingen; aanvallen der vallende ziekte vinden plaats; de onderste ledematen verlammen onvolkomen, en maken het gaan moeijelijk en onzeker. De oogen zijn ontstoken, gevolgd door gezigtsverduistering en zwarte staar. Eene ziekelijke begeerte tot den bijslaap vermeerdert de kwellin-

lingen der lijders. De reeds met de voorboden begonnene neêrslagtigheid slaat tot melancholie over. Stompzinnig in zich zelven gekeerd, wenden zij alle pogingen aan, om zich door verdrinken te moorden. Meermalen gaat de melancholie tot krankzinnigheid over, hetzij zich kenschetsend door stille ijlhoofdigheid met zucht tot zelfmoord, hetzij met raaskallenden waanzin, versnelden bloedsomloop en heftige koorts. Plotseling plaatsgrijpende vermindering der algemeene toevallen zijn alsdan de voorboden des naderenden doods, door stuipen voorafgegaan. Gewoonlijk echter eindigt het leven door hectische koortsen en krachtuitputting, nadat de buikloop smeltend geworden is, en zoo wel plaatselijke als algemeene waterzucht voorafgingen. In den nu geschetsten toestand, waarin de algemeene ziekte-verschijnselen den hoogsten trap bereiken en alle hoop op herstel vernietigd is, heeft men de ziekte met den naam van *tabes pellagrosa* of *pellagra desperata* bestempeld. De bij herhaling wederkeerende aanvallen van de aandoeningen der huid doen deze op verschillende wijs ontaarden. Nadat het zoogenaamde bontjesvel vorafging of wel een uitslag, die, over de geheele oppervlakte verbreid of tot enkele deelen bepaald, hevig jeukt, peukelachtig, puistig is en zich met roven bedekt, wordt de huid perkamentaardig, ruw; zij scheurt, krijgt diepe kloven, vooral aan de vingeren; het gevoel gaat verloren, en dikke schubachtige roven bedekken de vroeger ontstane vlekken. De algemeene toevallen, vooral die, welke het lijden der zenuwen

doen

doen kennen, nemen bij deze hoogere ontwikkeling des uitflags af. Somwijlen ziet men ook, kort voor den dood, vlekken in de huid, door uitgevaat bloed ontftaan.

Oorzaken. Voorgeschiktheid. Praedispositio

Lieden uit den behoeftigften volkftand, welke landelijken arbeid verrigten, volgens EDEL. VON HILDEBRAND vooral de maaijers van hooi- en rijstlanden, en de wachters bij de waterleidingen, hebben eenen grooteren aanleg voor de *pellagra* dan grijsaards en kinderen; maar dat deze en gene, zelfs zuigelingen niet uitgezonderd, kunnen aangetast worden, bewijst de ervaring. Ook is de aanleg erfelijk, in dier voege namelijk, dat kinderen, van *pellagreufe* ouders verwekt of geboren, aan de landeigene fchadelijkheden in plaatfen, waar de *pellagra* inheemsch is, blootgefteld, fpoediger dan andere kinderen, van gezonde ouders geboren, er door aangetast worden, en reeds vroeg de fporen der ziekte omdragen. Ook is de aanleg bij de inboorlingen meer ontwikkeld dan bij vreemdelingen. De ervaring leert, dat deze zelden, nimmer binnen de eerfte jaren hunner inwoning, maar eerst na eene reeks van jaren in plaatfen, waar de *pellagra* heerscht, gewoond te hebben, worden aangetast. Dat de weersgefteldheden, andere *atmospherifche* en *klimatifche* betrekkingen, de ontwikkeling van den aanleg bevorderen of vertragen, is blijkbaar, daar de ziekte in het eene jaar meer algemeen verbreid voorkomt en kwaadaardiger is, dan in het andere; in vruchtbare jaren ziet men haar het zeldzaamst.

Ar-

Armoede, ongunſtige betrekkingen in het leven, ſlecht voedſel der behoeftigen, het veelvuldig gebruik van Turkſche tarwe tot voedſel, zuur brood, zware arbeid op het open veld bij moerasſige uitwaſemingen, en onreinheid in kleeding en woning, begunſtigen de ontwikkeling der *pellegra*. Beſmettend is dezelve niet. Toevallige oorzaken. Causae occasinoales.

Waarom de *pellagra* alleen in enkele gedeelten van *Opper-Italië* oorſpronkelijk ontwikkeld wordt, blijft raadſelachtig, daar de landeigene ſchadelijkheden tot eene volledige verklaring ontoereikende zijn; want de *mal de la roſe* van *Asturie* en de epidemie van 1829 en 1830, die onder den naam van *acrodynie* te *Parijs* heerschte, en groote overeenkomst met de *pellagra* vertoonen, ontwikkelen zich zonder den invloed van de endemiſche ſchadelijkheden, waaraan de *pellagra* wordt toegeſchreven. Intusſchen is het hoogst waarſchijnlijk, dat het warme klimaat van *Opper-Italië*, de rijstteelt, de daarbij noodige kunstmatige overſtroomingen, de uitwaſemingen der moerasſen, de eigene ligging des lands, de hooger en lager liggende dalen, waar het hooggebergte der Alpen, zich, dalende, in de uitgeſtrekte vlakten van *Milaan* verliest, met elkander vereenigd, en geholpen door andere nog onbekende invloeden voor endemiſche oorzaken te houden zijn. Endemische oorzaken.

In de lijken der aan de *pellagra* overledenen vindt men in de buiksingewanden, in de herſenen, in het ruggemerg en in de zenuwen werktuigelijke veranderingen met ontſtekingaardige aandoeningen, Naaste oorzaak. Causa proxima.

wel-

welke door de meeste Geneeskundigen voor de gevolgen, door eenige weinige voor de oorzaken der ziekte gehouden worden. Waarſchijnlijk beſtaat er een vreemde prikkel als naaste oorzaak, die door de natuur niet kan geassimileerd worden, en die de bewerktuiging tot eene onregelmatige reactie aanſpoort, ontoereikende om eene volkomene *criſis* tot ſtand te brengen. Of deze prikkel in ontmenging der vloeibare of vaste deelen, door de endemiſche oorzaken voortgebragt, gegrond zij, blijft onbeſlist.

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis. De periodieke terugkeer der uitwendige toevallen in de lente en den zomer, hun verdwijnen in den herfst en winter, terwijl de algemeene toevallen voortduren; de endemiſche geaardheid der ziekte; de verwarring der verſtandelijke vermogens, en de zucht tot zelfmoord, onderſcheiden de *pellagra* van alle andere ziekten.

Voorzegging. Prognosis. De *pellagra* is eene zeer langdurige, hardnekkige, zelden geneesbare ziekte. Alleen in haar eerſte tijdperk, doelmatig behandeld wordende, mits de lijder van woonplaats veranderen kunne, mag men een gunstig einde voorſpellen.

Geneeswijze. Al de tot hiertoe beproefde behandelingen der *pellagra* in hare gevorderde tijdperken, zijn, in het algemeen genomen, mislukt.

De Geneeskundigen, welke de *pellagra* in haar vaderland gezien en behandeld hebben, houden het voor noodzakelijk, dat de lijder, zoodra hij de eerſte ſporen der ziekte ontdekt, zijne woonplaats met eene andere verwisſele, waar de *pellagra* niet in-

inheemsch is; — dat onder deze voorwaarde alleen de ziekte kan genezen of ten minste in haren voortgang gestuit, en het leven gerekt worden. De lijder moet daarbij gerust en gemakkelijk leven, zwaren arbeid mijden, en eenen voedzamen eetregel kunnen volgen, bepaald tot zachte, gezonde spijzen, met uitsluiting van al wat zout, gerookt, scherp en ligt aan gisting onderhevig is. De antiscorbutische planten en van deze bovenal de porselein; later, versterkende en opwekkende middelen, afgewisseld of voorafgegaan door ontlastingmiddelen, waar gastrische ophoopingen aanwezig zijn, worden algemeen aanbevolen. Den buikloop trachte men door opium in bedwang te houden; de kramptrekkingen en zenuwaandoeningen door zenuwmiddelen te bedaren. Ghidella bezigt bloedzuigers, bloedige koppen, vliegenpleisters en zemelbaden; vervolgens bittere middelen, ijzerbereidingen, vochtrijke, ligte voedsels en wijn. Ab. cerri, die de oorzaak van de *pellagra* uit het zure brood stelt, bepaalt voor de behandeling het gebruik van zoet, goed bereid en uitgebakken brood en de melkkuur gedurende twee tot drie maanden. Edel. von hildebrand zag de *pellagra* in haar eerste tijdperk genezen door openende, oplossende, bittere middelen, ondersteund door eenen doelmatigen leefregel, en verplaatsing der zieken, ten einde ze aan de atmospherische schadelijkheden te onttrekken. In gevallen, waarin de ziekte reeds lang bestaan en vele jaren achtereenvolgend wedergekeerd was, liet hij eerst het waterachtige aftrek-

fel der rhabarber, daarna verſterkende geneesmiddelen en dierlijk voedſel gebruiken. Spiesglas-bereidingen en verſterkende zenuwmiddelen waren dikwijls nuttig. Baden en waſchingen waren doorgaans onmisbaar.

11de Orde.

Syphilides. Veneriſche Huidziekten.

Onder *Syphilides* zijn al die huidaandoeningen begrepen, welke ten gevolge van veneriſche beſmetting ontſtaan, onverſchillig of deze primair van huid op huid heeft plaats gehad, of dat zij ſecundair, na voorafgegane beſmetting der teeldeelen, voorkomen ten gevolge der ſyphilitiſche dyscrasie, hetzij door veelmalige beſmetting, hetzij door ondoelmatige behandeling verwekt.

De *ſyphilides* komen in alle gedaanten der huidziekten voor, als *erythema*, vlekken, peukels, puisten, knobbels, zweren, enz. Zij onderſcheiden zich van andere huidziekten daarin, dat zij, in welke gedaante ook voorkomende, aan de aangedane huiddeelen eene koperkleur mededeelen; dat verreweg in de meeste gevallen veneriſche beſmetting door vereeniging met onreine perſonen voorafging, en er gelijktijdig verſchijnſelen aanwezig zijn, welke de *ſyphilis* kenſchetſen.

De *ſyphilides* worden nimmer door de natuur genezen, maar vorderen eene wél beſtuurde behandeling met kwikbereidingen, geholpen door middelen, van welke de ervaring heeft bewezen, dat zij krach-

krachten bezitten om de *syphilitische* dyscrasiën te verbeteren en op te ruimen. Complicatiën der *syphilides* met alle andere dyscrasiën, cachexiën en ziekte-gesteldheden, van welken aard ook, komen zeer menigvuldig voor, en vorderen gewijzigde geneeskundige behandelingen, geleid en toegepast volgens de voorschriften der algemeene en der bijzondere ziektekunde.

De *syphilides* zijn door de nieuwere Schrijvers algemeen onder de huidziekten opgenomen, en behoorden derhalve ook in dit werk eene plaats te beslaan; maar zij kunnen geen onderwerp voor eene uitvoerige behandeling opleveren, daar zij tot de algemeene *syphilis* behooren, en alzoo ter bane zullen komen dààr, waar over deze ziekte zal gehandeld worden.

12de Orde.

Purpura. Peperkoren.

(Handboek 2e Deel. 2e Afd. 2e St. pag. 810.)

13de Orde.

Elephantiasis Arabum, *Elephantia*, *Lepra artuum*. Arabische Olifantsziekte.

Eene harde, veerkrachtige zwelling, waarop geene putten kunnen ingedrukt worden, ontstaan door ontaarding van de huid, het celweefsel en het daarin bevatte vet, en waardoor de aangedane deelen buitengewoon vergroot en wanstaltig worden. Bepaling.

Reeds lang vóór de Arabieren vindt men deze huidontaarding, gelijk HENSLER bewees, door Naam en Geschiedenis.

CELSUS, ARETAEUS en ARCHIGENES naauwkeurig en fraai beſchreven. De ſchrikbarende wanſtaltigheden, welke deze ziekte in de lijdende deelen te weeg bragt, de verdikte, loodverwige, met kwabben en wrongels over elkander en over de gezond geblevene deelen afhangende, ziekelijk geſtelde huid, waardoor eenige gelijkenis met de huid van den Olifant plaats vindt, hebben haar den naam van *elephantiasis* doen geven. Tot de onderſte en wel meerendeels tot ſlechts één der ledematen bepaald, draagt zij om dezelfde reden, en omdat het voetgewricht, gelijk bij den Olifant, onbewegelijk wordt, den naam van Olifants-voet. Tot onderſcheiding van de Griekſche Olifantsziekte, heeft men er het woord Arabiſche bijgevoegd; echter niet, omdat dezelve het eerst door de Arabieren waargenomen en beſchreven werd, maar omdat dezelve, zoo verre de geſchiedkundige naſporingen reiken, uit het vaderland der Arabieren herkomstig is, zich van daar verder heeft verbreid, en door de Arabieren aan alle landen en werelddeelen is medegedeeld. In *West-Indië*, vooral op *Barbados*, inheemsch geworden zijnde, gaf zulks aanleiding haar de klierziekte van *Barbados*, en, tot één been bepaald blijvende, het been van *Barbados* te noemen.

Algemeene Geaardheid. De Arabiſche Olifantsziekte, die in de middeleeuwen met andere huidziekten, onder den algemeenen naam van melaatschheid, *Europa* teisterde, is thans in dit werelddeel eene zeldzame, in de Keerkringslanden daarentegen eene inheemſche ver-

verwoestende ziekte geworden. Met HENSLER houde ik het voor hoogst waarſchijnlijk, dat de Arabiſche Olifantsziekte de oorſpronkelijke vorm der melaatschheid geweest is, en dat zij, gewijzigd door plaatſelijke invloeden, waaraan zij onder de Keerkringen en aan de Polen, zoowel als in de gematigde hemelſtreken blootſtond, de moeder is geworden van vele aan enkele gewesten gebondene kwaadaardige en veelal ongeneesbare huidziekten.

Ten onregte heeft men alle buitengewone wanſtallige vergrootingen der onderſte ledematen tot den olifants-voet gebragt, en zuchtige zwellingen met ſpataderachtige ontaardingen, door ſluiting der bloedaderen verwekt, zoowel als *ſyphilitiſche* en andere toevallige wanſtalligheden daaronder opgenomen.

De Arabiſche olifantsziekte kan alle deelen des ligchaams aantasten; meerendeels echter blijft zij tot de onderſte ledematen op ééne zijde en tot de teeldeelen bepaald. Ook gebeurt het, dat zij het eerst aangetaste deel verlaat, en op een ander te voorſchijn komt. Zij behoort tot de ſlepende, in hare ontwikkeling langzaam voortgaande en zeer langdurige ziekte. Bij beide de geſlachten en in alle leeftijden komt zij voor, doch het menigvuldigst bij volwasſenen. Zij is niet beſmettend; maar de aanleg ſchijnt van de ouders op de kinderen over te erven. In alle landen vindt men voorbeelden dezer ziekte, maar niet talrijk. In de Amerikaanſche keerkringslanden, waar zij met de Negerſlaven is ingevoerd, heeft zij de endemiſche geaardheid verkregen en zich algemeen verbreid.

De vergrooting der lijdende deelen is menigwerf aan het ongeloofbare grenzende: één der onderſte ledematen overtreft den omvang en het gewigt van het geheele ligchaam. Volgens JON. GREEN woog het afgezette, door deze ziekte aangetaste *ſcrotum* dertig Nederlandſche ponden.

Toevallen en beloop. De *elephantiaſis Arabum* begint gewoonlijk plotſeling met hevige, diepzittende pijnen langs den loop der bloed- en watervaten; gelijktijdig worden deze hard en bij het aanraken pijnlijk; als geſpannen koorden, door knoopen afgedeeld, klimmen dezelve van de teenen en vingeren opwaarts, en eindigen in de harde gezwollene klieren van de liezen en der okſelholte. Het celweefſel en de huid der lijdende deelen zijn roosachtig ontſtoken en ſterk gezwollen. Koorts met langdurige koude rillingen, hevige dorst, gastriſche aandoeningen, zijn aanwezig en worden door zware hitte en overdadig zweet gevolgd. De herſenen en zenuwen worden medelijdend aangedaan, en ſomwijlen grijpt ijlhoofdigheid plaats. Hierna nemen de algemeene toevallen en de plaatſelijke aandoening der bloed- en watervaten af, en laten voor eenigen tijd geheel na. De zwelling der aangedane deelen gaat intusſchen voort met in omvang en uitbreiding toe te nemen, verliest hare weekheid en wordt veerkrachtig en hard. Na den afloop van dezen eerſten aanval, genieten de lijders eene tamelijke gezondheid, tot dat, na een korter of langer tijdsverloop, de algemeene toevallen terug keeren, om hetzelfde beloop te volgen. Bij afwisſeling grijpen deze tijdelijke verheffingen en aflaten plaats,

zoo lang de ziekte duurt. De eenmaal aanwezige zwelling der aangedane deelen is blijvend, zonder hare grenzen te overfchrijden; en zeer langzaam in omvang toenemende, blijft zij tot het eerst lijdende deel beperkt; (er zijn gevallen bekend, waarin zij, in de lange reeks van tien jaren, beneden het kniegewricht bleef ftaan); of de zwelling groeit onafgebroken, zoowel gedurende de verheffingen als de aflaten, aan, en verbreidt zich fpoedig over de geheele uitgeftrektheid van het lijdende deel; al deszelfs plooijen en de uitwendige verhevenheden en holligheden der gewrichten verdwijnen. De ledematen bereiken eenen ongeloofbaren omtrek; diepe, dwarsloopende kloven verdeelen de zwelling en maken haar nog afzigtiger. Met kwabben hangt de ontaarde huid over de handen en voeten neder, dezelve zoodanig bedekkende, dat naauwelijks de voorfte leden der vingeren en teenen zigtbaar blijven. De onderfte ledematen gelijken op wanftallige zuilen; de armen worden zoodanig misvormd, dat zij geene deelen meer fchijnen te zijn van het ligchaam, waartoe zij behooren. Naar mate de zwelling grooter wordt, neemt de ontaarding van de huid, van het celweeffel en van het vet toe, en veranderen deze in eene fpons- en fpekachtige zelfftandigheid. De handpalmen en de voetzolen blijven intusfchen vrij van ontaarding en zwelling: een opmerkenswaardig en kenfchetfend verfchijnfel in deze ziekte, dat zich uit het maakfel van het celweeffel niet laat verklaren, aangezien hetzelve in andere heelkundige gebreken tot eenen buitengewonen omvang zwelt.

De veranderingen, welke de huid, ten gevolge der deelneming in de ontaardingen van het vet en het celweeffel, ondervindt, zijn veelvuldig en verfchillend gewijzigd. In het begin en in de ligtere graden der ziekte is de huid verdikt, vast en bleek. In het tweede tijdperk zwellen de bloedaderen en ontaarden in talrijke fpatadergezwellen, waardoor de geheele omvang der gezwollene deelen eene loodkleur aanneemt. Ten laatfte ontaart het geheele weeffel der huid. Voortdurend in eenen toeftand van roosaardige ontfteking zijnde, ontftaan er groepsgewijze talrijke blaasjes, die eene fcherpe naar fchimmel riekende wei ontlasten, welke hier en daar tot fchubachtige roven verdroogt, gelijkende naar die der *ichthyofis*, onder welke diepe kloven en zweren ontftaan, die in een wit, fponsachtig, niet zeer verheven weeffel ontaarden of met dikke gele korften bedekt raken.

De verharde en gezwollene weivaat-klieren gaan door nieuw opgewekte ontftekingen tot verettering over, gevolgd door etterbuilen en diepe zweren, die weinig pijn verwekken, eenen zeer ftinkenden etter affcheiden, en zelden tot genezing zijn te brengen.

Niet alleen de ledematen, alhoewel zulks dikwijls gefchiedt, maar ook het *fcrotum*, de *penis*, de omtrek van den aars, bij vrouwen de uitwendige teeldeelen en de borften, worden meermalen, somtijds ook alle andere ligchaamsdeelen door de Arabifche olifantsziekte aangetast. De gevoeligheid is in de lijdende deelen wel niet uitgebluscht, maar

toch

toch meer onderdrukt dan verhoogd. In een door mij waargenomen geval, waarin zich de ziekte tot het eene been bepaalde, dat den omvang van het gezonde meermalen overtrof, en, wat de uitwendige gedaante betreft, volkomen overeenkwam met het afgebeelde been, voorkomende op de plaat, door het Genootſchap te *Hoorn* in het licht gegeven, klaagde de lijder bijna nimmer over pijn.

De wanſtallige vergrooting der lijdende ledematen en de verſtijving van derzelver gewrichten maken dezelve voor den lijder, die ze moet medeſlepen tot een' nutteloozen last. Overigens kunnen de lijders eenen hoogen ouderdom bereiken, en, alhoewel zij er kwaadſappig uitzien, eene betrekkelijk goede gezondheid genieten. Zoo lang er geene koortſen bijkomen, ſmaakt en bekomt hun het eten en drinken goed. Zonder de geringſte ſtoornis in de ſpijsvertering te ondervinden, wordt alles goed verdragen, en de verſtandelijke vermogens blijven ongekrenkt.

Zonder bekende oorzaken ontwikkelt zich de Arabiſche olifantsziekte. Waarſchijnlijk zijn hare oorzaken in landeigene ſchadelijkheden gelegen, afhankelijk van den invloed der betrekkingen en der in gebruik zijnde leefwijze. Naar mate deze veranderingen en wijzigingen ondergaan, kan de ziekte toe- en afnemen, in het eene land verdwijnen en in het andere, waar zij vroeger onbekend was, geboren worden. De ervaring ſchijnt deze ſtelling te ſtaven. In de middeleeuwen was de Arabiſche olifantsziekte zeer gewoon; thans is zij in *Europa* Oorzaken.

eene hoogst zeldzame ziekte. In *Amerika*, waar zij weleer onbekend was, is zij, na den invoer van Afrikaanſche ſlaven en door eene geheel andere leefwijze dan die der Amerikaanſche inboorlingen, tot eene algemeen verbreide endemiſche ziekte geworden.

Dat likteekens van verouderde zweren, en andere oorzaken, welke door verſtoppingen den bloedaderlijken omloop belemmeren en de weivaten drukken, de oorzaken van den olifantsvoet zijn zouden, laat zich noch met het beloop, noch met de geaardheid van dit gebrek overeenbrengen.

De laatst waarneembare gevolgen van de werking der onbekende ſchadelijkheden, de naaste oorzaak genoemd, beſtaat in hypertrophie van het celweefſel onder de huid, bederf van het daarin bevatte vet en de daarmede verbondene ontaarding der huid.

De veranderingen, gevonden in de lijken der aan deze ziekte overledenen, hebben tot hiertoe niets opgehelderd. Die van het weefſel der algemeene bekleedſelen van de ſpieren en van het vet maken wel den invloed en de werking der ziekte op die deelen kenbaar, maar ontſluijeren haar wezen in geenen deele.

Kenteekenen. Diagnosis. Het eigenaardige beloop der Arabiſche olifantsziekte; de ontſteking der weivaten, waarmede zij begint; de ontaarding en buitengewone vergrooting der lijdende deelen, en hunne wederſtand biedende hardheid; de afwezigheid van de korstachtige roven der *lepra*, en van de knobbels der Griekſche olifantsziekte, kenſchetſen en onderſcheiden haar van al de andere huidziekten.

Voorzegging. Prognosis. De langdurige hardnekkigheid en de zelden met een

een goed gevolg bekroonde pogingen tot genezing, maken de voorzegging in deze ziekte altijd ongunſtig. Alleen in het tijdperk harer ontwikkeling, zelden in de meer gevorderde tijdperken, mag men zich met genezing vleijen. Een ongunſtig einde ſtaat te vreezen, waar cachectiſche toeſtand met krachtuitputting verbonden is, en hectiſche koortſen plaats grijpen of aanwezig zijn.

Geneeskundige behandeling.

In het begin der ziekte, terwijl de weivaten ontſtoken zijn, en de algemeene gezondheids-toeſtand zich gunſtig voordoet, zijn algemeene en plaatſelijke bloedontlastingen — de laatſte door bloedzuigers langs den loop der ontſtokenene vaten, lakſeermiddelen, van tijd tot tijd te herhalen, en verzachtende pappen op de lijdende deelen, aangewezen. Zoodra de ziekte het chroniſche tijdperk is ingetreden, wordt de behandeling moeijelijk, niet bemoedigend, maar meerendeels vruchteloos. Te vergeefs beproefde men plaatſelijke bloedontlastingen, inkervingen der lijdende deelen, vliegenpleisters, brandmiddelen en de afzetting van het lijdende deel.

De drukking, de oplosſende inwrijvingen en de dampbaden ſchijnen betere uitkomſten te geven, en, zoo men op de ervaring der Franſche Geneesheeren vertrouwt, aanbeveling te verdienen.

De drukking wordt bewerkſtelligd door middel van eenen zwachtel, die niet te breed, maar lang genoeg zijn moet, om het geheele deel, goed ſluitend, met genoezame drukking te omwinden. De zwelling der deelen wordt er door verminderd, en het

het gebruik van andere plaatsmiddelen gemakkelijk gemaakt. In het geval, door mij waargenomen en gedurende eene reeks van jaren behandeld, bleef het uitdrijvend verband, na meermalige schijnbaar tot stand gekomene verbeteringen, zonder vrucht.

Tot de oplossende middelen behooren hier: het *unguentum neapolitanum*, dagelijks eenige malen ingewreven. Dit bewijst soms goede diensten, alhoewel het in mijn geval wel tijdelijke verbetering, maar geene genezing tot stand bragt. Met groot vertrouwen meent BIËTT de zalf, uit een scrupel tot eene halve drachma *kali jodinicum* met ééne once reuzel bereid, te mogen aanraden, mits er mede opgehouden worde, zoodra er eene actieve ontsteking, gelijk bij de *elephantiasis Arabum* meermalen geschiedt, plaats vindt.

De dampbaden worden als hoogst nuttig aanbevolen. Ter regeling van het gebruik wordt voorgeschreven: Men leide de heete waterdampen, gedurende een vierde uurs, door middel eener pijp zoodanig op de lijdende en gezwollene deelen, dat elk derzelve behoorlijk en gelijkmatig wordt bestoomd, en gedurende deze bewerking worden de gezwollene deelen sterk gekneed.

Naar aanleiding van het verschil der schadelijkheden, complicatiën en wijzigingen der ziekte door toevallige omstandigheden, vordert de inwendige behandeling ook wijzigingen in de toepassing van het geneesplan, dat men volgt. Eigene middelen, geschikt om de dyscrasie der Arabische olifantsziekte (waartoe men toch ter verklaring van vele

zaken toevlugt moet nemen, om zich uit een doolhof te redden, waarin men ongemerkt geraakt) uit den weg te ruimen, bezit de Geneeskunst tot heden niet. Men volge de raadgevingen van anderen, voor zoo verre deze op ervaring ſteunen en met eene beſtaanbaar oordeelende ziektekunde, gegrondvest op de mensch-natuurkunde te rijmen zijn. Zonder kritiek alles na te volgen, wat anderen deden of doen, is dwaasheid.

14e. Orde.

Keloides, *Cheloides*, *Cancroides*. Schilpad-gezwel.

Deze nog weinig gekende ziekte, — het eerst door ALIBERT onder den naam van *cancroides* (kankeraardig), later onder dien van *cheloides* (gezwel met brandende hitte) beſchreven, door BATEMAN in twijfel getrokken, door de waarnemingen van BIËTT en RAYER in haar beſtaan bevestigd, — wordt onder de hoogst zelden voorkomende ziekten gerangſchikt. Naar mijne overtuiging is zij echter zoo zelden niet, als het wel ſchijnt, maar wordt in de meeste gevallen met huidkanker, *impetigo rodens*, *lupus* en veneriſche zweren verwisſeld. Willekeurig is de benaming van ſchilpad-gezwel, ontleend aan de overeenkomst met den rug eener ſchilpad: immers men heeft de kwaal ook met de ſcharen eener kreeft en met de pooten der krabben en padden vergeleken.

Weinig boven de huid verhevene, harde liktee- **Bepaling.**

ken-

kenaardige gezwellen van eene onregelmatige gedaante en van licht- tot donkerroode kleur, met dwarſe fijne inkervingen, zonder klopping.

Toevallen en beloop.

Gewoonlijk begint de *keloides* met een klein, hard, rood gezwelletje, niet grooter dan een hennepzaadje, veelmalen op een likteeken, dat na voorafgegane huid-beleediging is terug gebleven. Binnen een niet zeer langdurig tijdsverloop wordt dit gezwelletje grooter, verheft zich uitpuilend boven de huid en krijgt eene eironde, in het midden ingedrukte, of eene langwerpige rolronde gedaante. In beide gevallen vertoont de oppervlakte zijne dwars loopende inkervingen of rimpels en gevulde bloedvaatjes. In de ontwikkeling zeer langzaam voortgaande, krijgt het gebrek het aanzien van een likteeken, dat na verbrandingen in den derden graad terug blijft. De verhevene kamaardige naden en randen hebben eene rozenroode of donkerroode kleur, terwijl de huid in den omtrek hare natuurlijke kleur behoudt, onderworpen aan den invloed der temperatuur en des intredenden ſtondenvloeds bij vrouwen. De verhevene naden, die zich bij de eironde *keloide* uit het middelpunt met onregelmatig gevormde takken, en bij de rolronde in de lengte uitbreiden, zijn hard en weêrſtand biedend. De reeds vroeger aanwezige dwarſe inkervingen zijn dieper, en de rimpels duidelijk gevormd. In de grootſte uitbreiding en ontwikkeling, die eerst na een zeer lang tijdsverloop tot ſtand komt, zijn de *keloides* eenige lijnen boven de huid verheven; het hoogst naar den omtrek, en meer ingedrukt in

hun

hun midden. Meerendeels is er flechts een gezwel aanwezig; echter komen ook gevallen voor, waarin dezelve gelijktijdig op twee en meer plaatfen beftaan. De omtrek der enkel aanwezige bedraagt van een tot twee vierkante duimen oppervlakte. De gewone zitplaats der *keloides* is de voorfte oppervlakte der borst, zelden de hals en het aangezigt of de armen; echter kunnen ook op alle andere deelen des ligchaams deze gebreken voorkomen. RAYER zag ze eenmaal in het aangezigt na voorafgegane zamenvloeijende pokken. Op de borst hebben ze gewoonlijk eene eironde gedaante met een ingedrukt midden (*cancroide ovalaire* ALIBERTI); op de armen eene langwerpig half rolronde (*cancroïde cilindracée* ALIBERTI). Menigwerf gaat de *keloides* met hevige pijnen, jeukte en diep doordringende fcheuten gepaard, vooral gedurende weêrsveranderingen en prikkelende, de geheele bewerktuiging treffende invloeden. Ook komen gevallen voor, waar deze pijnlijke aandoeningen aanwezig zijn, en de lijders alleen jeukte en krieweling ontwaren.

Ongeftoord aan zich zelve overgelaten, ontwikkelt zich de *keloides* zeer langzaam, en kan jaren lang onveranderd blijven. Op eene ondoelmatige wijze getergd en geprikkeld, gaat zij fpoediger voort en kan eene kwade geaardheid aannemen. Zelden gaat zij tot verettering over. Bij eene voortdurende ligte fchilfering der opperhuid, verbleeken de naad- en kamvormige verhevenheden, krimpen in, verdwijnen en laten witte, vaste likteekens terug.

De

Oorzaken. De algemeen aangenomene zeldzaamheid der *keloides*, de weinige waarnemingen, die er bestaan, en de zeldzame gelegenheid, die zich tot waarnemen aanbiedt, hebben ten gevolg, dat de oorzaken van dit huidgebrek nog in het duister liggen. Likteekenen van voorafgegane huidbeleedigingen, de middelbare leeftijd en het lymphatische temperament schijnen het ontstaan der *keloides* te begunstigen; de kinderlijke leeftijd schijnt er tegen te beveiligen, en beide geslachten evenzeer aan dezelve onderworpen te zijn, alhoewel ALIBERT meent, dat de vrouwen bij voorkeur worden aangetast. ALIBERT telde onder zes lijders vier vrouwen en twee mannen; BIËTT onder negen, vijf vrouwen en vier mannen, en RAYER onder vijf, vier mannen en eene vrouw: onder twintig lijders waren derhalve de getallen volkomen gelijk, namelijk tien mannen en tien vrouwen.

Onderscheidingsteekenen. Diagnosis. De kamvormig, boven de huid verhevene, roode, in het midden ingedrukte, naar den omtrek met opspringende vaste en tegenstand biedende randen omgevene gezwellen, die met kloppen en op de oppervlakte met vele fijne dwarsstrepen en bloedadertjes voorzien zijn, terwijl de kenschetsende teekenen der kankerachtige en knoestgezwel-aardige verhardingen der venerische knobbels, der beursgezwellen en der vaatachtige moedervlekken ontbreken, maken het niet moeijelijk de *keloides* te onderkennen.

Voorzegging. Prognosis. Dit onbelangrijke, maar zeer langdurige huidgebrek kan maanden en jaren bestaan, zonder de gezond-

zondheid te ſtoren. Veelal wordt het door de lijders te gering geacht, om geneeskundige hulp er tegen in te roepen. Tot kankerachtige ontaardingen is hetzelve niet genegen; alleen dan eene ongunſtige geaardheid aannemende, wanneer eene ondoelmatige behandeling wordt gekozen.

Geneeswijze.

Geene tot heden toe aangewende uit- en inwendige middelen, het mes en de bijtmiddelen niet uitgezonderd, hebben aan de verwachtingen doeltreffend beantwoord. SCHEDEL en CAZENAVE ſcheen het toe, dat de zwaveldampbaden het inkrimpen der *keloides* bevorderen. BIËTT wil bij voorkomende gelegenheden het *kali hydrojodinicum* tot inwrijvingen beproeven. Volgens RAYER had aanhoudende drukking in een door hem behandeld geval aanvankelijk een goed gevolg; maar de lijder brak door zijn vertrek de behandeling af. Het gevaarlooze dezer huidaandoening; de geringe last, dien zij aan de lijders verwekt; het inkrimpen en verdwijnen van die, welke men aan zich zelven overlaat, en het ontoereikende der geneeskundige behandeling, maken het allezins raadzaam, dit gebrek aan de natuur over te laten.

EINDE VAN HET DERDE DEEL.